151

Historisk Läsebok

för

skolan och hemmet.

III. Ur medeltidens historia.

Stockholm. Albert Bonniers förlag.

Pris: häft. 1: 25; kart. 1: 50.

151

HISTORISK LÄSEBOK

FÖR

SKOLAN OCH HEMMET.

Allmänna Historien framstäld i lefnadsteckningar.

Öfversättning och delvis bearbetning efter Ludv. Stacke's Erzählungen aus der Geschichte in biographischer Form

af

J. SPILHAMMAR.

:3.

Berättelser ur Medeltidens Historia.

Andra genomsedda upplagan.

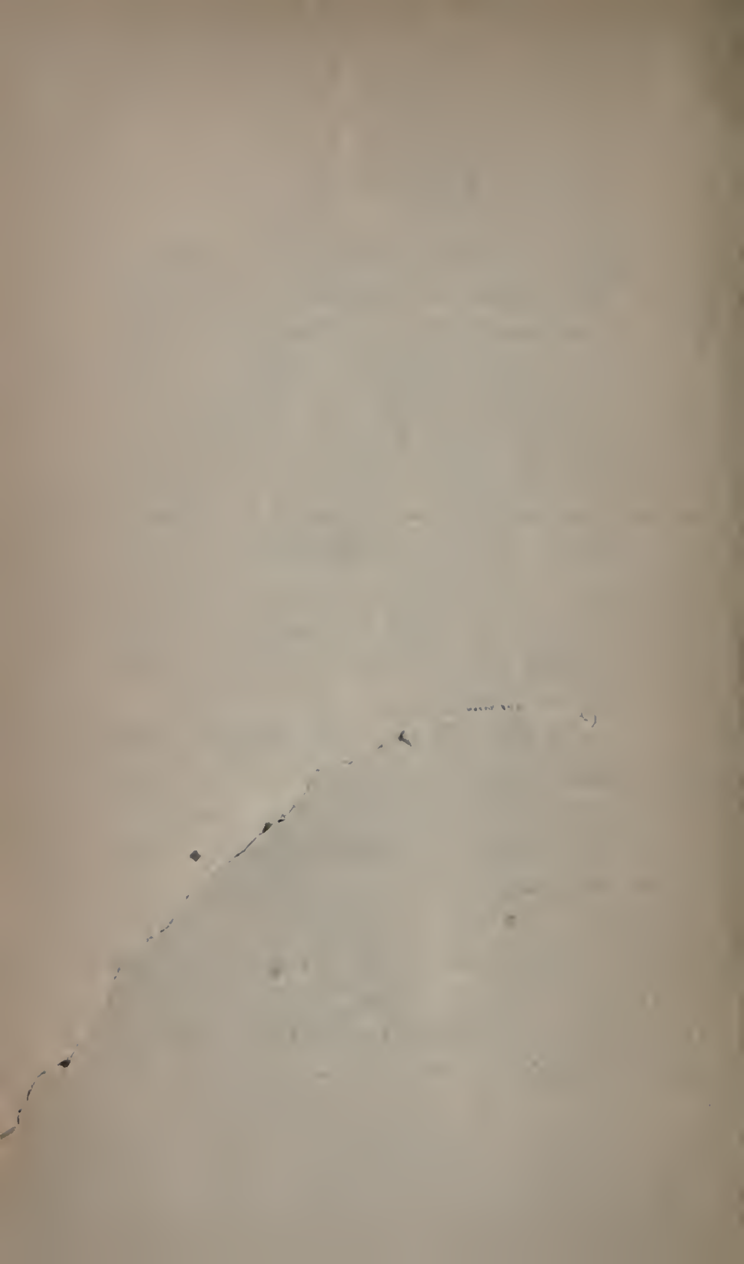
STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1886.

Förord.

I afseende på denna tredje del af **historisk läsebok för skolan och hemmet** *anse vi oss böra lemna en förklaring till det förhållandet, att deruti icke förekomma några berättelser särskildt ur de* **nordiska** *ländernas historia. Detta beror derpå, att för den svenska ungdomen redan finnas tillgängliga sådana berättelser af förträfflig beskaffenhet och vida lämpligare att användas såsom läsebok än de kortfattade lefnadsteckningar, som vi, med iakttagande af originalets planläggning och utan att göra denna del alltför vidlyftig och dyr, kunnat bifoga den samma, men hvilka dock för* **svenska** *läsare alltid skulle hafva förefallit allt för fragmentariska.*

Som en särdeles lämplig dylik **läsebok i vårt fäderneslands historia** *kunna vi nämna den nyligen fullständigt utkomna, med talrika illustrationer och kartor försedda* **Läsebok i Fäderneslandets häfder** *af* **C. G. Starbäck** *och* **F. R. v. Kræmer.** *Denna är fördelad i 4 afdelningar, omfattande: I.* **Tidrymden intill Gustaf Vasa.** — *II.* **Från Gustaf Vasa till Kristina.** — *III.* **Från Kristina till Karl XII:s död.** — *IV.* **Från Frihetstiden till våra dagar,** *och hvarje del säljes för sig.*

1.

Germanernas land och folk.

Om germanernas*) namn och ursprung har man inga tillförlitliga underrättelser. De sjelfva påstå sig vara mellersta Europas urinvånare och leda sitt ursprung från den ur jorden framalstrade *Tuisco* och hans son *Manus*. Då man emellertid på deras kroppsbyggnad, språk och seder kan i dem igenkänna en gren af den indoeuropeiska stammen, kan deras ursprung i hvad fall som helst härledas från Asien.

Germanernas land (jmf. del. 2, s. 170) begränsades på den tid, då dess invånare först uppträdde i historien, i norr af hvad som nu kallas Nord- och Östersjön, i vester af Rhen, i söder af Donau och sträckte sig i öster öfver Weichsel ända in i det nuvarande Ryssland. Ogenomträngliga urskogar af ek, gran och löfträd af alla slag täckte den af kärr och moras uppfylda marken; uroxar, björnar, renar, elgar och vargar hade sitt tillhåll i de vidsträckta skogarne; på klipporna bygde örnar och falkar sina nästen. Klimatet var sträft och strängt. Jorden frambragte vilda frukter, bär, örter och rotväxter; af spanmål odlade man blott korn och hafre, der bredvid växte hampa. Yppiga betesmarker gåfvo föda åt nötkreatur och hästar, som visserligen voro små och oansenliga, men dock kraftiga och uthålliga.

De gamle germanerna utmärkte sig framför andra folk genom hög, ståtlig växt, blå ögon och rikt ljust hår. Det ogästvänliga landets hårda klimat vande dem vid hunger och köld. Deras klädedrägt bestod till

*) Enligt en något tvifvelaktig förklaring skall *german* af forng. *geir*, spjut, betyda det samma som spjutman, således en krigare.

största delen af djurhudar; en kappa, som tjenade dem till öfverplagg, hopfästes med ett spänne eller en törntagg. De rikes kläder voro väl också försedde med bräm af sällsynt pelsverk; fruntimren buro purpurkantade öfverplagg af linne utan ärmar. Deras föda bestod i vilda frukter, villebråd och mjölk, deras vanliga dryck var det berusande mjödet. Blott de vid hafvet eller vid flodernas stränder boende stammarne tillbytte sig äfven vin. Germanernas frihetskänsla ingaf dem motvilja mot sammanbygda boningsplatser, de slogo sig derför ner i enstaka spridda gårdar; några sådana bildade ett bylag, och några bylag ett fylke (Gau), en landskapsförening. Frihetskärlek, tapperhet, trohet och redlighet voro de gamle germanernas dygder; icke mindre utmärkta voro de för sina rena seder och sin obegränsade gästfrihet. Ingen främling vägrade man herberge, hvar och en undfägnades efter förmåga, och om det egna huset icke förmådde mera i denna väg, så förde värden sin gäst till en annan gård, der denne mottogs med lika beredvillighet. Dessa dygder fördunklades dock af en häftig lystnad efter spel och drickande. Det ansågs icke för en skam att tillbringa dag och natt vid dryckeslag, under hvilka gräl och kif ofta urartade till blodiga slagsmål. Dock gåfvo ofta sådana lag äfven anledning till försoning mellan fiender, likasom till att rådslå om offentliga angelägenheter, om krig och fred. Öfver hufvud blef hvarje vigtigare angelägenhet två gånger föremål för rådplägning — första gången, under det att bägaren gick laget rundt och blodet eldigare strömmade genom ådrorna, på det att man icke skulle fatta något beslut, som icke ingåfves af mod och kraftfull beslutsamhet; andra gången morgonen derpå vid nykter besinning, på det att äfven den lugnt öfvervägande klokheten skulle dervid få göra sig hörd. På tärningspel voro germanerna så begifna, att de satte till och med lif och frihet på ett kast. Och om detta slog fel, var det en egendomlig anblick att se, huru den starkaste man ofta lät binda sig af en svagare och frivilligt bortföra sig i träldom utan att yttra ett ljud af klagan. Vanligen blefvo sådana på spel vunna slafvar sålda utom lands.

Redan från sin tidiga ungdom öfvade sig de frie germanerna i att sköta svärd, lans och sköld. Deras käraste sysselsättning var kriget, i hvars ställe trädde under fredstid jagten, af hvilken de vidsträckta skogarne lemnade den rikaste afkastning. De fälda uroxarnes horn sirades med silfverbeslag och nyttjades antingen till dryckeskärl eller till stridslurar. Sonen lärde sig af fadern att ringakta fredens yrken, men deremot högakta allt slags vapenföring, och det fanns för ynglingen ingen större hedersdag, än då han tillsammans med sin fader fick nedgöra skogens vilda djur eller i stridens hetta kämpa vid hans sida. Till och med qvinnorna följde med i striden och eldade från vagnsborgen männen till strid. När åter jagt och krig hvilade, ansågs det icke den frie mannen ovärdigt att, lättjefullt utsträckt på en björnhud, hängifva sig åt sin passion för mat och dryck.

Omsorgen om hus och hem samt odlandet af jorden öfverlemnades åt qvinnorna, barnen och trälarne. Åt de sist nämde gåfvos äfven fält att bearbeta, af hvilkas afkastning de skulle lemna åt sin herre en del i spanmål, kreatur och kläder. För öfrigt hade qvinnorna om hand ledningen af hushållet, barnens uppfostran och de sjukes vård. Uppfostrans mål var att härda för kriget. Bland ungdomens lekar var isynnerhet vapendansen berömd, under hvilken ynglingarne dansande svängde sig omkring bland lansar och svärd och i åskådarnes bifall funno lönen för sin farliga lek. Då ynglingen mognat till man, öfverlemnades till honom i ett festligt gille den frie mannens kännetecken, sköld och spjut; derefter trädde han såsom fri man in i härens led och deltog i offentliga rådplägningar. Efter faderns död ärfde sönerna egendomen, döttrarna hade deri ingen del.

De germaniska qvinnorna stodo i högt anseende. Man trodde, att i dem bodde något gudomligt, framtidsanande, och man tillskref dem siareförmåga. Deras ära var mannen helig, och ingen log åt lasten. Äktenskap ingicks af mannen sällan före det tretionde, af qvinnan sällan före det tjugonde året. Dottern fick ingen hemgift, tvärtom köpte brudgummen bruden af

hennes föräldrar och skänkte henne en häst med tygel, sköld och spjut såsom betydelsefulla tecken, att hon skulle följa mannen i striden samt i krig och fred, i lust och nöd vara hans trogna följeslagerska.

Den frie germanens yttre kännetecken var prydliga vapen, en utmärkelse, hvilken trälarne ansågos ovärdiga. Anförarne i krig valdes icke på grund af börd, utan på grund af tapperhet och duglighet samt kallades *hertigar* (härförare), emedan de gingo i spetsen för hären. De behöllo sin myndighet blott så länge kriget varade, och efter dess slut drogo de sig tillbaka. På valet af hertig följde *härbannet*, d. v. s. uppbådet af samtlige vapenföre män, på det sätt att ett bud eller en pil eller en staf dag och natt sändes från gård till gård och kallade de vapenföre, hvarefter uttåget egde rum. Redan i de äldsta tiderna funnos spår till det sedermera framträdande konungadömet och länsväsendet, i det att till en genom tapperhet och rikedom utmärkt man (kuninc, d. v. s. konung) slöto sig andra, hvilka förpligtade sig att göra tjenst åt honom. De utgjorde hans *följe*. Stridigheter bland menigheten afgjordes af domare. Rätten var egentligen blott hämd för liden oförrätt; att utkräfva den gälde såsom en pligt, hvarpå den sed, som kallades blodshämd, grundade sig. Med den förorättades samtycke kunde dock hvarje förbrytelse försonas med böter. Skuld eller oskuld afgjordes väl också genom envigeskamp mellan anklagaren och den anklagade.

De gamle germanernas religion var naturdyrkan, d. v. s. en sådan som fattar de särskilda naturkrafterna såsom gudaväsen. Dock saknade den icke sedligt innehåll. De dyrkade sina gudar icke i tempel, utan i heliga lundars dunkel, dit folket vallfärdades och der presten offrade i folkets namn. Såsom verldens skapare betraktades *Allfader*, som ur kaos skapat eldens rike (Muspelhem) och mörkrets rike (Niflhem). I det förra dvaldes eldjättarne, i det senare dödsgudinnan Hel. Genom blandningen af element från dessa båda riken uppstod mellanriket (Midgård), hemmet för menniskorna, hvilka vuxit fram ur ett askträd. Under Allfader stod en krets af tolf gudar eller asar, bland hvilka *Oden* (Wodan) var den förnämsta. Än blickade han såsom

solens gud med sitt *enda* öga genom ett fönster ned på jorden, än jagade han, klädd i svart mantel, med grå hatt på hufvudet och ett spjut af askträ i handen, på en grå häst genom luften, än utsände han såsom stridernas ledare de jungfruliga *Valkyrjorna*, hvilka på valplatsen uppsamlade de fallna hjeltarne, för att hos honom i *Valhall* lefva ett lif af evig glädje. Blott den, som dog hjeltedöden, fick komma dit; de andra kommo till den bleka Hels rike. Men i Valhall red Oden dagligen ut med sina hjeltar till blodig strid. Hvarje afton samlade han dem alla till ett herligt gästabud och under natten läktes såren. Åt Oden var onsdagen helgad. Hans gemål var *Frigga*, äktenskapens gudinna, herdarnes och hjordarnes skyddarinna. Deras son var dunderguden *Tor*, som på en med bockar förspänd vagn for genom molnen, ur hvilka han med blixten slungade mot jorden sin stridshammare, som alltid af sig sjelf återkom i hans händer. Eken var honom helgad och torsdagen bar hans namn. Krigets gud hette *Tyr;* honom var tisdagen helgad. *Frej* var fredens och fruktbarhetens gud. *Freja* var kärlekens gudinna och fredagen henne helgad. Äfven solen, månen och i synnerhet jorden dyrkades; den sist nämda höll på en af kor dragen vagn ett högtidligt tåg rundt om i landet och badades derefter i en hemlighetsfull sjö. Utom dessa gudar dyrkade germanerna hjeltar och visa qvinnor såsom halfgudar, den jordfödde *Tuisco* och hans son Manus och deras hustrur, hvilka såsom sierskor, féer förutsade framtiden. Tre ödesgudinnor, *Nornorna*, det närvarande, det förflutna och det tillkommande, herskade öfver tiden och förgängelsen. Dessutom fanns det tomtar, elfvor, dvergar, sjörån och jättar. Slutligen inträffar verldens undergång; jorden brinner upp och en bättre träder i dess ställe, i hvilken intet ondt finnes. Blott de onda förblifva i underjordens afgrundsdjup.

Germanerna, om hvilkas strider med romarne redan är något taladt (2:dra delen), sönderföllo i flere hufvudstammar och skilda folkslag. I tredje århundradet af den kristna tidräkningen sammanslöto de sig i fyra stora folkförbund, hvilka äro af vigt för det följande: *alemannernas* förbund mellan Main och Donau, *frankernas*

förbund vid nedre Rhen till Weser, *sachsarnes* förbund öster om frankerna till Elbe och *goternas* förbund, hvilka hade lemnat sina tidigare boningsplatser vid Östersjön, för att i södra delen af det nuvarande Ryssland grunda ett mäktigt rike, och hvilka delades i öst- och vestgoter.

2.

Hunnerna.

År 375 e. Kr. bröto Hunnerna, nomadiska horder, hvilka sedan gamla tider hade ströfvat omkring i stepp-länderna i det inre Asien, upp mot vester och orsakade genom sin våldsamma sammanstötning med andra folk den stora, germaniska folkvandringen, hvilken krossade det gamla romarriket och efter många fruktansvärda stormar slutade först år 568. (Jmf. kap. 12.)

Hunnerna, ett nomadfolk liknande de nuvarande kalmuckerna, hvilket somliga räkna till den mongoliska racen, andra betrakta såsom en gren af den stora turkiska stammen, voro förfärligt vilda och gräsliga att åse. I barndomen uppristade de haka och kinder för att genom de djupa ärren hämma skäggväxten. De hade en fast kroppsbyggnad, breda skuldror och tjockt hufvud; ur det gräsliga, brungula ansigtet med dess utstående kindknotor blickade fram små, djupt liggande ögon. Sålunda liknade de efter en samtida skriftställares vitnesbörd snarare tvåbenta vilddjur eller groft tillyxade brostolpar än menniskor. De lefde af vilda örter och rått kött, hvilket de tillagade utan tillhjelp af eld på det sätt, att de lade det såsom en sadel på hästen och gjorde det mört genom en häftig ridt. De kände hvarken till åkerbruk eller fasta bostäder; allt ifrån barndomen ströfvade de omkring i det fria, på berg och i skog, och vande sig att fördraga hetta och köld, hunger och törst. De begagnade rockar af linne

eller af skogsråttornas skinn, benkläder af bockskinn och mössor af björnskinn; och kläderna ombytte de icke förr, än de i trasor föllo från kroppen på dem. Som de icke passade för strider till fots, sutto de ständigt på sina små fula, men uthålliga hästar, på hvilka de köpte och sålde, åto och drucko, höllo rådplägningar och sofvo. Deras smutsiga qvinnor följde dem efter på kärror, der de förfärdigade sina kläder och skötte sina barn. Likasom flyktingar drogo de omkring, ingen af dem kunde uppgifva sitt hem. Hvad som var anständigt och skickligt, kände de icke till; utan aning om en Gud, utan trohet mot menniskorna, utan begrepp om rätt och orätt, hörsammade de blott sina djuriska drifter, hastigt vreda, vankelmodiga, roflystna, i synnerhet omättligt begärliga efter guld. Deras angrepp voro fruktansvärda. Under ett förskräckligt tjutande störtade de sig utan all ordning blixtsnabt på fienden, afsköto redan på afstånd sina spetsiga pilar, grepo derefter till sabeln, och om fienden vek undan deras slag, kastade de snaror om hans hals och släpade honom med sig bort. De svärmade oupphörligt omkring den fiendtliga slagordningen och drogo sig efter hvarje angrepp lika hastigt tillbaka, för att snart åter bryta fram och utttrötta fienden genom oupphörliga anfall.

Det var dessa fiender, som från det inre högasien (i följd af öfverbefolkning) öfverskredo Europas gränser och först störtade sig på de mellan Wolga och Don boende alanerna. Alanerna dukade under i striden, slöto sig till segrarne och vältrade sig tillsammans med dem öfver östgoternas folk, hvilka bodde mellan Don och Dnjepr. Öfver dessa herskade den 110:åriga konungen Hermanrik, som just då låg sjuk af de sår, hvilka bröderna till en roxolansk furstinna, för att hämnas hennes grymma afrättning, hade tillfogat honom. För att icke öfverlefva sin gamla krigarära, störtade sig Hermanrik, förtviflande om seger och räddning, på sitt eget svärd. Östgoterna slogos derefter af hunnerna och trängdes öfver Dnjepr in på vestgoternas område.

3.

Fritigern och Alaviv.

Icke heller vestgoternas tappra folk, hvars område sträckte sig från Dnjepr till Theiss, förmådde motstå denna folksvärms gräsliga påträngning. Sedan en del af dem under konung Atanarik dragit sig tillbaka till Karpaterna, stälde sig två furstar, *Fritigern* och *Alaviv*, i spetsen för de öfriga vestgoterna. De skickade sändemän *) till den romerske kejsaren *Valens* och bådo om att blifva upptagna i det romerska riket. Valens anvisade dem boningsplatser i Tracien, hvaremot de förpligtade sig att göra krigstjenst åt romarne. De stridbare männens antal uppgifves till 200,000, med qvinnor, barn och tross omkring en million menniskor. För att göra sig säker mot en så stor folkmängd, hade Valens befalt, att alla vestgoter skulle lemna ifrån sig vapnen, innan de öfvergingo Donau. Men den kejserliga förordningen följdes icke af embetsmännen. De vinningslystne romerske uppsyningsmännen läto muta sig af vestgoterna, och dessa fingo till största delen behålla sina vapen.

I Tracien, der vestgoterna fingo bostäder, herskade två romerske ståthållare, *Maximus* och *Lupicinus*, från hvilkas sida nykomlingarne hade att utstå den skändligaste misshandling. De eländigaste födoämnen, till och med hundkött, höllos dem till handa till oerhördt pris. Sedan vestgoterna för att stilla den plågande hungern offrat all sin egendom och alla sina slafvar, kom turen till deras barn, och många öfverlemnade dem såsom slafvar åt romarne, för att de icke skulle

---

*) I spetsen för denna beskickning stod den ärevördige biskopen *Ulfilas* eller *Wulfilas*, hvilken inlade odödliga förtjenster om sitt folk, i det han för att grunda kristlig bildning hos det samma öfversatte bibeln på gotiska, en öfversättning, hvars qvarlefvor äro det äldsta till våra tider komna minnesmärke af germaniskt språk.

dö en jämmerlig död. Under detta svåra betryck fattades det blott en anledning att bringa goternas berättigade förbittring till öppet utbrott, och denna anledning uteblef icke.

För att lättare kunna underkufva goterna, sökte de romerske ståthållarne bemäktiga sig deras båda furstar, Fritigern och Alaviv. För detta ändamål inbjöd dem Lupicinus till ett gästabud i Marcianopel. De kommo med ett stort väpnadt följe, hvilket dock måste stanna utanför stadens portar, under det att de båda furstarne blott med en ringa lifvakt redo in i staden och stego af hos ståthållaren. Under gästabudet utspann sig mellan goterna och romarne en strid, i det att de förre, hvilka man förnekade de enträget begärda lifsmedlen, grepo till vapen och togo dem med våld. I striden blefvo flere romare dödade. När Lupicinus fick veta detta, befalde han, att man skulle nedgöra lifvakten, hvilken hade följt furstarne in i staden. Fritigern och Alaviv höra mordskriket; med dragna svärd rusa de upp från måltiden och störta ut genom de förvånade romarnes skara. Vid porten kasta de sig upp på sina hästar och ila till de sina, hvilka mottaga dem med glädjerop.

Fritigern och Alaviv uppmanade nu sitt folk till hämd. Vestgoterna reste sig i hela landet och drogo mot Marcianopel, der Lupicinus med knapp nöd kunde uppställa mot dem en romersk här. Han blef slagen, och nu utbredde sig goterna under rof, mord och brand öfver hela Tracien. Deras antal ökades ännu mera genom en skara östgoter, hvilka hade kommit öfver Donau, samt genom en hop af deras landsmän, hvilka tjenade i den romerska hären och gingo öfver till dem. Kejsar Valens skickade dit en väldig här; det kom till en blodig, men oafgjord slagtning i närheten af Donaus sydligaste mynning (377). Slutligen anlände Valens sjelf och slog ett fast läger vid Adrianopel. Förgäfves lät hans medkejsare, *Gratianus,* som med en här drog ut till hans hjelp, säga honom, att han icke borde före hans ankomst företaga något. Men just derför påskyndade Valens striden vid Adrianopel för att icke nödgas dela krigsäran med sin unga slägting.

Fritigern, lika förslagen i krig, som i fredens värf, hade genom låtsade underhandlingar velat göra kejsaren i hans åtgärder för slagtningen vårdslös, dock utan att lyckas. Valens lät icke narra sig, utan ryckte ut ur lägret mot fienden. Genom ett misstag hade hans högra flygel med rytteriet ryckt för hastigt fram mot fienden, så att den ännu för långt aflägsna venstra flygeln måste häftigt skynda sig framåt för att inrycka i linien. Med list började Fritigern åter underhandlingar, under hvilka romarne måste under största delen af dagen stå i den värsta solhettan utan att få vederqvicka sig. De voro derför alldeles utmattade, då det vestgotiska och alanska rytteriet plötsligt började striden med ett anfall på det romerska rytteriet. Detta greps genast af fruktan, och nu blef det öfvergifna fotfolket omringadt och nedhugget. Kejsaren, som hoppades kunna hjelpa upp sin sak, vågade sig för nära en fäktande hop och råkade — det var redan mörkt — komma midt in i tumultet. Några af hans folk ville försöka rädda honom; då träffades han, såsom man tror, af en pil och dödligt sårad bars han af sitt följe in i en närbelägen stuga, hvilken omgafs med vakt. Men fienden omringade stugan och uppbrände den tillika med kejsaren och hans följe. Två tredjedelar af den romerska hären lågo döda på valplatsen. Det var för romarne en olycksdag sådan som den vid Cannæ. Fritigern hade med en stor seger hämnats den skymf, som tillfogats hans folk.

4.

Teodosius den store.

(379—395.)

Gratianus kände sig icke nog stark att med egna krafter skydda det genom goternas uppror skakade östra riket. Han utnämde derför Teodosius, spanior till bör-

den, till medregent och styresman öfver den östra delen af riket. Teodosii fader, som bar samma namn, hade under Valentiani den förstes regering gjort sig högligen förtjent om det romerska riket. Men efter denne kejsares död hade det lyckats hans fiender att göra honom misstänkt hos Gratianus, hvilken lemnade sitt öra åt förtalet och lät i Kartago afrätta den högt förtjente mannen. Nu kallade Gratianus den i Spanien i fullkomlig tillbakadragenhet lefvande sonen till medregent, och Teodosius rättfärdigade det förtroende, som Gratianus satte till honom, utan att hämnas den oförrätt, som tillfogats hans fader.

Hans närmaste och svåraste uppgift var att bringa till lugn de upproriske goterna, hvilka redan under fem månaders tid hade på det förskräckligaste sätt förhärjat riket och förvandlat mången trakt till en ödemark. Att fördrifva den mäktige fienden var icke mera möjligt, derför ville Teodosius åtminstone lugna honom och göra honom oskadlig. Med klokhet, varsamhet och mildhet gick han till väga; men fullständigt lyckades honom hans plan först efter Fritigerns död, då bland goterna sjelfve utbröto stridigheter, af hvilka Teodosius klokt begagnade sig. Ändtligen slöt han med dem en fred, enligt hvilken åt goterna såsom romarnes bundsförvandter anvisades sammanhängande boningsplatser i Dacien, Mesien (n. v. Ungern, Siebenbürgen, Bulgarien, Rumänien) och Tracien. Här skulle de, fria från skatter, få lefva under egna styresmän och egna lagar, deremot skulle de erkänna kejsarens öfverhöghet och mot en årlig penningeersättning ställa en här till romerske kejsarens ständiga förfogande. Sålunda upptog Teodosius i sin här 40,000 goter, hvilka nu först utbildade sig på romerskt vis till soldater och med hvilka kejsaren företrädesvis förde sina följande krig.

Det var Teodosius förunnadt att ännu en gång förena under en spira det vidsträckta romarriket, hvarvid förhållandena i öster räckte honom en hjelpsam hand. I Britannien hade en befälhafvare, Maximus, upphäft sig till kejsare. Han gick öfver till Gallien, och den tröge, njutningslystne Gratianus mördades under flykten (383). Teodosius måste nu visserligen erkänna Maximus

såsom ståthållare, men åt den unge *Valentinianus 2*, hvilken ännu stod under sin moder Justinas förmynderskap, förbehöllos dock Italien, Afrika och Illyrien, och Maximus måste lofva att icke störa honom i den lugna besittningen af dessa länder. Icke dess mindre inbröt han år 387 i Italien, och Valentinianus måste med sin moder och syster fly till Teodosius. Denne, som förmälde sig med Valentiniani sköna syster Galla, grep till vapen och besegrade Maximus, hvilken afrättades i Aquileja (388). Valentinianus insattes i besittningen af hela vestromerska riket, under det att Teodosius nöjde sig med det östromerska och icke tillegnade sig något af de vestliga länderna.

Valentinianus 2, hvars egenskaper berättigade till vackra förhoppningar, stod helt och hållet under inflytande af sin öfverfältherre *Arbogast*, en franker till börden, hvilken ledde kejsaren efter sin vilja. För att befria sig från detta förtryck, afsatte Valentinianus honom, men blef snart derpå af honom mördad. Arbogast besteg icke sjelf tronen, utan öfverlemnade den åt en embetsman, *Eugenius*. I den afgörande striden vid Aquileja (394) förskaffade tapperheten hos de af *Alarik* anförde vestgoterna i förening med ett fruktansvärdt oväder segern åt kejsaren. Eugenius blef fången och afrättad. Arbogast åter dödade sig sjelf under flykten. Teodosius var nu ensam herskare och hela det romerska riket ännu en gång, men blott för en kort tid, åter förenadt.

Utom Teodosii krigiska företag förtjenar äfven hans verksamhet i kyrkligt afseende att med beröm omnämnas. Under hans regering blefvo de hedniska offren allt mer inskränkta, tills ändtligen en lag med stränghet förbjöd hela den hedniska gudstjensten och upphöjde kristendomen uteslutande till statsreligion. Då måste äfven den romerska senaten foga sig derefter, och de fleste hedningar, i synnerhet de af förnämt stånd, gingo öfver till kristendomen. I rikets båda delar nöjde man sig icke blott med att tillsluta templen, dessa blefvo äfven i helig ifver förstörda och med dem de vackraste minnesmärken af den gamla byggnadskonsten. Hedningarnes antal aftog allt mer och mer, de återstående drogo sig tillbaka i byarne, der de ännu länge höllo sig qvar.

Likasom Teodosius med ifver arbetade för kristendomens utbredande och befästande, så böjde sig det mäktiga rikets beherskare äfven sjelf inför den kristna kyrkans osynliga makt och underkastade sig villigt dess tuktan. Teodosius hade en gång i ett anfall af häftig vrede, för hvilken han oaktadt sin karakters mildhet lätt var utsatt, i Tessalonika hämnats mordet på en af sina ståthållare dermed, att han bland det i circus församlade folket lät anställa ett blodbad, vid hvilket efter måttligaste beräkning 7,000 menniskor omkommo. När han någon tid derefter ville gå in i kyrkan i Milano, vägrade honom biskop *Ambrosius* tillträde och förmanade honom att icke förstora sin svåra synd med en ny derigenom, att han till Gud höjde sina af orättfärdigt mördade medmenniskors blod drypande händer. Kejsaren, djupt gripen af denna förmaning, underkastade sig en botöfning och frikallades derifrån först efter åtta månader mot det högtidliga löftet, att i framtiden dödsdomar skulle verkställas först efter en betänketid af tretio dagar.

Blott fyra månader hade Teodosius varit envåldsherskare öfver hela det romerska riket, då han år 395 dog i följd af sina ansträngningar. Förut hade han delat riket mellan sina båda söner, den adertonårige *Arcadius* och den elfvaårige *Honorius*. Den förre erhöll Orienten (östra delen) med Konstantinopel till hufvudstad, den senare Occidenten (vestra delen) med Rom till hufvudstad. Vid sidan af Arcadius hade fadern stält gallern *Rufinus* såsom riksföreståndare, åt Honorius hade han gifvit vandalen *Stiliko*. Visserligen var det icke Teodosii afsigt att åstadkomma en ständig skilsmessa mellan båda rikena, men en sådan uppstod af sig sjelf och befordrades ännu mera genom de båda riksföreståndarnes fiendtliga ställning till hvarandra. Sålunda skapades ett *vesterländskt* och ett *österländskt* romerskt rike, hvilket sistnämda på grund af det deri herskande grekiska språket sedermera kallades det *grekiska* (*byzantinska*) kejsardömet. Den ungefärliga gränsen dem emellan var Adriatiska hafvet.

5.

Alarik, vestgoternas konung.

Den förut omnämde Alarik, hvilken såsom vestgoternas anförare hjelpte Teodosius att tillkämpa sig segern i slaget vid Aquileja, härstammade från Balternes (de tappres) ädla slägt. Då den unge kejsaren tillträdde regeringen, stälde Alarik sig i spetsen för sitt folk, som upphöjde honom till konung och förnyade goterkrigets skräckscener. Missnöjd öfver den innehållna solden, inbröt han med en här i Grekland och under förskräckliga härjningar drogo goterna genom Tessalien, Macedonien, Tracien och Illyrien. Stiliko ilade vester ifrån för att bekämpa dem, men den afundsjuke Rufinus undanbad sig i sin kejsares namn hans hjelp. Stiliko hämnades. Han lät vestgotiska trupper, hvilka Teodosius hade fört till Italien, återvända till Konstantinopel. För deras hand föll Rufinus, men den inflytelserike *Eutropius* trädde i hans ställe och i honom fick Stiliko en ännu farligare motståndare.

Emellertid hade Alarik med sina vestgoter framträngt genom Termopylæ, med eld och svärd ödelagt det mellersta Grekland och Peloponnesus samt plundrat många städer. Då landade Stiliko på Peloponnesus och trängde honom tillbaka till Arkadiens bergstrakter. Här var han nära att innestänga och tillintetgöra Alarik, då denne slapp undan på en obevakad väg och lyckligen anlände till Epirus. Derpå slöt Eutropius i kejsarens namn fred med Alarik och utnämde honom till öfverbefälhafvare öfver det östliga Illyrien i den baksluga afsigten att begagna honom till verktyg mot Stiliko i Italien.

Redan år 400 gjorde Alarik, försedd med alla krigsförnödenheter ur Illyriens tyghus, det första försöket att öfver de juliska alperna intränga i Italien, men detta försök misslyckades. Snart derpå ingick han förbindelser

för ett nytt infall i Italien, och Stiliko var, för att skydda detta land, nödgad att blotta Rhen och Britannien på legioner och draga trupperna till Italien, der bristen på dugliga soldater blef allt känbarare. Medan den svage Honorius, hvilkens älsklingssysselsättning bestod i att uppföda fjäderfä, inneslöt sig i staden Ravenna, som tycktes vara skyddad genom kanaler och kärr för fiendtliga anfall, utkämpade Alarik och Stiliko påskdagen 403 den blodiga striden vid *Pollentia* (i det nuvarande Piemont). Den var dock icke afgörande, och Alarik höll ännu under ett halft år Rom i ångest. Då, berättas det, skall en andra strid hafva stått vid Verona; dock är detta tvifvel underkastadt. Emellertid lemnade Alarik Italien, och Stiliko slöt med den försvagade, men dock ännu fruktansvärde fienden ett fördrag, hvari denne utnämdes till öfverbefälhafvare öfver hela Illyrien och fick löfte om en årlig aflöning.

Sedan Italien under några år varit befriadt från denna plåga, hemsöktes det af en ännu fruktansvärdare fiende. En väldig skara af alaner, goter, vandaler, burgunder och andra germaniska stammar, omkring 200,000 stridbare män med qvinnor och barn, bröt in i Italien öfver Alperna under anförande af *Radagais* (406). Under mord och brand trängde de, utan att hejdas, fram ända till Florens. Rom tillika med hela Italien skulle hafva varit förloradt, om icke Stilikos mod och själsnärvaro för andra gången hade räddat det. Han slog barbarerna i närheten af Florens; tusentals bortrycktes af hunger och sjukdomar; men spillrorna af den slagna folkhopen drogo till Gallien och utgöto sig såsom en rasande ström öfver det försvarslösa landet, som nu måste uthärda all ödeläggelsens fasa. Eld och svärd, hunger och pest rasade bland de förtviflade invånarne, af hvilka blott få funno skydd i ensamheten och tröst i religionen.

Under sådana omständigheter sökte Stiliko genom löftet om 4,000 marker guld locka Alarik ur det östromerska rikets tjenst och in i det vestromerska rikets, för att rädda åtminstone Italien. Stiliko hade emellertid redan för länge sedan blifvit af sina fiender förtalad hos kejsaren och gjord misstänkt för att för sin sons räkning sträfva efter kronan. Honorius lyssnade till detta förtal och lät i Ravenna döda den förtjenstfulle

mannen, Italiens räddare (408). Ja, man lät i olycksalig förblindelse mörda hustrurna till 30,000 i romersk tjenst stående germaniska legoknektar. Straffet följde dessa gräsligheter i spåren.

Uppfylda af raseri, slöto sig desse 30,000 soldater till Alarik, och med denna förstärkning drog han med sina vestgoter till Italien och tågade utan motstånd rakt på Rom, hvilket allt sedan Hannibals dagar icke hade sett någon utländsk fiende utanför sina portar. Ännu räknade verldens hufvudstad mer än en million invånare, men stridigheter, hunger och sjukdomar hade brutit deras krafter; den gamla romaranden hade länge sedan vikit ifrån dem. Man beslöt att underhandla med Alarik och skickade derför sändebud till honom. Då dessa i skrytsamma ordalag talade om Roms oräkneliga folkmängd och dess stridbara manskap, svarade Alarik hånleende: "ju tätare gräset är, dess lättare är det att meja". Och när de funno hans vilkor för stränga och frågade, hvad han då ville lemna dem öfrigt, svarade han: "edra lif". Slutligen kom man öfverens, att staden skulle köpa sig fri med 5,000 marker guld och 30,000 marker silfver samt en mängd andra värdefulla föremål. Så mycket guldmynt kunde dock romarne icke skaffa. De måste derför nedsmälta bland annat den gyllene bildstoden af *Virtus* eller manhaftigheten. Men det var, som om på samma gång äfven den sista återstoden af all deras tapperhet hade smält bort.

Alarik drog bort från Rom. Men då Honorius vägrade stadfästa fördraget och goterkonungens fordringar icke uppfyldes, drog denne år 409 för andra gången mot Rom. Staden måste gifva sig. Alarik afsatte Honorius, som uppehöll sig i Ravenna, och gjorde *Attalus* till kejsare. Dock äfven med denne blef Alarik oense, framträngde år 410 för tredje gången mot Rom och eröfrade det genom ett nattligt anfall. Det öde, som det stolta Roma under sin lyckas dagar beredt så mången stad, bröt nu ut öfver henne sjelf; men goternas seder hade genom kristendomen redan så förmildrats, att hon icke behandlades lika obarmhertigt, som hon varit van att behandla sina fiender. Staden plundrades visserligen under tre dagar, men kyrkor, prester och flyktingar skonades, och om också af enskilde personer

föröfvades mord och andra grymheter, var detta dock ingalunda förhållandet med hela hären. Ja, man berättar följande drag af kristligt sinnelag: en goter trängde in för att plundra i en qvinnas hus, hos hvilken funnos kyrkokärl af silfver och guld, som hade lemnats i hennes vård. Då soldaten stod i begrepp att taga dem, omtalade qvinnan för honom kärlens bestämmelse. Soldaten afstod genast derifrån och underrättade konungen derom. Alarik befalde, att de heliga kärlen skulle oskadade föras tillbaka till kyrkan. Romarne, intagna af detta ädelmod, ledsagade kärlen under bön och sång, och de sköflande goterna, förvånade öfver uppträdet, upphörde med sköflingen och slöto sig till tåget.

Då Honorius hörde, att Rom var förloradt, blef han förskräckt, emedan han trodde, att detta olycksöde hade träffat hans älsklingshöna, hvilken kallades Roma: men han tröstade sig, då han fick veta, att dermed menades *blott* staden Rom.

Några dagar efter Roms eröfring bröt Alarik upp, rik på byte, till nedre Italien för att derifrån öfvergå till Sicilien och Afrika. Men då öfverraskade döden den unge goterhjelten. Han dog, 34 år gammal, i Consentia (nu Consenza) och begrofs af sina goter på ett storartadt sätt. De afledde vattnet ifrån floden Busentinus (Busento), murade en graf i den uttorkade flodbädden och nedsänkte der sin döde konung i full rustning på stridshästen jemte många dyrbarheter. Derpå återgåfvo de floden hennes förra lopp och dödade fångarne, som hade förrättat arbetet, på det att ingen romare skulle få veta, hvarest den store Alarik låg, och af girighet eller hämdlystnad störa hans hvila.

Goterna upplyfte nu enligt sin sedvana den ungdomlige, tappre *Ataulf* (Adolf) på sköldarne och utropade honom till sin konung. Denne förde dem från Italien till Gallien. Han och, sedan han blifvit mördad (415), Vallia (till 419) äro att anse såsom grundläggare af vestgotariket, hvilket sträckte sig på båda sidor af Pyreneerna in i Gallien och Spanien och hvars hufvudstad var Tolosa (Toulouse). I Spanien egde detta rike bestånd till 711, då det dukade under för araberna. (Jmf. kap. 14.)

6.

Geiserik, vandalernas konung (429). — Hengist och Horsa, angelsachsarnes anförare (499).

Redan före vestgoterna hade andra folk slagit sig ner på den pyreneiska halfön. I Gallicien, landets nordvestliga del, finna vi sveverna, i Lusitanien (ungefär motsvarande det nuvarande Portugal) alanerna; i midten och i sydliga delen af landet bodde vandalerna, efter hvilka ännu i dag en spansk provins bär namnet Andalusion, under sin konung *Geiserik* eller *Genserik*. Redan länge hade denne trått efter besittningen af det rika Afrika, då två romerske ståthållares afund gaf honom tillfälle att föra sina vandaler från Spanien öfver til Afrika.

Efter Honorius' död (423) regerade hans syster *Placidia* i sin omyndige sons, Valentinianus den tredjes, namn. Hon egde två dugtiga fältherrar, *Aëtius*, som gjorde sig särdeles förtjent om riket, och *Bonifacius*, ståthållare i Afrika. Men tyvärr rådde mellan dem den bittraste fiendskap. Aëtius sökte uttränga sin medtäflare Bonifacius ur provinsen Afrika och gjorde derför inför kejsarinnan hans trohet misstänkt, i det han förestälde henne, att Bonifacius umgicks med tanken på uppror för att göra sig sjelfständig. Placidia kallade derför Bonifacius från hans ståthållareskap för att stå till rätta. Då rådde den ränkfulle Aëtius honom att icke hörsamma befallningen. Denne lydde rådet och gaf nu till känna sitt affall, på hvilket han ursprungligen icke hade tänkt. Men för att kunna hålla sig, kallade han till sitt bistånd vandal-konungen Geiserik från Spanien.

Han kom år 429. Vandalerna utmärkte sig framför andra folk genom sin vildhet och grymhet, och till och med kristendomen hade icke kunnat förädla dem. Geiserik var en trogen afbild af sitt folk. Han var

grym och hämdgirig, men på samma gång tapper, djerf och full af vidtutseende, äregiriga planer, som han förstod att med skicklighet dölja och sedan utföra än med öppet våld, än med list och förslagenhet.

Sedan vandalerna kommit öfver till Afrika, föllo de, efter hvad de visserligen icke så alldeles tillförlitliga berättelserna gifva vid handen, såsom rofdjur öfver landet och dess innebyggare, härjade åkrar och planteringar, förstörde hela städer och byar, dödade af blott mordbegär och sönderslogo kyrkor och palats. I synnerhet pinade de presterna för att afpressa dem kyrkokärlen; de misshandlade qvinnorna, krossade barnen mot stenarne och föröfvade de gräsligaste grymheter. För sent ångrade Bonifacius sin öfverilning; förgäfves sökte han att sätta sig till motvärn mot vandalerna; han blef slagen och begaf sig förtviflad till Italien. Placidia hade nu insett, huru förfärligt hon genom Aëtius' ränker blifvit förd bakom ljuset, och skänkte honom åter sin fulla nåd.

Men rikets skönaste och rikaste provins, "Italiens kornbod", var för alltid förlorad för Rom. Här grundade nu Geiserik sitt vandalrike med hufvudstaden Kartago, som tycktes vara bestämdt till ett tuktoris för Rom. Ty icke nöjd med besittningen af Afrika, tog han Korsika, Sardinien och en del af Sicilien, i det han utbildade vandalerna till djerfve sjömän. Vid den stigande förvirringen i romerska riket företog han, lysten efter Roms skatter, ett tåg till Italien. Han landade (455) vid Tiber och under fjorton dagar plundrades Rom af vandalerna. Hvad som kunde uppspåras af bildstoder och andra konstskatter i tempel och palats blef jemte de mest ansedde fångne romarne, bland dem till och med kejsarinnan *Eudoxia* med hennes döttrar, släpadt om bord på fartygen och fördt till Kartago. Sålunda hade det blifvit Geiseriks lott att efter århundraden hämnas på det öfvermodiga Rom för Kartagos förstöring, och dock fick Rom nu på långt när icke utstå de grymheter, hvilka det en gång låtit vederfaras det olyckliga Kartago.

Vandalernas rike i Afrika hade blott en kort blomstringstid. Redan med Geiseriks död började för-

fallet (477). Fråsseri, yppighet och veklighet försvagade de kraftige vandalerna. Dertill kommo religiösa stridigheter med de romerska invånarne, hvilka blefvo grymt förföljda. Allt detta påskyndade rikets undergång, tills det år 534 blef ett lätt byte för den grekiske kejsaren Justinianus. (Jemf kap. 11.)

Tjugu år efter förlusten af Afrika förlorade Rom äfven den nordligaste af sina provinser, Britannien. Sedan Stiliko för att skydda Italien hade dragit de romerska legionerna från Britannien voro de förvekligade briterna blottade på allt skydd och utsatta för ständiga anfall af de rofgirige pikterna och skoterna (i det nuvarande Skotland). På den tiden bodde på södra nordsjökusten sachsarne, hvilka ofta med sina plundringsfartyg hade hemsökt de britiska kusterna. En britisk konung kallade, för att kunna bättre försvara sig mot pikterna och skoterna, en sachsisk höfding till hjelp. Denne sände sina båda söner *Hengist* (Hengst) och *Horsa*, hvilka (449) landade i Britannien på tre långskepp med 1,000 angler, sachsar och jutar och slogo pikterna och skoterna. Nya hopar af angelsachsiska äfventyrare gingo sedan oupphörligt öfver till Britannien och fattade fast fot i landet. Här grundade de under loppet af 130 år sju angelsachsiska riken (den s. k. heptarkin). Först grundlades *Kent*, derpå följde *Sussex*, *Wessex*, *Essex*, *Ostangeln*, *Northumberland* och *Mercia*. Dessa riken förenades år 827 af konung *Egbert* af Wessex till *ett* rike, och derigenom lades grunden till det nuvarande England.

7.

Attila, hunnernas konung.

(433—453.)

Sedan hunnerna gifvit den första anstöten till den stora folkvandringen, slogo de sig ned i den sydliga delen af det nuvarande Ryssland, mellan Wolga och nedre Donau, der de med sina hjordar förde ett nomadiserande lif. Med sina plundringståg hotade de i synnerhet det grekiska (byzantinska) kejsardömet, som blott genom en årlig skatt kunde förskaffa sig ro för dem. Farligast och fruktansvärdast blefvo hunnernas angrepp, då deras talrika stammar, hvilka hittills hade stått under många skilda anförare, förenades under ett öfverhufvud. Detta gjordes af *Attila*, som i förening med sin broder *Bleda* genom list och våld bragte hunnernas flesta stammar under sitt herravälde.

Attila, hvilken sagan kallar *Etzel* eller *Atle*, företedde i sitt yttre den hunniska stammens hela afskyvärdhet. Hans kropp var liten, han hade små ögon, tunt skägg och en uppstående näsa; dessutom egde han en ofantlig kroppsstyrka och visade i gång och hållning en herskares stolthet och värdighet. Förfärlig i krig mot fienden, var han nådig mot hjelpsökande och god mot skyddslingar. De af honom underkufvade folken lät han behålla sina språk, seder och lagar och förpligtade dem blott att följa hans här och lemna en årlig skatt. I krig förde han sjelf öfverbefälet, i fred satt han gerna sjelf till doms och skipade rätt utan hänseende till person. Hos sin omgifning älskade han prakt, under det han sjelf var högst enkel i mat och klädsel. Hans gäster åto på guld- och silfverkärl, men sjelf tålde han på sitt bord endast kärl af trä. Han åt blott kött och afhöll sig, såsom en äkta hunner, från bröd såsom varande en alltför svag föda. Vid måltiderna älskade han att höra omkring sig sång och skämt, under det han sjelf alltid iakttog ett strängt allvar.

Hans boningsplats låg i det nuvarande öfre Ungern mellan Theiss och Donau, der hunnernas läger småningom vuxit till en stor by. Husen, till och med konungens, voro blott af trä; dock var hans med pålverk befästa palats försedt med alla beqvämligheter, med portiker och bad; öfver hufvud var hans hof utrustadt med en prakt, som i intet afseende gaf det grekiska och romerska hofvets efter.

Hans yttre företeelse ingaf fasa och förskräckelse, och det utbredde sig en tro på hans oemotståndlighet, i synnerhet som han föregaf, att han fått af krigsguden sitt svärd. Ja, det gick en saga, att då han stötte sitt hemlighetsfulla, af krigsguden sjelf åt honom gifna svärd i jorden, bäfvade hundratals folk och Rom och Konstantinopel darrade i sina grundvalar. Sjelf kallade han sig Guds gissel, och, i sanning, han var utkorad till ett tuktoris för folken. Hans rikes gränser låta sig icke bestämdt angifvas, dock herskade han djupt inne i Germanien. En hop konungar och furstar omgaf den väldige; de föreföllo såsom hans tjenare, darrade vid hans vink och ilade att uträtta hans befallningar. Oräkneliga voro de härmassor, hvilka han uppbådade för sina krig. Men han förstod icke blott att hugga in med svärdet: han genomskådade äfven förhållandena med klokhet och grep in i dem med beräknande list, med vaksamhet och företagsamhet.

Vid sitt första uppträdande tvang han (433) hofvet i Konstantinopel att fördubbla den årliga skatten till honom. Denna fordran upprepade han sedan flere gånger. Vägrade man att villfara den samma, så följde ett härjande infall i grekiska riket. Det mest förderfbringande företog han år 477. Provinserna Tracien, Illyrien och Nordgrekland ödelades på det förskräckligaste sätt, sjutio städer plundrades och till och med Konstantinopel hotades. Det grekiska hofvet måste gå in på de mest förödmjukande fredsvilkor och icke blott afträda till Attila ett stycke land söder om Donau, utan äfven höja den årliga skatten från 700 till 2,100 marker guld.

Sedan Attila (444) rödt ur vägen sin broder Bleda, var han envåldsherskare öfver alla hunner. Ehuru en

farlig granne till det grekiska riket, riktade han dock sitt hufvudanfall mot Europas vester. Man berättar, att *Honoria*, kejsar Valentinianus den tredjes syster, hemligen erbjudit Attila sin hand och hälften af det romerska riket såsom hemgift. Äfvenledes retade honom vandal-konungen Geiserik till ett angrepp mot Rom. Vare emellertid dermed huru som helst, år 451 bröt han upp i spetsen för en half million krigare. Underkufvande allt, som var i hans väg, drog han fram genom det nuvarande Österrike och Bayern och gick öfver Rhen till Gallien. Grusade städer och all ödeläggelsens fasa betecknade hans härs framfärd.

Men äfven vesterns folk hade förenat sig för att tappert afvärja den gemensamma faran. Aëtius hade bragt till stånd ett förbund af romare, vestgoter, alaner, franker, sachsar och burgunder. På de *catalauniska fälten*, de vidsträckta slätterna vid Chalons (Chalons sur Marne), utkämpades den väldiga folkdrabbning, i hvilken det skulle afgöras, om vesterländsk bildning eller hunniskt barbari skulle herska öfver Europa.

I denna strid fördes å de förbundnes sida högra flygeln af *Teoderik*, vestgoternas konung, den venstra af romerske fältherren Aëtius, i midten stod Sangipan med sina alaner. På hunnernas sida kommenderade gepidernas konung den ena, tre af östgoternas furstar den andra flygeln, Attila midten. Alla hans folk och anförare afbidade under ängslig tystnad hans befallningar. Sedan han uppmuntrat dem och framhållit, att de icke skulle bry sig om romarne, utan i stället företrädesvis kasta sig öfver vestgoterna och alanerna, hvilka utgjorde fiendens egentliga styrka, slöt han med följande ord: "måsten I dö, så skolen I dö, äfven om I flyn; rikten edra blickar på mig! Jag går förut, den som icke följer mig är dödens man." Och så började en af de förfärligaste strider, som historien minnes. Båda partierna sökte bemäktiga sig en kulle, som beherskade trakten, och der var blodbadet förskräckligast. Redan hade Attila genombrutit den romerska afdelningen och tvungit romarne till flykt; redan hade Teoderik, sedan han eldat de sina, fallit i striden — då stälde sig den unge konungasonen *Torismund* i spetsen för

vestgoterna, hvilka, upptände af raseri öfver sin konungs död, trängde framåt utan att kunna hejdas. Hunnerna veko tillbaka, de förbundnes seger var afgjord. Attila måste vid nattens inbrott draga sig tillbaka till sin vagnborg och vidtaga försigtighetsmått mot ett nattligt anfall. Han lät till och med af sadlar och träsköldar uppstapla ett bål för att, i händelse han dukade under, uppbränna sig med sina skatter. I sjelfva verket ville också vestgoterna skrida till ett anfall samma natt, sedan de under klagosånger och vapengny begrafvit sin fallne konung. Aëtius satte sig dock deremot och rådde den unge Torismund att begifva sig till sitt rike, emedan eljes hans bröder kunde göra honom kronan stridig, men i sjelfva verket befarade han, att efter hunnernas fullständiga tillintetgörande vestgoternas makt skulle kunna blifva farlig för romarne.

Huru fruktansvärd denna hunnerslagtning var, intygas af den visserligen öfverdrifna uppgiften, att på båda sidor mer än 160,000, enligt andra källor mer än 300,000 hade fallit, ja, sagan berättar, att de slagnes andar ännu tre dagar derefter hade kämpat med hvarandra i luften.

Emellertid var Attila ännu stark nog att följande året (452) göra ett infall i Italien. Han intog med storm den befästa gränsstaden Aquileja, som han i grund förstörde, ödelade dessutom äfven andra städer och fylde hela öfre Italien med mord, brand och rof. Då flydde invånarne i landskapet Venetien undan hunnerna ut på de små öarne vid n. v. Brentas och Adiges utlopp i Adriatiska hafvet och lade grunden till den berömda republiken Venedig.

Redan stod Attila i begrepp att gå lös på Rom, då den romerske biskopen *Leo I, den store*, gick honom till mötes i spetsen för en skara prester och besvor honom i Guds och kejsarens namn att skona staden och landet. Biskopen erinrade Attila om den gamla erfarenheten, att hvarje eröfrare, som förgrepe sig på det eviga Rom, snart uppnådde sina bragders slutgräns, och hänvisade honom på Alarik, som ju också strax efter Roms stormande hade bortryckts af döden i blomman af sina år. Biskopens föreställningar och dessutom

antagligen äfven andra skäl förmådde Attila att vända tillbaka. Han lemnade Italien och begaf sig österut.

Detta krigståg var hans sista. Följande året (453) gifte han sig med den sköna *Ildico* (Hildigun) från Burgund, men dog sjelfva bröllopsnatten af blodstörtning. Enligt andra uppgifter stötte Ildico dolken i hjertat på honom för att hämnas. Vid hans likbegängelse redo hunnerna med afklipt hår och sargade anleten i vida kretsar omkring det i ett praktfullt tält utstälda liket af sin store konung och prisade hans bragder. Derpå lades han i en likkista af guld, hvilken omslöt först en kista af silfver och derpå en kista af jern, samt begrofs tillsammans med sina älsklingsföremål och andra dyrbarheter. De som gräft hans graf dödades, på det att ingen skulle kunna förråda hunnerkonungens hvilostad.

Efter hans död sönderföll hans rike. Hans söner, som saknade faderns herskaresnille, förmådde icke sammanhålla det. De underkufvade folken, särskildt östgoter och gepider, gjorde sig åter sjelfständiga.

8.

Romulus Augustulus, den siste romerske kejsaren. — Odovakar, Italiens konung (476).

Det romerska riket, från hvilket germanerna hade lösryckt den ena provinsen efter den andra, skyndade allt mera sin undergång till mötes. Kejsartronen var under en följd af år, från 456 till 472, en lekboll i händerna på den vestromerska fältherren *Ricimer*, en svever till börden, som icke brydde sig om att sjelf bestiga tronen, utan föredrog att bortgifva den åt sådana, i hvilka han hoppades finna viljelösa verktyg för sina planer. Misstog han sig i sitt val, så visste han att snart åter göra sig qvitt sin namnkejsare, och en annan docka besteg tronen.

Fyra år efter denne Rieimers död bar den femtonårige *Romulus Augustulus* *) den kejserliga purpurn. Nu fordrade den till största delen af germaniska legotrupper bestående hären såsom lön för gjorda tjenster tredjedelen af Italiens jordegendomar. Då detta vägrades dem, ryckte *Odovakar*, anföraren för herulerna, rugierna och andra legotrupper, öfver Alperna in i Italien och afsatte Romulus Augustus (476). Af medlidande med hans ungdom skänkte han honom lifvet och förvisade honom till ett landtgods i Campanien, som förut egts af den berömde Lucullus. Här lefde den siste vesterländske kejsaren af en årlig pension. Hans namn erinrar om grundläggaren af det en gång så ärofulla riket och måste fylla romarne med så mycket djupare smärta öfver dess skymfliga undergång.

I Italien herskade nu Odovakar såsom germanisk härkonung. Sålunda hade germanerna, hvilka så ofta skakat det romerska rikets stolta byggnad, såsom segrare framträngt ända till dess medelpunkt. Den gudomliga försynen hade korat dem att grusa den gamla verlden och på dess ruiner uppbygga en ny med kristendomen såsom grundval. — Under Odovakars milda regering njöt det af så många stormar härjade Italien ett välgörande lugn.

9.

Teoderik, östgoternas konung.
(493—526.)

Sedan Odovakar i tretton år herskat öfver Italien, blef det äfven hans lott att störtas af en mäktigare. Han fann sin öfverman i *Teoderik*, östgoternas konung.

Sedan östgoterna befriat sig från hunnernas öfvervälde, slogo de sig ned i n. v. vestra Ungern (Pan-

*) *Augustulus* var ett smek- eller öknamn i stället för Augustus.

nonien), der de styrdes af trenne bröder. Det roflystna folket oroade genom täta infall det grekiska riket och tvang kejsaren att lemna en årlig skatt, angående hvilken bestämda fördrag slötos mellan östgoterna och det grekiska hofvet. Till bekräftelse på dessa fördrag sände *Teodemir*, en af de tre östgotakonungarne, sin sjuårige son Teoderik till Konstantinopel såsom gisslan. I det kejserliga palatset fann den vetgirige gossen tillfälle att lära känna grekernas kultur och statsinrättningar, hvilka då ännu voro helt och hållet obekanta för hans eget folk. Vid 18 års ålder återvände han, oförderfvad till själ och kropp, till sin fader, som under tiden genom sina bröders död äfven erhållit deras besittningar. Då Teodemir snart derefter dog, blef Teoderik enhälligt vald till östgoternas konung (475).

Ehuru grekiske kejsaren *Zeno* sökte att genom hvarjehanda ynnestbevis draga den unge Teoderik öfver på sin sida, beslöt likväl den senare efter åtskilliga stridigheter med det grekiska hofvet att söka sig en annan skådeplats för sina bedrifter. Han gjorde derför kejsar Zeno det förslaget, att han med hela sitt folk skulle tåga till Italien och fördrifva Odovakar från detta herliga land. Zeno, hvilken betraktade Odovakar såsom en inkräktare, fann detta förslag fullkomligt öfverensstämmande med hans egna önskningar, så mycket mera som han på samma gång äfven befriades från de farliga östgoterna. Han öfverlät således genom en urkund besittningen af Italien åt Teoderik.

Nu bröt hela östgotafolket upp (488). Män, qvinnor och barn drogo med sina hjordar och all sin lösegendom till Donau, gingo öfver Sau och tågade mot Italiens gränser. Efter en hård strid mot gepiderna, mellan Donau och Sau, nedstego de våren år 489 utför de juliska alperna. Vid underrättelsen härom skyndade Odovakar dit med sin här. I trakten af Aquileja stötte han på en fruktansvärd hop. Han blef slagen, måste fly och lät skyndsamt sätta sig öfver n. v. Adige i närheten af Verona (Bern). För andra gången led han ett nederlag och måste söka skydd bakom Ravennas murar. Efter ännu en tredje seger (490), genomtågade Teoderik hela Italien, som underkastade sig hans välde,

och återvände sedan till Ravenna, för att göra ett slut på Odovakars makt. Men under nära tre år försvarade sig den tappre mannen, till dess invånarnes knot slutligen tvang honom att ingå förlikning med Teoderik. Han uppgaf staden med det vilkor, att han skulle få behålla lif och frihet (493). Men redan några dagar derefter blef han, under förevändning att han velat anstifta ett uppror, mördad tillika med sitt följe. Östgoterna utropade nu Teoderik till konung af Italien. I sagan kallas han till följd af sin seger vid Verona "*Didrik af Bern*".

Goterna, som utgjorde omkring 200,000 stridbare män, togo tredjedelen af alla Italiens länder i besittning. Teoderik hade mestadels sitt residens i Ravenna och styrde derifrån sina vidsträckta stater. Under honom lydde icke blott Italien med dertill hörande öar, utan äfven en del af södra Gallien, länderna mellan alperna ända upp till Donau och en stor del af Pannonien och Dalmatien. Mot norr skyddade han sina gränser genom vänskapsförbund med de krigiske grannarne. Frankernas, burgundernas, vestgoternas, vandalernas och thüringarnes konungar befryndade sig med honom, alemannerna slöto sig till honom, hans makt och anseende föreskrefvo till och med frankerna gränser i deras eröfringståg mot goterna. Äfven aflägsna nationer visade honom genom skänker sin aktning. "Ja, det fanns intet folk i vesterlandet," säger en historieskrifvare, "som ej genom vänskap eller underdånighet hyllade Teoderik under hela hans lifstid." Hans faderliga förhållande till de germaniske furstarne framlyser tydligt af följande ställe i ett af hans bref till dem: "I hafven alle mottagit bevis på min välvilja. I ären unge hjeltar, och mig tillkommer det att gifva eder råd. Edra oordningar bedröfva mig; det är mig icke likgiltigt, att I låten eder beherskas af passionerna; ty konungars afund och lidelser äro folkens förderf, då deremot deras vänskap och endrägt äro liksom ådror, genom hvilka folkens önskningar flyta öfver till hvarandra." Sålunda herskade Teoderik den store såsom en folkens herde och en fredens skyddare bland sina germaniska stamförvandter. Grekiske kejsaren, som gerna velat bibehålla högsta makten i Italien, måste erkänna hans öfvervälde och Teoderik regerade oberoende och sjelfständigt i sina stater.

Teoderik lät de romerska författningarna ega bestånd och gaf vanligtvis sysslor och embeten åt romare. På detta sätt skedde inga andra förändringar i Italien, än att en gotisk konung hade intagit romerske kejsarens plats. Goterna voro fullkomligt skilda från det öfriga folket under sina hertigar, grefvar och höfvidsmän. Den militäriska organisation, som alla germaniska stammar nödgats antaga i följd af sitt kringirrande lif, blef äfven nu, då de nedsatt sig på fasta boningsplatser, bibehållen och de, som i krigstider varit befälhafvare, blefvo tillika domare och embetsmän i fredstider. Tvisterna mellan romare och goter bilades af den gotiske grefven i samråd med en romersk rättslärd, och öfver hufvud taget gälde gotisk lag för goterna och romersk för romarne. Åt sina goter anvisade konungen krigareståndet och ständiga krigiska öfningar såsom deras egentliga kall; den förvaltande verksamheten öfverlemnades åt de infödde. Ja, konungen skall till och med hafva hindrat goterna från att sätta sina barn i de romerska skolorna, emedan de, som i barndomen darrat för riset, sedermera aldrig skulle utan fruktan kunna betrakta svärdet. Han sjelf kunde, enligt sägen, ej en gång skrifva sitt namn, utan aftecknade blott de fyra första bokstäfverna af det samma med tillhjelp af en bleckplåt, i hvilken de voro inskurna. Han egde likväl sinne för högre bildning och visade de kunnigaste bland romarne stor aktning och utmärkelse. Bland dem intogs hedersplatsen af *Cassiodorus*, en man med ovanlig lärdom och djupa insigter samt väl bevandrad i offentliga värf. Denne åtnjöt i hög grad Teoderiks förtroende och blef af honom befordrad till de högsta värdigheter. Den gotiske konungens förordningar flöto mestadels ur hans penna.

Teoderik och hans östgoter voro tillgifna den arianska läran *), men konungen visade likväl de katolske romarne så mycken mildhet och fördragsamhet,

---

*) Arianerna hafva erhållit sitt namn af *Arius*, en presbyter i Alexandria, hvilken i afseende på Jesu Kristi natur påstod, att Kristus vore skapad af Fadern och derför endast hade väsenslikhet med honom, under det att den katolska kyrkan antog, att sonen egde fullkomligt samma väsen som Fadern. På kyrkomötet i Nicea (325) blef Arii lära fördömd såsom kättersk.

att de hvarken blefvo förföljda eller kränkta i sina rättigheter. Äfven judarne skyddades af honom mot förföljelser.

På sjunde året af sin regering (500) gjorde konungen en resa till Rom och höll derstädes ett triumftåg, iklädd den romerska purpurn. Senaten och folket, påfven och hela presterskapet kommo honom till mötes i en högtidlig procession, på samma sätt som de brukade mottaga kejsarne. Han qvarstannade der ett halft år för att beundra den ännu praktfulla stadens mästerverk, och anslog betydliga summor till återställande af det, som var förfallet och förstördt.

Under hans 33:åriga regering uppblomstrade åkerbruket, handeln och näringarna. Men före sin död befläckade konungen tyvärr sin ärofulla regering, hvilken hade spridt så stor välsignelse öfver hela Italien, genom en handling af misstänksamhet och blodig grymhet. Orsaken dertill var följande;

Under grekiske kejsaren Justinus I:s regering utgingo från Konstantinopel de strängaste förbud mot den arianska trosbekännelsen. Teoderik, som med sitt folk var denna lära tillgifven, fruktade ett uppror af sina romerska undersåtar, hvilka högljudt yttrade sitt bifall till dessa förordningar och i tysthet hatade honom såsom en barbar och kättare. Han blef misstänksam, och hans förra fördragsamhet förvandlades till hårdhet. Obevista angifvelser om förrädiska stämplingar af några mäktiga romare mot hans makt kommo honom att afvika från det rättas väg. Han lät fängsla och afrätta den för sina kunskaper och sin rättrådighet högt ansedde senatorn *Boëtius*, och då dennes svärfader, den gamle *Symmachus*, högt klagade öfver svärsonens död, vederfors honom samma öde (525).

Men snart nåddes Teoderik af straffet för sina gerningar. Hans samvete vaknade, och en gång, då han satt till bords, trodde han sig, enligt hvad sagan berättar, i det uppspärrade gapet på en stor fisk, som framsattes på bordet, se liket af en oskyldigt mördad, som törstade efter hämd. Gripen af ånger, föll han i en svår sjukdom och dog (526). Han begrofs i en af honom sjelf uppbygd graf.

Med hans död var det äfven förbi med hans rikes blomstringstid. Hans dotter *Amalasunta* förestod regeringen för sin omyndige son *Atalarik*. Men då den genom en veklig uppfostran försvagade dottersonen till den store Teoderik dog vid fjorton års ålder (534), antog hon sin kusin *Teodat* till sin medregent. Knapt hade denne kommit till väldet, förrän han lät döda flere bland Amalasuntas trognaste anhängare, och kort derefter blef äfven drottningen sjelf mördad. För att hämnas detta mord började grekiske kejsaren Justinianus, hvilken ännu gjorde anspråk på väldet öfver Italien, det krig mot östgoterna, som år 554 slutade med detta folks fullständiga undergång. Sedan försvinner östgoternas namn ur historien. (Jmf. kap. 11.)

10.

Klodvig, frankerrikets grundläggare.

(481—511.)

En af Teoderik den stores samtida var *Klodvig* (Ludvig), frankernas konung. Frankerna delades i de ripuariske och de saliske, af hvilka de förre bodde öster, de senare vester om floden Maas. De lydde under flere furstar, af hvilka Klodvig, som härstammade från Merovingernas ätt,*) herskade öfver en del af de saliske frankerna. Medelpunkten för hans välde var n. v. Tournay, mellan Somme och Maas.

Vid femton års ålder efterträdde han (481) sin fader på tronen. Men den ärelystne ynglingen fann sitt fädernerike alltför litet; han beslöt derför att genom eröfringar utvidga det och förstod att för detta ändamål förena krigisk kraft med list och förställning. Landet mellan Loire, Somme och Ardennerna lydde då

*) Så benämnd efter *Merovig*, en frankisk höfding från äldre tider.

under romerske ståthållaren *Syagrius*, som ännu efter vestra romerska rikets undergång bibehöll sig qvar der. Efter detta område utsträckte Klodvig först handen. Han uppmanade Syagrius att bestämma tid och ställe för en strid dem emellan, och denne antog utmaningen. Klodvig förenade sig med tvenne andra frankiska furstar och slog Syagrius vid Soissons (486). Den slagne flydde till vestgoternas konung, men blef af honom utlemnad till frankiske konungen, som lät afrätta den besegrade motståndaren, hvarefter han tog hans land i besittning.

Vid Rhône och Saone, i vestra Schweiz och Savoyen, låg burgundernas rike, som på Klodvigs tid var deladt mellan fyra bröder. Inom denna konungafamilj herskade blodig tvedrägt. *Gundebald*, den mäktigaste af de fyra konungarne, rödde en af sina bröder tillika med hans gemål och söner ur vägen och höll den mördades dotter *Klotilda* i strängt förvar. Slugt begärde nu Klodvig den djerfva Klotilda till äkta (493). Gundebald skulle gerna hafva vägrat sitt bifall dertill, men af fruktan för frankiske konungen samtyckte han och utlemnade henne tillika med hennes fars skatter. Glad öfver sin befrielse ur farbroderns våld, följde Klotilda de utskickade sändebuden. På henne hvilade, enligt gammal germanisk sed, blodshämden, och redan under resan bad hon sina frankiska följeslagare att nu genast genom uppbrännandet af burgundernas landtgårdar skaffa henne hämd på hennes farbror, hennes föräldrars och bröders mördare. Det skedde, och med glädje, ja med tacksägelser till Gud blickade hon då och då bakom sig på det i lågor stående landskapet. Måhända skulle kriget mellan Klodvig och burgunderna redan då hafva utbrutit, något hvartill Klotilda ständigt uppeggade sin gemål, om ej frankernas konung fått anledning till krig mot alemannerna.

Detta folk bodde på begge sidor af öfre Rhen och sträckte sig mot söder ända in i Schweiz, mot öster till Lech och mot norr till Lahn. År 496 anföllo de en af de ripuariske frankernas konungar, *Sigbert*, som hade sitt säte i Köln, och Klodvig tågade till sin anförvandts bistånd. Vid Zülpich (Tolbiacum), hvars läge

ej mera kan bestämmas, (måhända i närheten af Bonn) drabbade de fiendtliga härarne samman. Redan lutade segern åt alemannernas sida, då Klodvig, som ännu tillika med sitt folk var hedning, anropade den Gud, som hans gemål, hvilken bekände sig till katolska läran, dyrkade: "Hjelp mig, Jesus Kristus, den de kalla Guds son, ty mina egna Gudar öfvergifva mig. Om du i denna natt bistår mig, vill jag tro på dig!" — Striden förnyades, alemannernas hertig föll, hans folk flydde och Klodvig tågade som segrare genom de sköna alemanniska provinserna vid mellersta Rhen och Main, hvilka nu blefvo frankernas egendom.

Klotilda hade ofta försökt att omvända sin gemål till kristna läran. Efter denna seger erinrade hon och biskop *Remigius* i Rheims konungen om uppfyllandet af hans löfte. Med sin vanliga försigtighet ville han först utforska tänkesättet hos sina franker, hvarför han sammankallade dem, då de förklarade, att de ville öfvergifva sina dödlige Gudar och följa den odödlige Gud, som så underbart hade skänkt frankerna segern. Sålunda egde dopet rum under julen år 496 med all den katolska gudstjenstens prakt och högtidlighet. Klodvig med 3,000 af sina ädlingar, alla klädde i hvita kläder, tågade genom de festligt smyckade gatorna i Rheims till den helige Martins rikt upplysta och af välluktande rökelser fylda kyrka. Vid inträdet i kyrkan frågade han helt oförstäldt biskopen, som ledde honom vid handen: "Min fader, är detta det rike, som ni har lofvat mig?" "Nej," svarade Remigius, "det är blott vägen, som förer dit." — Derefter, då dopfunten fyldes med vatten och balsam göts deri, samt de välluktande vaxljusen flammade, trodde frankerna sig inandas paradisets luft, men biskopen talade sålunda till konungen: "Böj ditt hufvud i ödmjukhet, stolte sicamber! *) Uppbränn det som du tillförene har tillbedt, och tillbed det som du tillförene har uppbränt!" — Derefter aflade konungen den kristna trosbekännelsen, blef döpt, smord med den heliga oljan och välsignad

*) »Sicamber« var en poetisk benämning på de saliske frankerna, hvilka ansågos för de forna sicambrernas ättlingar.

med korstecknet. De 3,000 frankerna i hans följe undfingo äfven det heliga dopet, likasom Klodvigs syster, *Audofleda*. Sagan berättar, att vid Klodvigs dop olja fattades till smörjelsen, emedan den prest, som skulle föra den med sig, ej förmått tränga sig fram genom folkmassan. Då kom på biskop Remigii bön en hvit dufva nedsväfvande från himmelen och bar i sin näbb en liten flaska med helig olja.

Under det att alla andra germaniska konungar bekände sig till den arianska läran, var Klodvig nu den *ende rättrogne* konung i kristenheten, hvarför den romerske biskopen gaf honom tillnamnet *allra kristligaste* konung, hvilket namn hans efterträdare på frankiska tronen sedan burit. Ehuru Klodvig blott till det yttre antog kristendomen, medan hans hjerta ej blef förbättradt, såsom vi af det följande få se, så var likväl hans omvändelse, hvilken småningom följdes af alla hans frankers, en högst vigtig händelse. För öfrigt var han ej helt och hållet utan ett visst naturligt godt, ja till och med barnsligt sinnelag. Då han en gång hörde Jesu lidandes historia berättas, gjorde den ett så lifligt intryck på honom, att han utropade: "Om jag hade varit der med mina franker, skulle jag gifvit judarne deras lön."

Ständigt eggad af sin gemål Klotilda, tågade Klodvig ut i hämdekrig mot den burgundiske konungen Gundebald. I slaget vid Dijon (501) gick den andre burgundiske konungen, Godegisel, öfver till Klodvig, och Gundebald dukade under. Men han försvarade sig i Avignon så tappert, att Klodvig beviljade honom fred och nöjde sig med att göra honom skattskyldig. Sedermera mördade Gundebald sin broder och gjorde sig till herre öfver hela burgundiska riket, hvilket han, oantastad af frankerna, behöll till sin död (516).

Efter kriget med burgunderna rustade Klodvig sig mot vestgoterna i Gallien. Desse voro arianer, och katolikerna måste utstå svåra förföljelser af dem. Deras klagomål erbjödo frankernas konung en välkommen anledning till krig. På en församling i Paris sade han till de förnämsta af sina härförare: "Det förtretar mig högeligen, att desse kättare skola ega en del af Gal-

lien! Låtom oss tåga ut, för att med Guds hjelp eröfra deras land!“ — Derpå bröt han upp år 507. I Paris lofvade han, att om han lyckligt återvände från kriget, skulle han åt de tolf apostlarne låta bygga en kyrka på det ställe, dit han nu slungade sin stridsyxa. Åt den helige Martin af Tours lofvade han att vid sitt återtåg genom denna stad skänka sin stridshäst. Vid Vouglé, icke långt från Poitiers, utkämpades striden. Vestgoterna blefvo slagna och deras konung Alarik genomborrad af Klodvig sjelf. Men nu blandade sig den store östgotakonungen Teoderik i saken, för att åtminstone rädda en del af Gallien åt sin dotterson Amalrik, den fallne konungens son. Sålunda blef föga mera af detta land öfrigt åt vestgoterna än det, som nu är provinsen Languedoc; hela landet från Loire till Pyreneerna tillföll frankerna.

Då Klodvig efter sin seger återvände öfver Tours, ville han vid den helige Martins kloster lösa sin kära stridshäst med två hundra gyllen (solidi), men man sade honom, att det ej vore möjligt att få hästen derifrån. Han fördubblade då summan, och nu gick det för sig, hvarpå Klodvig yttrade, att den helige Martin nog vore god att ega i nöden, men dyr att köpslå med. Under hans vistande der ankommo sändebud från grekiske kejsaren, som öfverlemnade till honom den konsulariska värdighetens äretecken, så att från denna stund tycktes den försvunna romerska makten å nyo lefva upp i den frankiska höfdingen. I kyrkan, vid den helige Martins graf, och högtidligt omgifven af prester och krigare, iklädde sig frankernas konung purpurtunikan och manteln (chlamys) och satte kronan på sitt hufvud. Så smyckad, trädde han ut ur kyrkan till det förvånade folket, besteg en paradhäst och kastade ut guldmynt bland den jublande mängden. Ty nu först betraktade hans gallisk-romerska undersåtar honom som sin laglige herre, och äfven för frankerna fick han en högre värdighet.

Sedan Klodvig eröfrat nästan hela Gallien, tänkte han äfven på huru han under sin spira skulle kunna förena de öfriga, af hans slägtingar beherskade frankiska stammarne. Med afskyvärd bakslughet rödde

han sina fyra anförvandter ur vägen. Sigbert i Köln var gammal och lam och hade en hersklysten son. Klodvig lät säga honom: "Din fader är gammal och lam; om han vore död, skulle hans rike tillfalla dig, och på min vänskap kunde du alltid räkna." Då legde den gudlöse sonen lönmördare, som dödade hans fader, då denne efter en jagt tog sin middagshvila i bokskogen. Sedan skickade han bud och lät säga Klodvig: "Min fader är död; hans rike och hans skatter äro i mina händer. Sänd hit några af dina tjenare, och jag vill gifva dig af skatterna så mycket du önskar." — Men då den omensklige sonen skulle visa Klodvigs sändebud skatterna och derför böjde sig ned öfver öppningen på en kista, gaf en af frankerna honom bakifrån ett dödligt hugg med sin stridsyxa. Genast skyndade Klodvig dit och talade sålunda till det församlade folket: "Hören hvad som har händt! Min slägtinges son har genom lönmördare låtit bringa sin fader om lifvet, och nu sjelf — af hvem, det vet jag ej — erhållit sin väl förtjenta lön. Jag är alldeles oskyldig till detta dåd, ty jag anser det vara syndigt att utgjuta sin anförvandts blod. Men då nu saken ej mera kan ändras, så föreslår jag er att sluta er till mig och öfverlemna er i mitt skydd." — Under jubelrop upplyfte folket Klodvig på en sköld och korade honom till sin konung.

En annan af frankernas furstar måste plikta för att han ej hade bistått Klodvig vid hans krigståg mot Syagrius. Han blef tillika med sin son försåtligt gripen, rakad och gjord till munk. Men då sonen tröstande sade till fadern: "löfvet är visserligen afrifvet, men trädet är ännu grönt och kan åter till dennes förderf skjuta nya blad," — lät Klodvig afrätta dem begge och införlifva deras land med frankernas.

Nu kom turen till Ragnachar i norra Gallien, hvilken genom ett utsväfvande lefnadssätt hade gjort sig hatad af sina undersåtar. Klodvig vann några af hans män genom skänker af vapenringar och värjgehäng af koppar, hvilka han utgaf för att vara af guld, och nu förrådde de trolöst sin rättmätige herre, som af Klodvig besegrades i en slagtning, och förde honom

jemte hans broder Richar bunden fram till segraren. “Ha!“ — ropade denne med hycklad vrede till honom. — “Huru har du så djupt kunnat vanära vår slägt, som att låta binda dig? Långt bättre är att dö!“ — och med dessa ord höjde han sin stridsyxa och klöf dermed hans hufvud. Sedan vände han sig till Richar och sade: “Och du eländige, om du hade bistått din broder, så hade han ej blifvit bunden!“ — och derpå nedstötte han äfven honom. Åt dem, som han bedragit med de oäkta skänkerna, gaf han till svar på deras klagomål: “För falska gerningar höfves falskt guld! Glädjen er, I skurkar, att jag ej till lön för ert förräderi låter pina er till döds, såsom I väl förtjent.“

På sådant sätt rödde Klodvig alla de frankiska furstarne, sina anförvandter, ur vägen. Ja, för att röna, om det ännu funnes någon, som han måhända kunde hafva förgätit att döda, låtsade han i närvaro af sina ädlingar vara bedröfvad öfver att icke ega några slägtingar mera. “Ve mig,“ — sade han, — “att jag står här så ensam som en främling bland främlingar och ej mera eger någon kär anförvandt, som kan bistå mig i olyckan!“ — Sålunda hade han genom en följd af blodiga grymheter banat sig väg till enväldet öfver alla franker, men honom sjelf var det ej förunnadt att njuta frukterna af sina brott. Han dog redan vid 45 års ålder (511) i Paris, som han gjort till det nygrundade rikets hufvudstad, och lemnade riket åt sina fyra söner.

11.

Justinianus, grekisk kejsare.

(527—565.)

Sedan det vestromerska riket för länge sedan hade gått under och de germaniska folken bildat nya stater, egde det östromerska riket eller det grekiska kejsardömet ännu bestånd under många århundraden. Denna

längre varaktighet berodde likväl ej på någon egentlig styrka hos detta rike, ty ofta nog var det utsatt för barbarernas härjande infall, och i sitt inre sönderslets det af religions- och partistrider, i hvilka folket i Konstantinopel och sjelfve kejsarne deltogo. Den namnkunnigaste bland desse kejsare var *Justinianus 1*, under hvilkens regering riket uppnådde en viss glans och ett slags blomstring.

Justinianus var son af en bonde och brorson till kejsar Justinus, som antog honom till sin medregent, till dess han efter farbroderns död sjelf besteg tronen (527). Utan att ega stora själsgåfvor eller synnerlig karaktersstyrka, förde han en lysande regering och gjorde till sin uppgift att återställa den forna romerska kejsarmakten i dess ursprungliga skick. Det, som felades honom af stora egenskaper, ersattes af hans snillrika och beslutsamma gemål *Teodora*. Hon var bördig från ön Cypern och dotter till en djurvaktare vid kejserliga hofvet. Tidigt egnade hon sig åt teatern och förde såsom skådespelerska en lastbar lefnad. Men vid sin återkomst till Konstantinopel från sina konstresor, öfvergaf hon plötsligt sitt lättsinniga lif och vinnlade sig om fromhet och sedighet. Nu lärde Justinianus känna henne och, hänryckt af hennes skönhet och snille, öfverhopade han henne med rikedomar, till dess han slutligen upphöjde henne till sin gemål. Vid hans kröning blef äfven hon smyckad med kronan och derigenom erkänd som medregent. Folket aflade trohetseden inför henne såväl som inför kejsaren, och hennes namn stod bredvid kejsarens på alla lagar, förordningar och offentliga minnesmärken.

Om den inre förvaltningen af sitt rike hade Justinianus stora förtjenster i synnerhet derigenom, att han lät utgifva en samling af romerska rätten (kallad *corpus juris*), efter hvilken rättvisan skulle skipas öfver hela riket. I den så kallade "*codex*" voro lagarne samlade, hvartill fogades utslag af berömde rättslärde (*pandecter*), en kortfattad lärobok i rättsvetenskapen (*institutiones*), samt nya förordningar af Justinianus (*novellæ*). Genom denna allmänt gällande lagbok afhjelptes den inom

rättsväsendet herskande oordningen och många missbruk. Men äfven på byggnadskonstens område sökte kejsaren sin berömmelse. De under hans tid bygda vattenledningarna, broarne, sjukhusen, kyrkorna och fästningarna äro oräkneliga. Endast i Konstantinopel lät han uppbygga tjugufem nya kyrkor, bland dem den ryktbara Sofiakyrkan. Denna byggnad hade redan tvenne gånger uppgått i lågor, då Justinianus åter lät uppbygga den med en så utomordentlig prakt, att han vid dess invigning sjelf blef öfverraskad af det storartade intryck den gjorde och full af hänryckning utropade: "Lofvad vare Gud, jag har öfverträffat dig, Salomo!" Tiotusen menniskor arbetade i sex år på denna kyrka, och kostnaderna derför stego till inemot 20 millioner kronor i vårt mynt. Oerhörda kostnader orsakades äfven af de fästningar, som uppfördes till skydd för gränserna. En kedja af mer än 80 fasta platser sträckte sig längs Donau från Belgrad till Svarta hafvet. Alla dessa byggnader förhöjde glansen af Justiniani regering, men ökade äfven skatterna, som förut voro tillräckligt stora i det grekiska riket.

Justinianus sökte äfven gifva lyftning åt handeln och näringarna. Det senare skedde i synnerhet genom införandet af silkesodlingen. Dess fädernesland är östra Asien, företrädesvis n. v. Kina, som under lång tid förblef i uteslutande besittning af denna rika inkomstkälla. Från Kina kom silke med persiska karavaner till det grekiska riket, der detta material i synnerhet i Konstantinopel var mycket eftersökt, och omätliga summor gingo för detta ut ur landet. Men som Justinianus ständigt förde krig mot perserna, uteblefvo de persiska karavanerna. Då kommo två munkar, som hade genomvandrat Persien och Indien för att omvända hedningarne, till Justinianus i Konstantinopel och upptäckte för honom silkesodlingens hemlighet. Sedan företogo de på kejsarens befallning och rikligt understödde af honom en ny resa till Indien och hemförde i sina ihåliga vandringsstafvar en mängd af silkesmaskens ägg. Följande vår blefvo äggen utkläckta i gödsel, larverna föddes med mulbärsblad och man lyckades

erhålla kokonger*). På detta sätt öfverfördes silkesodlingen till Vesterlandet och drefs genast med stor framgång i Grekland, hvarifrån den sedan spred sig till Sicilien och Italien.

Religionsstriderna hvilade ej heller under Justiniani regering, utan nådde snarare en sådan höjd, att de ledde till "Nikans" fruktansvärda uppror, som fått sitt namn af upprormännens lösen "nike!" (seger!). Till religionsstriderna kommo äfven partistriderna på rännarbanan. Hos grekerna hade nämligen begäret att få deltaga uti eller åtminstone såsom åskådare bevista de stora kappkörningarna på hippodromen, stegrats till den häftigaste passion. Körsvennerna, bland hvilka många tillhörde de rikaste familjerna, kämpade förbittradt om segern och delade sig formligt i partier, hvilka såsom igenkänningstecken buro olika färger, och detta till och med utom spelen. På Justiniani tid voro tvenne partier, de *blå* och de *gröna*, så kallade efter deras blå och gröna skärp, de mäktigaste. De skilde sig äfven i sina religiösa åsigter och förföljde hvarandra, hvarhelst tillfälle dertill gafs, med oblidkeligt hat och raseri, så att det ej sällan kom till blodsutgjutelse. Justinianus understödde de blå, och när de gröna år 532, då kejsaren firade årsdagen af sitt uppstigande på tronen, anhöllo om hans skydd, bad han dem tiga och kallade dem judar, kättare och manikeer. Förbittrade deröfver, skymfade de honom med benämningarna tyrann, menedare och åsna. Då störtade sig de blå öfver de gröna, och ett förfärligt blodbad uppstod. Justinianus lät straffa begge partiernas anförare, men derigenom ådrog han sig äfven de blåas ovilja. De två partierna ingingo nu ett förbund mot regeringen, och det förut omnämda Nikaupproret utbröt. I fem dagar fortgick mördandet på gatorna i hufvudstaden, hvilken till en del uppbrändes. Justinianus stod redan i begrepp att hemligt fly undan, då hans gemål genom sin fintlighet lyckades åter vinna

---

*) Så kallas silkeslarvens puppa eller det af en enda, ungefär 1,000 fot lång tråd bestående hylsa, som silkeslarven spinner omkring sig och uti hvilken den förvandlar sig till puppa.

de blå för kejsarens sak. Då öfverföll *Belisarius* med 3,000 soldater de gröna, af hvilka 30,000 blefvo dödade.

Denne Belisarius var ostridigt sin tids utmärktaste man, och honom hade Justinianus till en stor del att tacka för den glans, som omgaf hans regering. I början hade han tjent vid kejsarens lifvakt och sedan utmärkt sig i kriget mot perserna vid rikets östra gräns. Gradvis steg han i kejsarens gunst, hvartill äfven bidrog hans gemål Antonias förtrogna vänskap med kejsarinnan Teodora. Hans fältherretalang var så framstående, att han förtjenar ställas vid sidan af det gamla Roms namnkunnigaste härförare. Mildhet och redlighet framlyste ur hans ädla, sköna drag, och hans höga, kraftfulla gestalt antydde mod och tapperhet. Men framför allt egde han tvenne kristliga dygder: orubblig trohet mot sin herre under en dålig tid och under dålig behandling, samt ödmjuk undergifvenhet i oundvikliga pröfningar.

Sedan Justinianus hade slutit fred med perserna (533), mot hvilka han från början af sin regering hade fört krig, vände han sina blickar till vandalernas rike i norra Afrika, hvilket redan hade råkat i stort förfall. Vandalernas konung *Hilderik* hade blifvit stött från tronen af sin kusin *Gelimer* och kastad i fängelse. Justinianus uppmanade Gelimer att återgifva riket åt dess rättmätige konung. Då hans framställningar blefvo utan verkan, beslöt han sig för ett krig mot vandalerna och uppdrog befälet öfver hären åt Belisarius.

Med 10,000 man fotfolk och 5,000 ryttare afseglade Belisarius och landsteg lyckligt på afrikanska kusten (533). På vägen till Kartago vann han öfverallt landets invånare genom den förklaringen, att han ej komme såsom deras fiende, utan som deras befriare. Gelimer, som uppmanades att gifva sig, dödade den fångne Hilderik och ryckte ut till striden, men hans vandaler höllo ej stånd, utan han blef slagen och måste fly till

numidiska öknen. Kartago öppnade sin hamn och sina portar för segraren, hvilken utan plundring och i god ordning tågade in i staden, der han i Gelimers palats gaf ett muntert gästabud för sina höfdingar. Emellertid samlade Gelimer nya stridskrafter, men blef för andra gången besegrad, och redan efter tre månaders förlopp kunde Belisarius underrätta sin kejserlige herre om det vandaliska rikets eröfring. Småningom gåfvo sig äfven landets aflägsnare delar, hvartill hörde Sardinien, Korsika och Baleariska öarne. Gelimer, som hade inneslutit sig i ett bergslott på Atlas, blef slutligen af hungersnöd tvungen att öfverlemna sig åt segraren *). Sedan Belisarius hade förvandlat riket till ett ståthållareskap och der infört grekisk förvaltning, återvände han såsom Kartagos tredje eröfrare till Konstantinopel på hösten 534, medförande de vandaliska skatterna och fångarne. Kejsaren beviljade honom ett triumftåg, hvilken ära allt sedan Tiberii tid uteslutande hade varit förbehållen kejsarne. I ett högtidligt festtåg, men till fots, begaf sig Belisarius, omgifven af de förnämste bland de vandaliska fångarne och det dyrbaraste af det eröfrade bytet, från sitt hus till rännarbanan, der han nedkastade sig för kejsarens fötter. Gelimer, som, klädd i kunglig purpur, gick bakom honom, följde hans exempel. Denne erhöll af kejsaren ansenliga gods i Galatien, dit han drog sig tillbaka med de sina. Men

---

*) Belisarius hade sändt till honom en underhandlare, som erbjöd honom förmånliga vilkor: »Jag är ej känslolös,» skref Gelimer till underhandlaren, som var hans vän, »för så billiga förslag, men jag kan ej förmå mig att bli slaf åt en så orättvis fiende, hvilken har förtjent mitt hat. Jag har aldrig förolämpat honom, och likväl sänder han emot mig en man, som har störtat mig från tronen ned i förderfvets afgrund. Justinianus är ju en furste och en menniska; fruktar icke han då för egen del en dylik lyckans vexling? Jag förmår ej skrifva mera, ty smärtan öfverväldigar mig. Sänd mig, bäste vän, en harpa, en svamp och ett stycke bröd.» — Harpan skulle lindra hans sorg, svampen afkyla hans af tårar svidande ögon och brödet, hvilket han på lång tid ej hade förtärt, stilla hans hunger. En gång måste han åse, huru en af hans furstar kämpade med en mohr om ett ännu varmt, illa bakadt och med aska betäckt bröd. — Han erhöll hvad han hade begärt, och med bittert löje öfverlemnade han sig kort derefter åt Belisarius.

det en gång så fruktade vandaliska folket förlorade sig för alltid bland Afrikas öfriga inbyggare. Det försvann ur historien.

Den lätta eröfringen af vandalernas rike eggade Justinianus till att äfven angripa östgoterna i Italien, hvartill Amalasuntas mord (jemf. kap. 9) gaf honom en lämplig förevändning. År 535 sändes Belisarius dit med 7,000 man. Först eröfrade han Sicilien och begaf sig sedan öfver till Italien, der städerna villigt öppnade sina portar för honom, emedan östgoterna hatades såsom varande kättare. Missnöjde med sin konung Teodat, hade östgoterna afsatt honom, upplyft den tappre *Vitiges* på skölden och helsat honom som sin konung. Belisarius hade framträngt ända till Rom, hvilket af Vitiges blifvit försedt med en besättning af 4,000 man. Likväl intogs staden af den grekiske fältherren, som erhöll bistånd af de katolske invånarne, hvilka hatade östgoterna. Men då ryckte Vitiges mot honom med en här af 150,000 man och belägrade honom i Rom. Oaktadt Belisarius blott hade 5,000 man, försvarade han sig likväl ett helt år (537), och detta försvar är en af hans mest lysande bedrifter. Då lifsmedlen började tryta, lät han föra en del af stadens invånare till Sicilien och Kalabrien. Han hade så litet folk, att han måste besätta många vakter med hundar, men ändå gjorde han ständiga utfall och goterna förlorade flere tusen man. Då fienden genom förstörandet af vattenledningarna hade gjort qvarnarne i staden obrukbara, uppfann Belisarius de så kallade skeppsqvarnarne, som han anlade på Tibern. Slutligen ankom fältherren *Narses* med 7,000 man till hans bistånd. Då måste goterna upphäfva belägringen, men emedan Narses ville sjelf kommendera sin armé, tillintetgjordes genom de begge fältherrarnes oenighet framgången af deras krigiska verksamhet. Det förderfliga i detta dubbla befäl fick i synnerhet staden Milano erfara, som (539) intogs och förstördes af burgunderna, hvilka hade kommit till

goternas undsättning. Barbarerna nedhöggo stadens hela manliga befolkning, som utgjorde ett antal af omkring 100,000, och släpade qvinnorna i slafveri. Sjelfva staden förstörde de i grund och jemnade den med jorden. Vid underrättelsen härom återkallade kejsaren Narses och uppdrog öfverbefälet åt Belisarius allena.

Året derpå (540) föllo goterna, som förtviflade om sin räddning, på den tanken att i hemlighet erbjuda herraväldet öfver Italien och dess konungakrona åt Belisarius, med vilkor att han skulle affalla från kejsaren. Belisarius låtsade gå in på förslaget och blef utan svärdsslag insläpt i den uthungrade staden Ravenna. Om detta intåg säger en grekisk historieskrifvare: "Då jag såg den romerska hären tåga in i staden, kände jag lifligt inom mig, att händelsernas utgång bestämmes hvarken af styrkan eller det stora antalet, utan att en högre ledare afgör den samma. Ty goterna voro vida öfverlägsna sina besegrare till antal och krafter; derför spottade äfven deras egna qvinnor dem i ansigtet, i det att de, pekande på romarne, visade, åt hvilka svaga segrare de hade gifvit sig."

Sedan Belisarius bemäktigat sig staden, afslog han konungavärdigheten och förblef sin kejsare trogen, och då den senare af misstroende återkallade honom, inskeppade han sig till Konstantinopel med den fångne Vitiges och de förnämsta bland goterna. Vid sin ditkomst nedlade han Teoderik den stores skatter för sin kejserlige herres fötter. Denna gång förunnade Justinianus honom ej något triumftåg, men i stället skördade han i rikaste mått folkets beundran och följdes af stora skaror, så ofta han visade sig ute.

Efter hans afresa uppreste sig goterna, som voro förbittrade öfver grekiske ståthållarens förtryck, och valde till sin konung den unge *Totila*, som återtog södra delen af Italien. Då blef Belisarius för andra gången ditskickad, men af afund och misstroende lät kejsaren honom lida brist på de nödiga hjelpmedlen, penningar och goda trupper. Sålunda kunde Belisarius under de fem fälttåg han företog föga uträtta och anhöll sjelf hos kejsaren om sitt återkallande, hvilket ock medgafs (549).

I hans ställe blef Narses skickad med en stor och väl utrustad här. Han inbröt (552) i öfre Italien, och lik en annan Leonidas föll Totila i en slagtning tillika med alla sina goter. De öfverblifne valde *Teja* till sin konung. Han sökte undvika strid, men af hunger och brist nödgades han slutligen dertill. Teja framträdde med sköld och lans i spetsen för de sina och fäktade lik en homerisk hjelte, der han, synlig för alla, stod i främsta ledet af sin här, upptog de fiendtliga pilarne med sin sköld och nedlade den ena fienden efter den andra. Slutligen föll han, genomborrad af ett spjut, just då han skulle ombyta sköld, i hvilken tolf kastspjut hängde. Fienderna kringburo hans afhuggna hufvud såsom ett segertecken. Men derigenom förbittrades goterna ännu mera och försvarade sig, modiga som lejon, hela dagen, tillbragte natten under vapen och förnyade följande morgon det förtviflade angreppet. Slutligen utmattade af det långvariga blodsarbetet, läto de på tredje dagen säga Narses, att de insågo, att de himmelska makterna ej ville förunna dem Italien, men att de voro beredda att hellre dö än att gifva sig fångna; likväl ville de utom Italiens gränser söka sig nya boningsplatser, om han beviljade dem fritt aftåg med all deras egendom. Narses biföll deras begäran. Med dem försvann efter långvariga strider (från 535 till 554) sista återstoden af det östgotiska folket. De, som ännu höllo sig qvar på några enstaka fasta platser, måste gifva sig. Italien blef en provins under grekiska riket, men städer och byar lågo i grus och aska, alla penningar voro bortförda ur landet, handel och näringar förstörda, åkerbruket låg nere och millioner menniskor voro bortryckta af krig, pest och hungersnöd.

Sista tiden af Justiniani regering omstrålas ej af samma glans, som gynnande omständigheter och utmärkte mäns talanger hade förlänat den tidigare delen deraf. Riket var i norr utsatt för bulgarernas, i öster för nypersernas anfall, och då Justinianus föredrog att med penningar friköpa sig från de yttre fienderna fram-

för att fördrifva dem med vapen i hand, försvann sista skymten af den värdighet och ära, som kejsarinnan Teodora, hvilken hade dött redan år 549, förstått att bibehålla. Folkets missnöje utbröt slutligen till och med i en sammansvärjning mot kejsaren (564). En af de sammansvurne angaf på pinbänken den ädle, redan åldrige Belisarius som deras medbrottsling. Den djupt kränkte mannen kallades inför rätta, men ansåg under sin värdighet att försvara sig. Då lät kejsaren hålla honom fängslad i hans eget hus. Efter ett halft års förlopp blef han åter upptagen till nåder och insatt i alla sina värdigheter. Men den hårdt pröfvade mannen dog redan år 565 och hans förmögenhet tillföll kejserliga skattkammaren. Att ögonen blefvo utstungna på Belisarius och att den gamle, blinde mannen, följd af en gosse, måste vandra omkring och tigga sitt bröd, är helt och hållet en dikt. Åtta månader efter Belisarii död följde den 83:årige kejsaren den af honom så illa behandlade mannen i grafven.

12.

Alboin och Autari, longobardernas konungar.

Narses utnämdes till ståthållare (exark) öfver det eröfrade Italien, hvilket som grekisk provins erhöll namnet exarkatet. Der skötte han landets förvaltning i mera än 13 år, till dess han återkallades af kejsarinnan Sofia, Justinus den andres gemål. Det berättas, att kejsarinnan hade skickat Narses en spinnrock och en fruntimmersdrägt, med befallning att återvända till Konstantinopel och der taga plats i frustugan. Derpå hade Narses svarat, att han skulle spinna henne en spånad, hvilkens slut hon med sina fingrar ej skulle kunna få tag i. Sedan hade han sändt bud till *Alboin,*

longobardernas konung, och uppmanat honom att taga Italien i besittning.

Longobarderna bodde då i Pannonien (Ungern) och voro grannar till gepiderna, som hade nedsatt sig i Dacien (d. v. s. Siebenbürgen och Rumänien). Med gepiderna lefde longobarderna i ständig, blodig fejd och fiendskapen mellan de begge folken stegrades ända till dödligt hat.

En gång hade Alboin, Audoins son, i en tvekamp dödat sonen till gepidernas konung Torisin och vunnit en fullständig seger öfver den genom denna händelse modfälde fienden. Då nu longobarderna bådo sin konung att till belöning för sin sons tapperhet låta honom den hedern vederfaras att få äta vid samma bord som fadern, svarade Audoin: "Det kan jag ej, ty hos vårt folk är det brukligt, att konungens son ej får bli sin faders bordskamrat förr än han af en främmande konung blifvit beklädd med vapen (myndiggjord)." Genast begaf Alboin sig i sällskap med 40 vapenbröder till Torisins hof och bad att få hedersrustningen. Konungen tog vänligt emot honom, tillstälde ett gästabud till hans ära och gaf honom plats vid sin högra sida. Men plötsligt öfverväldigades han så af smärtan öfver sin sons död, att han utropade: "Huru lycklig var jag ej på den tiden, då min son ännu satt på den plats, som nu innehafves af hans mördare!" Dessa ord retade den slagnes broder till bitterhet mot Alboin, vreda ord vexlades, longobarder och gepider reste sig från bordet, svärden blixtrade — men då trädde den ädle konungen emellan och erinrade dem om gästfrihetens helgd, hvarigenom han i tid förekom ett blodigt slut på tvisten. Efter måltiden blef Alboin af konungen smyckad med den slagne sonens rustning och återvände derefter oskadd med sina följeslagare till hemmet. Glad visade nu Audoin sin son den hedersbetygelse, hvarom han bedt, och Alboins dristighet och den gepidiske konungens ädelmod lofordades af alla longobarder.

Då Alboin blifvit upphöjd till konung, angrep han Torisins efterträdare *Kunimund*, som hade brutit den mellan de begge folken rådande freden. I en drabbning dödade han Kunimund och kufvade fullständigt

hans rike och folk. Den mördade konungens dotter, den sköna *Rosamunda*, måste samtycka att blifva hans gemål och af hennes faders hufvudskål lät han göra sig ett dryckeskärl, som han begagnade vid gästabuden, för att derigenom lifva sig sjelf och de sina till nya hjeltebragder.

Vida berömd och mäktig genom denna seger (566), vände nu Alboin sina blickar mot Italien, dit longobardernas håg redan länge hade stått. År 568 bröto de upp med qvinnor och barn och all sin egendom och aftågade till Italien, hvars fruktbara fält snart lågo utbredda för deras undrande blickar. Norra Italiens städer eröfrades utan möda, med undantag af Pavia, som i tre år gjorde motstånd. Då stadens belägring drog ut på tiden, svor Alboin invånarnes undergång utan afseende på ålder eller kön. Slutligen började staden lida hungersnöd och måste gifva sig, men då Alboin skulle hålla sitt intåg och hade hunnit till stadsporten, stegrade sig hans häst och ville ej gå ur stället. Då gaf en af konungens följeslagare honom det rådet att återtaga sitt grymma löfte; derigenom skulle han äfven lättare vinna framgång hos stadens invånare, som voro kristna. Konungen lofvade det, och nu bar hästen honom lugnt till konung Teoderiks palats, der invånarne hyllade honom. Pavia blef hufvudstad i det nya longobardiska riket, hvaraf norra Italien ännu i dag bär namnet Lombardiet. Landet delades i hertigdömen, som Alboin gaf i förläning åt sina tappraste män. Först med detta longobardernas tåg afslutas den stora folkvandringen, som hade räckt i mera än tvenne århundraden.

Alboin blef genom en våldsam död bortryckt från sin hjeltebana. Han hade en gång vid en festmåltid i Verona under ruset öfvermodigt befalt sin gemål Rosamunda att dricka ur sin faders hufvudskål, och dervid hånfullt sagt: "Drick nu med din fader!" För denna handling föresatte hon sig i tysthet att utkräfva en blodig hämd. Hon vann tvenne longobarder, sköldbäraren *Helmikis* och den jättestarke *Peredeo*, för sin sak. En dag, då Alboin efter måltiden tog sin hvila, bortskaffade Rosamunda alla vapen och fastband hjel-

tens svärd vid sängstolpen. Helmikis, som var Alboins dibroder, kunde ej förmå sig att sjelf utföra mordgerningen, utan insläpte Peredeo i rummet. Konungen vaknade och grep efter svärdet, men då han ej kunde lösrycka det, försvarade han sig ursinnigt med en stol, till dess han dukade under för Peredeos hugg (573). Han begrofs under palatsets trappa.

Men drottningen och Helmikis, som blef hennes gemål, fingo ej njuta frukterna af sitt brott. För att undgå folkets förbittring, måste de fly till Ravenna, dit de medtogo Alboins skatter. Der tillbjöd exarken Longinus Rosamunda sin hand, så snart Helmikis vore undanrödd. För att åter komma till väldet räckte den brottsliga qvinnan sin gemål giftbägaren. Helmikis drack, men då han kände döden nalkas, tvang han Rosamunda genom att sätta svärdet mot hennes bröst att tömma återstoden. Sålunda undfingo begge den välförtjenta lönen för sitt brott. Peredeo blef som fånge skickad till Konstantinopel, der man slutligen utstack hans ögon.

Då Alboins efterträdare *Klef* mördades, efter att hafva regerat i halftannat år, lefde longobarderna i tio år utan konung, endast styrde af hertigar. Men oordningen i riket tog så öfverhand, att de slutligen valde Klefs son *Autari* till sin konung (584). Han friade till den bayerska konungadottern *Teodelinda* och befann sig sjelf förklädd i spetsen för sändeskapet. På hans begäran räckte Teodelinda sjelf välkomstbägaren åt honom, och då han återlemnade henne den, tryckte han med fingret brudens hand och smekte sakta hennes kind, men gaf sig likväl ej till känna. På återvägen gåfvo bayrarne honom en hedersvakt, som skulle ledsaga honom till gränsen af hans eget land. Anländ dit, lyfte han sin stridsyxa och kastade den derpå med sådan styrka i ett aflägset stående träd, att alla erkände, att så kastade ingen annan än Autari, longobardernas konung.

Autari dog tidigt (590), och riket lopp fara att åter råka i förfall. Men Teodelinda, den sköna och fromma enkedrottningen, var så älskad af longobarderna, att de förklarade sig vilja antaga till sin konung

den, som hon valde till gemål. Då skänkte hon sin hand åt *Agilulf*, hertig af Turin.

Vid denna tid satt *Gregorius I*, kallad *den store*, på biskopsstolen i Rom (590—604). Med honom underhöll Teodelinda, hvilken såsom bayersk prinsessa tillhörde den katolska läran, under det att longobarderna voro arianer, ett innerligt och förtroligt meningsutbyte. Gregorius förstod att väcka en så from ifver hos Teodelinda, att hon ej gaf sig någon ro, förr än hennes gemål Agilulf och med honom många longobarder antagit den katolska läran. Sålunda försvann småningom den arianska läran i longobardernas rike, och den katolska blef den allena rådande.

Detta rike egde bestånd under en följd af konungar, hvilka ofta hemsökte exarkatets och Ravennas område, till år 774, då Karl den store gjorde slut derpå. (Jmf. kap. 18.)

13.

Araberna. Muhámmed, Isláms stiftare.

Halfön Arabien omgifves i vester af arabiska viken eller röda hafvet, i söder och öster af indiska hafvet och persiska viken, och skiljes i norr genom sandöknar från Palestina och Syrien. Till följd af sitt läge har landet alltid varit otillgängligt för eröfrare, och till och med macedonierna och romarne hafva blott passerat dess yttre kant. Det genomstrykes af brännande sandöknar, branta bergsträckor och torra stepper. De gamle indelade det i steniga, öde och lyckliga Arabien. Det sista namnet erhöll den sydvestra kuststräckan eller landskapet *Jemen* med sin klara himmel och fruktbara jordmån. Detta landskaps produkter äro aloë, myrrha, rökverk, kaffe, socker, ris och bomull. Af

djurriket märkas isynnerhet kamelen, “öknens skepp“, och de ädlaste hästar; dessutom får, åsnor, bufflar och strutsar. — *Mekka* och *Medîna* *) äro landets heliga städer.

Invånarne bilda ej någon hel stat, utan lefva splittrade i många stammar och slägter. De, som bo i städerna, drifva handel och befordra de persiska och indiska varorna med talrika karavaner till Asiens vestra provinser eller till sjöhamnarne. Men förnämsta delen af folket utgöres af beduinerna eller öknens söner, hvilka äro nomader. De anse Ismael, Abrahams son med Hagar, för sin stamfader och betrakta sig sjelfva såsom de enda äkta araberna, städernas invånare föraktas af dem såsom en på senare tid invandrad stam. Deras kroppsbyggnad är stark och smidig; i striden mot allahanda faror blifva de härdade och stålsatta och förvärfva en hög grad af oberoende och sjelfständighet. På öknarnes och steppernas vida haf utsatt för solens glöd och hvirfvelvindens raseri samt på alla sidor oroad af fiendtliga stammar, förtröstar araben under sina resor likasom under sin hvila på sitt mod och sin beslutsamhet, på skärpan i sina sinnen och kraften i sin arm; han förlitar sig på lans och svärd och sin hästs snabbhet. Araberna äro trogna i vänskap och gästfria mot främlingar, men de anse stråtröfveri tillåtet, och blodshämden går hos dem i arf från slägte till slägte samt utkräfves med outsläckligt hat och vild grymhet. De äro begåfvade med eldig fantasi och ega mycken fallenhet för skaldekonsten. Lägrade utanför sina tält i den svala natten under den klara stjernhimmelen, sjunga de om kärlek och ära, om fädrens bedrifter, om det ädelmod, som uppoffrar sig för en vän, och om det bittra hat, som tillintetgör den fiendtliga stammen.

Den hos de gamla araberna herskande religionen var stjerndyrkan (sabäism), med hvilken den vidskepelsen var förenad, att åt vissa från himmelen nedfallna stenar egnades en afgudisk dyrkan. Särskildt fanns sedan urminnes tider i Mekka en svart, fyrkantig sten (sannolikt en meteorsten), kallad *Kaaba*, som förvarades i ett

---

*) *Medîna* betyder *stad* (nämligen profetens).

tempel af samma namn och ansågs så helig, att alla araber från äldsta tider tillbaka vallfärdades dit för att se stenen och genom dess vidrörande rena sig från sjukdomar eller synder. Nu lär stenen under århundradens lopp hafva förlorat betydligt af sitt forna omfång, en följd af många millioner pilgrimers kyssar och vidrörande. Sedermera vann jemte stjerndyrkan äfven de gamla persernas religion, derefter judendomen och slutligen kristendomen insteg i Arabien.

Bland detta folk, som under århundraden fortsatte samma lefnadssätt och ej öfverskred sitt lands gränser, uppstod *Muhámmed.*

Muhámmed, d. ä. den högt prisade, som föddes 571, härstammade från *kureïschiternas* ädla stam, hvilken beherskade staden Mekka, och särskildt *haschimiternas* slägt. Den andra grenen af samma stam utgjordes af *omejjaderna.* Hans fader *Abdalla* dog tidigt och lemnade efter sig blott fem kameler och en gammal slaf. I sitt åttonde år förlorade Muhámmed äfven sin mor. Då tog hans farbror *Abu Talib,* som var andligt och verldsligt öfverhufvud i Mekka, honom till sig, uppfostrade honom tidigt till handelsyrket och skickade honom med sina karavaner till Syrien, Mesopotamien och Palestina. Muhámmed hade af sin moder ärft utmärkta själsgåfvor och en inträngande, oemotståndlig vältalighet, samt af sin fader den mest fulländade manliga skönhet. En eldig själ, som framlyste ur de genomträngande, svarta ögonen och gaf sig till känna i den majestätiska gången, en kraftig helsa, som gaf frisk färg och afrundning åt hans kinder, fina drag, hvilka uttryckte en ädel mildhet, fint penslade ögonbryn, en krokig näsa, en väl bildad mun med vackra, hvita tänder, en kraftfull gestalt — dessa voro de naturens gåfvor, med hvilka han, hvart han kom, tillvann sig allas hjertan. Hans djerfva ande eftersträfvade makt och storhet, och för att nå sitt mål gifte han sig med en förnäm och rik enka vid namn *Kadîdja,* som äfven tillhörde stammen kureïsch och hvilkens stora handelsaffärer han redan förut hade förestått. I början gjorde han några längre resor, men småningom drog han sig tillbaka i ensligheten, der han fördjupade sig i forskningar, och hans

högtidliga, hemlighetsfulla väsen uppfylde hans familj med underbara aningar.

Snart började han umgås med den storartade planen att grundlägga en ny religion, hvilken skulle återföra hans landsmän till forna tiders enkelhet, lära dem tron på *en enda* Gud och ett lif efter detta, samt meddela dem lefnadsregler, som stodo i öfverensstämmelse med österländingarnes behof. Den judiska läran föreföll honom alltför trångsinnad, och den eviga sanningen i evangeliet om Kristus förblef honom en hemlighet. Han egde en blott ytlig kunskap om kristna läran, och då den endast tycktes framkalla strid och blodsutgjutelse i det på all lefvande tro utblottade grekiska riket, blef den af österländingarne hatad såsom roten till allt ondt. Tanken att uppträda såsom stiftare af en ny religion hänförde så hans eldiga fantasi, att han kände sig dertill kallad af Gud sjelf och trodde sig öfverallt omgifven af under och himmelska uppenbarelser. Sålunda blef "i de gudomliga rådslutens natt" hans kallelse till Guds profet förkunnad för honom af engeln Gabriel. Sagan berättar, att engeln uppenbarade sig för honom i en håla utanför Mekka och sade till honom: "Betrakta denna skrift, Gud har utvalt dig till sin profet!" Men han hade svarat, att han ej kunde läsa. Då hade engeln fattat tag i honom och tre gånger kastat honom till marken, och sedan hade han kunnat läsa. Nu trädde Muhámmed fram med sina uppenbarelser, af hvilka bildades *Islám* (d. v. s. öfverlåtande åt Allahs vilja), som är en blandning af andra religioner. Dessa uppenbarelser hopfördes sedan i en samling, som kallas *Korán* *). Den indelas i 114 suror eller kapitel och innehåller *Muslimins* (d. v. s. de Gud undergifnes) tro och sedelära, religionsbruk och borgerliga lag. Korán är således icke blott en religionsbok, utan äfven en lagsamling.

---

*) Korán betyder *läsning*.

Första budet i den nya trosläran lyder sålunda: det finnes ingen Gud utom Allâh, och Muhámmed är Allâhs profet. Muhámmed erkänner visserligen äfven Adam, Noah, Abraham, Moses och Jesus såsom profeter och religionsstiftare, men han sjelf är den siste, störste och mest älskade bland Guds profeter. Efter Muhámmed skall raden af profeter fortsättas, tills "den utvalde *mahdin* kommer, han som skall afsluta verldsdramat" *). Men den Gud, om hvilken han lärer, är icke den rättvise och helige Gud, som hatar synden, han är icke kärleken, som förbarmar sig öfver syndaren, som drager honom till sig och återlöser honom, det är en Gud, som tillåter sina anhängare att fritt öfverlemna sig åt den naturliga menniskans lustar, blott de noga iakttaga alla yttre lagar och bruk. Sålunda äro äfven de föreställningar om saligheten efter döden, hvilka profeten gifver, i högsta grad sinliga. I himmelen finnas sju våningar och öfver den sjunde ligger paradiset, som är utrustadt med all sinlig prakt och der den fromme muslim (Islams bekännare) blir upptagen. Der finnas trädgårdar fylda af skuggrika träd, som bära de kostligaste frukter, genomströmmade af klara floder och uppfriskade af svalkande vindar; der väntas den rättrogne af omätliga skatter, präktiga kläder och hästar samt läcker mat och dryck; der betjenas han af 80,000 slafvar och 72 de skönaste jungfrur, de svartögda *huris.* Hans högsta belöning blir Guds åskådande och umgänget med forntidens vise. Helvetet har, likasom himmelen, äfven sju våningar, och likaså sinliga och lockande som himmelens fröjder äro skildrade, lika afskräckande och gräsliga skildras helvetets qval. I den nedersta våningen hafva hycklarne fått sin plats, i den andra de grofva afgudadyrkarne, i den tredje trollkarlarne, i den fjerde stjerndyrkarne, i den femte judarne och i den sjette de kristna, och alla äro de för evigt fördömda. I den sjunde himmelen sitta de ogudaktige muhammedanerna från 900 till 9,000 år, till dess de blifvit fullkomligt renade.

---

*) *Mahdi* är participium perfectum af verbet *hadaga,* styra, och betyder den styrde, d. v. s. verktyget i Guds händer.

Menniskornas öden äro på förhand bestämda till följd af ett evigt beslut, som af ingenting kan förändras. Och denna lära, enligt hvilken ingen kan undgå den honom bestämda döden, kan man i synnerhet tillskrifva den tapperhet och det dödsförakt, med hvilka araberna störtade sig i slagtningarna och genom lysande segrar tillkämpade sin lära den största framgång. Till krig för utbredande af Islam eldades de genom löften om öfversvinneliga belöningar. Derom heter det i Korán: "Striden för fäderneslandet är mera än ett femfaldigt bedjande". — "Den är den förtjenstfullaste handling, mera än uppmaningen till bön, mera än det vatten man räcker pilgrimen, i den Högstes ögon den skönaste och behagligaste handling, Islams öfversta höjd, som blott är tillgänglig för de utvaldaste". — "Det räknas krigaren till förtjenst, om blott hans häst en gång rör sig på stridsfältet". — "Bättre är att föra det heliga kriget, än att tillbringa sjuttio år under böner hemma i sitt hus. Hvad viljen I hafva? Förlåtelse och paradiset. *Detta* är vägen dit. Den, som kämpar endast så lång stund, som den däggande kamelen behöfver för att hemta anden, har förvärfvat paradiset. — Herren vredgas blott då på krigarne, när han vredgas på profeten och hans sändebud; han hör dem, likasom han hör profetens och hans sändebuds åkallan. — Den, hvars fötter höljas af dam i striden för Herrens sak, skall på domens stora dag komma längre bort från de eviga qvalens hem, än den snabbaste ryttare förmår ila på tusen år. — Dammet från Guds vägar är på domens stora dag det skönaste smink för ditt ansigte."

Koráns sedelära uppmanar till obetingadt förtroende och till tacksamhet mot Gud; bland pligter mot menniskorna inskärper hon rättvisa, trofasthet, sanning och i synnerhet välgörenhet. Men emedan den ej vet af ödmjukhet, blifva stolthet och sjelftillit driffjädrarne till alla handlingar.

Såsom yttre bruk anbefallas böner, fastor och barmhertighetsverk. "Bönen", säger Korán, "förer halfva vägen till Gud, fastandet leder till himmelens ingång och allmosan öppnar dess portar". Fem böner skola dagligen hållas, hvilka alla måste föregås af en rening

samt af muslim uttalas med ansigtet vändt åt det väderstreck, ditåt Mekka är beläget. Bönestunderna förkunnas af utropare från moskéernas (templens) minareter (torn), och i moskéerna eger en gemensam gudstjenst rum hvarje fredag. Dessutom är det hvarje muslims pligt att, såvida han är i stånd dertill, en gång i sitt lif vallfärdas till Mekka, profetens födelsestad, och till Kaaba, samt att afhålla sig från bruket af vin. Omskärelsen och förbudet mot svinkött äro från den judiska läran hemtade föreskrifter. Månggifte är ej förbjudet, men inskränkt till tillåtelsen att ega fyra hustrur.

Först meddelade Muhámmed dessa lärosatser åt sin hustru Kadîdja, och sedan åt sin måg *Ali* och sin svärfader *Abû-Bekr*, hvilka med bifall lyssnade till dem och trodde på honom. Men då han uppträdde offentligt, blef han i början utskrattad. Då likväl hans anhöriga och i synnerhet den inflytelserike Abû-Bekr med stort allvar talade om hans gudomliga sändning, ökades småningom antalet af hans anhängare. Men på samma gång tilltog äfven mängden af hans motståndare och deras hat till profeten, så att han måste begifva sig bort från Mekka. Hans parti ökades likväl oupphörligt, och snart stod han i spetsen för en liten skara krigare. Då uppstod bland kureïschiterna, hans stamförvandter, en sammansvärjning, som hade till syfte att mörda honom. Man öfverenskom, att på en viss dertill bestämd natt skulle en medlem ur hvarje familj af denna stam stöta sitt svärd i Muhámmeds bröst. Huset var redan omringadt af mördarne, då profeten lyckades undkomma och fly till Medîna, hvars invånare lefde i fiendskap till Mekka och derför togo vänligt emot honom. Detta är den ryktbara flykten, *hidjran* kallad, från Mekka till Medîna år 622, hvilken för muhammedanerna är så vigtig, att de från detta år börja en ny tidräkning. Den är för öfrigt utsmyckad med mångfaldiga fabler. Engeln Gabriel skall hafva uppenbarat sammansvärjningen för honom; profeten skall hafva mött sina mördare, men då strött en handfull stoft öfver de-

ras hufvuden, hvilket hade den verkan, att de alla plötsligt blefvo slagne med blindhet. Derefter hade han dolt sig i en håla. Hans förföljare kommo dit, men funno hålans öppning betäckt af en spindelväf och strax der invid ett dufnäste med tvenne ägg uti. Då tänkte de, att ingen hade kunnat taga sin tillflykt dit, hvarpå de aflägsnade sig. Derför hade Muhámmed befalt sitt folk att anse dufvan som helig och aldrig döda någon spindel.

Från Medîna drog Muhámmed, som nu stod i spetsen för en här, ut mot sina fiender. Den ena arabiska stammen efter den andra slöt sig till honom. Han upprätthöll ordning och skick bland sitt folk, delade redligt bytet och all egendom och lifvade sina anhängare till underverk af tapperhet. Mekka föll, de besegrade slöto sig till honom, och redan på nionde året efter sin flykt ryckte han mot grekiska rikets gränser. Han dog år 632, i den tron, att han blifvit förgiftad af en judinna. Då han kände döden nalkas, lät han föra sig till en moské, der han talade sålunda till det församlade folket: "I män, om jag med hårdhet straffat någon, så låten mig umgälla det med lika många slag, som han har fått; om jag fläckat någons goda namn och rykte, så låten mig sjelf vederfaras det samma; har jag med orätt fråntagit någon hans egendom, så är jag beredd att genast åter godtgöra det. Må ingen frukta att af mig fordra, hvad honom tillkommer; jag vill ej vredgas på honom derför." — Alla tego, med undantag af en enda muhammedan, som framträdde till honom och sade, att Muhámmed vore skyldig honom tre dirhems (ett litet skiljemynt). Och Muhámmed lät genast utbetala dem. Hans likkista visas ännu i moskén i Medîna, och det hör till den rättrogne muhammedanens pligter att åtminstone en gång i sitt lif hafva gjort en vallfart till profetens graf.

14.

Kaliferna.

Muhámmed lemnade icke efter sig någon son och hade icke heller utsett någon till sin efterträdare. De närmaste anspråken på tronen hade *Ali*, som var gift med Muhámmeds mest älskade dotter Fatima. Men strax efter profetens död upplågade å nyo det gamla hatet mellan de båda grenarna af stammen kureïsch, haschimiterna och omejjaderna. Ali blef förbigången, och Muhámmeds svärfader *Abû-Bekr* blef den förste kalifen, d. v. s. profetens efterträdare. Under hans regering började eröfringarna utbreda sig utanför Arabien. Han angrep Syrien, men redan två år efter sitt uppstigande på tronen dog han. Under sina sista år sysselsatte han sig i synnerhet med upptecknandet af språken i korán.

Den andre kalifen var *Omar*, som först tillade sig titeln *Emir al Muminin*, de troendes beherskare. Under hans styrelse föllo Antiokia och Jerusalem, med hvilkas fall eröfringen af Syrien och Palestina var fullbordad. Nu kom ordningen till Egypten. Då de infödde här såsom kättare hårdt förtrycktes af den grekiska regeringen, mottogo de gerna muslimin såsom befriare från detta ok. De behöllo sin tro och betalade skatt (641). Man berättar, att Omars fältherre *Amru* frågat, hvad Omar ämnade göra med den stora boksamlingen i Alexandria, och att kalifen befalt, att den skulle förstöras, ty antingen stode i dessa skrifter det samma som i korán, och då vore de öfverflödiga, eller ock något annat, och då vore de gudlösa. Man eldade derefter under flere veckor i de offentliga badhusen med dessa forntidens arbeten. Dock kan sanningen af denna historia högligen betviflas. Der Amru hade sitt läger, uppstod en stad, som sedan erhöll namnet *Kahira* (d. ä. den segerrika) och är det nu varande Kairo i närheten af det gamla Memfis.

På Persiens tron satt vid den tiden *Jezdegerd den tredje* af sassanidernas slägt. Äfven detta rike dukade under för muslimins väldiga påtryckning. År 642 utkämpades den sista afgörande striden, som störtade sassanidernas välde, hvilkas slägt utslocknade med Jezdegerd.

Knapt var emellertid Omar vid målet för sina planer på Persien, då han af en simpel perser, som trodde sig kallad att hämnas sitt folk, genomborrades med en dolk i Medîna vid inträdet i moskén och afled två dagar derefter (644). Han är att anse som den egentlige grundläggaren af det nya riket och den förste, som i Arabien införde en ordnad förvaltning. I återhållsamhet och måttlighet, i förakt för rikedom och prakt, i frikostighet och välgörenhet var han ett mönster för alla muslimin och bidrog mycket till Islams utbredande. Dessa dygder i förening med den mest glödande hänförelse och dödsförakt var det, som på den tiden gjorde arabernas härar oemotståndliga, så att de likasom en brusande flod framstörtade mot öster och vester.

Efter Omars död blef Ali åter förbigången, och den gamle *Osman* (Otman) upphöjdes till kalif. Hans stolta och befallande väsen gaf anledning till många stridigheter, och slutligen blef missnöjet med honom så stort, att hans fiender öfverföllo och stenade honom i moskén i Medîna. Den 82:årige kalifen bars halfdöd till sitt hem, hvilket de upproriske under några veckor belägrade, hvarefter de antände det och ihjelslogo kalifen (655).

Nu först blef kalif-värdigheten öfverlåten på Ali, som allmänt ärades för så väl sin rättrådighet och mildhet som sina stora själsgåfvor. Redan under hans regeringstid uppkommo splittringar och förvirring i kalifernas rike. *Moawija,* ståthållare i Syrien och tillhörande omejjadernas familj, som var fiendtligt stämd redan mot sjelfve profeten, uppreste sig mot Ali, och hans anhang blef det starkare. Efter en femårig orolig regering föll Ali offer för en fantasts dolk vid sitt inträde i moskén och dog två dagar derefter (661). Äfven döende ådagalade han sin mildhet derigenom, att han bad, att man

vid mördarens afrättning skulle förskona honom från plågor.

Efter hans död förblef kalifatet hos Moawija, och ända till år 751 försvarade omejjaderne den inkräktade tronen. Moawija flyttade kalifernas residens från Medîna till Damaskus. Han började åter krig mot det grekiska riket och ansatte hårdt dess hufvudstad Konstantinopel under sju år (662—669) genom årliga angrepp till sjös och lands. För att väcka arabernas intresse för sjökrig, hvarvid de icke voro vana, upphöjdes förtjensterna i detta vida öfver dem, som ådagalades i krig till lands. "Den som till sjös endast vänder på hufvudet", heter det, "har lika stor förtjenst som den, hvilken till lands vältrar sig i sitt blod". "Hvarje slagtning till sjös motsvarar tio segrar till lands." — Emellertid uppfann en grekisk munk *Kallinikos* den s. k. grekiska elden (sannolikt en blandning af salpeter, svafvel, nafta och harts), som tände under vattnet och förstörde muslimins flottor. Då slöt Moawija fred, hvarvid han behöll de länder han ryckt till sig, nämligen nordvestra delen af Mindre Asien, Cypern och grekiska arkipelagens öar, men förband sig att erlägga en årlig skatt af 300 marker guld.

Under omejjadernes styrelse utbredde sig araberna genom snabt vunna segrar öfver hela nordkusten af Afrika, hvilket i början af det åttonde århundradet var underkufvadt ända till det sund, som skiljer Afrika från Spanien. I Spanien egde vestgoternas rike ännu bestånd, men det befann sig i djupaste förfall och var nära sin fullkomliga upplösning. Inbördes strider deras makthafvande store emellan blefvo närmaste anledningen till arabernas eller, såsom de här kallades, *saracenernas* (österländingarnes) inkallande. Konung *Roderik* hade nyss bestigit tronen, men ett mäktigt parti var emot honom och inkallade i landet den arabiske ståthållaren öfver Afrika, *Musa*. Han sände dit sin fältherre *Tarik*, hvilken for öfver det sund, som efter honom erhöll namnet Gibraltar (*Gebel al Tarik* d. v. s. Tariks klippa). Han segrade i den under nio dagar pågående striden vid *Xeres de la Frontera*. Roderik stupade, och Spanien kom (711) under arabernas välde, hvilka här kallades morer, emedan de bodde i det gamla Mauretania (Ma-

rocko). En återstod af vestgoterna drog sig undan till bergstrakterna i nordvestra Spanien, hvarifrån sedan grundläggandet af nya kristna riken utgick.

Araberna nöjde sig icke med Spaniens besittning. De vände nu sina vapen äfven mot Frankrike, som de hemsökte med sina anfall. De kommo ända till grannskapet af staden Tours, der den frankiske "major domus" *Karl Martel* tillfogade dem ett sådant nederlag vid *Poitiers* (732), att de vände tillbaka öfver Pyreneerna.

I samma mån kalifernas rike växte i omfång, aftog alltmera dess inre kraft. Inbördes oroligheter uppkommo; ståthållarne gjorde uppror, kalifernas styrelse urartade till grymhet och tyranni, och den forna enkelheten och återhållsamheten lemnade rum för prakt, utsväfningar och veklighet. Dertill kom äfven, att ett mäktigt parti fanns, som icke erkände omejjaderne. Till detta hörde *abbasidernas* slägt, hvilka räknades till haschimiternes gren. Omsider kom hämdens ögonblick, som störtade omejjadernes slägt från den tron de inkräktat. Abbasiderna besegrade den omejjadiska kalifen år 750 och nedgjorde utan förbarmande hela slägten, så att icke ens dibarnen skonades.

Blott en enda omejjad, *Abd-ar-rahmán*, undkom detta blodbad. Han lyckades fly till Spanien, der ett antal höfdingar, som hatade abbasiderna, öfverlemnade åt honom styrelsen. Han mottog den och grundade (755) ett eget kalifat, hvars säte var *Córdova* och som aldrig mera förenades med hufvudriket. Detta var den första provins, som lösrycktes från kalifernas rike, något som oftare inträffade under den följande tiden.

15.

De så kallade "majores domus" i Frankrike. — Pipin den lille, frankernas konung.

Efter Klodvigs död delades frankernas land mellan hans fyra söner. Den östra hälften af riket erhöll namnet *Austrasien* *), den vestra *Neustrien* **). Bröderna sökte att allt mer förstora riket. De underlade sig (530) en del af det då mäktiga riket Thüringen, och kort tid derefter (534) burgundernas rike, till hvars eröfring de förmåddes af sin moder Klotilda, som ännu alltid rufvade på sina gamla hämdplaner mot Gundebalds slägt. De underkufvade folken bibehöllo dock sina friheter och lagar.

Bland medlemmarne af den merovingiska konungafamiljen rasade emellertid mord och skändligheter af alla slag; blodtörstig grymhet och oförsonligt hämdbegär alstrade de nedrigaste brott, och äfven bland de högt uppsatte frankerna voro bakslughet, mened och mord alldagliga företeelser. Sin högsta spets nådde skändligheterna inom det merovingiska huset genom de båda furstinnorna *Fredegunda* och *Brunhilda*, hvilkas nidingsdåd öfverträffade alla föregående i nedrighet. Först med år 613, då Brunhilda dog en qvalfull död, slutade den långa kedjan af oafbrutna brott, och då slutligen slägtens blodtörst var tillfredsställd, öfverlemnade sig de merovingiske konungarne åt lättja och sinliga njutningar och sjönko allt djupare ned till fullkomlig betydelselöshet. Allt eftersom konungarnes anseende sjönk, stego de s. k. majores domus (rikshofmästarne, konungaföljets hufvudmän) i anseende och makt ***). Desse vore kungliga tjenstemän, som ursprungligen endast förde uppsigten öfver konungens hushåll och egendomar. Små-

---

*) Austrasien: landet öster om Maas.

**) Neustrien: landet vester om Maas, till hafvet och Loire.

***) Man känner ej den germaniska titeln på dessa embetsmän.

ningom växte emellertid deras betydelse och makt så, att de slutligen fingo hela styrelsen i sina händer, under det för konungarne blott återstod det tomma namnet. En af dessa rikshofmästare, som efter sin borg vid Maas icke långt från n. v. Liége benämdes *Pipin af Heristall*, utsträckte (687) sitt välde öfver hela frankernas rike och kallade sig sedan *hertig och furste öfver frankerne* (*dux et princeps Francorum*). Med ännu större makt herskade såsom major domus hans son *Karl*, hvilken till följd af den styrka, med hvilken han kunde krossa en fiende, erhöll hedersnamnet *Martel* (Martellus), d. ä. hammaren. Under hans styrelse inbröto saracenerna (araberna) i Frankrike öfver Pyreneerna och eröfrade en stor del af landet. Karl drog dem till mötes med sina franker och lägrade sig emellan Tours och Poitiers midt emot den fruktansvärda fienden. Det kom till en blodig slagtning (732); den arabiske ståthållaren Abd-ar-rahmán stupade jemte många tusen af hans män, och den slagna hären drog sig tillbaka till Spanien, derunder förhärjande allt i sin väg. Karl blef genom denna lysande seger kristenhetens räddare. Utan honom skulle det måhända hafva lyckats araberna att vester ifrån underkufva Europa och der i korsets ställe plantera halfmånen. Äfven vid ett senare infall fingo araberna lära känna den förkrossande kraften i Karl Martels hjeltearm.

Karl hade så befäst sitt anseende, att han kunde lemna tronen obesatt under tre år och regera sjelfständigt. Han dog 741 och efterlemnade värdigheten af major domus åt sina båda söner *Karloman* och *Pipin*. Trött på de ständiga oroligheterna och krigstumultet, gick Karloman redan efter några år i kloster, och så stod Pipin ensam i spetsen för frankernas rike.

Pipin har erhållit tillnamnet *den lille*. Men trots sin undersätsiga växt egde han en ofantlig kroppsstyrka. En gång afhögg han vid en djurstrid i ett enda hugg hufvudet på ett lejon, som satt sig på en buffels hufvud, och detta med sådan kraft, att svärdet äfven gick in i buffelns nacke.

Sedan han betryggat sin makt mot upproriske stormän, beslöt han att äfven till namnet och rättighe-

terna tillegna sig den kungliga värdigheten, som han i verkligheten redan egde. Härtill behöfde han såsom stöd den högre invigningen af kyrkan. Han sände derför till påfven *Zakarias* i Rom och lät fråga honom, "hvilken vore mera värdig konunganamnet och tronen, den, som sutte sorglös hemma, eller den, som på sina axlar bure hela rikets omsorg och tunga". Påfven behöfde Pipins verldsliga makt mot de hotande longobarderna lika väl, som Pipin påfvens andliga stöd. Zakarias svarade derför, att det vore bäst, att den benämdes konung, på hvilken regeringsbördan hvilade. Genom detta uttalande af kristenhetens högste biskop blefvo äfven de frankiske andlige och verldslige stormännen gynsamt stämde för Pipin. Den siste skenkonungen af merovingernas hus afsattes derför och skickades som munk i ett kloster, der han efter några år afled. Pipin upphöjdes till konung och erhöll kyrkans insegel, hvari frankerna sågo en åt sin konung förlänad högre gudomlig rätt.

Härför kunde nu påfven vänta sig en återtjenst af Pipin. Longobardernas konung *Aistulf* hade eröfrat Ravenna och det grekiska exarkatet och hotade Rom, påfvens säte. Då dennes föreställningar icke vunno gehör hos longobardernas konung, vände sig *Stefan II*, som efter Zakarias' död hade bestigit påfvestolen, till den mäktige franker-konungen med anhållan om hjelp. Ja, han reste till och med sjelf till honom, erhöll löfte om hjelp och gaf åt Pipin och hans son med egna händer den heliga smörjelsen.

År 754 ryckte en väldig här af franker öfver Alperna. Aistulf måste lofva att afstå från exarkatet och icke vidare oroa Rom. Men redan följande år (755) angrep han Rom å nyo, och den hårdt ansatte påfven sökte åter hjelp. Pipin bröt för andra gången upp, befriade Rom och tvang longobardernas konung att afträda exarkatet. Detta förlänade nu Pipin genom ett särskildt gåfvobref åt påfven, hvilken derigenom kom i besittning af Ravenna och mer än tjugu städer. Således var påfven numera icke blott andlig herskare, utan äfven verldslig furste, och dermed var grunden lagd till

kyrkostaten. Pipin betraktade sig från denna tid såsom Roms skyddsherre.

Ännu i tretton år förde Pipin under ständiga krig regeringen med kraft och klokhet. Han dog 768 och öfverlemnade riket åt sina båda söner Karl och Karloman.

16.

Munkväsendet.

Redan under kristendomens första århundraden uppstod hos många en böjelse att fjerran från verldens stormar och från dess oroliga diktan och traktan helga sitt lif i stilla enslighet åt Gud. Sådana menniskor kallades eremiter. Genom den sinliga naturens kufvande, genom fastor, böner och späkningar ville de ådagalägga sin högre fromhet. Af detta sträfvande uppkom munk- och klosterlifvet. Sin mesta näring fann det samma i Egypten, hvars klimat och naturbeskaffenhet alstrade hos dess invånare ett dystert och för lifvet och dess njutningar liknöjdt sinne. Såsom munklifvets egentlige stiftare kan man betrakta egyptern *Antonius*. Han fördelade hela sin förmögenhet bland de fattiga, drog sig helt och hållet undan från verlden och begaf sig 285 ut i en öken. Här bemödade han sig att så mycket som möjligt inskränka de lekamliga behofven. Han fick snart rykte om sig att vara ett helgon, och hans lif blef under tidernas lopp utsmyckadt med sagor och underbara historier. Hans exempel och uppmaningar förmådde andra att börja samma lefnadssätt, så att i denna trakt många hyddor uppstodo, hvilkas invånare öfverlemnade sig åt ett ensligt lif. De benämdes med ett från grekiskan lånadt ord (monachos) *munkar*, d. ä. i ensamhet lefvande. Antonius förde uppsigten öfver dessa munkar, bland hvilka han stiftade föreningar. Utom andaktsöfningar, böner och fastor ålade han dem handarbeten, emedan han ansåg ett helt och hållet

sysslolöst lif för förderfligt. Han dog i en ålder af nära 105 år (356).

Ett ytterligare steg framåt tog denna riktning genom hans lärjunge *Pakomius*, som uppmanade eremiterna att lefva tillsammans i gemensamma boningar, hvilka, afstängda som de voro från den yttre verlden, erhöllo den latinska benämningen *claustra*, hvarifrån vi fått ordet kloster. Föreståndaren för ett kloster kallades "fader" (*abbas*, deraf abbot). Vid sin död (348) efterlemnade Pakomius redan några tusen munkar, af hvilka grundades föreningar i samma syfte. Hänförelsen för detta lefnadssätt grep så häftigt omkring sig, att också bland qvinnorna dylika föreningar bildade sig. Äfven nunneklostren *) utgingo från Egypten. Numera grundlade man kloster icke blott i ödemarker, utan äfven i städerna, och deras antal tilltog allt mer.

Från Orienten utbredde sig munkväsendet till Vesterlandet, men antog här en alldeles ny gestalt, som gjorde det till en högst egendomlig företeelse under medeltiden. Under det munkarne i Egypten öfverlemnade sig åt ett ofruktbart grubblande lif, fingo de i Vesterlandet en på lifvet mera inverkande riktning. Denna gafs dem af *Benedikt från Nursia* (i mellersta Italien), som lefde från 480 till 543 och såsom abbot i *Monte Casino* och tolf andra kloster i Nedre Italien stiftade en klosterordning, hvilken tjenade till rättesnöre icke allenast för munkarne i hans kloster, utan äfven för många andra. Hvar och en, som upptogs till munk, måste förbinda sig att följa denna ordning och förpligta sig till ovilkorlig lydnad för sina förmän genom ett oryggligt löfte, som för alltid skilde honom från verlden. Benedikt gjorde det till en pligt för munkarne, som efter honom kallade sig *benediktiner* och som upptogo nästan alla Vesterlandets kloster, att egna sin tid utom åt fastor och böner äfven åt handarbeten och ungdomens undervisning, och just derigenom blefvo benediktinermunkarne under klostrens blomstringstid Vesterlandets välgörare. Från deras ensliga celler utgingo dessa af alla uppoff-

*) Ordet *nunna* är af egyptisk härledning och betyder kysk eller ren.

ringar mäktige trons budbärare, som under ständiga faror och mödor förde evangelium till hedningarne, lärde att omskapa öde trakter till fruktbärande landsträckor och genom flit och ordning voro ett välsignelserikt föredöme. Klostren voro under dessa våldets och råhetens tider en säker tillflyktsort för de förföljde, och för hvad som räddats af de grekiske och romerske skriftställarnes arbeten hafva vi att tacka munkarnes ihärdiga flit, hvilka på denna tid voro de enda, som höllo lärdom och bildning vid makt. Benediktinerorden "har genom eviga förtjenster om vetenskaperna äfven gjort sig förtjent af deras vördnad, som ej följa dess regel".

Hvilande på den grundsatsen, att den, som invigdes åt klosterlifvet, måste afsäga sig allt jordiskt, utbildade sig klosterväsendet allt mera under medeltidens följande århundraden, tills det slutligen började råka i förfall och klostren, från att vara hem för kristlig sedlighet och bildning, blefvo nästen för lättja och yppighet.

17.

Den helige Bonifacius, Germaniens apostel.

Under det ständiga vapengnyet och den mångskiftande förvirringen i frankernas land hade der varande andliges anseende och bildning sjunkit och kyrkan råkat i djupt förfall. Från henne kunde icke utgå något omvändelsearbete bland de germaniska folken, hvilka ännu lefde i hedendomens mörker. Det var från två då föga kända öar, Irland och England, som sändebud först kommo för att förkunna korsets lära äfven i Germaniens skogar.

I Britannien hade ett nytt kristligt lif vaknat genom Gregorius den förstes fromma bemödanden, hvilken dit sändt andlige och der grundat kloster, kyrkor och skolor. Från dessa Gregorii stiftelser utgingo män,

hvilka af kärlek till *den*, som kallat dem sjelfva från hednamörkret till det gudomliga ljuset, vandrade ut bland de germaniska stammarne för att bibringa äfven dem kristendomens välsignelser. De första kristendomens förkunnare från Irland voro *Columban*, *Gallus*, *Kilian*, *Emmeran*, hvilka i olika trakter af Germanien predikade evangelium och under umbäranden, mödor och faror grundade kloster och kyrkor, hemvist för kristlig bildning. Efter dessa irländske missionärer kom angelsachsaren *Villibrord*, som förkunnade kristendomen för friserna och stiftade erkebiskopsdömet Utrecht. Framför alla utmärker sig dock *Vinfrid*, med sitt presterliga namn *Bonifacius*, hvilken är att betrakta såsom germanernas egentlige apostel och en af deras störste välgörare.

Bördig från Wessex i England, kände Bonifacius redan tidigt en inre trängtan att predika evangelium för hedningarna och begaf sig derför (715) till Frislands kust, der hertig Ratbod regerade. Denne furste hade redan en gång stått i begrepp att låta döpa sig. Då han nu hade den ena foten i vattnet, föll det honom in att fråga missionären, om hans förfäder vore i himmelriket. Denne gaf ett nekande svar på denna fråga, emedan de ju hade varit hedningar. Då drog Ratbod foten tillbaka med de orden: “Nå, då vill icke heller jag komma till himmelen, utan dit der mina förfäder äro“. Emedan friserna voro fiendtligt stämde mot kristendomen, kunde icke heller Bonifacius uträtta något, utan återvände till England.

Med anbefallningsbref från engelske biskopen reste han (718) till Rom, der påfven Gregorius den andre befullmäktigade honom till hans kall. Under tre år arbetade derefter Bonifacius såsom Villibrords medhjelpare i Frisland på hedningarnes omvändelse. Derpå begaf han sig till Thüringen och Hessen och grundlade i det senare landet klostret Amanaburg (Amöneburg). Här fick han också den glädjen att döpa flere tusen hedningar. År 723 företog han sin andra resa till Rom. Påfven, som i honom såg ett förträffligt redskap för kristendomens utbredande, lät honom vid aposteln Petri graf svärja att alltid blifva den romerska kyrkan trogen,

hvarefter han gaf honom ett anbefallningsbref till Karl Martel, och denne mäktige furstes skydd gagnade honom högligen vid hans omvändelseverk. Snart lyckades han genom sina kraftfulla predikningar och sin beslutsamma strid mot hedendomen att omvända hessarne och thüringarne. I Hessen grundade han biskopsdömet Büraburg vid Fritzlar och senare (744) klostret Fulda, den egentliga plantskolan för kristlig germanisk bildning. Till abbot i detta kloster satte han sin mest älskade lärjunge *Sturm*, en bayrare. Förut hade han vid byn Geismar i närheten af Fritzlar nedhuggit den gamla, åt Wodan helgade eken. I spänd väntan stod då folket rundt omkring, troende, att den förmätne, som fälde den, genast skulle finna sin undergång, träffad af den hämnande gudens vrede. Men Bonifacius grep sjelf yxan och gjorde det första hugget. Då nu gudens hämd uteblef och eken låg fäld till marken, lät folket sin vidskepelse fara och mottog villigt dopet. Äfven annorstädes förstörde Bonifacius flere afgudabilder. Ofta måste han dock se, huru de döpte fortfarande fasthöllo vid hedniska bruk och huru de omvände frankerna fortforo att till de hedniske sachsarne, som offrade meniskor åt sina gudar, för detta ändamål sälja sina slafvar. För hans heliga ifver föll emellertid det ena hedniska bruket efter det andra, och snart fick han den glada tillfredsställelsen att kunna elda äfven andra, män och qvinnor, unga och gamla, till fromma omvändelseverk.

Gregorius den tredje, som efterträdt Gregorius den andre på påfvestolen, utnämde Bonifacius till erkebiskop i Germanien, och biskoparne i Alemannien och Bayern uppmanades att ära honom såsom påfvens ståthållare och visa ovilkorlig lydnad för hans befallningar. Genom Bonifacius erhöllo de germaniska kyrkorna ett inre samband och trädde i en nära förening med påfven och den romerska kyrkan. Äfven i den af krigets stormar splittrade frankiska kyrkan sökte Bonifacius införa ordning.

År 745 valdes han till erkebiskop af Mainz och påfven bekräftade hans val. Bonifacii höga anseende och inflytande såsom erkebiskop öfver hela Germanien hade till följd, att erkebiskopsdömet Mainz intog en högre

ställning än de öfriga och att många erkebiskops- och biskopsdömen underordnades detta.

Han var redan kommen till hög ålder, då han å nyo greps af längtan efter sin ungdoms verksamhet, hedningarnes omvändelse. Han nedlade sitt erkebiskopsembete och begaf sig till friserna för att egna sina sista krafter åt deras omvändelse. Här verkade den vördnadsvärde sjutioårige mannen ännu i två år. En dag rusade en väpnad hop af hedniske friser emot honom för att hämnas sina skymfade gudar. Hans följeslagare, 52 till antalet, ville gripa till vapen, men Bonifacius förbjöd det och utsatte sig sjelf för hedningarnes hugg, under hvilka han föll jemte hela sitt följe (755).

Hans lik fördes af hans anhängare först till Utrecht och sedan till Fulda, der han sjelf utsett åt sig sin sista hvilostad.

18.

Karl den store.

(768—814.)

1. Karls krig. Den romerska kejsarvärdighetens återupprättande.

Karl den store, Pipins son, föddes 742, sannolikt i Aachen. Af sin fader tidigt öfvad i vapnens bruk och af sin moder fostrad i husliga dygder, åtnjöt han i sin ungdom ingen högre undervisning. Han var tio år gammal, då hans fader af folkförsamlingen hyllades såsom frankernas konung, och tolf år gammal kröntes han jemte sin broder Karloman af påfven Stefan den andre till sin faders blifvande efterträdare. Om hans tidigare ungdom hafva vi inga andra säkra underrättelser, och ur en i sagans dunkel höljd ungdom framträdde Karl vid tjugusex års ålder genast såsom en historisk hjelte.

Stor var Karl såsom krigare, såsom sitt rikes styresman och skapare, stor såsom kristen och menniska. Vid alla det frankiska rikets gränser segrade hans vapen. Hans anseende höll de underkufvade folken i lydnad, och genom föreningen af dem alla gjorde han frankernas rike till det mäktigaste i Europa. I början förde han regeringen gemensamt med sin broder Karloman, efter dennes död (771) upphöjdes han vid en sammankomst af andlige och verldslige stormän till allena regerande konung öfver hela frankernas rike, utan att något afseende fästes vid den aflidne Karlomans söner.

Karls första krig riktades mot sachsarne. Detta folk bodde icke i det nuvarande Sachsen, utan i norra Germanien, från frankiska rikets gränser i närheten af Rhen till Elbe och Nordsjön. De voro tappre och höllo troget fast vid sin hedniska gudstjenst och sina från fäderna ärfda seder. Mot kristendomen voro de fiendtligt stämda och ihjelslogo de missionärer, som sökte omvända dem, emedan de fruktade, att de genom att öfvergå till kristendomen skulle förlora sin gamla frihet. Till deras fiendskap mot den kristna tron kom ett gammalt stamhat mot frankerna, och oupphörligt gjorde de infall på frankiska området. Karl ansåg det för sitt rikes säkerhet nödvändigt att underkufva dessa oroliga grannar och utsträcka sina gränser ända till Elbe. Men då det fiendtliga förhållandet emellan frankerna och sachsarne hade sin grund deri, att de förre voro kristne och de senare ännu hedningar, så var ej att hoppas på varaktig fred förr, än sachsarne omvändes till kristendomen. Karl ansåg sig derför förpligtad att, om också med våld, påtvinga sachsarne evangeliets välsignelser. Kriget mot dem varade, dock icke utan afbrott, från 772 till 803.

År 772 inbröt Karl med en här i sachsarnes land. De blefvo slagna. Deras fäste Eresburg (nu Stadtberg vid Diemel) eröfrades och Irminstoden, deras heliga gudabild, förstördes. Karl framträngde ända till Weser och lät sachsarne lemna gisslan såsom underpant på sin trohet.

Följande året (773) vände han sina vapen mot longobardernas rike, hvilkas konung *Desiderius* hade an-

gripit det romerska området och till och med hotade sjelfva Rom. I sitt betryck kallade påfven Hadrianus I frankernas konung till sin hjelp. Karl tvekade icke. Vägen öfver n. v. Mont Cenis lär en lombardisk spelman hafva visat honom och derför skall han af konungen erhållit så mycket land, att tonerna från hans instrument kunde höras vid alla punkter af dess gränser. Desiderius, heter det, såg uppifrån ett torn frankernas stora härskara tåga fram och deribland konung Karl, helt och hållet täckt af ett jernpansar och på en stridshäst, som, äfven den, syntes hafva jernets kraft och färg. Vid denna anblick skall han hafva utropat: "Låtom oss stiga ned och dölja oss under jorden för denne väldige fiendes vredgade anlete!" Hans dystra aning gick i fullbordan. Karl intog Pavia, som gaf sig efter sju månader, och afsatte Desiderius, hvilken sändes till Corbeys kloster. Derpå satte han longobardernas jernkrona *) på sitt hufvud och kallade sig hädanefter frankernas och longobardernas konung (774). Påskfesten firade han i Rom, der han gaf påfven stadfästelse på besittningen af de städer, som Pipin hade skänkt honom, hvarefter han upphöjdes till romerska kyrkans skyddsherre.

Under hans frånvaro hade sachsarne gjort ett infall i Hessen, förhärjat allt med eld och svärd och återeröfrat Eresburg. Redan 775 stod Karl derför åter vid Weser, dref sachsarne tillbaka ända till Ocker och tvang dem till fred och att lemna gisslan. Strax derefter (776) kallade honom ett uppror af longobarderna till Italien. Skyndsamt dämpade Karl upproret och stod ännu samma år åter med en här i sachsarnes land, hvilka å nyo rest sig. Med en väldig truppstyrka trängde han fram genom detta land ända till Weser, intog ännu en gång Eresburg och anlade ett nytt fäste vid Lippes källa. Sachsarne lemnade å nyo gisslan och läto döpa sig. Karl ansåg sig nu så säker, att han (777) höll en riksdag i Paderborn (i engernas land), hvarvid sachsarne i stort antal infunno sig för att visa

*) Den var af guld, men innehöll en rand af jern, som påstods vara smidd af en spik i Kristi kors.

sin underdånighet. Vestfalens tappre hertig *Widuind* hade dock icke infunnit sig. Han hade flytt till sin svåger, danskarnes konung, och hans uteblifvande häntydde icke på någon varaktig fred.

Under det Karl uppehöll sig i Paderborn, ankom dit en sällsam beskickning. Sändebud från den arabiske ståthållaren i Saragossa, hvilken fördrifvits af kalifen i Cordova, kommo till den mäktige frankerkonungen och bådo honom om hjelp mot Abd-ar-rahmán. Det lysande i detta företag eggade den kristne hjelten; han lofvade sin hjelp. År 778 gick han öfver Pyreneerna, stormade Saragossa och eröfrade landet ända till Ebro. Derpå insatte han åter den fördrifne ståthållaren i hans värdighet och lät honom aflägga trohetsed. Den nya eröfringen sammanslog han med frankiska riket och kallade den "spanska mark." På de trånga vägarne öfver Pyreneernas skogbevuxna höjder blef hans eftertrupp af bergsfolken, hvilkas hufvudstad frankerna hade förstört, öfverfallen och nedgjord i dalen Roncevalle. Bland de fallne anförarne befann sig äfven den tappre, i sagan berömde hjelten Roland (Rutland) *).

Oaktadt de heligaste eder hade emellertid sachsarne åter gjort infall på det frankiska området. Widukind hade återkommit och bildat ett stort vapenförbund. Under sköflingar och mord ryckte de fram; rykande

---

*) Det skönaste qvädet om Roland är skaldedikten *Orlando Furioso* (den rasande Roland) af italienske skalden *Ariosto*, som dog 1533. — Sagan har gjort Roland till en af Karls tolf »paladiner» och till en hjelte af jättelik växt. Hans svärd *Duranda* genomhögg ett marmorblock utan att förslöas. Då han i striden vid Roncevalle hade blifvit dödligt sårad, blåste han så väldigt i sitt horn *Olivant*, att det hördes på åtta mils afstånd ända till Karls hufvudhär, men af ansträngningen sprängdes hjeltens halsådror. Ännu i dag finner man i många städer, såsom Hamburg, Bremen, Halle, Magdeburg, så kallade *Rolandsstoder* af sten, till största delen groft formade bildstoder, som föreställa en väpnad man med svärd i handen, och hvilka sägas hafva fått sitt namn af hjelten Roland. Man kan dock icke antaga, att tyskarne, allra minst sachsarne, upprest minnesstoder åt en Karl den stores, deras förtryckares, fältherre, hvilken dessutom utförde sina bragder i Frankrike och Spanien. Sannolikare är, att dessa bildstoder, hvilka uppstått äfven i en senare tid, hafva något slägtskap med de helgonbilder, hvilka man finner på åtskilliga städers gränsområden, och som betyda, att staden har sin egen jurisdiktion.

borgar och slott, kyrkor och kloster betecknade deras härjande tåg. Till och med munkarne i Fulda lemnade sitt stilla hemvist och flydde, medtagande den helige Bonifacii ben. Karl framträngde 779 och 780 från Rhen djupt in i Sachsen ända till Elbe, tog återigen gisslan, lät bygga fästningar och döpa många sachsare. Han räknade nu så säkert på sachsarnes undergifvenhet, att han (781) företog en resa till Rom, der påfven smorde hans son Pipin till longobardernas konung och hans son Ludvig till konung af Aquitanien.

I två år hade sachsarne hållit sig lugna, men skatterna och deras indrifvare erinrade oupphörligt de förut frie männen om förlusten af deras sjelfständighet. Då en frankisk här drog emot sorberna, ett slaviskt folk, föllo sachsarne, å nyo retade till uppror af Widukind, med sina långa knifvar öfver frankerna, hvilka sorglösa tågade ned för berget Süntel, emellan Mindeln och Rinteln, till Weser. En hel afdelning af hären nedgjordes jemte många ädlingar (782). Derpå förstördes kyrkorna, presterna dödades eller fördrefvos. Nu var det slut med Karls tålamod; han betraktade sachsarne såsom upproriske edsbrytare och höll i Verden vid Aller dom öfver dem. Widukind hade åter flytt, men 4,500 af hans anhängare utlemnades af de sachsiske ädlingarne sjelfva. Karl lät döma dem till döden och halshugga dem på samma dag. Men denna blodiga dag vid Verden retade sachsarne till de fruktansvärdaste grymheter. Lågande af hämd, reste sig nu alla deras stammar, och äfven de, som hittills varit liknöjda för kriget, togo nu del i det samma. Widukind trädde åter i spetsen för dem för att göra de sista ansträngningarna till försvar för deras gamla gudar och gamla frihet. Den stora slagtningen vid det nu varande Detmold (783) blef oafgjord och var till och med ogynsam för Karl; först en andra afgörande strid vid floden Hase i Osnabrück bröt fullkomligt sachsarnes makt. Nu erkände äfven Widukind och sachsiske hertigen *Albion*, att det icke var möjligt att längre rädda den gamla tron och den gamla friheten. De begåfvo sig till Attigny (i n. v. Champagne) till konung Karl, som mottog dem med aktning, och läto döpa sig (785).

Från den stunden höllo båda obrottsligt sin trohetsed. Tusentals ädlingar och personer af folket följde deras exempel och läto döpa sig.

Det oaktadt egde äfven under de följande åren en mängd enstaka resningar rum i Sachsen. Ännu åtta fälttåg (från 794—803) gjorde Karl mot det frihetsälskande folket. Slutligen tillgrep han den utvägen att med våld förflytta tusentals sachsiska familjer in på det frankiska området. Omsider erkände dock äfven Karl, att man med vapenmakt allena icke kunde vinna något och gjorde sachsarne ett förslag till förlikning. De skickade sändebud, och i Selz (nu varande Königshofen vid franska Saale) kom år 803 en öfverenskommelse till stånd, utan att dock någon formlig fred blifvit afsluten. Sachsarne erkände Karl såsom sitt lagliga öfverhufvud och blefvo såsom kristne fullkomligt likstälde med frankerna. De lofvade att visa biskoparne och grefvarne lydnad och att erlägga de skatter, som äfven af frankerna betalades. Deremot blefvo de befriade från andra pålagor och fingo behålla sina egna lagar. I deras land grundades åtta biskopssäten, af hvilka sedan uppstått betydande städer: Minden, Osnabrück, Halberstadt, Verden, Bremen, Paderborn, Münster och Hildesheim. Fromme kyrkans män väckte och fostrade så småningom hos det sträfva folket ett kristligt sinnelag och vunno det äfven i det inre för den kristna tron, sedan det i det yttre blifvit med svärdet underkufvadt.

Då Karl år 787 återvändt från ett tåg till Italien, der han hade undertryckt ett uppror, som företagits i ändamål att åter upprätta longobardernas rike, blef på riksdagen i Worms Bayerns hertig *Tassilo* anklagad för att hafva svikit sin tro och lydnad mot konungen. Tassilo var gift med en dotter till den afsatte longobardkonungen Desiderius, hvilken af hat mot Karl förmådde honom att sträfva efter oberoende. Den frankiske herskaren trängde med tre härar in i Bayern och tvang hertigen till undergifvenhet. Dock gjorde sig Tassilo å nyo skyldig till ohörsamhet och ingick till och med förbund med avarerna. Då lät Karl på en riksdag i Ingelheim döma honom till döden för högförräderi, en dom, som han dock icke verkstälde, utan

förvisade honom i stället med familj till klostret i S:t Goar (788). Hertigliga värdigheten i Bayern afskaffade han och delade landet i kretsar, öfver hvilka han tillsatte grefvar.

De värste fienderna vid gränserna af frankernas rike voro avarerna, hvilka bodde i trakterna mellan Enns och Sau. Deras område var skyddadt af cirkelformiga jordvallar, hvilka de kallade kretsar (Ringe). Nio dylika kretsar funnos, inom hvilka folket hade ordnat sina bostäder så, att en trumpetstöt genast kunde upprepas och spridas öfver alla kretsarne för att kalla alla vapenföra till försvar. Inom dessa vallar voro de omätliga skatter förvarade, hvilka avarerna under långa tider sammanroffat. Emedan de oupphörligt oroade frankernas östra gräns, beslöt Karl ett utrotningskrig mot dem. Efter sju fälttåg (791 till 799) blefvo de tillintetgjorda. Landet mellan Donau, Drau och Sau öfverlemnade Karl åt frankiska nybyggare att uppodlas och upprättade det s. k. markgrefskapet Österland (Österrike).

Karls sista fälttåg voro riktade mot slaverna och danskarna. Kriget mot danskarna slutade (810) med en fred, i hvilken Eider bestämdes som gränsflod mellan frankerna och danskarna. Sålunda sträckte sig nu Karl den stores rike från Ebro i vester till Raab i öster, från Eider i norr till Benevent (i Italien) i söder.

Efter påfven Hadrianus 1:s död hade *Leo III* bestigit påfvestolen. Denne blef en gång vid en högtidlig procession öfverfallen af anhängare af ett mot honom fiendtligt parti, misshandlades med hugg och slag och släpades som fånge till ett närbeläget kloster. En trogen kardinal hjelpte honom att samma natt fly till Spoleto, och den misshandlade påfven sände bud till Karl med anhållan om hjelp. Karl gaf honom löfte derom, men inbjöd dessförinnan påfven att besöka honom i sachsarnes land. Leo begaf sig (799) öfver Alperna till Paderborn, der konungen då höll en riksförsamling. Karl lofvade honom ännu en gång upprättelse och sände honom med ett lysande följe till Rom, der han lät insätta honom i hans embete och skydda honom med militärmakt. Följande året (800) gick han sjelf med en

här öfver Alperna. Efter sitt intåg i kristenhetens hufvudstad höll han ransakning med de uppproriske och återstälde lugnet.

Juldagen bevistade Karl gudstjensten i S:t Peterskyrkan. Messan var slutad och Karl, iklädd en romersk patriciers högtidsdrägt, knäböjde under bön vid altaret. Då framträdde plötsligen påfven och satte på konungen en gyllene krona, hvarvid den församlade menigheten utbröt i jubelropet: “Åt Carolus Augustus, romarnes af Gud krönte, store och fridsälle kejsare, långt lif och seger!“ Tre gånger skallade detta rop; derpå vidrörde Leo med ena handen den kröntes mun, med den andra hans hand, smorde honom till kejsare och bugade sig för honom.

Karl skall visserligen hafva yttrat, att, om han på förhand vetat detta, skulle han icke denna dag hafva besökt kyrkan. Dock är det sannolikt, att hela uppträdet var på förhand öfvenskommet mellan honom och påfven. Såsom romersk kejsare vann Karl icke någon tillökning i yttre makt, men hans anseende höjdes genom denna kröning, ty i allmänhetens föreställning hade ett dunkelt minne bibehållit sig af de forna romerska imperatorernas makt och glans, hvilka hade herskat öfver hela jordens krets, och ju oklarare denna föreställning var, dess hemlighetsfullare framstod betydelsen af den nya värdighet, som hade tilldelats Karl. Nu stod han der såsom kyrkans högste skyddsherre, såsom rättens och fredens försvarare, med anspråk att vara ett slags öfverhufvud för hela det kristna Europa. Det vesterländska kejsardömet var åter upplifvadt i Karls person (800).

---

2. Karl såsom regent och sina folks uppfostrare.

Karl afskaffade den hertigliga värdigheten i sina länder och i dess ställe satte han öfver de särskilda distrikten eller kretsarne (gaue) grefvar, som lydde omedelbart under konungen. Likasom från alla delar af hans vidsträckta rike berättelser till honom inkommo

så sände äfven han åt alla håll sina befallningar, åt hvilka han förstod att gifva eftertryck. Hans sigill var graveradt i hans värjknapp. Då han tryckte detta under en befallning till en halsstarrig vasall, plägade han säga: "Här är min befallning och här — i det han skakade svärdet — det, som skall göra den åtlydd." Grefvarne i de olika kretsarne stodo under uppsigt af s. k. sändgrefvar. Tvenne embetsmän, en andlig och en verldslig, besökte nämligen fyra gånger om året det distrikt, som blifvit dem anvisadt och som bestod af flere kretsar, för att öfvervaka grefvarnes embetsverksamhet. De hade att afgöra rättsfrågor, undersöka besvär och hålla uppsigt öfver ordningen med härutskrifningen. För riksförsamlingarna framlade de sina berättelser deröfver. Dylika församlingar höllos årligen tvenne gånger, en stor, det s. k. Majfältet, och en mindre om hösten, i hvilken blott rikets rådsherrar och förnämste togo del. Riksförsamlingens beslut kräfde konungens stadfästelse och blefvo, sedan denna meddelats, upphöjda till lag och offentliggjorda. De kallades efter sin indelning i kapitel *kapitularier*. Bland de högste embetsmännen intogo *markgrefvarne* en inflytelserik ställning. De hade sig anförtrodt skyddandet af gränserna eller markerna. Ännu högre stod *pfalzgrefven*. Han var i konungens stad och ställe i högsta domstolen, då denne var frånvarande eller hade förhinder, eller då mindre vigtiga frågor kommo under öfverläggning.

Karls oupphörliga krig kräfde betydliga stridskrafter. Då vasallernas antal, som drogo i fält under sin länsherre, icke var tillräckligt, måste äfven andra vapenföre män infinna sig, så snart häruppbådet utgick, och ett svårt straff träffade den, som uteblef. Hvar och en skulle vara försedd med lans och sköld eller en båge med tolf pilar; de rikare skulle äfven vara klädda i harnesk. De fattigare, som icke kunde bestrida utrustningsomkostnaden, skulle slå sig tillsammans för att gemensamt utrusta en soldat. Hvar och en var förpligtad att föra med sig lifsmedel för tre månader. Dock uppbådades icke alltid alla de, som hörde till

rikets krigstjenstskyldige, utan blott männen i de provinser, som lågo närmast skådeplatsen för kriget. Likväl kan icke nekas, att under Karls ständiga krig de frie männens antal allt mera aftog.

Religionen var den angelägenhet, som i sjelfva verket låg Karl den store mest om hjertat. Hans vördnad för kyrkan sträckte sig äfven till hennes tjenare, På den tiden voro de andlige ensamme i besittning af vetenskaplig bildning, och likasom kejsaren erkände presternas höga betydelse för sitt folks bildning, så fordrade han äfven af dem en sedlig vandel och underkastade dem en sträng uppsigt. Jagt, vapnens begagnande, besökande af skådespel, värdshus och gästabud voro dem förbjudna. Biskoparne hade andel i statsgöromålen och säte och stämma på riksdagarne. Tiondet till kyrkan lät han utkräfva med sådan stränghet, att han icke en gång derifrån undantog sina egna gods. Synnerlig omsorg egnade han åt förbättrandet af kyrkosången. För detta ändamål anlade han sångskolor i Metz och Soissons och lät icke blott hemta orglar från Italien, utan förde äfven två sånglärare med sig derifrån. Men frankernas sträfva strupar hade mycket svårt att vänja sig vid kyrkosången, så att italienarne liknade denna vid vilddjurs tjutande eller vid slamret af en lastvagn, som drages öfver en träbro, och Alkuin klagade öfver den förskräckliga tölpaktighet, mot hvilken han hade att strida hos frankerna. Icke mindre sörjde Karl för en klarare uppfattning af den heliga skrift, af hvilken han lät öfversätta enskilda delar på modersmålet. För att höja den offentliga gudstjensten, uppdrog han åt den lärde longobarden Paul Warnefried att anordna en samling predikningar och betraktelser ur kyrkofäderna, hvilken erhöll namnet *postilla* *).

För att främja sina folks andliga utveckling anlade Karl skolor, hvilka voro förenade med kyrkorna och klostren och i hvilka läsning, skrifning och den kristna läran utgjorde hufvudföremålen för undervisningen. Till

---

*) Betraktelsen anslöt sig till textens ord och började derför med: *post illa* (nämligen *verba textus*), d. ä. *efter dessa textens ord.* Deraf namnet postilla.

lärare i dessa kallade han skicklige män från Italien och Grekland och inrättade äfven vid sitt hof en skola, dit alla hans tjenare, höga och låga, måste sända sina söner. En gång besökte han sjelf skolan, åhörde en stund läsningen och tog derefter lärjungarnes skriftliga arbeten i betraktande. De skickligaste fingo alla träda på hans högra, de oskickliga på hans venstra sida, och nu visade det sig, att de flesta af de senare voro söner till förnäma föräldrar. Han vände sig då till de fattiga, men flitiga barnen och sade: "Jag gläder mig, mina kära barn, öfver att I arten eder väl; fortfaren dermed och blifven allt bättre och bättre. I befordren derigenom edert eget sanna bästa, och i sinom tid skall eder belöning icke uteblifva. I åter — och härvid vände han sig vredgad till dem, som stodo på hans venstra sida — I ädlingars söner, I små fina dockor, som tron eder vara så rika och förnäma och menen eder icke behöfva kunskaper, I lata, odugliga pojkar, jag säger eder vid Gud, eder adel och edra fina ansigten gälla intet inför mig; af mig hafven I intet godt att hoppas, så vida I icke genom flit och ifver godtgören eder lättja!"

För att underlätta sitt folks bildning egnade han all omsorg åt förbättrandet af modersmålet. Han befalde det högre presterskapet att sörja för, att folket lärde sig utantill på modersmålet "Fader vår" och den kristna trosbekännelsen och att predikningarna hölls endast på detta språk. Han lät vidare samla de frankiska folk- och hjeltesångerna, hvilka dock sedan åter gingo förlorade. Han gjorde sjelf utkast till en frankisk språklära och införde inhemska namn för månadernas benämning, hvilka sedermera utträngdes af de latinska.

Äfven för handel och samfärdsel, för uppförandet af präktiga byggnader, för åkerbruk och landthushållning verkade kejsaren med stor ifver. För att underlätta handeln och samfärdseln hade han uppgjort planen att medels en kanal mellan Donau och Main förbinda Nordsjön med Svarta hafvet, men arbetarnes okunnighet, verktygens ofullkomlighet och ihållande regn om-

intetgjorde det storartade företaget *). Bland de byggnader han lät uppföra utmärkte sig, utom boningshusen och landtgårdarne på hans gods, i synnerhet hans af italienska byggmästare uppförda palats (Pfalzen) i Aachen, Ingelheim och Nijmegen; vidare den åt den heliga jungfrun helgade dômen i Aachen med sina från Rom och Ravenna anskaffade målningar och marmorpelare, hvilken berömmes såsom ett mönster af beundransvärd skönhet, vidare fyrbåken i Boulogne och den 500 fot långa träbron öfver Rhen vid Mainz, på hvilken arbetades under tio år, men som tyvärr brann upp ett år före Karls död. Slutligen förtjenar äfven badanstalten i Aachen omnämnas.

För att främja åkerbruk och landthushållning lät han anlägga byar, nedhugga skogar, uttorka sumpiga trakter och förvandla ödemarker till fruktbara fält. Sjelf föregick han med det bästa föredöme i landtbrukets skötande, i det han på sina gods anlade mönsterlandtgårdar. På hans egendomar rådde i det lilla samma ordning, som man i det stora beundrade inom alla grenar af rikets förvaltning. Jordbruket och trädgårdsskötseln bedrefvos der efter hans egna anordningar på ett mönstergilt sätt; ty han var sjelf en mycket kunnig landtbrukare, och vi ega ett af honom med stor sakkännedom författadt arbete, i hvilket han i 70 kapitel meddelar de noggrannaste föreskrifter rörande husdjurens och biens skötsel, beredningen af vin och öl, honung och vax, äfvensom rörande åkerbruk, fruktträdodling, trädgårdsskötsel och fiske. Han uppdrog på sina egendomar 74 olika slag af örter och buskar, hvilka han namngifver i nämda arbete. Man finner der bredvid de vanliga fruktsorterna, såsom körsbär, äpplen, päron och plommon, äfven persikor, fikon, mandlar och kastanjer. Utmärkt var på hans gårdar boskapsskötseln, i synnerhet nötkreaturens och hästarnes; det vimlade der af får, getter, svin, gäss, höns och dufvor; för prydnadens skull höll man äfven påfåglar, änder och turturdufvor. Förvaltarne måste

---

*) Först öfver 1,000 år senare var det konung Ludvig I af Bayern förbehållet att åter upptaga och förverkliga den djerfva tanken.

till hvarje jul insända noggranna förteckningar öfver all boskap, spanmål, vin, honung, ägg, ull o. s. v., samt till Palmsöndagen inbetala de influtna skatterna och aflägga räkenskap. Då Karl besökte sina egendomar, hvilket han ofta gjorde, var han helt och hållet landtbrukare och glömde konungen och statsmannen; han tog sjelf allt i skärskådande, anordnade förbättringar, pröfvade kostnadsförslag till byggnader och öfversåg räkenskaperna, i hvilka allt ända till det minsta, till och med hvarje försåldt ägg, måste vara infördt.

---

3. Karls sista lefnadsår och död.

Karl hade för afsigt att dela sitt rike mellan sina tre söner. På en församling af andlige och verldslige stormän i Dietenhofen (nu Thionville i Lothringen) bestämdes, att hans äldste son, den kraftfulle Karl, hvilken mest liknade sin fader, skulle erhålla Ost- och Vestfranken, Pipin Italien och Ludvig, den yngste sonen, Aquitanien. Men döden bortryckte de båda äldre sönerna före fadern, och nu återstod blott Ludvig, den minst duglige af bröderna, såsom en svag verkställare af de faderliga förhoppningarna. Då derför den af ålder, sjukdom och ödets hårda slag nedtyngde gamle kände sitt slut nalkas — icke ens de varma källorna i Aachen kunde mer bota honom — uppgjorde han sitt testamente i närvaro af andlige och verldslige stormän. Deri voro i synnerhet de fattige rikligen ihågkomna; till deras bästa skulle till och med det med så stor möda samlade biblioteket säljas. Af de tre praktfulla silfverbord, hvilka han egde, testamenterade han ett, på hvilket Konstantinopel var afbildadt, till S:t Peterskyrkan i Rom, det andra, som var försedt med en afbildning af Rom, till erkebiskopskyrkan i Ravenna; det tredje åter, ett verkligt under af konst och skönhet, på hvilket hela jorden och himmelen med alla sina stjernor voro i upphöjdt arbete återgifna, erhöll Ludvig.

Till presterskapet i sitt rikes 21 metropolitanstäder testamenterade Karl två tredjedelar af sin enskilda förmögenhet i penningar, husgeråd och dyrbarheter. Sedan Karl upprättat sitt testamente, fortsatte han ännu trots årens tyngd sin regeringsverksamhet. Sommaren 813 var han på jagt i Ardennerna, men kände då stor svaghet i fötterna, hvilket han betraktade såsom ett förebud till sin nära förestående bortgång. Han kallade derför redan på hösten samma år sin son Ludvig jemte alla vasaller från Aquitanien till Aachen, dit på hans befallning de anseddaste män i riket af andligt och verldsligt stånd hade samlats. Här förestälde han dem sin son Ludvig såsom sin medregent och efterträdare i kejsarvärdigheten och bestämde tillika, att hans sonson Bernhard (den aflidne Pipins son) skulle regera öfver Italien, dock under Ludvigs öfverherskap. Sedan församlingen helsat denna anordning med enhälligt bifall såsom ingifven af Gud, begaf sig Karl i full kejserlig skrud, med kronan på hufvudet till Mariakyrkan, dit Ludvig och alla församlade följde honom, och knäböjde här jemte sin son i stilla, brinnande bön framför högaltaret, hvarpå låg en gyllene krona. Derefter reste sig Karl, lade i ett rörande tal sin son på hjertat en regents heliga pligter och förmanade honom i synnerhet att frukta Gud, älska sina systrar och öfriga anförvandter, understödja de fattiga och ständigt föregå sitt folk med föredömet af en dygdig vandel. “Vill du, min son,“ frågade han derefter, “troget och samvetsgrant uppfylla alla dessa pligter?“ — “Ja, med Guds hjelp!“ svarade Ludvig. “Välan då,“ fortsatte Karl, “tag kronan, sätt den sjelf på ditt hufvud, och må den städse påminna dig om dina löften!“ Vid den högtidliga aktens slut befalde han alla närvarande att kalla hans son blifvande kejsare och Augustus. Ludvig återvände strax derefter till Aquitanien, och fadern återsåg honom icke mer.

Icke långt derefter lade en häftig, med styng i sidorna förenad feber den 72:årige kejsaren på sjukbädden. Hans vanliga hjelpmedel, att fasta, var utan verkan på honom med hans försvagade krafter. Ifrigt sysselsatte han sig nu med sin själs frälsning; på femte

dagen af sin sjukdom mottog han det heliga sakramentet, och på sjunde dagen voro hans krafter alldeles uttömda. Döende gjorde han med handen korstecknet på panna och bröst, hopknäpte sina händer öfver bröstet, tillslöt ögonen och sjöng med låg röst: "Fader, i Dina händer anbefaller jag min ande!" — och så skildes han från detta jordiska. Ännu samma dag smordes och pryddes liket och bisattes under folkets högljudda veklagan i ett grifthvalf i Mariakyrkan. Här satt han på en gyllene tron i full kejsarskrud, med kronan och ett stycke af det heliga korset på hufvudet, med en kalk i handen, vid sidan svärdet, omkring höfterna den gyllene pilgrimsväskan, vid fötterna spira och sköld och på knäna en gyllene evangeliibok. Grafhvalfvet fyldes med en mängd skatter, med rökelse, balsam och dyrbara kryddor, hvarefter det tillslöts och förseglades. Deröfver uppsattes följande inskrift: "Under denna sten hvilar Karls kropp, den store och rättrogne kejsarens, han som berömvärdt vidgat och i 46 år lyckligt styrt frankernas rike. 72 år gammal, dog han året efter Kristi börd 814 den 28 januari." — Nu betecknas stället af en enkel marmorsten, som bär den korta inskriften: *Carolus Magnus.*

---

4. Kejsar Karls personlighet och enskilda lif.

Det ligger ett eget intresse i att lära närmare känna så väl den yttre gestalten af en så utmärkt man som Karl den store var, som äfven hans enskilda lif. Hans yttre gestalt tillkännagaf den till herskare födde. Han hade höghvälfd panna, stora lifliga ögon, en något stor böjd näsa, vackert hår, ett vänligt och gladt uttryck i sitt anlete; hela gestalten var, stående eller sittande, full af värdighet. Ehuru nacken var något böjd och magen något för mycket framstående, dolde dock de öfriga lemmarnas vackra proportioner dessa fel. Gången var fast, kroppens raka hållning manlig, stämman klin-

gande, ehuruväl icke så, som man kunde vänta af hans kraftfulla kropp. Hans starka helsa blef först under de fyra sista åren angripen af ofta återkommande febrar, mot hvilka han försökte hvarjehanda medel efter eget skön, men intet på läkares råd, ty dessa hatade han, emedan de förbjödo honom stek, som var hans älsklingsrätt. Karls förströelser bestodo i ridt, jagt och simning, hvari han öfverträffade andra. Mest för badens närhet bygde han palatset i Aachen och inbjöd hvar och en att bada, hvarför man också ofta såg der mer än hundra badande tillsammans. Han begagnade alltid den frankiska drägten; närmast kroppen bar han en linneskjorta, spunnen och väfd af hans döttrar, deröfver en tröja, som sammanhölls af en sidengördel, på benen strumpor och skor, omkring länderna bindlar, hvarjemte han vintertiden begagnade ett plagg af utterskinn. Öfver allt detta kastade han en kort venetiansk kappa. Ständigt såg man honom omgjordad med svärdet, hvars fäste och gehäng voro af guld eller silfver, vid högtidliga tillfällen äfven, likasom skorna och det då framtagna diademet, besatta med ädelstenar. Utländsk drägt var honom förhatlig, och blott två gånger anlade han i Rom, på påfvarne Hadriani och Leos begäran, den långa romerska drägten. I hvardagslag var han nästan i intet olik sina undersåtar. I mat och dryck var han måttlig, och dryckenskap afskydde han. Gästabud höllos sällan, och då blott på högtidsdagar. Vid hans vanliga taffel serverades fyra rätter utom steken, hvilken jägarne voro skyldiga att bära fram på spetten. Under måltiden förelästes en historisk bok om forna konungars bragder. Han tyckte äfven mycket om den helige Augustini skrifter, i synnerhet den om Guds rike. Efter måltiden hvilade han två till tre timmar, hvaremot han under natten afbröt sin sömn fyra eller fem gånger och steg då till och med upp. Under det han klädde sig, samtalade han med sina vänner eller lemnade företräde åt affärsmän eller dem, som hade klagomål att anföra, och afgjorde deras angelägenheter på stället. Han talade mycket och gerna och förstod att med den största klarhet och lätthet yttra sig öfver alla frågor.

För religionen hyste Karl djup vördnad; han besökte kyrkorna både morgon och eftermiddag och äfven på aftonen och tillät icke något opassande eller störande uppträde i dem. Hans välgörenhet sträckte sig icke blott till hans egna undersåtar, utan hans almosor gingo äfven öfver hafvet till Spanien, Egypten och Afrika, till Jerusalem, Alexandria och Kartago, der han hörde kristna finnas, som ledo nöd. Företrädesvis derför var det, som han underhöll förbindelser med dessa aflägset regerande konungar, att de fattiga kristna i deras stater dess säkrare skulle få del af hans välgerningar. Hans gåfvor till påfvestolen voro oräkneliga, ty det hörde till hans käraste sysselsättningar att pryda och upphöja sitt älskade Rom, hvilket han besökte fyra gånger. Om hans testamente hafva vi redan talat. Ryktet om hans namn hade redan bland hans samtida utbredt sig så, att till och med araberna från Asien, Afrika och Spanien skickade sändebud till honom för att visa honom sin vördnad. Den berömde kalifen *Harun ar Rasjid*, af abassidernas slägt, lät lyckönska honom vid hans kejsarkröning och sände honom en elefant, som väckte icke ringa förvåning, hvarförutom han skänkte honom de dyrbaraste indiska kryddor och österländska konstverk, bland hvilka en klocka är märkvärdig såsom ett bevis på arabernas stora mekaniska skicklighet. Det var ett vattenur af messing, hvilket tillkännagaf timmarnes vexling medels små malmkulor, som efter timmarnes tal föllo klingande ned på en metallskifva, samt medels lika många ryttare, som visade sig i af sig sjelfva uppspringande dörrar. Karls gåfvor bestodo i hästar, förträffliga jagthundar, fin linneväf och andra väfnadsarbeten, hvari de frankiska och frisiska qvinnorna voro mycket skickliga.

Likasom Karl sörjde för sina folks andliga utveckling, så försummade han icke heller att utbilda sig sjelf, så mycket mer som han i sin ungdom åtnjutit en högst torftig undervisning. Han läste mycket flitigt, och emedan han som gosse icke fått lära sig skrifva, satte han sig ned som man för att lära sig efterbilda bokstäfverna, men hans vid svärdet vanda hand kom aldrig till någon större färdighet deri. Latin talade han med

stor lätthet, i grekiska var han åtminstone så hemmastadd, att han kunde förstå en bok. Särdeles högt värderade han de båda kyrkofäderna Hieronymus och Augustinus, hvilkas vältaliga uttryck han icke kunde nog beundra. "Ack!" utropade han en gång, full af ädelt nit, "om jag blott hade tolf sådana män i mitt rike!" hvarpå Alkuin svarade: "Himmelens och jordens skapare har blott haft dessa två, och du fordrar tolf sådana!"

Denne *Alkuin*, en angelsachsisk munk, hade Karl lärt känna i Italien. Han var väl bevandrad i alla då kända vetenskaper och utmärkte sig i synnerhet genom sin förmåga att meddela sin mångsidiga lärdom på ett för åhörarne fängslande och tilltalande sätt. Derigenom behagade han konungen så mycket, att denne kallade honom till lärare för sina söner och döttrar. Kort derefter kom i hans väg en liflig vetgirig yngling vid namn *Einhard* (*Eginhard*), bördig från Odenwalde. Denne gaf han till sällskap åt sina söner för att derigenom sporra dem till täflan. Af honom blef en förträfflig man, som sedan på latin beskref sin välgörares lif. Enligt en föga trovärdig berättelse blef Einhard till och med gift med Karls dotter Emma. Einhard och Emma, så säges det, älskade hvarandra, men utan hopp om att kejsaren skulle samtycka till den mindre väl passande förbindelsen. Derför träffades de och samspråkade endast om aftnarne, då de trodde, att alla redan sofvo. Sent en afton, då Einhard ämnade gå hem från kejsarborgen, hade snö fallit. Båda fruktade att blifva förrådda, om man på morgonen funne en mans fotspår ledande från Emmas dörr, hvarför hon fick det infallet att taga den älskade på sina skuldror och bära honom öfver slottsgården. Hon gjorde det. Men hennes gamle fader, kejsaren, som ofta vakade under nätterna och äfven steg upp för att betrakta stjernorna, var nu vaken och stod vid sitt fönster. Då Emma vände tillbaka, varseblef hon honom och greps af fruktan. Karl lät henne emellertid gå förbi och sade ingenting på flere dagar. Nu dristade sig Einhard, som fruktade det värsta, att bedja honom om sitt afsked. "Kom i morgon upp inför rätten!" svarade

kejsaren. Han infann sig der, men fick icke företräde förr än Karl hade berättat sina rådsherrar hela förloppet. Några yrkade på hård bestraffning, andra på lindrig. Karl skakade blott på hufvudet och ropade: "Låt honom komma in!" — "Einhard," sade han till honom, "du har troget tjenat mig och vill nu hafva ditt afsked. Jag önskar belöna dig för din trogna tjenst och gifver dig derför min dotter Emma och en hemgift, hvarmed I kunnen vara nöjda." — En annan dotter Bertha skall kejsaren hafva gifvit till hustru åt den sköne och snillrike *Angilbert*, som var huspredikant vid hans hof, och i stället för hans andliga syssla skänkt honom en verldslig rangsyssla. Dock äro dessa berättelser mycket tvifvelaktiga, ty Einhard berättar sjelf i den historia, han skref om Karl, att kejsaren icke bortgift någon af sina döttrar.

Af ofvan nämde och andra utmärkte män, som lefde vid Karls hof, bildade han ett lärdt sällskap, inom hvilket han helt och hållet lade å sido sin egenskap af kejsare. Han kallade sig då David, hvars psalmer han högt värderade; Alkuin kallade sig Flaccus, Angilbert Homerus. Af detta lärda samfund samlades frankiska hjeltesånger, och försök gjordes att utbilda och förbättra modersmålet.

Genom sina eröfringar, som gjorde hans rike till det mäktigaste på jorden, genom de lagar och den andliga utveckling, han gaf det samma, förvärfvade Karl sig tillnamnet den store, hvilket genast efter hans död blef så allmänt, att man nästan aldrig nämde hans namn utan detta tillägg. Senare tiders sagor hafva åt hans lif och bragder förlänat diktens förskönande färger, och kyrkan räknade honom bland helgonens tal.

19.

Ludvig den fromme och hans söner.
(814—840; 840—843.)

Ludvig, Karl den stores arfvinge, hade tillnamnet den fromme. Han var en gudfruktig, välgörande och lärd man, men en svag konung. Emedan han saknade kraft och insigt att beherska ett så stort rike, reste de af hans fader undertryckte stormännen åter sina hufvud för att sträfva efter egen makt och sjelfständighet. Sin största olycka hade Ludvig dock att tillskrifva de oupphörliga stridigheter, som rådde inom sjelfva den kungliga familjen. Med sin första gemål Irmengard hade han tre söner, Lothar, Pipin och Ludvig. Redan 817 vidtog han på tillstyrkan af sina rådsherrar bestämmelser om, huru riket skulle efter hans död delas mellan hans söner. Pipin erhöll Aquitanien, Ludvig Bayern, dock under faderns öfverhöghet; den äldste, Lothar, upphöjdes genast till medkejsare och skulle efter faderns död blifva hela rikets öfverhufvud. Denna delning besvors högtidligt på en riksdag i Aachen.

I första rummet kände sig hans brorson *Bernhard*, konung af Italien, förfördelad genom denna kejsarens anordning. Han gjorde anspråk på kejsarvärdigheten och började nu rufva på planer till uppror. Riksförsamlingen dömde honom jemte tre hans anhängare till döden, churu det ännu icke kommit till någon öppen strid, Ludvig benådade honom visserligen till lifvet, men lät blända honom, hvilket skedde med sådan grymhet, att han afled tre dagar derefter (818).

Bernhards gräsliga död väckte i kejsarens hjerta den plågsammaste oro, och förgäfves tillbragte han för att lugna sitt samvete hela dagar i bön. I denna själsstämning fattade han till och med beslutet att helt och hållet afsäga sig all verldslig makt och draga sig

tillbaka i klostrets ensligbet. Från detta steg afhöllo honom emellertid de store vid hans hof, hvilka ansågo sig lättast kunna bibehålla sin makt, om Ludvig fortfarande vore den regerande. Dock gaf sig kejsaren ingen ro förr, än han på riksdagen i Attigny (822) hade offentligen erkänt, att han handlat grymt mot Bernhard och bemött sina bröder med en hårdhet, som icke anstod en bror. Tillika uppmanade han de samlade biskoparne att ålägga honom en kyrkobot. Blott sålunda ansåg han sig ren inför Gud och menniskor.

Efter sin första gemåls död hade kejsaren förmält sig med den bayerska grefven Welfs vackra och snillrika, men äregiriga och ränkfulla dotter Judit. Med henne fick han en son, vid namn *Karl* (sedan benämd den skallige), hvilken gaf anledning till den bedröfligaste oreda. Judit sökte förmå kejsaren att skaffa äfven denne son en tron, och då stormännen vid hofvet motarbetade denna kejsarinnans plan, lyckades det henne att undantränga Ludvigs gamla rådsherrar. I deras ställe blef *Bernhard*, markgrefve af Barcelona och hertig af Septimanien, hvilken var henne fullkomligt tillgifven, kallad till hofvet och ställd i spetsen för förvaltningen. Nu utnämde Ludvig sin sexårige son Karl till konung af Alemannien, hvarigenom den första högtidligt besvurna delningen af riket upphäfdes.

Detta ynnestbevis mot Karl väckte det största missnöje hos kejsarens äldre söner, i synnerhet hos Lothar, som kände sig mest sårad deraf. De gamle afsatta rådsherrarne förstodo att begagna sig af denna deras sinnesstämning och spredo äfven bland folket dåliga rykten om kejsarinnan och hertig Bernhard. När derför kejsaren våren 830 påbjöd härens utskrifvande för att kufva den upproriska provinsen Bretagne, förstodo de att ingifva Pipin den tron, att tåget gälde honom och att den elaka styfmodern ville beröfva honom hans arf. Pipin skyndade med sina trogne till Paris, der han vann på sin sida kejsarens krigsfolk. Bernhard flydde och Judit sökte sin tillflykt i ett kloster. Kejsaren måste åter upptaga sina gamla rådsherrar, och desse sörjde strax för, att han omgafs med nitiske munkar, hvilka skulle förmå honom att

frivilligt afsäga sig tronen och blifva munk. Ludvig syntes också icke obenägen derför; emellertid vidtog han i all tysthet sina anstalter. Lothar hade härunder ankommit från Italien, och på den stora riksdagen i Nijmegen på hösten skulle allt afgöras. Men här infunno sig i följd af kejsarens bud de mäktige herrarne med talrikt följe, framför allt de trogne sachsarne, hvilkas förtryck kejsaren förut mildrat, äfvensom sonen Ludvig, som var fast besluten att skydda sin fader. Lothar och hans anhängare sågo sig öfverlistade och vågade icke företaga något, ty öfvermakten var afgjordt på kejsarens sida. Församlingen förklarade allt som gjorts för ogiltigt. Med glädje mottog Ludvig åter sin gemål, och äfven Bernhard af Septimanien uppträdde å nyo vid hofvet.

Men kejsaren hade icke hemtat lärdom af erfarenheten och fråntog verkligen nu sin son Pipin Aquitanien för att gifva det åt sitt älsklingsbarn Karl. Äfven Ludvig, den bäste af kejsarens söner, kände sig tillbakasatt. Derför slöto nu de tre bröderna ett förbund för att aflägsna styfmodern och hennes anhang. De fiendtliga härarne möttes vid Colmar (833), på en slätt, som hette Rotfeld, men som till följd af det förräderi, som här utöfvades mot den gamle kejsaren, sedermera för alltid har fått namnet Lügenfeld (Lögnfältet). Jemte Lothar hade äfven påfven kommit från Italien för att understödja sönernas sak mot fadern. Då härarne stodo rustade och slagfärdiga midt emot hvarandra, uppträdde plötsligen påfven. Kejsaren stannade orörlig i spetsen för sina krigare; ingen kom för att helsa den helige fadern, och med köld mottogs hans välsignelse. Men då han förklarade, att han kommit för att stifta fred och endrägt och att han i händelse af kejsarens vägran skulle vända Kristi frid från honom och riket, inlät sig kejsaren till sin olycka i underhandlingar med påfven. Denne gjorde genom sina listiga föreställningar ett sådant intryck på kejsarens omgifning och hans här, hvilken äfven bearbetades af sönerna, att de fleste af Ludvigs anhängare på en enda natt öfvergingo till hans söner. Denne fann sig derför följande morgon, då vapnen skulle afgöra tvisten, om-

gifven af blott en helt liten hop. “Gån äfven I öfver till mina söner,“ sade han, “jag vill icke, att någon för min skull skall förlora sitt lif.“ Derpå red kejsaren med sin gemål och sin yngste son öfver till de äldre sönernas läger. Desse kommo honom till mötes, stego af sina hästar och mottogo honom vördnadsfullt. Kejsarinnan förvisades till Italien, och fadern lofvade att för alltid skilja sig från henne. Den unge Karl insattes i klostret i Prüm. Pipin och Ludvig återvände derpå i lugn till sina riken, men Lothar, som umgicks med högre planer, förde kejsaren med sig till Soissons och inspärrade honom i klostret S:t Medardus. Här samlade sig flere biskopar och uppmanade kejsaren att göra bot för sina synder. Efter någon tvekan lät han sig föras in i kyrkan, som var fyld med åskådare. Framför altaret låg en botgörarematta af hår, på hvilken han måste knäböja, och i denna ställning uppläste han gråtande en skrift, hvilken innehöll en lång förteckning på hans förmenta brott. Derpå steg han upp, aftog sitt värjgehäng och lade det på altaret, hvarefter presterna iklädde honom botgöraredrägten och återförde honom till klostret. Afsigten med denna ovärdiga behandling var att nedsätta honom i folkets ögon, ty enligt en gammal lag var den, som gjort en sådan kyrkobot, ovärdig att bära vapen och således äfven ovärdig konunga- och kejsarvärdigheten.

Men denna afsigt uppnåddes icke. Folkets medlidande vaknade å nyo, och Lothars sträfvanden väckte brödernas afund, hvilkas plan det alldeles icke varit att afsätta kejsaren. De drogo nu i fält mot Lothar. Han kände sig för underlägsen i styrka, återgaf fadern friheten och bad om nåd. Han benådades också, men mot löfte att aldrig mera lemna Italien utan faderns tillåtelse.

Knapt såg sig emellertid Ludvig i besittning af makten och hade Judit vid sin sida, förr än han åter liksom förut började sträfva efter att genom nya delningar af riket se sitt älsklingsbarn Karl till godo. Vid denna tid dog Pipin, och föranledd dertill af sin gemål, umgicks kejsaren med planen att helt och hållet utesluta Pipins söner, att inskränka Ludvig till Bayern och dela hela

riket mellan den hersklystne Lothar och den unge Karl. Deremot uppreste sig Ludvig af Bayern, som med rätta klagade öfver, att han, som hittills visat sig mest trogen mot sin fader, skulle blifva sämst belönad. Redan ryckte fader och son emot hvarandra med sina härar, och det skulle hafva kommit till en blodig strid, om icke döden bortkallat den gamle, djupt förödmjukade fadern. Han dog (840) på en ö i Rhen gent emot Ingelheim i ett tält, som man helt hastigt uppslagit. Vid hans dödsbädd uppmanade honom hans halfbror Drogo, som han en gång hade skickat i kloster, att icke skiljas hädan med vreden mot sin son i hjertat. Efter någon tvekan sade den döende: "Välan, då Ludvig icke kan komma till mig, vill jag göra mitt bästa, och kallar Gud och eder till vittnen, att jag förlåter honom allt hvad han brutit mot mig; men eder skyldighet skall det vara att erinra honom, att han bragt mina gråa hår med sorg i grafven."

Sönerna, som dragit vapen mot sin fader, vände dessa efter faderns död mot hvarandra. Lothar var icke nöjd med sin del och ville såsom kejsare hafva öfverväldet öfver de andra. Då ingingo desse förbund mot honom, och det kom till ett blodigt broderkrig, som varade från 840—843 och slutade med det ryktbara fördraget i Verdun (843). Genom detta fördrag delades den stora frankiska monarkien på följande sätt: Ludvig erhöll landet öster om Rhen och på venstra Rhenstranden äfven städerna Mainz, Speier och Worms "för vinodlingens skull". Lothar erhöll frankiska Italien jemte kejsarvärdigheten och dertill "Mellanfranken", en smal landsträcka från Medelhafvet till Nordsjön, som begränsades i öster ungefär af Rhen och Aar, i vester af Rhone, Saone, Maas och Schelde. Karl den skallige erhöll vestra delen af frankerriket, hvilket längre fram i tiden kallades *Frankrike*, under det den östra delen af frankerriket, som tillföll Ludvig, benämdes *Tyskland.*

Denna delning kunde dock icke hafva varaktigt bestånd, då man icke fäst tillbörligt afseende vid de gränser, som språken och nationaliteterna föreskrefvo. Den första förändringen inträdde, då Lothar I, som plågad af samvetsbetänkligheter drog sig tillbaka i ett

kloster, tilldelade sin äldste son Ludvig II Italien med kejsarkronan, Karl Provence och det burgundiska landet samt Lothar II den norra delen af sitt rike, hvilket område från den tiden erhöll namnet Lotharingien (Lothringen), d. ä. Lothars rike. Då efter Lothar II:s död Karl den skallige ville rycka till sig hela dennes land, trädde Ludvig den tyske upp emot honom med en stark här och tvang honom till fördraget i *Mersen* (870), i kraft hvaraf länderna mellan Rhen, Vogeserna och Ardennerna tillföllo Ludvig, de öfriga Karl, så att gränserna för språken och nationaliteterna tillika blefvo gränser mellan båda rikena.

20.

Karolingerna.

Karl den stores efterkommande kallas i historien *karolinger*. Det gick dem icke bättre än merovingerna. De urartade allt mer, och slutligen fanns hos dem knapt ett spår qvar af Karl den stores anda. Ätten utslocknade i Frankrike 987 och efterträddes af den *capetingiska*, grundlagd af Hugo Capet och regerande mer än 300 år. Den störste af denna ätt var Ludvig IX (1226—1270), en bland historiens ädlaste gestalter.

Tyskland hade efter fördraget i Verdun, såsom nyss sagts, tillfallit Ludvig, hvilken fick tillnamnet *den tyske* och var den förste regent öfver Tyskland såsom ett sjelfständigt rike (843—876). Oafbrutet under hela sin regering hade han att kämpa mot nordmännen och slaverna. Med nordmännen förstod man invånarne i de skandinaviska länderna, af hvilkas folk, beslägtade med germanerna i språk och seder, flockar drogo ut drifna af begär efter bragder och i afsigt att söka äfventyr, vinna byte och, om möjligt, tillkämpa sig ett rike. Hafvet var deras element. På sina små fartyg foro

desse djerfve sjöhjeltar in i flodernas mynningar, bortsläpade menniskor och skatter och härjade städer och land med eld och svärd. Det frankiska rikets kuster voro då för tiden ständigt hotade af dem, och fruktan för desse sjöröfvare var så stor, att man i kyrkorna bad: "För nordmännens raseri bevare oss milde herre Gud!" Det var Ludvigs uppgift att skydda landet mot dessa svärmar af röfvare, som gjorde fem infall i Tyskland. Häri lyckades han dock icke alltid. Men icke blott nordmännen, utan äfven slaverna hemsökte de tyska gränserna och förhärjade nästan hvarje år de sachsiska, thüringiska och bayerska landområdena. De bekämpades af Ludvig och hans tre söner, hvilka, om de också icke alltid voro segerrika, dock tillfogade dem känbara nederlag. Den ständiga osäkerheten i gränsländerna var orsaken till, att Ludvig, för att kraftigare skydda dessa, åter införde den hertigliga värdigheten, hvilken Karl den store afskaffat. Han bemödade sig ifrigt att i det inre af riket uppehålla lugn och ordning och, då de stördes, återställa dem. Liksom *han* en gång hade upprest sig mot sin fader, så uppreste sig nu *hans* söner mot honom, emedan de voro missnöjda med rikets delning. Det lyckades honom dock att återföra dem till lydnad och åvägabringa en varaktig försoning. Då år 875 Lothars siste afkomling dog, gjorde Ludvig med rätta anspråk på kejsarvärdigheten; men den sluge Karl den skallige hade förekommit honom. Redan stod Ludvig, som icke ämnade tåla detta, i begrepp att draga i härnad mot honom, då döden öfverraskade honom (876). Omdömet om honom var, att han varit en tapper och kraftfull man.

Hans tre söner delade riket sinsemellan, men döden bortryckte nästan alla Karl den stores efterkommande i blomman af deras ålder, så att det lyckades *Karl den tjocke*, den odugligaste af Ludvigs söner, att med tyska riket förena Italien och kejsarvärdigheten (882). Men denna förening var en olycka för riket. Karl den tjockes svaghet och vanmakt uppenbarade sig på det skymfligaste sätt i kriget mot nordmännen. I stället för att tillintetgöra dessa röfvarhorder med svärdet, föredrog han att friköpa sig med guld och landafträdel-

ser, hvarigenom han väckte stort missnöje i hären. Trots denna hans odugliget gynnade lyckan honom ännu mera. År 884 dog den franske konungen, och stormännen i Frankrike uppdrogo styrelsen åt Karl den tjocke. Sålunda förenade denne ännu en gång nästan hela Karl den stores rike (884). Men hans svaghet trädde allt mera i dagen, och då han åter köpte sig fred af nordmännen för penningar och land, förlorade han all aktning. Stormännen förklarade honom på en riksdag i Tribur (887) för afsatt och valde till konung, *Arnulf* af Kärnthen, som härstammade från en gren af karolingerna. Karl dog föraktad och i armod (888).

Under den tappre Arnulfs anförande blefvo först de fruktade, hittills för oöfvervinnelige ansedde nordmännen fullkomligt nedgjorda vid Dyle, icke långt från Löwen (891). Denna glänsande seger fylde hvarje hjerta med vördnad och kärlek för honom, som värnat den allmänna säkerheten och hämnats landets ära. — Öfver Mähren regerade vid den tiden konung *Zventibold*, hvars makt Arnulf förstorat genom att tilldela honom Böhmen. Det oaktadt vägrade Zventibold att underkasta sig honom. För att kunna bekämpa honom från två sidor kallade Arnulf till sin hjelp ungrarne, hvilkas vildhet och roflystnad erinrade om hunnerna. Nu blef visserligen den stolte Zventibold ändtligen underkufvad, men Tyskland hade för framtiden i ungrarne erhållit de vådligaste fiender. Äfven till Italien tågade Arnulf två gånger, lät der påsätta sig kejsarkronan och mottog trohetsed af romerska folket. Efter sin återkomst från Italien afled han (899), efter att hafva fört regeringen sedan 887.

Efter honom kom hans sexårige son *Ludvig*, kallad *barnet* (899—911). Under den unge konungens minderårighet utnämdes erkebiskopen af Mainz till riksföreståndare. Tillståndet i riket under denna regering var det sorgligaste man kan tänka sig. Det kungliga anseendet hade sjunkit, stormännen styrde egenmäktigt i sina landsdelar, blodiga fejder mellan de mäktiga slägterna gjorde slut på allt lugn och all ordning. Dertill kommo äfven ungrarnes fruktansvärda infall, hvilka här-

jade landet, brände kloster och byar och släpade män, qvinnor och barn i fångenskap. Eländet var så stort, att man tillämpade Salomos ordspråk på Tyskland: "Ve det land, hvars konung ett barn är!" Uppfyld af djupaste förtviflan öfver landets elände, hvilket han icke förmådde afhjelpa, afled Ludvig redan i sitt adertonde år (911), och med honom utslocknade de tyska karolingernas ätt.

21.

Alfred den store.

(871—901.)

Sedan Egbert (jemf. kap. 6, slutet) hade förenat de sju angelsachsiska rikena till ett helt, följde för det samma tider af det svåraste betryck. Liksom alla Europas kustländer under det nionde århundradet voro prisgifna åt de rofgirige nordmännens härjande infall, så stod äfven England öppet för angreppen af dessa äfventyrare, hvilka man här kallade danskar. Under Egberts kraftiga regering funno de ännu ett tappert motstånd, men under hans svage son Ethelwulf gjorde de talrika anfall, sköflade kusterna och återvände hem, lastade med byte. Efter Ethelwulfs död följde i regeringen hans tre äldre söner efter hvarandra och desse hade att oafbrutet kämpa mot de rofgirige "danskarne". Då den tredje af bröderna stupat i en strid mot landets fiender, besteg slutligen Ethelwulfs yngste son, den 22:årige *Alfred*, Englands tron (871).

Redan som sexårig pilt hade Alfred följt sin fader på en pilgrimsfärd till Rom och hade der af påfven Leo IV på förhand blifvit smord till konung. Han utmärkte sig för kroppslig skönhet och smidighet, och han var derjemte öfvad i alla ridderliga idrotter. Hans lifliga och viljekraftiga själ hade af hans folks sagor och sånger eldats till stordåd, och redan tidigt hade

han i striden mot danskarne aflagt prof på tapperhet. Skicklige lärare sörjde för, att han icke heller blef främmande för en högre bildning. Vid den tid, då Alfred besteg tronen, öfversvämmade danskarne mer än någonsin större delen af landet. Den unge konungen beslöt anstränga hela sin kraft för att befria sitt rike från dessa farliga fiender och återställa lugn, säkerhet och ordning.

Ehuru Alfred på ett enda år slog danskarne i åtta stora drabbningar och en mängd mindre fäktningar, ersattes dock de fallne fienderna af nya skaror, och detta i dubbelt mått. Alfred tvang dem till ett fördrag, hvari de lofvade att åtminstone skona Wessex. Dock gjorde de genast ett trolöst infall äfven i denna landsdel. Många invånare flydde öfver hafvet till Frankrike, andra underkastade sig. Redan var Alfred öfvergifven af de sina, och hårdt ansatt af danskarne, stod han i begrepp att störta in bland fienderna och söka döden, då några vänner bådo honom spara sig för kommande bättre tider. Nu segrade hos honom förhoppningen på lifvet; han flydde och dolde sig okänd under vintern i en herdes hydda. En gammal saga förtäljer, att en gång, då han satt vid härden sysselsatt med att tälja sig båge och pilar, herdens hustru bedt honom se efter brödet i ugnen. Då hon emellertid vid sin återkomst fann detta brändt, förebrådde hon honom i vredesmod, att han förstode sig bättre på att äta än att baka bröd.

Följande vår förskansade han sig med sina anhängare i en skogig och sumpig trakt och företog derifrån ströftåg mot danskarne. Då en gång en af hans trogna anhängare, grefve *Oddune,* blef i sin borg belägrad af danskarne, lyckades han vid ett utfall eröfra den danske höfdingens undergörande fana, hvilken under trollsånger förfärdigats af anförarens systrar. De hade inväft på fanan en korp, som vid hvarje träffnings början på förhand tillkännagaf seger eller nederlag, i det han antingen modigt flaxade med vingarne eller sorgset sänkte dem. Efter denna lyckliga händelse smög sig Alfred, förklädd till harpspelare in i danskarnes läger, och under det han här sjöng sina sånger, utforskade

han lägrets svaga punkter och lyssnade på fiendens samtal. Derpå återvände han utan fara till sitt folk och uppbådade alla stridsduglige män i de angränsande grefskapen. Öfverraskade och glade öfver, att han ännu lefde, infunno sig desse, fulle af mod och stridslust, och nu öfverföll han danskarnes läger och tillkämpade sig (880) en fullständig seger. Ett fördrag kom till stånd, hvari danskarne måste lemna ifrån sig alla sina eröfringar så när som på Ostangeln, Northumberland och en del af Mercien. Ja, deras konung *Gudrum* lät till och med döpa sig, hvarvid Alfred sjelf var dopvittne. Han erhöll namnet *Athelstan*, regerade derefter såsom oberoende länsfurste i de stater han egde qvar och vande sina danskar vid mildare seder.

Fredens tid använde Alfred på att åter uppbygga de förstörda städerna och att förskaffa sig en flotta för att skydda kusterna mot sjöröfvare. Vid skeppens byggande var det hans skarpsinne, som ingaf honom idéerna till ändamålsenliga förbättringar. Hans nya fartyg hade sextio roddare och derutöfver, voro dubbelt så stora som de förut begagnade samt mera snabbgående och mindre ranka än de. Etthundratjugu sådana fartyg lågo ständigt rustade i rikets hamnar till värn och bevakning och voro så klokt fördelade, att det blef svårt för danskarnes kringsvärmande eskadrar att ostraffadt närma sig kusten eller att lemna den lastade med byte. På de tillgängligaste platserna vid kusten uppfördes fästningar för att hindra fienderna från att gå i land, och mot slutet af Alfreds regering belöpte sig antalet sådana fasta borgar till femtio. För att icke genom krigstjensten beröfva åkerbruket för många armar delades den vapenföra befolkningen i två klasser, som aflöste hvarandra i denna tjenst.

Men ännu en svår fara hade Alfreds rike att möta. En väldig här nordmän, som dittills hade plundrat Frankrike, styrde under sin anförare *Hastings* öfver till Britannien på 330 fartyg och landsteg i närheten af Kent (893). Dervid reste sig å nyo äfven de redan till lugn bragta danskarne i Ostangeln och Northumberland. Emellertid lyckades det Alfred att efter ett treårigt blodigt krig öfvervinna äfven dessa fiender, hvar-

efter han anvisade dem, som icke återvände till Frankrike, boningsplatser hos deras landsmän i Ostangeln och Northumberland.

Omsider fick riket under Alfreds regering, sedan han personligen kämpat i femtiosex drabbningar, glädja sig åt en varaktig fred, och konungen kunde nu egna sina omsorger åt vården af rikets inre angelägenheter. Alfreds åtgärder för att återställa rättsskipningen voro lika ändamålsenliga som verksamma. Han upplifvade åter den gamla angelsachsiska författningen, utvalde bland de af hans företrädare stiftade lagarne de bästa och förenade dem till ett helt. Vigtiga rättsfrågor undersökte han sjelf, och snart lärde man känna och frukta hans kärlek till rättvisan. Den domare, som låtit besticka sig eller låtit personlig illvilja inverka på sig, måste lida det straff, hvartill han orättvist dömt en annan, och hvarken börd eller anseende eller vänskapsförbindelser kunde rädda honom. Denna stränghet hade de mest välgörande följder för säkerheten till person och egendom. Man plägade säga, att den, som tappade en fyld börs på landsvägen, kunde efter en månad finna honom orörd på samma ställe. Man berättar till och med, att konungen låtit uthänga gyllene armband vid landsvägarna, utan att någon vågat röra dem.

Äfven för utbredande af en högre bildning sträfvade Alfred rastlöst. Den höga blomstring, som vetenskaperna uppnått under åttonde århundradet, hade helt och hållet gått under genom de följande tidernas oroligheter. Alfred uppmuntrade äfven i detta afseende sina undersåtar genom eget föredöme. Fastän trettiosex år gammal, började han lära sig latinska språket. För att kunna regelmessigt använda sin tid begagnade han brinnande vaxljus af bestämd storlek, hvilka utvisade för honom tidens lopp; åtta timmar om dygnet bestämde han för sina måltider, för hvila och för kroppens vård, åtta för regeringsärendena och lika många för vetenskapliga sysselsättningar och bön. För att meddela sitt folk bildning samlade han i brist på andra hjelpmedel de fornsachsiska folksångerna och författade sjelf berättelser i samma anda; äfven öfversatte han böcker af vetenskapligt innehåll på angelsachsiska. De af dan-

skarne förstörda klostren uppbygde han åter och anlade talrika skolor. Han ville, att hvarje friboren mans barn utan åtskilnad skulle lära sig läsa och skrifva, och att de, som en gång skulle bekläda högre embeten i staten, skulle vara hemmastadde äfven i latin. Utmärkte lärde från andra länder kallade han till sitt hof och understödde dem med stor frikostighet. För att höja konst och industri upptog han i sitt land konstnärer, handtverkare och köpmän, och flitige landtbrukare öfvertogo skötseln af de under kriget förstörda landtgårdarna. Städer och byar reste sig ur sina ruiner, och *London*, landets mest betydande stad, upphöjdes till rikets hufvudstad. Emedan Alfred använde en sjettedel af alla inkomster på nybyggnader, fann den arbetande klassen ständig sysselsättning. Öfverallt utbredde sig välstånd, och till och med söderns finaste alster blefvo icke främmande för engelsmännen. Sålunda blef Alfred i alla riktningar sitt rikes räddare, välgörare och ombildare och ställes med full rätt i jemnhöjd med sin store samtida Karl den store, liksom han äfven sjelf bär tillnamnet *den store*. Han dog icke fullt femtiotvå år gammal, efter att under största delen af sitt lif hafva lidit af en högst plågsam sjukdom, för hvilken denna tids läkarekonst ej kunde finna något botemedel.

22.

Konrad I, frankern.

(911—918.)

Då den karolingiska ätten utslocknade, bestod det tyska riket af fem folkstammar, franker, sachsar, lothringar, schwabare och bayrare. Emedan dessa fem hertigdömen icke voro fast förbundna med hvarandra, låg faran nära, att furstarne hvar för sig skulle sträfva efter sjelfständighet och oberoende och derigenom försvaga

den makt, riket i sin helhet behöfde. Till all lycka voro de frankiske och sachsiske stormännen ense med hvarandra derom, att man åter måste välja en konung för hela riket. Man erbjöd således konungavärdigheten åt *Otto den högborne*, hertig af Sachsen och Thüringen, men han mottog den icke för sin höga ålders skull, utan föreslog i sitt ställe den frankiske grefven *Konrad*.

Konrad I var en tapper, ädelmodig och klok man och derför allmänt älskad och aktad. Han egnade företrädesvis sina omsorger åt att åter höja konungaväldets sjunkna anseende, men i följd af den betydliga makt, som rikets orolige stormän egde, kunde han blott på ett otillfredsställande sätt lösa sin uppgift. Förgäfves sökte han att med sitt rike åter införlifva lothringarne, hvilka underkastade sig konungen af Frankrike, *Karl den enfaldige*. Med lika liten framgång kämpade han mot *Henrik*, hertig af Sachsen.

Då nämligen den ofvan nämde Otto afled, ville Konrad icke lemna dennes son Henrik hela arfsföljden i Sachsen och Thüringen (912). I kriget mot Henrik, hvilken han sökte fråntaga en del af hans besittningar, var han emellertid icke lycklig, ty den unge sachsiske hertigen, som var högligen älskad af sitt folk, gjorde det tappraste motstånd. En gång belägrade konungen hertigen i hans borg Grona, och den senares nödstälda belägenhet blef sådan, att han redan underhandlade med Konrads sändebud om att gifva sig. Då uppträdde plötsligt en sachsisk grefve och frågade hertig Henrik i närvaro af de kungliga sändebuden: "Hvarest önskar du, att de tretio legionerna lägra sig, som jag nyss fört till dig?" Då sändebuden hörde detta, återvände de till Konrad, som nu upphäfde belägringen. Först efteråt fick han veta, att den sachsiske grefven fört med sig blott fem man och sålunda genom en krigslist narrat honom. Efter ett fruktlöst krig måste Konrad lemna sin motståndare i besittning af alla hans länder.

Äfven med Schwabens stormän och hertig *Arnulf* af Bayern hade Konrad att utstå mången kamp. Dertill kom, att ungrarne inföllo i Tyskland och härjande trängde fram ända in i Elsass och Lothringen (917).

Konrad var sjelf missnöjd med den ringa frukt, han skördade af sina ansträngningar och omsorger; grämelse och bekymmer gnagde på hans själ, och just då han vidtog anstalter att möta de inträngande ungrarne, föll han i en dödlig sjukdom (918). Äfven på dödsbädden ådagalade Konrad sin kärlek till sitt fäderneslaud genom ett drag af stor högsinthet och uppoffrande oegennytta. Han befarade, att hans bror *Eberhard* skulle sträfva efter kronan, men lika litet som han sjelf vara i stånd att höja konungamaktens anseende och skydda riket mot yttre fiender. Han hoppades deremot med tillförsigt, att detta mål skulle uppnås af Henrik, den mäktige sachserhertigen, hvilken förut gjort honom sjelf så tappert motstånd. Han lät derför kalla till sig sin broder och yttrade till honom i närvaro af många bland rikets store följande: "Käre broder, jag känner, att jag snart skall dö. Jag talar derför till dig om din egen fördel och alla frankers bästa. Vi hafva rikligt med land och folk och kunna uppställa härar i fält; vi hafva städer, vapenförråd och allt, som hör till kunglig glans; men vi sakna våra förfäders lycka och det rätta sinnelaget. Just detta eger Henrik i fullt mått; på honom, på Sachsens folk beror nu hela fäderneslandets väl. Hör nu mitt råd! Tag dessa kungliga hederstecken: den heliga lansen, de gyllene armringarne, purpurmanteln, svärdet och våra kungliga företrädares krona; bär dem till hertigen och ingå vänskap med honom. Säg honom, att jag uppmanat eder att välja honom till min efterträdare, såsom den skickligaste och värdigaste att herska öfver alla tyska folk." Alla närvarande rördes af det oegennyttiga erkännande, som den döende Konrad gaf åt sin motståndares förtjenster, och lofvade att uppfylla hans vilja. Då den ädle konungen lemnat det jordiska (918), begaf sig hans broder Eberhard med riksklenoderna till Harz för att jemte sin hyllning öfverlemna dem åt hertig Henrik, som vistades derstädes på sina gods. *Sålunda öfvergick konungamakten från frankernas stam till sachsarnes.*

23.

Henrik I.

(919—936.)

Sagan berättar, att Eberhard funnit sachsarnes hertig ute på en fogeljagt, och deraf hafva denna tids historieskrifvare gifvit honom namnet *fogelfängaren*. Med större skäl skulle historien hafva kunnat gifva honom hedersnamnet *den store*, ty det var *han*, som med klar insigt, fast kraft och ihärdig verksamhet räddade riket från förfall, segerrikt försvarade det mot hotande fiender och förberedde dess blifvande storhet. Han blef den egentliga grundläggaren af Tysklands enhet och makt. Henriks hela yttre bar prägeln af en konung och herskare. Han var en typ för manlig skönhet; mod och beslutsamhet voro parade med milda seder och högsinthet. Han besjälades i hög grad af tidens kyrkliga fromhet, hvarför han äfven i yngre år för att försona sina synder företagit en pilgrimsfärd till Rom och dervid tillryggalagt en större del af vägen till fots än till häst. Outtröttlig verksamhet och en aldrig slappad raskhet beteckna äfven de minsta af hans handlingar. Jagade han, så slutade han icke förr, än han med egen hand dödat tretio, ja fyrtio vildsvin, hjortar, björnar eller annat vildt. Var han under vapen, så nedlade han dem icke förr, än då det icke mer fanns någon fiende att besegra, och intet krig slöts, utan att han eröfrat det fiendtliga området. Hans ädla sinne ville vid hvarje tillfälle blott det goda, och hela hans regering företer intet spår af orättvisa eller hårdhet. Ett lyckligare val hade man icke kunnat träffa.

Eberhard kallade de frankiske stormännen till Fritzlar (919), dit äfven Henrik kom, följd af sachsiske stormän. Han påminde de församlade om Konrads sista vilja, och med glädje helsades Henrik af alla som konung. Derpå framträdde erkebiskopen af Mainz för

att smörja honom till konung; men Henrik sade: “Det är för mig tillräckligt, att jag af mitt folk i första rummet erhållit konungavärdigheten; spar eder smörjelse för värdigare föremål, för mig är denna ära för stor.“

Men ännu var den nye konungen erkänd blott af franker och sachsar. Snart förstod han dock att tvinga äfven hertigarne af Schwaben och Bayern till undergifvenhet och vinna deras vänskap. Ja, det lyckades honom till och med att åter förena Lothringen med det tyska riket (922).

Nu gälde det att bekämpa rikets gamla fiender, ungrarne, hvilka år 924 gjorde ett af sina vanliga infall i Tyskland och under rofferier och mord framträngde ända till Thüringen. För svag att inlåta sig i öppen strid, inneslöt sig Henrik i staden Verla i trakten af Hildesheim och levererade dem små träffningar. En gång lyckades det en sachsisk härafdelning att taga en af ungrarnes furstar till fånga och föra honom fängslad inför konungen. Ungrarne bjödo en hög lösesumma för sin höfding och läto slutligen förmå sig till ett nioårigt vapenstillestånd, hvarvid dock Henrik måste förbinda sig att betala en årlig skatt. Så ogerna konungen än gjorde detta, insåg han dock, att det ännu behöfdes långa förberedelser och ansträngningar, innan han vore i stånd att fullkomligt befria sitt rike från dessa barbariska horder.

Det lugn, vapenstilleståndet gaf, begagnade Henrik på det förträffligaste sätt. Tyskland hade denna tiden ännu få befästa platser. Deraf kom det, att ungrarnes hopar vidt och bredt öfversvämmade det värnlösa landet och derifrån bortsläpade menniskor och byte. Henrik sörjde för, att de befästa platser, som funnos, sattes i bättre stånd genom starka murar, och deras antal ökades med nya. Sådana fasta platser kallades borgar. Hvar nionde man af befolkningen från landet förlades i dessa borgar såsom tjenstgörande, under det de åtta öfriga voro sysselsatta med jordbruket och måste aflemna en tredjedel af fältens afkastning i borgarna. Bakom murarne till dessa med vallar och grafvar försedda borgar, hvilka ungrarne icke ens försökte att belägra, kunde nu landtmannen, då krigsfara hotade,

draga sig tillbaka med all sin egendom. I det Henrik allt mer vande sitt folk, som hyste en djup motvilja för att lefva bakom trånga murar, vid dessa nya uppehållsorter, blef han den, som lade grunden till ett borgarstånd. Deraf att han anlade dessa fasta platser, af hvilka sedermera uppkommo städer, fick han tillnamnet *stadsgrundläggaren.*

Dernäst egnade konungen sin omsorg åt att utbilda och förbättra arméväsendet. För att hans härskaror, som till största delen bestodo af tungt rustadt, med stridsyxor väpnadt fotfolk, skulle kunna bättre uthärda kampen mot de lätt väpnade, beridna fienderna, lärde han dem att uppfånga pilregnet med sköldarna och motstå det första fruktansvärdaste anfallet af barbarerna. Men i synnerhet var Henrik öfvertygad om nödvändigheten af ett dugligt rytteri. Sådant anskaffade han i större mängd än hittills och öfvade det i att i slutna led göra angrepp och förfölja den flyende fienden. Just bristen på ett utbildadt rytteri var det, som hade gjort ungrarne så fruktansvärda, i det dessa fiender vanligtvis gjorde ett hastigt infall, derpå plötsligen togo till flykten och strax derpå å nyo upprepade sitt angrepp.

Under tre års tid hade Henrik utbildat sina krigare på detta sätt, då han gaf dem tillfälle att bevisa sin duglighet i ett krig mot slaverna, som regelbundet hade samtidigt med ungrarne gjort infall i Tyskland. Till en början inträngde han (928) i hevellernas land, hvilkas hufvudort *Brennaborg* (nu varande Brandenburg) var omgifven af sjöar och träsk. Den tillfrusna floden Havel — det var vintertiden — underlättade för konungen inträngandet. Han eröfrade Brennaborg, inlade en besättning deri och gjorde folket skattskyldigt. Härefter vände han sig mot dalemincierna, underkufvade dem och anlade på ett skogbevuxet berg bergsstaden Meissen. Landet stälde han under uppsigt af en markgrefve. Härifrån drog han till Böhmen, eröfrade Prag och pålade Böhmens hertig skatt. Och då nu venderna mangrant gjorde uppror, slog han dem vid Lenzen (929) vid Elbe i en blodig slagtning, hvarvid så många vender stupade, att de från denna tid för alltid underkastade sig det sachsiska väldet. För att hålla upp-

sigt öfver dem grundades i nu varande Altmark markgrefskapet Nordsachsen, hvari man har att söka upphofvet till markgrefskapet Brandenburg.

Genom dylika bragder hade konung Henrik ingifvit sitt folk förtroende och tillförsigt, och riket reste sig med förnyad kraft. Nu beslöt Henrik att upptaga striden med ungrarne, men dess förinnan sammankallade han tyskarne till en församling. Här skildrade han för dem rikets forna sorgliga belägenhet och huru det nu genom Guds bistånd hade lyckats honom att befästa ordning och lagbundenhet i det inre samt förödmjuka den ene af rikets fiender, venderna. "Hittills har jag," sade han vidare, "måst bortgifva allt, som tillhör edra barn, för att rikta fienden. Skall jag nu också plundra kyrkorna och deras tjenare och bortgifva det som är bestämdt till Guds ära för att köpa en vanärande fred af Guds fiender, eller viljen I fast förtrösta på, att *Den* skall frälsa eder, som i sanning är vår herre och frälsare?" Folket lofvade enhälligt och med uppsträckta händer att draga ut i striden.

Då tiden för vapenstilleståndet var tilländagången, kommo ungrarnes sändebud för att utkräfva skatt. Men denna gång blefvo de skymfligt afvisade; ja, man berättar, att Henrik hade låtit lemna dem en skabbig och lemlästad hund i stället för guld. Nu inbröt en härmassa lik en gräshoppssvärm i Sachsen och Thüringen (933). Ungrarne delade sig i två hopar, af hvilka den ene förhärjade Thüringen ända till Weser, den andra belägrade en stad vid Elbe. Den förra hopen blef slagen vid *Sondershausen* af en sachsisk här och under flykten tillintetgjord af svärd, hunger och köld. Den andra hopen tågade Henrik sjelf till mötes och träffade honom vid Merseburg (933) *). Före slagtningen hade ungrarne, som erhållit underrättelse om den andra hopens nederlag, genom eldsignaler sammankallat sina på sköflingståg spridda hopar och ryckte derpå ut från

---

*) Dessa båda orter nämner den traditionella berättelsen; uppgiften *Sondershausen* saknar dock all grund, och som platsen för det andra slaget uppgifva de bästa källor en ort. *Riade*, som man icke med säkerhet kan bestämma; de mindre tillförlitliga uppgifva *Merseburg*.

sitt läger. Då konung Henrik följande morgon tågade fram, med erkeengeln Michaels banér framför sig, och sedan han med den heliga lansen *) i hand ordnat sina skaror, sände han en del af det thüringska landtvärnet i förväg, i syfte att detta skulle reta fienderna till ett angrepp och derpå genom en låtsad flykt locka dem ända fram till hufvudhären. Detta skedde. Men knapt hade ungrarne fått sigte på hufvudhärens tätt slutna led, förr än de — utan att låta det komma till någon ordentlig slagtning — genast grepo till flykten. I ungrarnes läger funno sachsarne utom de af ungrarne som byte tagna skatterna en stor mängd tillfångatagna landsmän, som voro ämnade till slafvar och nu helt oväntadt befriades. Derpå föll Henrik på knä jemte hela sin här och tackade Gud för denna seger. Den skatt, som man dittills måst gifva ungrarne, anslog han till de förstörda kyrkornas återställande och till understöd åt de fattige. Till minne af denna seger lät han i matsalen i Merseburgs palats upphänga en målning öfver slagtningen. Ännu i dag firas årligen minnet af denna räddning från en så grym fiende i byn Keuschberg, icke långt från Merseburg, med predikan och med uppläsandet af en enkel berättelse om slaget.

Följande året lät Henrik äfven danskarne känna hans makt. Desse hade lemnat slaverna hjelp och plundrat i Sachsen och Frisland. Han framträngde ända till Jutland och återstälde (934) det redan af Karl den store upprättade markgrefskapet mellan Ejdern och Slien.

Efter dessa bragder, genom hvilka han återstälde lugn och ordning inom riket och höjde dess yttre anseende och makt, lär Henrik haft en plan att genom ett tåg öfver Alperna återknyta Tysklands förbindelse med Italien. Ett slaganfall hindrade honom att sätta denna plan i verket. Efter sitt tillfrisknande höll han en sammankomst med sina stormän i Erfurt och lät dem gifva honom löftet att välja hans äldste son *Otto* till efterträdare. Kort derpå dog han (936) af ett upprepadt slaganfall i sitt palats i Memleben vid Unstrut.

---

*) Se sid. 116, noten.

Han var då 60 år gammal och hade regerat i 18 år. Hans lik jordades i klostret Qvedlinburg, som han grundlagt.

24.

Otto I, den store. (936—973.) — Strider i Italien. — Ungrarne kufvade.

Trogen det löfte de gifvit konung Henrik, skredo furstarne till val af hans son Otto. I Aachen samlade sig rikets store. Så tillgick på den tiden vid konungavalen. Först i följande tider ändrades detta efter hand. De mäktigare uteslöto allt flere af de mindre mäktige, tills slutligen antalet af *kur-* eller *valfurstar* inskränktes till sju. I den stora sal, som vette åt Mariakyrkan, upphöjde stormännen Otto på tronen, och han mottog af dem med handslag trohetseden. Derpå förde de honom ur salen in i Mariakyrkan, der presterskapet och allt folket väntade på den nye konungens ankomst. Då han, klädd i den tätt åtsittande frankiska drägten, framträdde, gick honom erkebiskopen af Mainz till mötes i presterlig skrud och förde honom in i kyrkan. Vänd till folket, som trängdes omkring honom, sade denne: "Sen, här föreställer jag eder den af Gud utkorade, en gång af vår herskare Henrik föreslagna, nu af alla furstar valde konung Otto. Ären I nöjde med detta val, så sträcken till tecken derpå edra händer mot himlen!" Nu utbröt allt folket i jubel, ropade: "Lycka och välsignelse åt den nye konungen!" och uppräckte sina händer.

Angående åliggandet att smörja och kröna konungen hade i början tvist uppstått mellan erkebiskoparne af Trier och Köln, hvilka båda gjorde anspråk på denna ära. Denna tvist slutade med att båda afstodo sina anspråk åt erkebiskopen af Mainz. På altaret lågo

konungamaktens hederstecken, svärdet med gehänget, manteln med armringarne, herdestafven såsom tecken till konungens andel i den kyrkliga makten, kronan och spiran. Först räckte honom erkebiskopen svärdet och sade: "Tag detta svärd för att dermed fördrifva alla Kristi fiender; af Gud är det dig gifvet, att du under kommande tider må beherska riket och betrygga alla kristnas fred." Derpå iklädde han honom manteln med armringarne och sade dervid: "Manteln, som med sina båda ändar hänger ned till jorden, må erinra dig om, att du ända till din lefnads slut bör nitiskt ifra för tron och icke tröttna att hägna och skydda freden." Derpå tog han herdestafven, räckte den till konungen och sade: "I kraft af detta yttre tecken bör du med faderlig stränghet vaka öfver dina undersåtar och bevisa Guds tjenare, enkor och föräldralösa din mildhet. Må barmhertighetens olja aldrig vika från ditt hufvud, och må du skörda lönen derför i tid och evighet." Efter smörjelsen påsatte honom erkebiskopen af Mainz kronan, och alla tre erkebiskoparne förde den krönte till en mellan marmorpelarne upprest tron, hvarifrån han kunde öfverskåda och blifva sedd af alla. Den kyrkliga festen slöts med afsjungandet af en lofsång och med en messa.

Efter kröningen begaf sig Otto tillbaka till det kungliga palatset, der kröningsmåltiden väntade honom. Vid ett präktigt anordnadt marmorbord satte han sig ned jemte de andlige och några verdslige store och spisade offentligt inför folket. Vid denna kungliga måltid uppträdde för första gången de sedan vanliga riksembetsmännen, erkekamreraren, erkedrotset *), erkemunskänken och erkemarskalken **). Hertig Giselbert af Lothringen ombesörjde såsom erkekamrerare den allmänna förplägningen, emedan Aachen hörde till hans hertigdöme; Eberhard af Franken drog såsom erkedrots försorg om de olika rätterna, hertig Hermann hade munskänkens åligganden och Arnulf af Bayern hade såsom marskalk uppsigten öfver hästarnes skötsel.

---

*) »Erztruchsess», emedan han satte fram maten (die *Truhe setzte*).

**) »Marschall», emedan han hade vården om hästarne (die *Mähren*).

Konung Otto hade ärft sin faders utmärkta egenskaper i rikt mått, men han saknade dennes måtta och kloka betänksamhet. Han hade en hög gestalt och en kraftig kroppsbyggnad; på hans panna tronade kungligt majestät; blicken från hans stora ögon hade ofta något afskräckande; hans hår var blondt och lockigt, hans skägg långt, hans rörelser raska och lifliga. I umgänget var han glad och vänlig. Han sträfvade vida mer än hans fader att höja konungakronans glans och att göra riksöfverhufvudets anseende för mer än hertigarnes, hvilka borde glömma, att konungen en gång varit deras jemlike. Han hade till grundsats att bortgifva hertigdömena till medlemmar af sitt eget hus för att förstora konungamakten, men just derigenom väckte han kif och strid inom sin egen familj, och ingen konung har haft att strida mera mot upproriske stormän, till och med af hans egen slägt, än Otto. Dock förblef lyckan honom huld i alla lifvets skiften, och hans väldiga tapperhet öfvervann alla motståndare.

Eberhard af Franken, Konrad I:s broder, hade angripit en sachsisk storman, som vägrat fullgöra mot honom sin länspligt. Otto, som gynnade sina sachsar, straffade Eberhard för detta brott mot rikets fred dermed, att han uppfordrade honom att lemna ett betydligt antal hästar; men de store, som hade gifvit Eberhard hjelp, straffade han med ärans förlust. Af hämd ingick Eberhard förbund med Ottos äldre broder *Thankmar*, som, tillbakasatt af sin broder, hade upprest sig mot denne. Men Otto ryckte ut i spetsen för en här af sina trogna sachsar och eröfrade Ehresburg. Thankmar hade tagit sin tillflykt till en kyrka, men blef der dödad af en genom fönstret slungad lans. Eberhard fick förlåtelse och förvisades till Hildesheim, men fyra af hans anhängare blefvo dömda att hängas.

Icke långt derefter reste sig *Giselbert*, hertig af Lothringen och konungens svåger. Med honom förenade sig Ottos broder Henrik, och äfven Eberhard öfvergick till dem. Ett krig utbröt, som bragte konungen i den största fara. En gång hade hans lilla skara, som på långt när icke var vuxen lothringarnes härsmakt, öfvergått Rhen, och Otto, som befann sig på högra stranden

af floden, såg, huru hans krigare gingo en säker undergång till mötes, utan att han kunde tillföra dem någon hjelp, emedan han saknade fartyg. Då kastade han sig ned på sina knän framför den heliga lansen*) och bad: "hjelp mig, o Gud, i denna förskräckliga nöd; rädda mina folk, öfver hvilka du satt mig till konung, på det mina fiender må förnimma, att ingen dödlig förmår motstå din vilja!" Och konungens här tillkämpade sig verkligen en underbar seger öfver de talrika fienderna. Dock var hans farliga belägenhet dermed icke hjelpt. Förgäfves belägrade Otto staden Breisach och måste till och med upplefva den förödmjukelsen, att flere af hans anhängare bland de store öfvergingo till de upproriske, hvarigenom hans här blef allt mindre. Nu rådde honom hans förtrogne att fly, men han svarade: "Upphör med dylikt tal, ty det är vår pligt att modigt härda ut mot de trolöse, och då vår tid är kommen, låtom oss dö och icke fläcka vår ära!" Lyckan räddade omsider konungen ur all förlägenhet. I en strid vid Andernach vid Rhen dödades Eberhard, och hertig Giselbert drunknade i floden. Derigenom fick kriget ett slut. Henrik måste bedja om nåd, och hans kunglige broder förlät honom med de orden: "Ehuru ditt ovärdiga handlingssätt icke förtjent nåd, så vill jag dock, eftersom du ödmjukat dig, icke vidare hysa någon bitterhet mot dig."

Henrik belönade emellertid sin broders ädelmod med den gemenaste otacksamhet. Han lät två år derefter öfvertala sig af några missnöjde bland stormännen att deltaga i en sammansvärjning, hvarmed de hade det nedriga syftet att mörda konungen vid påskhögtiden (941) för att upphöja Henrik på tronen. Den skändliga planen upptäcktes emellertid. Henrik fängslades och fördes till Ingelheim, der han dock undkom ur sitt fängelse. Då Otto firade julhelgen i Frankfurt och bevistade gudstjensten, som hölls nattetid, kastade sig plötsligt ned för hans fötter en man i botgöraredrägt. Otto igenkände sin broder, upplyfte honom och förlät honom

---

*) På skaftet af denna lans, hvilken Henrik I erhållit som gåfva af konung Rudolf af Burgund, fanns ett kors, som uppgafs vara förfärdigadt af de spikar, med hvilka Frälsarens händer och fötter genomborrades.

ädelmodigt för andra gången. Ja, Otto var så långt ifrån att hysa något agg mot honom, att han sedermera, då hertigdömet Bayern blef ledigt (947), uppdrog åt honom regeringen öfver detta land. Från den stunden förblef också Henrik sin broder obrottsligt tillgifven under alla lifvets vexlingar. Hertigdömet Lothringen gaf Otto åt sin måg, grefve Konrad af Worms, och då han förmälde sin son Ludolf med en dotter till hertig Hermann af Schwaben och utnämde honom till dennes efterträdare, lyckades han derigenom bringa dessa stora provinser i händerna på medlemmar af sitt hus. I Italien var det honom emellertid förbehållet att vinna ett ännu större mål.

Detta land hade i följd af en mängd fruktansvärda strider splittrats mellan olika partier, som stredo om konungavärdigheten. År 950 afled plötsligt konung Lothar, och ryktet beskylde markgrefven *Berengar* af Ivrea att hafva förgiftat honom. Denne lät nu kröna sig till konung af Italien och tänkte tvinga den aflidne konungens unga enka, den sköna och snillrika *Adelheid*, att gifva sin hand åt hans son *Adelbert*. Men Adelheid var långt ifrån villig att ingå en förbindelse med den vedervärdige Adelbert, så mycket mindre som hon hyste en misstanke, att han jemte sin fader vore hennes mans mördare. Hon sökte derför fly till Tyskland, men blef upphunnen, och Berengars gemål, den skändliga *Willa*, drog henne vid håret till marken och trampade på henne, hvarpå hon i raseri lät innesluta henne i ett slott vid Gardasjön. Dock kunde icke ens en sådan misshandling förmå henne att samtycka till den för henne förhatliga förbindelsen. En from prest vid namn Martin, en vän till hennes familj, rördes djupt af sin fångna drottnings öde och fattade beslutet att befria henne. Han gräfde en underjordisk gång under murarne till hennes fängelse, befriade henne och förde henne i en båt öfver sjön. Derpå förflöto flere dagar under mångahanda äfventyr och faror. Drottningen måste gömma sig i rågåkrarne för sina förföljare och fick uppehålla sitt lif

med fisk, som en medlidsam fiskare tillförde henne. Slutligen skaffade den trogne Martin henne en säkrare tillflyktsort i slottet *Canossa*, der markgrefven *Azzo* tog henne under sitt skydd. Visserligen inneslöt Berengar Canossa, men Martin begaf sig till Tyskland med en skrifvelse från Adelheid, hvari hon anropade den mäktige Otto om hjelp och erbjöd honom sin hand jemte Italiens krona.

Den sköna drottningens bön om hjelp rörde konungens hjerta, och han beslöt att befria henne från hennes förtryckare. Han drog med sin här öfver Alperna, fördref utan svårighet Berengar, som öfvergafs af alla sina anhängare och eröfrade hufvudstaden Pavia, der han (951) firade sitt bröllop med Adelheid. Berengar måste derpå i Augsburg svärja konung Otto trohetsed och erhöll af honom styrelsen öfver Italien såsom län under tyska riket.

Ottos nya äktenskapsförbindelse framkallade åter inom hans familj upprorslusten. Konungens son Ludolf, som erhållit Schwaben såsom hertigdöme, var missnöjd med faderns förmälning. Dertill kom äfven, att Konrad af Lothringen kände sig kränkt af konungen. De reste sig båda mot Otto, och en hårdnackad strid började mellan fader och son. Slutligen måste dock de upproriske underkasta sig honom och blefvo afsatte från sina hertigliga värdigheter (954). Schwaben erhöll grefve *Burchard*, Lothringen delades i Öfre och Nedre Lothringen, af hvilka hvart och ett erhöll en särskild hertig.

Att bringa till stånd lugn inom riket hade varit en trängande nödvändighet för att kunna vända dess samlade krafter mot yttre fiender. Ungrarne hade åter gjort härjande infall i Tyskland. Nu (955) återkommo de talrikare än någonsin och menade, att deras hästar skulle dricka de tyska floderna och sjöarna torra och söndertrampa städerna; om icke jorden uppslukade dem eller himmelen nedstörtade öfver dem, skulle ingen kunna besegra dem. De trängde in i Bayern och belägrade Augsburg vid Lech. Understödda af de skaror af flyk-

tingar, som sökt sin räddning i staden, tillbakaslogo invånarne tappert de ofantliga hoparna af framstormande ungrare. Biskop *Udalrich* (Ulrik) stod i prestdrägt utan hjelm, sköld eller harnesk oskadd midt i pilregnet bland de kämpande och intalade dem mod. Då natten inbröt och ungrarne hvilade sig, lät han krigarne ifrigt arbeta på att återställa de skadade murarne och tornen, medan qvinnorna i högtidlig procession drogo genom staden under böner till Gud om hjelp. Då det började dagas, läste Udalrich messan, styrkte krigarne med det eviga lifvets bröd och uppstämde Davids psalm: "Och om jag än vandrade i dödens skugga, fruktade jag intet, ty Herren är med mig!" Efter denna uppmuntran motstodo Augsburgs invånare det rasande angreppet, tills det glada budskapet genljöd i staden, att konung Otto vore i antågande med en här för att undsätta den. Då upphörde ungrarne med belägringen och drogo sig tillbaka till högra stranden af Lech, under det tyskarne närmade sig den venstra.

Biskop Udalrich drog med sina skaror konungen till mötes och helsade honom såsom stadens räddare. Otto anordnade såsom en förberedelse till striden en fasta och bestämde följande dagen, den 10 augusti, till strid. I tyska hären försonade sig med hvarandra alla krigare, som varit fiender till hvarandra, och hvar och en lofvade först sin anförare och derpå sin sidokamrat att göra sin pligt. Ottos här var svag, ty sachsarne och lothringarne voro förhindrade att deltaga i krigståget. Han delade sina krigare i åtta afdelningar. De tre första utgjordes af bayrarne under grefve Eberhard, ty hertig Henrik låg svårt sjuk nere i Regensburg. Efter dem följde frankerna, som till största delen voro till häst, under anförande af Konrad, hvilken brann af åtrå att få försona den orätt, han begått mot Otto. Han var hemma i alla ridderliga idrotter och var allmänt omtyckt af soldaterna. Den femte afdelningen, som bestod af härdade krigare, valde ur hvarje afdelning af hären, anförde konungen sjelf. Framför honom svajade riksbaneret med erkeengeln Michael sönderslitande draken. De båda följande kolonnerna bestodo af

schwabare under hertig Burchards befäl, och den åttonde, ett tusen böhmare, skulle försvara trossen.

Ungrarne förekommo angreppet. Djerft simma de i fiendens åsyn öfver Lech, omsvärma hela hären och öfverfalla slutligen i starka massor eftertruppen. Böhmarne äro snart öfverväldigade, trossen tages och ungrarne kasta sig nu med ökadt raseri öfver schwabarne. Äfven dessa råka i oordning och börja vika. Då ger Otto hertig Konrad befallning att rycka fram med sitt folk, och det lyckas den tappre, krigserfarne anföraren att återställa striden på denna sida och hejda ungrarne i deras segerlopp. Med svärdet i högra handen och den heliga lansen i den venstra rycker nu äfven Otto fram med de fyra främsta truppafdelningarna för att tränga ungrarne ned i floden. Efter en lång mördande strid segra tyskarne, och ungrarne skingra sig i vild flykt. Många funno sin död i vågorna, många föllo för svärdet, många, som tagit sin tillflykt till de angränsande byarna, omkommo jämmerligen i lågorna, då tyskarne antände byarna. Två dagar varade förföljandet, och blott sju ungrare lära, sedan deras öron och näsor blifvit afskurna, hafva återsett hemmet. Men äfven tyskarne hade lidit svåra förluster. Många hjeltar hade stupat och bland dem hertig Konrad. Utmattad af sommarhettan och striden, hade denne öppnat halsharnesket och träffades då i strupen af en pil. Denna seger vid *Lechfeld* (den 10 augusti 955) gjorde, att ungrarne hädanefter upphörde med dessa plundringståg, hvilka under förra hälften af tionde århundradet varit en skräck ej blott för Tysklands, utan flere gånger äfven för Frankrikes och Italiens folk.

I Italien hade emellertid Berengar begagnat sig af ofreden i Tyskland och regerat godtyckligt och egenmäktigt utan att erkänna sitt länsförhållande till tyske konungen. Då bad påfven Johan XII Otto om hjelp. Denne drog (961) till Italien, förklarade i Milano Berengar för afsatt och lät sjelf kröna sig med longobardernas jernkrona. Följande året (962) begaf han sig

till Rom, der påfven satte på hans hufvud den romerska kejsarkronan. Genom detta återställande af den romerska kejsarvärdigheten öfvergick nu på Otto, liksom förut en gång på Karl den store, föreställningen om de fornromerske imperatorernas höghet och maktfullkomlighet. Denna värdighet tilldelades sedan alla de följande regenterna på Tysklands tron, men sträfvandet att bibehålla den romerska kronan kostade Tyskland så mycket blod, att man har kallat Italien "tyskarnes graf".

Ännu hade Otto att bilägga många stridigheter i Italien. Johan XII afföll från honom med sina romare. Då lät kejsaren afsätta honom och välja en ny påfve. Romarne måste lofva att framdeles icke välja någon påfve, utan att kejsaren godkände valet. Då de derpå utsågo en ny påfve, afsatte han honom och sände honom i landsflykt till Hamburg. Äfven konung Berengar bortfördes såsom fånge till Bamberg. Men icke ändå kunde romarne hålla sig lugna. Otto ryckte (966) för tredje gången öfver Alperna och lät i Rom hänga, halshugga, blända och landsförvisa en mängd ansedde romare.

Vid sin hemkomst lät Otto till medregent och arfvinge till kejsarvärdigheten kröna sin son med Adelheid, Otto II. Fadern önskade förmäla honom med den grekiska prinsessan *Teofano*, hvilken skulle medföra provinserna Apulien och Calabrien såsom hemgift, för att på detta sätt förena återstoden af Italien med romersk-tyska riket. Då varande kejsaren af Grekland afböjde detta förslag, och först hans efterträdare gaf Teofano åt Otto II.

Otto I hade gått segrande ur alla strider med rikets inre och yttre fiender. Genom sina berömvärda bragder hade han höjt tyska riket till det mäktigaste i vesterlandet. Med rätta har historien gifvit honom tillnamnet *den store*. Han slutade sitt bragdrika lif i Memleben i Sachsen vid Unstrut (973), der äfven hans fader aflidit. Hans lik balsamerades och hvilar i den sedan uppbygda dômen i Magdeburg.

Ännu tre herskare gaf det sachsiska huset åt det tyska folket: Otto II (973—983), Otto III (983—1002)

och Henrik II, den helige (1002—1024), barnbarn till Henrik I. Med honom utslocknade den sachsiska kejsarätten.

25.

Konrad II.

(1024—1039.)

Sedan Henrik II dött, började åter oro och missnöje utbryta inom det tyska riket, och rofferier, mord och dråp togo å nyo öfverhand. De verldsliga stormännen sträfvade hvar och en för sin del efter högsta makten, hvaremot de andlige yrkade på, att ett öfverhufvud åter skulle väljas, som kunde hålla ordning och lugn vid makt. Äfven furstarne gingo omsider in derpå för att förekomma rikets upplösning i flere skilda delar. Många rådplägningar höllos i de särskilda provinserna, men på hösten 1024 samlade sig hertigarne, grefvarne, biskoparne och öfrige herrar på den stora slätten vid Rhen emellan Mainz och Worms. Der lägrade sig under den fria himmelen sachsarne, slaverna, frankerna, bayrarne och schwabarne på den högra och lothringarne på den venstra stranden om floden.

Länge tvekade man i valet. Den ene förkastades af en, den andre af en annan anledning, till dess man omsider samlade sig kring tvenne. Desse voro hertig Konrad af Franken samt en grefve af Franken, kallad Saliern. De voro kusiner, båda af lika hög börd och båda på grund af sina utmärkta egenskaper värdiga tronen, så att man länge icke kunde besluta sig för, åt hvem kronan borde gifvas. Då den äldre af dem, Konrad Saliern, såg, huru furstarne tvekade, gick han till den yngre och förestälde honom, att det icke anstode dem att genom tvedrägt förspilla den ära, som vederfors deras slägt, hvarjemte han lofvade att, om man valde den yngre, hertigen, blifva den förste, som svure honom

trohetsed. Det samma lofvade nu också hertig Konrad. Då de båda ädle männen i allas närvaro aftalat detta med hvarandra, skred man till valet. Erkebiskopen gaf ljudeligen sin röst åt den äldre Konrad. De andre andlige röstade som han. Och då nu ordningen kom till de verldsliga furstarne, uppsteg Konrad den yngre och gaf inför allt folket sin röst åt sin äldre kusin. De öfrige furstarne följde hans exempel, hela folket instämde deri, och under glädjebetygelser fördes den nye konungen till Mainz, der han kröntes.

Konrad II åtnjöt folkets fulla förtroende. Högsinthet och oförskräckthet, godhet och mildhet utmärkte honom; mot de goda var han mild, för fienderna en skräck. Han arbetade outtröttligt för sitt rikes bästa. En synnerlig förtjenst inlade han deri, att han med det tyska riket förenade konungariket Burgund, som omfattade sydöstliga delen af Frankrike och den vestra af Schweiz, således området kring floderna Rhône och Saone. Konung Henrik II hade slutit ett fördrag med konung Rudolf af Burgund, i kraft af hvilket Burgund efter Rudolfs död skulle tillfalla Tyskland. Men då Konrad ville göra sina anspråk gällande, påstod Rudolf, att han slutit detta fördrag endast med den sachsiska konungafamiljen, icke med det tyska riket, och att det vore en familje- och icke en med riket uppgjord öfverenskommelse. Dermed lät emellertid Konrad icke nöja sig. Dock måste han ännu strida länge, innan Tyskland kom i full besittning af Burgund. Ty konung Konrad hade med sin andra gemål *Gisela* erhållit en styfson, hertig *Ernst* af Schwaben, hvilken såsom Rudolfs brorson ansåg sig hafva närmare anspråk på Burgund. Men schwabarne ville icke ställa sig under hans befäl mot konungen; han måste underkasta sig och blef förd till fästet Giebichenstein. Efter några år lät kejsaren kalla honom till sig och gaf honom friheten; ja, han ville till och med återgifva honom hans hertigdöme Schwaben, om han ville hjelpa till att förfölja sin forne bundsförvandt, grefve *Werner* af Kiburg. Men dertill var Ernst icke benägen, utan förband sig med Werner, och båda slogo sig ned på en borg i Schwarzwald, der de tillbragte sitt lif såsom röfvare, till dess båda efter

tappert motstånd stupade i en strid mot kejsarens folk (1030).

Då Rudolf dog (1032), drog Konrad till Burgund och tog, fastän icke utan strid, landet i besittning. Här lärde han känna den s. k. Gudsfreden (*treuga Dei*), hvilken han stadfäste. Då nämligen sjelfförsvaret och näfrätten i hög grad togo öfver hand, då på alla höjder och berg borgar reste sig och borgherrarne i sina fejder förstörde landtmännens grödor, uppträdde i Burgund en biskop och sade, att ett bref nedfallit från himmelen, hvilket befalde, att fred skulle återställas på jorden. De öfrige biskoparne och andlige hyllade hans åsigt, och så infördes efter hand Gudsfreden, som förordnade, att från onsdagsaftonen, då solen gick ned, till måndagsmorgonen, då solen gick upp, alla vapen skulle hvila och ingen bekriga den andre. Den som bröt mot denna förordning blef bannlyst af kyrkan. Om också denna fred icke alltid strängt iakttogs, var den dock mycket välgörande i dessa råa tider.

Konrad hade redan 1026 varit i Italien, der han låtit kröna sig till longobardernas konung, och derefter (1027) i Rom, der han lät kröna sig till romersk kejsare. För andra gången kallade honom de mindre länsherrarnes strider med biskoparne till Italien, der han utgaf den ryktbara förordning, enligt hvilken de mindre länen skulle gå i arf på manliga sidan. På samma sätt förfor Konrad i Tyskland, der han åtog sig de lägres sak mot de stores öfvervåld. Hertigarnes makt, som var farlig för konungens, sökte han bryta, i det han gaf hertigdömet Bayern åt sin son Henrik, hvaremot den hertigliga värdigheten i Schwaben och Kärnthen afskaffades.

Den eljes så starke Konrad återvände hem från sitt andra tåg till Italien med bruten helsa, och då han afgjort angelägenheterna i Burgund och derefter dragit till Frisland, nådde han (1039) i Utrecht gränsen för sitt verksamma lif. Hans lik nedsattes i den af honom grundlagda dômen i hans älsklingsstad Speier, hvarvid hans son och efterträdare sjelf hjelpte till att bära hans likkista.

26.

Henrik IV (1056—1106). — **Gregorius VII.**

1. Henriks regering intill hans strid med Gregorius VII.

Efter Konrad II öfvertogs regeringen af Henrik III (1039—1056), en kraftfull och på många sätt utmärkt konung, som i Italien till- och afsatte påfvar och i Tyskland kufvade hertigarnes välde med stark hand. Derigenom väckte han hertigarnes förbittring, och då han till rikets olycka dog redan i sitt tretionionde år, reste efter hans död de mäktige furstarne så mycket djerfvare sina hufvuden.

Henrik III:s son, som äfven hette Henrik, hade redan vid tre års ålder blifvit krönt till sin faders efterträdare, och var vid dennes död endast sex år gammal. Hans moder, den ädla och kloka Agnes, öfvertog hans uppfostran och på samma gång rikets styrelse. För att förvärfva sig mäktiga vänner bland de store, gaf hon hertigdömet Schwaben åt grefve *Rudolf af Rheinfelden*, Kärnthen åt *Berthold af Zähringen* och Bayern åt sachsiske grefven *Otto af Nordheim*. Emellertid förmådde icke kejsarinnan dämpa furstarnes missnöje, hvilka ogerna underkastade sig en qvinnas styrelse. Ett mot henne fiendtligt parti bildade sig, i spetsen för hvilket stod erkebiskop *Hanno* af Köln. Detta parti hade till syfte att bemäktiga sig den unge konung Henriks person och såmedels regeringen.

År 1062 blef kejsarinnan med sin son inbjuden till en fest i Kaiserswerth på en ö i Rhen. Efter måltiden gjorde erkebiskop Hanno den glade gossen förslaget att visa honom sitt präktiga fartyg. Henrik gick med glädje in derpå, men i samma ögonblick han kom om bord, stötte roddarne ut från land och kommo snart midt ut i floden. Gossen, som anade våld, började

ropa och hoppade till och med i floden, men man drog åter upp honom och lugnade honom med vänliga ord. Alla moderns bemödanden att återfå sin son voro fåfänga.

Hanno gjorde sig nu till riksföreståndare och höll den unge konungen i sitt palats i sträng tukt. Han insåg dock, att han, för att dämpa de stores afund, icke ensam kunde behålla regeringen och gaf derför en annan andlig del i förmynderskapet och styrelsen. Denne var erkebiskop *Adelbert* af Bremen. Adelbert bemäktigade sig inom kort den unge konungen, som hatade Hanno, derför att denne bortröfvat honom, och ryckte till sig hela regeringen. Han var raka motsatsen till Hanno. Han egde rika själsegenskaper, men var fåfäng, praktlysten och slösande. Han förde ett glänsande hof och talade med förakt och hätskhet om de tyska furstarne. Till följd deraf var äfven den uppfostran, han gaf den unge Henrik, i alla afseenden olika den, som Hanno gifvit honom. Denne hade varit sträng mot sin myndling; Adelbert gaf honom full frihet och lemnade hans begär och lidelser fritt spelrum. Hanno hade för afsigt att gifva konungen en sådan uppfostran, att de store under hans styrelse skulle vara oberoende i allt sitt görande och låtande; Adelbert inplantade hos honom grundsatsen, att konungens makt vore fullkomligt oinskränkt. I synnerhet inpräglade han hos honom af personliga skäl ett djupt hat mot det sachsiska folket. Under en sådan ledning blef Henrik lättsinnig, högmodig och lidelsefull, och det hat mot sachsarne, som Adelbert ingaf honom, slog tyvärr blott allt för djupa rötter i hans hjerta. Redan som gosse uppgjorde han planer att fullkomligt underkufva dem.

Redan 1065, då Henrik knapt var femton år gammal, förklarade Adelbert honom för myndig för att utesluta Hanno från all andel i regeringen, ty om sitt eget inflytande på konungen var han säker. Denne vistades nästan ständigt i sachsarnes land, hvilket han på det hårdaste förtryckte. Deröfver blefvo sachsarne förbittrade och vägrade honom de skyldiga leveranserna, så att konungen måste köpa, hvad han dagligen behöfde, för kontanta penningar. Äfven de tyske riksfurstarne

sågo med grämelse, hvad som väntade dem, och höllo (1065) i Tribur ett sammanträde, der de förklarade, att de skulle välja en annan konung, om icke Henrik afskedade Adelbert. Nu måste erkebiskopen gifva vika och undgick med möda sina fienders hämd.

Hanno öfvertog åter rikets angelägenheter, men konungens lefnadssätt förblef det samma som förut, och hans rådgifvare, till hvilka han valde ovärdiga personer, styrkte honom deri. Han lemnade sina lidelser fritt spelrum och hade i synnerhet till syfte att förtrycka sachsarne. Öfverallt i detta land anlade han borgar, af hvilka Harzburg var hans käraste vistelseort och vid hvilka de underlydande måste göra hårda arbeten. Då han en gång från en höjd skådade ned öfver landet, lär han hafva yttrat: "Sachsen är ett vackert land, men dess invånare äro ett lumpet folk, som icke duger till annat än betala skatter och göra dagsverken." År 1069 återvände Adelbert till konungens hof, och af hämdbegär uppretade han denne ännu mer mot sachsarne. Nu inträffade, att en riddare vid namn Egino uppträdde och beskylde hertig Otto af Bayern för att hafva velat lega honom att mörda konungen. För att bevisa sin oskuld erbjöd sig Otto efter tidens sed till ridderlig tvekamp, ehuru många furstar menade, att Otto icke borde strida mot en så illa känd motståndare. Men när Henrik afslog Ottos begäran om säker lejd, infann sig denne icke, och tvekampen blef ej af. Då lät konungen fruktansvärdt förhärja Ottos gods och gaf hertigdömet Bayern åt hans måg *Welf IV.* Otto förde en tid bortåt krig med Henrik, men öfverlemnade sig omsider jemte sin vän och bundsförvandt *Magnus,* son till hertig Ordulf af Sachsen, åt konungen, som lät fängsla dem båda. Efter Adelberts död (1072) öfvertog Hanno ännu en gång rikets styrelse, men nedlade den åter kort derefter. Nu inträdde en tid af stora orättvisor och fruktansvärdt förtryck, hvarunder alla den lagliga ordningens band voro upplösta. Konungens män tågade ut från sina borgar och genomströfvade landet, bortdrefvo hjordarna, utpressade dryga skatter, misshandlade qvinnorna och tvungo männen att arbeta på slottsbyggnaden. Otto af Nordheim hade undkommit

ur sitt fängelse, men Magnus hölls af Henrik fortfarande i fångenskap. När just vid denna tid den gamle hertig Ordulf afled, fruktade sachsarne, att Henrik icke åter skulle besätta den hertigliga värdigheten, utan behålla landet för egen del.

Då slöto sachsarne i massa ett förbund, i spetsen för hvilket stod den kloke och tappre Otto af Nordheim. Till en början skickade de sändebud till Henrik i Goslar och fordrade, att han skulle nedrifva sina borgar, att han icke ständigt skulle hafva sitt residens i Sachsen och att han skulle välja sig bättre rådgifvare. Henrik gaf beskickningen ett föraktligt svar. Oväntadt ryckte nu en här af 60,000 sachsar fram mot Goslar. Bestört flydde Henrik till sitt fasta bergslott Harzburg, men sachsarne följde honom äfven dit. Emedan han hade blott ett ringa antal soldater, kunde han ej försvara sig, utan flydde en natt äfven från Harzburg. Under tre hela dagar ströfvade han utan mat och utan tak öfver hufvudet genom tjocka skogar och bergstrakter och kom på fjerde dagen till Eschwege i Hessen. Under tiden skyndade sachsarne att nedbryta de kungliga borgarne och befria sin hertig Magnus. Henrik uppmanade furstarne att hjelpa honom mot de upproriske, men desse hade ej lust dertill, utan umgingos tvärtom med planen att välja en ny konung, för hvilket ändamål de redan öfverenskommit att mötas i Mainz.

I sin stora nöd skyndade sig Henrik till Rhen, och här var det staden Worms, hvars trohet räddade hans krona. Då han nalkades staden, drogo Worms' invånare ut emot honom, en talrik här i full rustning, och lofvade att med lif och egendom skydda honom mot hans fiender. Då furstarne fingo veta, att konungen var herre öfver den mäktiga och väl befästa staden, intogos de af fruktan, och blott få kommo till Mainz. Emellertid drog Henrik i betänkande att med en enda stads härsmakt upptaga striden mot sina fiender och försökte derför att med böner vinna furstarne på sin sida. Men i stället för att erhålla hjelp måste han uppbära hårda förebråelser, och det återstod honom ingenting annat än att sluta fred med de upproriske och foga sig efter de vilkor, på hvilka han dittills vägrat att ingå (1074). Så-

lunda måste han lofva att icke mera bo i Sachsen, att förstöra sina borgar och återställa till dem alla deras förlorade förläningar, särskildt hertigdömet Bayern till Otto af Nordheim. Dock bestämdes, att af Harzburg, hvilket var konungen kärast, blott de yttre befästningarna skulle rifvas, hvaremot byggnaderna derinom, bland hvilka voro ett kloster och en kyrka, skulle skonas. Sachsarne kunde emellertid icke tygla sin vrede; under vildt förstörelseraseri plundrade de och antände kyrkan, ja, de drogo icke i betänkande att uppgräfva och kringkasta Henriks broders och hans lille sons ben, som lågo begrafna der.

Dessa grymma handlingar icke blott sårade Henrik djupt, utan gjorde äfven, att många furstar, som förut voro fiendtligt stämda mot honom, nu gingo öfver på hans sida. Det bistånd, de vägrat lemna honom mot de upproriske, lofvade de honom nu mot röfvare och kyrkoskändare. I synnerhet Rudolf af Schwaben och Welf af Bayern åtogo sig hans sak. Så kom en stor här till stånd, och sachsarne blefvo trots det tappraste motstånd slagna vid *Hohenburg* vid Unstrut (1075).

Henrik ville företaga ännu ett krigståg, men furstarne vägrade honom åter sin hjelp. Då underhandlade han med de sachsiske stormännen, som lofvade att uppträda medlande för konungen, sedan dem tillförsäkrats lif, gods och frihet. Men då de infunno sig, tog Henrik dem till fånga och lät föra dem till olika platser i riket; endast Otto af Nordheim återfick snart derpå friheten. De fångnes egendom utdelade Henrik bland sina anhängare och uppbygde åter sina borgar. Han trodde sig nu hafva fullkomligt kufvat sachsarne, men desse vände sig med sina klagomål till dåvarande påfven *Gregorius VII*, som derigenom fick ett tillfälle att inblanda sig i Tysklands angelägenheter.

2. Gregorius VII.
(1073—1085.)

Sedan påfvarne med frankernas bistånd befriats från den fara, som hotade från longobardernas sida, och af Karl den store erhållit verldslig besittning, sträfvade de allt mera efter att höja kyrkans andliga makt öfver konungarnes och furstarnes verldsliga. Längst i detta afseende fördes kyrkan af Gregorius VII, som hette *Hildebrand*, innan han uppsteg på påfvestolen.

Han var född i Italien af fattiga föräldrar. Sina tidigare år tillbragte han som munk i klostret Clugny i Burgund. Här lärde påfven Leo II känna honom och blef djupt intagen af de stora talanger och det mäktiga snille, som Hildebrand ådagalade. Denne följde påfven till Rom, der han under Leos och de fyra följande påfvarnes tid vann det största inflytande; det var han, som i sjelfva verket, ehuru i påfvens namn, förde styrelsen. I synnerhet vigtig var den bestämmelse han genomdref rörande påfvevalet. Dittills hade påfvarne valts i Rom af hela det romerska presterskapet, dess adel och folk. Hildebrand ville göra slut på allt verldsligt inflytande på valet af kyrkans öfverhufvud och genomdref, att påfven skulle väljas blott af *kardinalkollegiet*, de sju kardinalbiskoparne och de tjuguåtta kardinalerne *) och rättigheten att bekräfta valet först tilldelas kejsaren hvarje gång af påfven. Ett kraftigt skydd mot den verldsliga makten hade den påfliga regeringen i normanderna, hvilkas hertig, *Robert Guiscard*, beherskade Apulien och Calabrien.

Då Hildebrand under namn af Gregorius VII besteg påfvestolen (1073), beslöt han att genomföra den storartade plan, han redan uppgjort. Denna gick ut på ingenting mindre än att befria kyrkan från allt verldsligt inflytande och höja den öfver alla konungars och furstars makt. Gregorii åsigter om sin stora plan lära

*) D. v. s. biskoparne i Roms kyrkokrets samt de högre presterna vid Roms hufvudkyrkor.

vi bäst känna af hans egna ord. "Verlden," säger han, "upplyses af tvenne ljus: solen, det större, och månen, det mindre. Det apostoliska väldet liknar solen, konungamakten månen. Liksom den senare lyser endast genom den förre, så äro kejsare, konungar och furstar till endast genom påfven, medan denne är till genom Gud. Alltså är påfvestolens makt vida större än tronernas, och konungen är påfvens undersåte och skyldig honom lydnad." Likaså sökte han lägga alla länders kyrkor och presterskap under den romerska kyrkan och påfven. "Den romerska kyrkan," heter det, "är moder till hela kristenhetens kyrkor, och alla kyrkor äro henne undergifna liksom döttrarna modern. Allas omsorger tager hon på sig; af alla har hon rätt att fordra vördnad, aktning och lydnad. Hon, allas moder, råder alltså öfver alla och hvarje särskild medlem af dem alla; bland dem äro äfven kejsare, konungar, furstar, erkebiskopar, biskopar, abboter."

För att genomdrifva sin plan att grunda en allmän andlig makt (hierarki), förnyade Gregorius först och främst förbudet mot *simoni*. Benämningen simoni kommer af Simon, den mannen, som (enligt Apostlagerningarnas 8 kap. 18 o. följ. vers.) ville af apostlarne Petrus och Johannes för penningar köpa den Heliga Andes gåfva. Då nu många andlige hade köpt sina embeten för penningar af verldslige herrar, kallade man denna handel med presterliga sysslor simoni. Ett sådant missbruk var högst förderfligt för kyrkan, och i synnerhet hade Henrik IV i hög grad gjort sig skyldig dertill.

Med förbudet mot simoni förenade Gregorius den ryktbara förordningen angående *celibatet* eller presternas skyldighet att lefva ogifta. Ingen kunde erhålla ett andligt embete, som icke förut hade högtidligt lofvat att lefva ogift, ingen lekman fick begagna sig af en gift prests embetsförrättningar. I synnerhet genom denna lag ville Gregorius genomdrifva kyrkans oberoende af allt verldsligt. Ty skulle kyrkan vara oberoende, så måste äfven hennes tjenare vara fria från alla förhållanden, i hvilka man inveckslades genom giftermål och genom att ega familjer. Då för tiden såg man också i det

ogifta ståndet en högre grad af helighet. Denna lag mötte det häftigaste motstånd från presternas sida; många biskopar vägrade till och med att bekantgöra den. Men Gregorius förblef orubblig i sitt beslut. De lekmän, som åhörde en gift prests messa, hotades med bannlysning, och derigenom blef sjelfva folket förbittradt på gifta prester. Pöbeln tvang dem att förskjuta sina hustrur, och de som vägrade det skymfades, misshandlades, plundrades, ja, många pinades till döds. Härigenom uppnådde Gregorius småningom fullkomligt sin afsigt.

En tredje lag utfärdade påfven mot den s. k. *lekmannainvestituren*. Ledigblifna biskopsdömen och abbotstift betraktades nämligen såsom län, dem länsherren åter besatte, och den högtidliga förläningen, hvarvid till presten öfverlemnades ring och staf, kallades investitur (beklädning, af *investire*). Ringen antydde hans förmälning med kyrkan, stafven hans andliga herdeembete. Gregorius förbjöd nu de andlige vid straff af deras embetens förlust att ur en lekmans händer mottaga investituren till någon som helst kyrklig beställning och hotade med bannlysning hvarje lekman, som tilldelade en prest investituren. Hade Gregorius kunnat genomdrifva detta förbud mot investituren, skulle alla band hafva slitits i det länsförhållande, i hvilket de andlige länstagarne stodo till sina länsherrar. För att motarbeta en sådan plan, började nu kejsarne den långvariga striden med kyrkan.

---

3. Henrik IV:s strid mot Gregorius VII.

Som Henrik icke aktade på dessa påfvens förordningar och äfven behöll hos sig de bannlyste, så uttalade Gregorius afsättningsdomen öfver några tyske biskopar, hvilka hade köpt sina embeten, och förnyade bannlysningen öfver konungens rådgifvare. Vid denna tid framburo sachsarne inför påfven sina klagomål mot konungen. Påfven uppmanade honom att frigifva de biskopar, som han höll fängslade, och återställa deras

kyrkor och gods. Då nu icke heller detta hade någon påföljd, anlände ett påfvens sändebud (1075) till Goslar och instämde konungen för kyrkorådet i Rom för att rättfärdiga sig för de förbrytelser, för hvilka han var anklagad. Detta påfvens handlingssätt fylde Henrik med vrede och förbittring. Han utlyste ett kyrkomöte i Worms. Här afsattes påfven, ehuru på ogrundade beskyllningar, och de longobardiska biskoparne biträdde detta beslut. En italiensk prest åtog sig att till påfven öfverbringa beslutet jemte en skrifvelse från konungen, som var affattad i de häftigaste ordalag och började sålunda: "Henrik, icke genom inkräktning, utan enligt Guds nådiga skickelse konung, till Hildebrand, icke längre påfven, utan den falske munken." Gregorius mottog skrifvelsen, just då han under påsken höll en kyrkoförsamling, och uppläste den inför de närvarande. Härvid upplågade en sådan förbittring, att det kungliga sändebudet skulle hafva nedhuggits af de romerska riddarne, om icke Gregorius sjelf tagit det under sitt skydd. Följande dag afkunnade påfven i närvaro af etthundratio biskopar bannlysningen öfver konungen, afsatte honom från regeringen och löste alla hans vasaller och undersåtar från deras trohetsed.

Då underrättelsen om påfvens bannlysning kom till Tyskland, utbröt öppet furstarnes länge dolda hat mot Henrik. Redan länge hade några af dem tänkt på att resa sig mot konungen, men fruktan för rikets öfverhufvud, som de svurit trohet, hade alltid afhållit dem från detta steg. Nu löste påfvens bannlysning alla trohetsband, alla lidelser fingo fritt lopp, sachsarne grepo åter till vapen, tvedrägt och uppror lyfte å nyo hufvudet. De mäktigaste furstarne, bland dem först Rudolf af Schwaben, Welf af Bayern och Berthold af Kärnthen, affollo från Henrik; de sachsiske stormännen fingo tillfälle att undkomma; några frigåfvos af de furstar, under hvilkas bevakning de voro stälde, andra frigaf Henrik sjelf för att i dem skaffa sig ett stöd; men alla öfvergingo de på hans fienders sida.

Furstarne sammankommo i Tribur (1076), der de förklarade påfvens bannlysning vara rättmätig. Henrik infann sig i Oppenheim, beläget på andra sidan Rhen

midt emot Tribur, och gaf furstarne de ståtligaste löften, om de blott ville tillåta honom behålla konungavärdighetens namn och tecken. De läto ändtligen säga honom, att de skulle afvakta det slutliga yttrandet af påfven, hvilken de bådo komma till Augsburg för att der på en allmän riksförsamling slita tvisten. I afvaktan derpå skulle konungen begifva sig till Speier och afhålla sig från utöfningen af sin konungsliga makt. För öfrigt skulle de, om han icke inom år och dag vore från bannet löst, välja en ny konung.

En sådan förödmjukelse inför de tyska furstarne ville Henrik icke underkasta sig. Han beslöt derför att företaga en resa till Italien för att ödmjuka sig inför påfven och underkasta sig en kyrkobot för att lösas från bannet. Då hans fiender fingo kännedom om detta beslut, sökte de hindra honom från resan och spärrade för honom Alppassen, som förde till Italien. Henrik måste då, följd af sin familj och några trogne tjenare, hemligen taga en omväg genom Burgund för att öfver Mont Cenis inkomma i Italien.

Under skarpaste vinterkölden (januari 1077) anträdde den tyska kejsarfamiljen sin botgörarefärd och hade derunder att kämpa mot de största faror. På de höga glaciererna*) hotades deras lif ofta vid hvarje steg.. Än kröp man på händer och fötter, än gled man på rygg eller mage ned för en slipprig sluttning. Qvinnorna måste insys i hudar och nedhissas med tåg; på samma sätt fördes hästarne öfver farliga ställen, i det man sammanband deras fötter och nedfirade dem med linor, hvarvid dock flere omkommo.

Då Henrik slutligen nådde Lombardiet, samlade sig de lombardiska stormännen omkring honom med en härstyrka, ty de hoppades, att han kom för att afsätta den af dem hatade påfven. Men Henrik afvisade dem; han hade nu ingen annan tanke än att blifva löst från bannlysningen. Då Gregorius fick kännedom om hans ankomst, intogs han af stor fruktan och drog sig

---

*) Härmed förstås den genom vexlande töväder och frost till is hårdnade snö, som betäcker de högsta fjällen. I Norden kallas de *isbräer* (isbräden).

tillbaka till det fasta slottet Canossa (i närheten af Reggio), hvilket tillhörde markgrefvinnan *Matilda* af Toscana, för att der söka skydd. Matilda kallades "den stora grefvinnan" och var lika utmärkt genom rikedom och makt som genom sin skönhet och sitt lysande snille. Snart hemtade sig påfven från sin förskräckelse, då han erfor, i hvilket ärende och i huru ödmjuk sinnesstämning Henrik kom. Denne vände sig först till Matilda, som var hans frände, för att genom hennes bemedling erhålla mildare vilkor för bannlysningens upphäfvande. Det oaktadt ville Gregorius till en början alldeles icke mottaga honom. Slutligen gaf han efter. Konungen skulle komma till honom i botgöraredrägt och till bevis på sin uppriktiga ånger öfverlemna till honom kronan och dervid öppet erkänna, att han vore den samma ovärdig. Matilda fann dessa vilkor för hårda, och med många böner bragte hon det slutligen derhän, att påfven medgaf, att konungen skulle utan allt följe insläppas på den yttre borggården, men der utbyta sin vanliga drägt mot endast en ylleskjorta och med blottadt hufvud och barfotad under bar himmel afbida påfvens svar. Så skedde ock. Gregorius sjelf skildrar denna tilldragelse i ett bref på följande sätt. "Henrik kom med några få i sällskap till det fasta slottet Canossa, der vi vistades. Utan alla kungliga prydnader, barfotad och endast iklädd en ylleskjorta, stod han tre hela dagar utanför borgporten och upphörde icke förr att bedja om apostoliskt förbarmande, hjelp och tröst, än han hade rört alla närvarande till sådan medömkan, att de under tårar bådo för honom och uttalade sin häpnad öfver vårt hjertas ovanliga hårdhet. Några ropade till och med, att vårt handlingssätt snarare vitnade om tyrannisk grymhet än apostolisk stränghet."

På fjerde dagen lemnade honom påfven omsider företräde och löste honom från bannlysningen med vilkor att han skulle i lugn begifva sig till Tyskland, icke företaga något samt afstå från all utöfning af den kungliga makten, tills det på en riksdag blifvit afgjordt, om han skulle förblifva Tysklands konung eller icke. Sedan Henrik med högtidlig ed lofvat detta, löstes han från bannet.

Nu fann Henrik longobardernas sinnesstämning helt olika, ty de ansågo en konung, som underkastade sig sådana förödmjukelser, ovärdig kronan. Henrik omgaf sig emellertid snart åter med sina forna vänner och rådgifvare, och då de tyska furstarne inbjödo påfven att komma till Tyskland på en riksförsamling, vägrade Henrik honom lejd. Då valde furstarne Rudolf af Schwaben till konung (1077), men denne hyllades icke öfverallt, alldenstund folket i Sydtyskland blef sin förre herskare troget. Derigenom kunde Henrik i det krig, som nu började, drifva sina fiender ur Schwaben och Franken till Sachsen och senare (1078) leverera dem bataljen vid Melrichstadt, som visserligen blef oafgjord, men som af Henrik begagnades såsom en seger. Hertigdömet Schwaben tilldelade Henrik sin trogne anhängare *Fredrik af Hohenstaufen* *) och gaf honom sin dotter Agnes till äkta. I detta krig, som på båda sidor fördes under förskräckliga plundringar och fasaväckande grymheter, deltog icke påfven. Han ville först se, hvilkendera af de båda konungarne skulle få segern på sin sida. Hans sändebud besökte under tiden båda partierna, försäkrade än det ena, än det andra om påfvens ynnest och medförde från båda så mycket penningar, de kunde öfverkomma. Då emellertid Henrik (1080) blef slagen af Otto af Nordheim vid Fladerheim, sände Gregorius en krona till Rudolf och bannlyste åter Henrik. Detta hade dock ingen påföljd. Sachsarne hade lärt känna påfvens dubbelhet och fattade ett djupt förakt för honom. Äfven Henrik lät på ett möte i Mainz ännu en gång förklara påfven för afsatt och välja en annan. Derpå drog han i härnad mot Rudolf. Han blef visserligen slagen vid Elster icke långt från Merseburg (vid Mölsen) 1080, men Rudolf stannade på valplatsen, sedan han blifvit dödligt sårad och förlorat sin hand. Rudolf yttrade sjelf till sin omgifning: "Sen, detta är den hand,

---

*) *Hohenstaufer* eller *staufer* af stamslottet *Staufen* i Schwaben. — Det var på de saliska kejsarnes tid, som adelns familjenamn först uppkommo. De togos efter borgar och slott. Andra tillnamn funnos till en början icke. Samma var förhållandet med öfriga samhällsklasser. De erhöllo tillnamn af sin handtering eller vissa personliga egenskaper, såsom Läspe, Lille, Kloke o. d.

med hvilken jag svurit konung Henrik trohet. Jag lemnar rike och lif. Men I, som öfvertaladen mig att bestiga min konungs tron, gören eder sjelfva den frågan, om det var den rätta vägen, I visaden mig.“ Dagen derpå dog han. Han begrofs i domkyrkan i Merseburg, der ännu en förtorkad hand visas, hvilken påstås hafva varit hans.

Henrik var nu åter ensam konung i Tyskland. Kriget mot sina fiender öfverlemnade han åt den nye hertigen af Schwaben, Fredrik, och drog till Italien för att tukta påfven (1081). Två år å rad stod han utanför Rom för att tvinga staden att gifva sig. Påfven drog sig undan till fästet S:t Angelo; romarne öppnade portarne och Henrik lät påfven Clemens III, som han låtit välja, påsätta honom kejsarkronan (1084). S:t Angelo var inneslutet från alla sidor, men snart anryckte på Gregorii bön om hjelp Robert Guiscard med en stark normandisk här. Henrik måste draga sig tillbaka och återvände till Tyskland. Rom plundrades under tre dagar på ett rysligt sätt af normanderna. Denna plundring, hvarunder en stor del af staden lades i aska, var mest att beklaga för de gamla konstverkens skull, som då förstördes. Påfven Gregorius fördes af Robert i säkerhet till Salerno, der han, oböjlig som han lefvat, dog följande år (1085). Hans sista ord voro: “Jag har älskat rättvisan och hatat det orätta; derför dör jag i landsflykt!“

---

4. Henrik IV:s sista regeringsår.

Under tiden hade de tyske furstarne valt en ny motkonung, grefve *Hermann* af Luxemburg, som man på spe kallade hvitlökskonungen. Kriget fortfor, då Henrik återkom från Italien, och landet var så utarmadt, att hvar och en längtade efter fred. Den nye motkonungen var maktlös och utan inflytande, så att han en gång svarade en skyddsökande, att han lika litet kunde hjelpa denne som sig sjelf. Slutligen nedlade han frivilligt kronan (1088). Dermed var kriget ändå

icke slut. Det påfliga partiet förstod att väcka en ny strid mot kejsaren i Italien, och Henrik hade nu till och med den sorgen, att hans egen son *Konrad*, som han qvarlemnat i Italien, reste sig mot honom (1093). Konrad lät kröna sig till konung af Italien. I början gynnades han af lyckan, men inom kort blefvo de longobardiska städerna, som måste underhålla honom, uttröttade på honom, och Konrad dog (1101) i blomman af sin ålder, öfvergifven af alla.

I Tyskland syntes nu Henriks ställning vilja taga en gynsammare vändning; men den gamle kejsaren hade ännu icke helt och hållet tömt sina lidandens mått. Han måste ännu upplefva, att äfven hans andre son *Henrik* reste sig mot honom. Och dock hade denne, då han valdes till romersk konung, aflagt en högtidlig ed att icke under sin faders lifstid söka tillvälla sig regeringen. Men kejsarens fiender hade eggat ynglingen till uppror mot fadern, och snart visade han, huru skicklig han var i förställning och hyckleri. Han bedyrade på en riksdag, att han icke hade någon annan afsigt än att återföra sin fader till undergifvenhet under kyrkan. Ett nytt borgerligt krig upplågade, men den gamle kejsaren såg sig på en gång åter öfvergifven af alla sina anhängare. Slutligen upprättade han en ny här vid Rhen. Den unge Henrik vågade icke upptaga striden med den, utan tog sin tillflykt till hyckleri och förräderi mot sin egen fader. Han lät uppmana honom att infinna sig på en sammankomst. Då fadern såg sonen, öfverväldigades han af smärta; han störtade ned för hans fötter och sade: "Min son, min son, om jag skall straffas af Gud för mina synder, så fläcka åtminstone icke du ditt namn och din heder, ty det är vanhederligt, att sonen upphäfver sig till domare öfver faderns synder." Konung Henrik syntes rörd, bad vid faderns fötter om förlåtelse och försäkrade, att han icke åsyftade annat än faderns försoning med kyrkan. Tillika förklarade han sig vilja åtfölja honom till Mainz för att derifrån utverka hans försoning med påfven. Fadern trodde hans ed, hemförlofvade sina krigare och följde sonen. Båda kommo till Bingen. Men dit anlände följande dag underrättelsen, att erkebiskopen af Mainz

icke ville mottaga den bannlyste kejsaren. Då öfvertaade sonen fadern att slå sig ned i borgen Beckelheim (vid Kreuznach), tills frågan om hans bannlysning vore afgjord. Men knapt hade han anländt dit, förr än han blef offer för det skändligaste förräderi. Han behandlades såsom fånge, och detta till och med med skoningslös hårdhet; ingen prest fick gifva honom religionens tröst, man lät honom till och med lida brist på föda, och han fick icke en gång bada eller raka sitt skägg. Derpå fördes han till Ingelheim, och här, i Karl den stores palats, tvang honom sonen, följd och understödd af erkebiskopen af Mainz och flere furstar, att erkänna sina fel och nedlägga sin värdighet. Faderns böner och tårar rörde icke sonens hjerta, churu de fleste närvarande grepos af medlidande och rörelse. Och allt detta oaktadt löstes den djupt böjde kejsaren icke från bannet, icke heller erhöll han friheten. Han fruktade till och med för lifstids fångenskap eller döden och begagnade sig derför af ett tillfälle till flykt. Han stälde kosan till Lüttich och fann i hertigen af Nedre Lothringen en tapper försvarare och beskyddare, som tillbakaslog konung Henrik och tillfogade honom flere förluster. Äfven staden Köln belägrade den unge Henrik förgäfves. Nu stod han i begrepp att börja en blodig strid med sin fader, då han erhöll den efterlängtade underrättelsen, att hans fader dukat under för sina sorger och aflidit i Lüttich (1106). Han var blott 59 år gammal.

Biskopen af Lüttich lät bisätta honom högtidligt och med kejserliga hedersbetygelser; men den bannlyste skulle äfven efter döden uteslutas från kyrkan. Liket måste upphemtas ur grafven och fördes till en ö i Mosel utan att jordas. Här sjöng en medlidsam munk från Jerusalem dag och natt botpsalmer vid sarkofagen för kejsarens själ. Derpå fördes liket till Speier, der folket mottog det med vördnadsfull och djup rörelse, emedan den aflidne gjort sig mycket förtjent om staden. Det bisattes i den af honom bygda Mariakyrkan. Strax förbjöd biskopen all gudstjenst der; sarkofagen måste åter upptagas och sattes i ett ännu oinvigdt kapell. Här stodo den olycklige kejsarens qvarlefvor i fem år

ofvan jord, tills först år 1111 bannlysningen upphäfdes och liket med kejserlig prakt nedsänktes i fädernegriften.

Huru stora Henrik IV:s fel och förbrytelser än må hafva varit, så egde han dock äfven ädla egenskaper. Han visade högsinthet mot sina fiender, den största välgörenhet och mildhet mot de fattige, hvilka i honom förlorade en fader och beskyddare. Hans yttre var vackert och ståtligt och betecknade hans ridderliga väsen. Huru tapper han varit, framgår redan deraf, att han, ehuru icke alltid segrande, kämpat i 62 slagtningar.

På tyska tronen efterträddes han af sin upproriske son *Henrik V* (1106—1125). Himlens förbannelse tycktes hvila öfver denne: han erhöll inga afkomlingar och de frankiske konungarnes slägt utdog med honom (1125). Investiturstriden, som väcktes under hans faders lifstid, fortgick under nästan hela hans regering och bilades först 1122 genom det s. k. *konkordatet* (öfverenskommelsen) i Worms. Investiturrätten delades då mellan kejsaren och påfven, så att påfven skulle meddela stadfästelse i det andliga embetet med ring och staf, kejsaren deremot beläningen med de kyrkliga besittningarna medels spirans öfverlemnande.

27.

Första korståget.
(1096—1099.)

1. Anledningarna till korstågen.

Redan under de första århundradena af den kristna tidräkningen var det sed att företaga vallfärder till det heliga landet. I synnerhet under kejsar Konstantins regering blefvo dessa vanliga, då de kristne från de öfriga delarna af det romerska riket allt talrikare gjorde pilgrimståg till de heliga ställena. Presten klädde pil-

grimen i den enkla pilgrimsdrägten, fäste korsets tecken på hans skuldra, satte på honom pilgrimsskärpet med åtföljande väska och räckte honom pilgrimsstafven. Sålunda lemnade den vallfärdande, under kyrkans välsignelse och bestänkt med vigvatten, hemmets jord och kunde i alla kristna länder räkna på ett gästfritt mottagande. Vände han efter årens lopp åter till hemmet, hembar han offentligt Herren sin tacksamhet och uppsatte på kyrkans altare, såsom ett vitnesbörd om den slutade vallfärden, en palmgren från det heliga landet. För pilgrimsfärdens mödor egde han sin belöning i den aktning, han i hemmet åtnjöt, samt i minnet af att han fått bedja på Frälsarens graf och bada i Jordan. Konstantin hade inlagt stora förtjenster om utsmyckandet af de heliga ställena. Den heliga grafven hade förvandlats till ett lysande marmortempel och der bredvid höjde sig Uppståndelsens praktfulla kyrka. Äfven kejsarens moder, den heliga Helena, hade vallfärdats oaktadt sin höga ålder till det heliga landet och der uppbygt kyrkor och kapell. Önskan att få förrätta sin bön i den heliga grafvens kyrka, åtrån efter att få beträda den mark, der den gudomlige Återlösaren vandrat och lidit, tron, att ett sådant fromt verk renade från alla synder och förde till himmelen, sporrade oräkneliga skaror att besöka det heliga landet. Dertill kommo sedermera äfven verldsliga driffjedrar, äregirighet och vinningslystnad, och särskildt företogos för handelns skull många resor, sedan de kristna lärt känna österlandets alster.

Då araberna i sjunde århundradet hade eröfrat det heliga landet, störde de icke den kristna fromhetens religionsöfningar, och Karl den store slöt sitt vänskapsförbund med den berömde Harun ar Rasjid (jfr k. 18, 4) äfven för att försäkra pilgrimerna om den mäktige kalifens skydd. I tionde århundradet bemäktigade sig dock de egyptiske kaliferna det heliga landet, och nu började de kristnes ställning blifva svår, ehuru vallfärderna allt mera tilltogo. Men outhärdligt blef det ok, under hvilket de kristne suckade, då de råa seldsjukernas skaror togo det heliga landet i besittning. Då blefvo de heliga orterna sköflade, de kristne misshandlade

och deras andaktsöfningar störda. Detta sorgebudskap ljöd öfver hela Vesterlandet och fylde allas hjertan med bekymmer, men tillika med åtrå efter att kunna rycka det heliga landet ur de otrognes händer. Redan Gregorius den sjunde uppgjorde en plan till ett tåg för att eröfra Palestina, men hans strider med Henrik den fjerde hindrade honom från att fullfölja detta mål. En eremit skall, berättas det, hafva kallat vesterlandets folk under vapen för att eröfra det heliga landet. Denne man var *Peter af Amiens* (Peter eremiten). Sagan om honom lär emellertid hafva uppkommit ur folksånger. I korstågens stora skådespel hade han i sjelfva verket en underordnad rol.

Peter, bördig från Amiens i Picardie, hade i sin ungdom varit soldat, men hade icke i vapenrustningen gjort någon lycka, hvarför han utbytte den mot eremitens enkla drägt. Såsom sådan blef han berömd för sin mångprisade återhållsamhet och kom i rop för synnerlig helighet. För att gifva ökad fart åt detta rykte, företog Peter en vallfart till det heliga landet. Vid anblicken af de många hedniska vederstyggligheter, genom hvilka den heliga stadens kyrkor och platser vanhelgades, vid berättelsen om det förtryck och den grymma misshandling, hvilka hans trosbröder hade att utstå af turkarne, erfor han känslor af fasa och harm. Sålunda mognade hos honom beslutet att väpna vesterlandet mot Herrans fiender, och han ansåg sig af himlen kallad att befria den heliga grafven. När han en gång hade fallit på knä i Uppståndelsens kyrka för att bedja om välsignelse och bistånd af Gud och hans helgon, tyckte han sig förnimma Återlösarens stämma, som sade: "Stå upp, Peter, skynda dig att fullborda det påbegynta verket, förkunna mitt folks lidanden, på det att det må bispringas och den heliga staden befrias från de otrogne."

Peter bröt upp och kom lyckligt till Rom. Påfven Urban den andre mottog honom med glädje, berömde honom för hans Gudi behagliga förehafvande och gaf honom bref till kristenhetens store i Frankrike. Klädd i munkkåpa, omknuten med ett tjockt tåg, barfotad och med ett krucifix i handen färdades nu Peter blek och

aftärd på en åsna genom Italien, begaf sig derifrån öfver Alperna till Frankrike och tände öfverallt i sina åhörares hjertan samma eld, som glödde i hans väldiga tal. Han uppläste brefven från patriarken i Jerusalem, omtalade sin himmelska syn, bad, klagade, grät och vann slutligen allas hjertan, som hörde honom, för ett Gudi behagligt tåg till det heliga landet. Såsom ett helgon ärades han, och lyckliga prisades de, hvilka det förunnades att vidröra hans klädnad; hårstrån, som man ryckte ur svansen på hans åsna, bevarades såsom heliga reliker. Så låter den romantiska sagan om korstågens ursprung.

Emellertid kom från grekiske kejsaren *Alexius* till den helige fadern en beskickning, som bad om skyndsam hjelp af alla kristna folk, emedan de otrogne hotade det svaga grekiska riket med undergång. Urban sammankallade då ett kyrkomöte i *Piacenza,* som blef så talrikt besökt, att staden knapt rymde den stora mängden af dit anlända. Ännu mera lysande blef resultatet af ett andra kyrkomöte, som Urban höll (1095) i *Clermont* (i Augvergne i Frankrike). Staden hade icke utrymme för de många furstar och biskopar, munkar och lekmän, som infunno sig der. Tilloppet af menniskor var så stort, att alla närliggande städer och byar voro uppfylda, och trots novemberkölden måste många lägra sig under bar himmel eller i tält.

Först lemnade Peter der en liflig skildring af de kristnes olyckliga belägenhet i det heliga landet, och glöden i hans tal trängde till djupet af de närvarandes hjertan. Derpå uppträdde påfven, och hans tal, hvari med lifliga färger skildrades eländet i den heliga staden, rörde alla till tårar och framkallade den mest brinnande hänförelse. Från allas munnar skallade ropet: "Gud vill det! Gud vill det!" Åt alla, som deltogo i det fromma företaget, tillförsäkrades syndernas förlåtelse och evig belöning i himmelen. Först framträdde biskop *Ademar* från Puy och bad knäböjande om tillåtelse att få deltaga i det heliga tåget. Sedan han erhållit den, följde största delen af de närvarande andlige hans exempel. Alla fäste ett rödt*) kors på sin högra

*) Sedan blef korset af olika färg efter de olika nationerna.

skuldra, och deraf kom deras namn korsfarare och benämningen korståg.

Alla, som bevistat mötet, utbredde i sina hemorter den hänförelse, som gripit dem sjelfva. En hvar såg tecken på himmelen, som förkunnade Guds vilja. Stjernor föllo tätt som hagel från rymden; kometer och norrsken visade sig; man såg en stor stad på himmelen. En väg af eld, hette det, hade gått öfver himmelens dunkelblå botten i riktning mot öster, och strax derpå hade halfva himmelen synts blodröd. En prest trodde sig hafva sett ett svärd på himlahvalfvet, en annan en hel här, en tredje två riddare af eld, af hvilka den med korset prydde segrade; ja, det gick en sägen, att Karl den store vore uppstånden från de döda och skulle anföra de heliga skarorna. En vid denna tid utbrytande farsot, kallad den heliga elden, förklarades vara ett Guds straff för dröjsmålet.

Och i sjelfva verket blef det för många allt för långt att invänta den för uppbrott bestämda tiden. Peter af Amiens uppträdde redan på våren med en här utan ordentliga vapen, utan penningar, utan rytteri, hvilken bestod dels af lifegna, dels af sådana pilgrimer, som blifvit bortvisade af furstarne. Till honom sällade sig *Walter*, den tomhändte kallad, med en lika illa utrustad här. De fleste af dessa skaror funno emellertid sin död redan i Ungern och Bulgarien, der de genom tygellöshet och sköflingar uppretade invånarne mot sig. Peter och Walter kommo öfver till Mindre Asien, men der angrepos de af seldsjukerna. Endast Peter återkom med en liten hop till Konstantinopel för att der bida de ordnade korshärarnes ankomst. Inemot 100,000 menniskor hade redan omkommit utan att ens hafva sett det heliga landet.

---

2. Gottfrid af Boullion och det första korstågets öfrige hjeltar.

Först sedan de nödvändiga rustningarna voro fullbordade, i midten af augusti 1096, uppbröto furstarnes och riddarnes ordnade härar. Bland anförarne för detta

korståg förtjenar att i första rummet nämnas *Gottfrid af Boullion,* hertig af nedre Lothringen. Genom fromhet och dygd samt genom ridderliga bragder var han sin tids förnämste hjelte, den ädlaste gestalt som riddartiden har att uppvisa. Redan i sin tidiga ungdom hade han i strid vunnit lagerkransen, och emedan han slöt sig till Henrik IV:s parti, anförtroddes honom riksbanéret i den ödesdigra striden mot motkonungen Rudolf. Det var han, som med kraftig hand stötte riksbanérets spets i bröstet på konung Rudolf, så att han efter få dagar slutade sitt lif. Till lön för sina tjenster mottog han af kejsaren hertigdömet Lothringen. Liksom hans kroppsliga yttre var ovanligt skönt och kraftfullt, så utmärkte sig hans själ genom sällsynta dygder, ty hans mod tyglades af hofsamhet och klokhet, och hans fromma och ädla sinne tillät honom aldrig att missbruka sin kraft till någon oädel handling. Oegennyttig, frikostig och mild, var han i afseende på sinliga njutningar återhållsam och måttlig. Furstarne och herrarne betraktade honom såsom ett utmärkt föredöme, gemene man, som skattade sig lyckliga att få strida under hans befäl, kallade honom sin fader. Icke för snöd vinnings skull eller drifven af törst efter lysande bragder, lemnade han hemmets härd, nej, för det högsta mål, det att befria Återlösarens graf ur de otrognes händer och spränga sina trosbröders bojor, drog den fromme hjelten ut i den heliga striden. Med honom följde hans bröder *Balduin* och *Eustach.*

Vidare är att nämna *Robert,* hertig af Normandie, broder till dåvarande konungen af England, Vilhelm den röde. Längtan efter äfventyr dref honom att med sitt upproriska folk följa korsfararnes fanor. För att anskaffa penningar pantsatte han hos sin broder sitt hertigdöme på fem år.

Den femte utmärkte anföraren var *Robert,* grefve af Flandern, som icke sparade på uppmuntringar till korståget. Som han hade öfverflöd på timliga egodelar, använde han sina betydliga skatter på att utrusta en här. Om han också icke lyste såsom fältherre, var dock hans tapperhet erkänd, ty hans samtida gåfvo honom det ärofulla tillnamnet "de kristnes spjut och svärd".

Efter honom följa *Hugo af Vermandois*, broder till konung Filip af Frankrike, *Stefan*, grefve af *Blois*, och *Raymond*, grefve af Toulouse. De hade samlat de ädlaste slägter i södra Frankrike för att med dem draga i härnad mot de otrogne under det heliga korsets skydd.

Till dem sluter sig *Boëmund* af Tarent, den tappre och oförvägne Guiscards kraftfulle son. Listig likasom sin fader och af en sällsynt storlek och manlig skönhet, företog han med glödande hat mot den grekiske kejsaren korståget icke för att befria Frälsarens graf, utan för att hämnas på Alexius eller eröfra sig ett konungarike. Jemte honom tog hans ädle anförvandt *Tankred* korset af from ifver att bekämpa de otrogne.

Gottfrid af Boullion förde befälet öfver en här af 80,000 man fotfolk och 10,000 ryttare. Han tågade i god ordning genom Tyskland, Ungern och Bulgarien. I Philippopolis erhöll han underrättelsen, att grefve Hugo af Vermandois valt sjövägen, lidit skeppsbrott vid den grekiska kusten och af kejsar Alexius hölls i fångenskap. Då Gottfrid icke i godo kunde utverka Hugos befrielse, härjade han landet. Sedan lät han dock förmå sig att begifva sig till Konstantinopel och aflade der den länsed för blifvande eröfringar, hvilken kejsaren fordrade af korsfararne. Äfven de öfrige härförarne aflade en sådan. Blott Raymond af Toulouse gick icke in på någon annan ed än den att icke företaga något mot kejsarens ära och lif. Alexius, som blifvit förskräckt för massan af korsfarare, trodde sig blott på detta sätt kunna vara säker.

Nu först tillät Alexius, att hans skepp begagnades till härens öfverförande. Vid mönstringen befanns hären bestå af 300,000 utvalde krigare till fots och 100,000 välrustade ryttare. Räknar man det ofantliga följet af qvinnor, barn, munkar och tjenare, så uppgick hela mängden till inemot 600,000 menniskor. Man valde ingen anförare för hela hären; blott Gottfrid af Boullion framstod genom sina sällsynta egenskaper framför alla och bildade härigenom medelpunkten i hela tåget.

Fälttåget började med belägringen af staden *Nicea*, som hörde till sultanen *Kilidsch Arslans* rike. Hären, som denne förde till stadens undsättning, tillbakaslogs.

De belägrade försvarade sig hårdnackadt. En jättestor saracen med ofantlig styrka, som kastade klippstycken såsom hagel ned bland de kristne samt skymfade och hånade dem, ådrog sig allas uppmärksamhet och väckte allmän förskräckelse. Alla pilar studsade tillbaka från hans rustning. Slutligen afsköt Gottfrid en pil från sitt säkra armborst, och den fruktade turken störtade från tinnarna af muren ned i grafven. Trots alla svårigheter var man nära att tvinga staden att gifva sig, då pilgrimerna en morgon till sin stora förvåning fingo se de grekiska fanorna svaja från murarne. Grekerna hade i hemlighet underhandlat med invånarne, till följd hvaraf staden öfverlemnats till kejsar Alexius. Fulla af förtrytelse öfver denna trolöshet, drogo korsfararne vidare, delade i två afdelningar, af hvilka den ena vid *Doryleum* stötte på en här af 150,000 seldsjuker. De kristne gjorde ett angrepp och trodde sig, emedan fienden nu tog till flykten, redan hafva vunnit seger, då desse, vändande åter från sin låtsade flykt, störtade sig öfver de uttröttade pilgrimerna. Redan började desses led upplösas, då Gottfrid i spetsen för den andra afdelningen i rätt tid anlände och genom sin tapperhet gaf striden en för de kristne fördelaktig utgång.

Under den mest glödande solhetta drogo korsfararne vidare genom ofruktbara länder, kämpande med nöd och faror af alla slag. Under detta tåg råkade en gång hertig Gottfrid i lifsfara. Han varseblef på en jagt en fattig pilgrim, som förföljdes af en fruktansvärd björn. Då Gottfrid gick lös på djuret, lemnade detta sitt byte och störtade sig på hertigen. Dennes svärdshugg träffade ej, och han råkade i björnens klor. Efter en lång strid med det vilda djuret blef han dödligt utmattad af blodsförlust, och sådan funno honom hans vapenbröder på fältet. Lyckligtvis var hans sår icke dödligt, och han tillfrisknade åter.

En annan fara hotade hären genom de tvister, som utbröto mellan Tankred och Balduin, till följd hvaraf den senare skilde sig från hufvudhären. Han vände sig mot Eufrat, der han intog staden *Edessa* och var den förste bland korsfararne, som grundade ett eget grefskap.

De öfrige korsfararne kommo emellertid till Antiokia i Syrien. Staden var så starkt befäst, att dess belägring var förbunden med de största svårigheter, och månader förgingo, utan att något blef uträttadt. Det lättsinne, med hvilket man förslösade förråden på lifsmedel i det rika landet, hade till följd en fruktansvärd brist. Korsfararne födde sig då med hästkött, läder, trädbark och andra vidriga saker, eller ock dogo de af hunger. Af sjutiotusen hästar återstodo blott tvåtusen, som icke omkommit eller blifvit uppätna. En mängd korsfarare insjuknade eller dogo; andra, hvilkas mod dukat under vid åsynen af en så stor nöd, öfvergåfvo lägret, bland dem Peter af Amiens, som emellertid ertappades under flykten och fördes tillbaka. Dock rubbades furstarne ej i sin föresats, utan beslöto att fortsätta belägringen. Gottfrid gaf härunder ett bevis på sin ofantliga kroppsstyrka. En jättestor turk angrep honom vid ett utfall; men han klöf honom med sitt svärd i två hälfter, och detta så, att den nedre hälften blef qvarsittande i sadeln, under det att hästen ilade tillbaka till staden, der anblicken deraf väckte fasa och förfäran. En genuesisk flotta, som medförde nya pilgrimer och lifsmedel, afhjelpte bristen och lifvade å nyo modet. Då våren inbröt (1093), kom ny tillförsel, och sjukdomarne upphörde. Men ännu hade man icke gjort de ringaste framsteg i belägringen af staden, då plötsligen underättelsen ljöd, att persiske emiren *Kerboga* nalkades med en här af 200,000 seldsjuker. Med anledning häraf uppträdde Boëmund i furstarnes försam ling och förklarade: “Jag känner en man i staden, som vill öfverlemna till oss det fastaste tornet, om I gifven honom stora skänker och friheten och till mig och mina efterkommande öfverlåten den oinskränkta besittningen af Antiokia.“ Boëmund hade nämligen inlåtit sig i underhandlingar med en man, vid namn Pyrrhus, och denne hade erbjudit sig att förråda staden. Furstarne gingo in härpå. En natt uppstego några kristne på repstegar och vid fackelsken i tornet; de inkomne öppnade portarne för de öfrige, och på morgonen sågo de bestörta invånarne de kristnes blodröda banér på murarne. En fruktansvärd slagtning började nu. Hvar-

ken gubbar, qvinnor eller barn skonades. Tiotusen menniskor lära hafva fallit för korsfararnes mördande svärd. Så kom Antiokia efter nio månaders belägring i de kristnes händer.

Tre dagar efter stadens intagande kom Kerboga med sina otaliga skaror. Derjemte gjorde besättningen, som ännu innehade borgen i Antiokia, farliga utfall derifrån. En hungersnöd uppkom, vida värre än den korsfararne varit utsatte för utanför staden. Många läto nattetid hissa sig ned för murarne med rep, hvaraf de erhöllo namnet replöpare. Då nu alla började hängifva sig åt den gräsligaste förtviflan, uppträdde en prest, vid namn *Petrus Bartolomeus*, inför grefve Raymond och berättade, att aposteln Andreas uppenbarat sig för honom i drömmen fyra gånger, visat honom det ställe i aposteln Petri kyrka, icke långt från högaltaret, der den lans låge gömd, med hvilken Frälsarens sida genomborrades, samt äfven befalt honom att underrätta furstarne derom. Man gräfde efter lansen. Och verkligen upptog också Petrus ur den gräfda gropen en i purpur höljd lans. Då pilgrimerna sågo den, lifvades de af en okuflig hänförelse, så att furstarne beslöto att göra ett utfall. Petrus gick till och med såsom sändebud öfver till det fiendtliga lägret och uppmanade Kerboga att omvända sig eller i annat fall att till dem öfverlemna staden. Med förakt afvisade turken dessa uppmaningar, ja till och med varningarna af sin egen moder, och erbjöd de kristne nåd, om de ville antaga Muhammeds lära. Derpå gjorde korsfararne alla förberedelser till ett utfall, ehuru blott trehundra dugliga hästar funnos, och hertig Gottfrid sjelf måste låna sig en häst. Efter en tre dagars fasta, en högtidlig messa och erhållen syndaförlåtelse, drogo de kristne ut ur staden under trumpeters ljud och psalmsång af hvitklädda prester med den heliga lansen midt ibland sig, sprängde fiendernas förtrupp och kastade sig med så oemotståndligt mod öfver den turkiska hufvudhären, att den efter ett ringa motstånd upplöste sig i vild flykt. Då Kerboga underrättades om de kristnes anryckande, satt han lugnt qvar vid schackspelet och hånade pilgrimerna, af hvilka ingen skulle undkomma

hans svärd. Men ännu före dagens slut var den öfvermodige stadd på flykt till Eufrat, hans här splittrad och slagen. Så mycket hade de kristnes tro på Guds omedelbara bistånd åstadkommit. Senare uppstodo tvifvel på den heliga lansens äkthet, och man förklarade dess påträffande för bedrägeri. För att häfva dessa tvifvel, beslöt Petrus Bartolomeus att underkasta sig "Guds dom" medels eldprofvet. Långfredagseftermiddagen 1099 gick han genom två brinnande vedbål och kom visserligen lefvande genom dem, men med sådana brännskador, att han några dagar derefter afled af sina sår.

Korsfararne fortsatte sitt tåg, hvarunder de hade att utstå mångahanda mödor och nya strider. Slutligen kommo de i juni 1099 öfver Ramla och Emaus upp på en höjd, hvarifrån man såg Jerusalem rakt framför sig. Glädjetårar strömmade vid denna anblick ur de aftärda krigarnes ögon; de föllo alla ned på knä och uppstämde lofsånger; alla hittills utståndna lidanden voro glömda vid denna åsyn.

Jerusalem var en starkt befäst stad, hvari låg en besättning af 40,000 man, under det korsfararne, som ville eröfra den, hade blott 20,000 man till fots och 1,500 ryttare och icke förde några belägringsverktyg med sig. Men återigen hänfördes den hjeltemodiga skaran af härskriet: "Gud vill det!" En mängd pilgrimer tågade ut åt skilda håll för att söka lifsmedel och framför allt trädstammar till belägringsverktyg i den på träd fattiga trakten. Sådana fann man i en skog vid Betlehem. Men snart uppkom en förskräcklig brist på vatten. Alla källor och brunnar, som icke voro tilltäpta, försvarades af kring dem lägrade saracener, och hvarje dryck vatten måste köpas med blod. Ofta uppstodo bland de kristne inbördes blodiga strider. Hela hjordar af lastdjur dogo af törst, och deras ruttnande kroppar förpestade luften. Till denna vattenbrist under den mest brännande sommarhetta kom snart äfven brist på lifsmedel. I denna ytterliga nöd anlände en dag in i Joppes hamn en genuesisk flotta, medförande icke blott lifsmedel, utan äfven förträffliga timmermän för byggande af belägringsmaskiner. Då man nu af en till-

fångatagen budbärare fick veta, att inom fjorton dagar en stor egyptisk här skulle komma till Jerusalems undsättning, vågade man den 14 juli en allmän stormning, som dock tillbakaslogs af de belägrade. Följande dag, sedan uppenbarelsen af en lysande riddare på oljoberget, hvilken svängde sin blixtrande sköld, hade ingifvit de kristna nytt mod, angrepos murarne med förnyad häftighet, de yttre blefvo intagna, de inre först beträdda från hertig Gottfrids belägringstorn af denne och hans följeslagare. De inkomna öppnade genast en port, och med ropet: "Gud vill det!" trängde korsfararne in i staden, genom hvars gator de otrogne flydde under dödsångest. Icke blott hämdlust, utan tron att de förde svärdet till Guds ära förvandlade segrarne till rasande tigrar. Ett fruktansvärdt blodbad började. Många, som icke voro nöjda med att se de otrognes blod flyta, dödade dem under marter. I Omars moské, der tusentals saracener sökt sin tillflykt, slagtade man, tills blodet strömmade i floder ned utför marmortrapporna och lukten från liken dref bort segrarne. Det byte, man der fann, var omätligt. Delade i små hopar, plundrade pilgrimerna staden. Intet hus blef obesökt. Hvarken gubbar, qvinnor eller barn skonades. Af Jerusalems 40,000 eller till och med 70,000 invånare blefvo icke så många vid lif, som behöfdes för att begrafva sina trosförvandter. Endast den lilla besättningen i en borg, kallad Davids torn, erhöll fritt aftåg. Och samma menniskor, som föröfvat alla dessa grymheter, drogo, sedan de tvättat af sig de mördades blod, till Uppståndelsens kyrka, kastade sig med brinnande andakt och under böner ned på de heliga ställena och tackade Gud under glädjetårar och lofsånger.

Hertig Gottfrid hade icke deltagit i de grymheter, korshären föröfvade. Genast efter stadens eröfring hade han jemte några få kamrater gått in i den heliga grafvens kyrka och der i botgöraredrägt, barfotad och utan vapen tackat Gud, att Han förlänat honom sitt bistånd till uppfyllande af det löfte han gjort. Peter af Amiens återvände efter Jerusalems eröfring till Vesterlandet, der han lefde i ännu aderton år. I Jerusalem fann man det med guld sirade heliga kors, i hvars midt

satt ett stycke af Kristi allra heligaste kors. Under den följande tiden kysstes det före en slagtning af de stridande kristne och bars framför dem i striden. Ehuru den heliga staden nu var vapenvunnen, hade korsfararne allt att frukta af saracenerna. Derjemte lågade äfven tvedrägten mellan dem sjelfva. Derför beslöto furstarne att välja en konung. Valet föll på Gottfrid af Boullion, som genom sina ädla egenskaper syntes mest lämplig för denna värdighet. Men i ödmjukhet yttrade han: "Der min Återlösare burit en törnekrona, der vill jag icke bära en konungakrona," och kallade sig för *den heliga grafvens beskyddare* *).

Redan månaden efter stadens intagande nalkades en talrik här af saracener, hvilkas antal uppgafs vara 140,000 man. Knapt sjundedelen så stor styrka förmådde Gottfrid uppställa mot dem. Dock vann hans tapperhet och klokhet seger i slagtningen vid Askalon (1099). Gemene man bland saracenerna fruktade korsfararne såsom öfvermenskliga väsen, för hvilka saracenkött vore den mest omtyckta föda. De ansedda bland dem värderade många kristlige riddares ädelmod och styrka, i synnerhet Gottfrids. Redan följande år bortrycktes denne hjelte. Han lemnade det nya riket till sin broder Balduin, som var den förste, hvilken antog namnet konung. Riket Jerusalem, i hvilket den franska länsförfattningen infördes, bestod af Jerusalem och dess område, af grefskapen Tripolis och Edessa samt furstendömet Antiokia.

28.

Riddareväsendet.

En icke mindre märkvärdig företeelse under medeltiden, än munkväsendet, erbjuder riddareväsendet. Framgånget ur den grundåskådning hos de gamle germanerna,

*) Sannolikt har man att häri se en yttring ej blott af ödmjukhet, utan äfven af politisk beräkning. »Han kände fullkomligt till sina talrika och mäktiga vedersakare.»

enligt hvilken mannen något gäller blott så till vida, som han visar kraft och förmår andra att erkänna den samma, erhöll riddareväsendet genom den kristna religionen en högre lyftning. Rättvisa, mildhet, skonsamhet mot de svaga, skyddandet af de förtryckte, i synnerhet qvinnorna och kyrkans tjenare, blefvo allmänt erkända såsom kristne krigares pligter och dygder. Emedan krigstjensten företrädesvis blef tjenst till häst och bestreds af adeln och dess tjenare, tog detta stånd den ridderliga äran i anspråk såsom sin uteslutande tillhörighet. Sin högsta utbildning erhöll riddareväsendet under korstågens tid, emedan pligterna som krigare och kristen då på det närmaste sammansmälte med hvarandra.

För att blifva riddare var det nödvändigt att härstamma från någon gammal ridderlig adelsslägt, d. v. s. en sådan, inom hvilken krigstjenst till häst var vanlig. Då den adlige gossen hade vuxit ifrån qvinnornas vård, åt hvilken han var anförtrodd till sitt sjunde år, inträdde han såsom *adelsknekt* eller *page* i tjenst hos någon högättad person och följde honom på jagt, resor och andra utfärder för att vänja sig vid tukt och lydnad, vid mödor och försakelser. Sedan han uppnått sitt fjortonde år, blef han *väpnare* och mottog svärdet för att från denna stund under strängare öfningar lära sig den egentliga vapenkonsten. Såsom vapendragare följde han sin herre öfverallt, i synnerhet till fejder och tornerspel, och lemnade honom ofta, fäktande vid hans sida, troget bistånd, ja, gick till och med i döden för honom. Upptagandet i riddareståndet var förenadt med egendomliga bruk, som emellertid icke voro de samma öfverallt. Det skedde vanligtvis vid stora hof, vid fester i en glänsande samling af furstar, andlige och adelsdamer. Den såsom värdig ansedde väpnaren, som skulle upptagas i riddareståndet, måste dagen förut fasta och tillbringa natten i en kyrka under andäktig bön. På morgonen af festdagen tog han ett bad och lade sig derpå i en präktig bädd för att antyda, att den från synden renade vinner paradiset. Derefter ikläddes han en hvit röja och röd rock samt en svart mantel; de förra skulle erinra honom om renhet i hans vandel och

om utgjutandet af hans blod för Gud och kyrkan, de senare om döden och den mörka grafven. Då han sedermera förts inför de församlade, måste han med handen på bibeln svärja att ständigt lefva för dygden, dagligen höra messan, vara trogen den katolska tron, försvara kyrkan, de svaga och oskyldiga samt visa sin öfverhet lydnad. Derpå tilldelades honom af en bepröfvad riddare, stundom af en furste eller konungen, riddareslaget, d. v. s. han erhöll ett eller tre lätta slag af den flata sidan af svärdet på skuldran, hvarvid uttalades följande ord: "I Guds, den helige Michaels och den helige Georgs namn gör jag dig till riddare." Derpå öfverlemnades honom utom svärdet de öfriga vapnen, nämligen lansen, hjelmen med visir och hjelmbuske, pansaret, den stickade vapenrocken, det mångfärgade skärpet, handskarne af jernbleck och de gyllene eller förgylda sporrarna. Ett gästabud slöt dagens fest. Bland fattigare personer var hela denna handling naturligtvis enklare. Ofta blef en tapper väpnare genast efter en seger på slagfältet dubbad till riddare af sin länsherre.

Till att vidmakthålla den ridderliga andan tjenade i synnerhet *tornerspelen*. De anstäldes vanligtvis för att fira någon festlig dag, och deltagarne blefvo långt förut inbjudna till dem. Endast riddare af gammal äkta adel och obefläckade seder fingo deltaga i tornerspelen, hvarför stridsdomare tillsattes, som skulle pröfva hvarje riddares vapen och vandel samt undersöka, om han vore berättigad till deltagande i torneringarna. Torneringsplatsen var beströdd med sand och omgifven af skrank, bakom hvilka folket stod. Damerna och de höga personerna sutto på upphöjda läktare. För sjelfva torneringen voro faststälda vissa regler, om hvilkas iakttagande domare och riddare måste draga försorg. Torneringsfogdar, vapenkonungar, härolder och uppsyningsmän hade att vaka öfver, att ordningen uppehölls och olyckor undvekos.

Under dånande musik redo de från hufvud till fot jernklädda riddarne inom skranken, hvarefter härolden uppropade de särskilda fäktarparen. Först kom lansfäktningen. Med fälda lansar sprängde de båda käm-

parne på sporrade hästar mot hvarandra och sökte kasta hvarandra ur sadeln. Sutto båda fast, söndersplittrades ofta lansarne mot bröstharnesken. Stundom störtade båda ur sadeln, en annan gång åter blef den ene, som icke ville släppa tygel och stigbygel, jemte hästen kastad baklänges till marken. Vid skarpränningen begagnades spetsiga lansar, hvarför en sådan tornering ofta aflöpte olyckligt. Äfven vid saktare fart afbröt mången i fallet från hästen refben eller till och med nacken. Stundom red man äfven flockvis mot hvarandra. Efter lansfäktningen följde svärdskamp till fot och häst.

Den af kämparne, som öfvervunnit de fleste motståndarne, fick ur den förnämsta och skönaste damens hand mottaga priset, som bestod i en guldkedja eller ett värjgehäng eller någon annan dyrbar vapenpersedel. De närmast honom kommande segrarne fingo ett pris af ringare värde. Derpå följde en festmåltid, före hvilkens början segrarnes rustningar afkläddes dem af damerna, hvarefter de, klädda i praktfulla drägter, togo plats vid taffeln bredvid damerna och sedermera öppnade dansen med dem.

Vid dessa torneringar visade många förnäma riddare sin rikedom. Så anslog en gång en grefve af Toulouse såsom första pris 100,000 guldstycken, som segraren genast fördelade bland 100 riddare. En annan fransk riddare lät upplöja torneringsfältet med tolf par oxar samt nedså deri 3,000 silfverstycken. En annan åter lät vid festmåltiden servera rätter, som alla blifvit kokade öfver vaxljus och facklor.

29.

De andlige riddareordnarne. — Assasinerna.

I följd af det första korståget uppstodo de andlige riddareordnarne, Johannitorden och Tempelherreorden, hvilka blefvo kraftiga stöd för den nya staten Jerusa-

lem och hos hvilka chevaleriets och munkväsendets anda på ett egendomligt sätt förenade sig.

Grunden till *Johannitorden* lades redan år 1048. Köpmän från den italienske staden Amalfi, hvilka hade företagit en vallfärd till Jerusalem, bygde i närheten af den heliga grafvens kyrka ett kapell, ett kloster och ett hospital till tjenst för pilgrimer af deras nation. Som de sedermera valde Johannes döparen till skyddspatron, kallade de sig den helige Johannes' hospitalsbröder. Vid tiden för första korståget var *Gerhard* från Provence föreståndare för hospitalet, och denne åtog sig med sådan menniskokärlek de nödstälde af hvarje trosbekännelse, att Gottfrid ihågkom denna anstalt med betydliga gåfvor af fast egendom. Gerhard skilde hospitalet från klostret och bildade af föreståndarne för det samma ett eget sällskap. De indelades i mästare och bröder och buro en svart mantel med ett hvitt åttauddigt kors på venstra sidan. De egnade sig åt de sjukes och fattiges tjenst med sådan ifver, att Vester- och Österlandets furstar och riddare genom gåfvor och testamenten betygade dem sin vördnad. Påfven Paschalis II gaf laga kraft åt dessa rika skänker och lemnade orden rätt att sjelf välja sin stormästare. Den andre föreståndaren *Raymond de Puy*, en riddare från Dauphiné, gaf Johannitorden en fastare organisation och strängare ordensregler, hvilka faststäldes af påfven. Ordensmedlemmarne indelades i tre klasser: riddare, hvilka såsom Kristi stridsmän ledsagade pilgrimerna och skyddade dem för angrepp af de otrogne, men som dessutom äfven vårdade sjuke; prester, som besörjde gudstjensten; och tjenande bröder, hvilka sysselsatte sig med sjukvård och bistodo de öfriga ordensmedlemmarne, men sjelfve aldrig kunde blifva riddare. Alla tre klasserna förpligtades icke blott till att vårda sjuke och fattige, utan äfven till löftena om att vara fattiga, visa lydnad och aldrig gifta sig, hvarjemte de måste iakttaga den strängaste sedlighet. Efter förlusten af det heliga landet nedsatte sig Johanniterna först på Rhodos och 1525 på Malta (malteserriddare). Nu är denna orden ej annat än en ridderlig värdighet.

Tempelherrarnes orden uppstod 1118 ur en förening af nio franska riddare, i spetsen för hvilka stodo Hugo af Payena och Gottfrid af S:t Omer. Gripna af Johanniternas föredöme, aflade de de nyss nämda tre munklöftena, men förpligtade sig dessutom att försvara pilgrimerna och bekriga de otrogne. Konung Balduin II af Jerusalem lemnade till bostad åt dem den del af sitt palats, hvilken låg vid Salomos tempel och derför likaledes kallades *templet.* Deraf deras namn. De buro en hvit mantel, försedd med ett blodrödt kors. Den hvita färgen skulle beteckna deras egen oskuld och deras mildhet mot de kristna, den röda deremot striden mot de otrogne och den blodiga martyrdöden. I striderna förde de ett svart och hvitt banér med inskriften: "Icke oss, o Herre, icke oss, utan ditt namn ske ära!" Orden var en välgerning för den betryckta kristenheten i Österlandet. Grefvar och riddare från skilda länder läto upptaga sig deri, och furstar och folk, prester och lekmän täflade om att rikta orden med gåfvor och företrädesrättigheter. Deraf kom det sig, att den redan efter ett århundrade räknade 20,000 riddare och innehade 9,000 komturier*) och priorat med åtföljande fastigheter i Europa och Asien. Orden indelades, likasom Johanniternas, i riddare, prester och tjenande bröder, hvilka sysselsatte sig dels med vapnens bruk dels med handtverk. I spetsen för dem stod stormästaren, hvilkens makt inskränktes genom det höga rådet. Deras tapperhet var en skräck för saracenerna. Efter förlusten af det heliga landet slog sig en stor del af dess medlemmar ned i Frankrike, der orden slutligen gick under dels genom inre förfall, dels genom konung Filip den fjerdes girighet.

En tredje orden från korstågens tid var *Tyska orden,* för understöd af tyska pilgrimer. Den fick rika donationer af gods i synnerhet i Tyskland. Sedan den utträngts från Palestina, slog den sig ned i Würtemberg. Derifrån

---

*) *Komturi* (af latinska verbet *commendare,* deraf subst. *commenda,* i franskan *commanderie*) = område som öfverlemnades åt en andlig ordensriddare till förvaltning eller förläning.

tågade den ut för att kufva de hedniska preussarne och erhöll Preussen till egendom.

Äfven bland Islams anhängare i Österlandet hade korstågen åstadkommit en stor rörelse. Emedan saracenerna betraktade de kristnes seger såsom ett straff derför, att de sjelfva försummat sin religions pligter, grepos också många österländingar af en helig ifver. Men under det att den kristna hänförelsen framkallade de herligaste yttringar af tapperhet och hjeltemod, af ödmjukhet och sjelfförsakelse, hade muselmännens svärmeri till följd en omättlig blodtörst och fasaväckande dåd. Dessa dåd nådde sin spets inom *Assasinernas* sekt eller samfund.

Stiftaren af denna sekt var *Hassan*, hvilken af sina anhängare dyrkades såsom profet. Han bemäktigade sig fästet Alamut i det gamla Partiens bergstrakter och lade här grunden till en makt, som utbredde sig ända till Syrien, der ett annat hufvudsäte för sekten uppstod. Deras öfverhufvud kallades *Scheik al Gebel*, d. v. s. den gamle på berget, och honom visade assasinerna en hörsamhet, som drefs ända till ett fullständigt frånsägande af all egen vilja. Deras namn heter på arabiska *Haschischim* och kommer af namnet på ett slags hampa, haschisch, af hvilken i Österlandet beredes en förskräcklig rusdryck. Njutandet af denna dryck försatte assasinerna i ett tillstånd af den eldigaste sinnesberusning, under hvilket de trodde sig njuta paradisets alla fröjder, och för att åter komma åt dem, företogo de allt och vågade allt. Om paradisets fröjder lofvades dem såsom lön, voro de blindt färdiga till hvarje mordgerning och använde allt slags list och djerfhet för att träffa det afsedda offret. De logo åt plågorna, om de grepos, och stötte på sin förmans befallning dolken i sitt eget bröst under den föreställningen, att de derigenom fingo genast gå in i paradisets herlighet. Nästan under två århundraden höll sig denna svärmiska sekt qvar på sina befästa borgar i Syrien.

30.

Konrad III (1138—1152). — Andra korståget (1147—1149).

Efter Henrik den femtes död gjorde sig hertig Fredrik af Schwaben af hohenstaufernas slägt säker förhoppning om den lediga tyska konungatronen. Men det påfliga partiet bragte saken derhän, att *Lothar* af Sachsen valdes, och denne måste köpa sig denna värdighet genom betydliga medgifvanden åt påfven och kyrkan. I förtrytelse öfver den gäckade förhoppningen började de hohenstaufiske bröderna Fredrik och Konrad en hårdnackad strid. Lothar ingick förbund med welfernas slägt, hvilka voro i besittning af hertigdömet Bayern, och förlänade den dåvarande hertigen, *Henrik den stolte*, med hertigdömet Sachsen, så att denne furste herskade öfver två hertigdömen. Dessutom gaf konungen honom sin dotter till gemål. Så upplågade ett krig mellan welfer och waiblingar (detta namn uppkom af hohenstaufernas stamslott Waiblingen) eller, såsom dessa partier kallades i Italien, guelfer och ghibelliner, hvilket krig varade ända till år 1135.

När Lothar (1125—1137) dog, räknade Henrik den stolte, åt hvilken hans svärfader redan hade öfverlemnat riksklenoderna, med säkerhet på tronföljden. Men furstarne ville icke hafva en konung med allt för stor makt och valde derför *Konrad*, med hvilken hohenstaufernas slägt besteg Tysklands tron. Henrik den stolte infann sig icke för att aflägga hyllningsed; äfven från en följande riksdag uteblef han; på den tredje uppträdde han med ett så stort väpnadt följe, att Konrad för säkerhets skull lemnade staden. Utan att vidare höra Henrik förklarade konungen honom biltog och afsatte honom från hans båda hertigdömen. Sachsen erhöll markgrefven i Brandenburg *Albrekt björnen*, hvilken dock icke kunde försvara det, Bayern erhöll markgrefven Leopold af Österrike. Nu började å nyo striden mellan

welfer och hohenstaufer. Visserligen dog Henrik den stolte snart, men han efterlemnade en son med samma namn, hvilken sedermera erhöll tillnamnet *lejonet*. Till honom slöto sig sachsarne, under det att Welf VI, hans farbror, försvarade hans rättigheter till Bayern.

Det var under detta inbördes krig, som belägringen af staden Weinsberg inträffade. Konrad låg mer än fyra veckor framför staden, och då denna måste gifva sig, beviljades dervarande hustrur och flickor nåden att få draga sina färde med allt, som de kunde bära på sina skuldror. Då lade hustrurna sina män och flickorna sina vänner på sina skuldror och begåfvo sig bort. Fredrik af Hohenstaufen ville hindra detta, men Konrad anmärkte, att ett kungsord finge man icke bortförklara, och han höll sitt löfte.

Slutligen blef dock Konrad trött på det långa kriget. Åt den unge Henrik gaf han Sachsen åter och stälde Albrekt björnen på annat sätt till freds. Bayern gaf han efter Leopolds död åt dennes broder *Henrik*, som förmälde sig med den unge Henriks moder.

Konrad hade ingen böjelse att företaga ett tåg till Italien och har derför icke heller burit kejsarkronan. Deremot lät han förmå sig till ett korståg till Palestina, hvarifrån klagorop ljödo öfver till vesterlandet. Edessa, hvilket betraktades såsom det kristna väldets fastaste förmur i Asien, eröfrades af emiren *Emadeddin Zenki* (1144). Visserligen mördades Zenki två år derefter och Edessa återtogs af de kristna, men snart derpå uppträdde *Nureddin*, Zenkis son, i spetsen för en här. De kristne voro för svaga att försvara sig och fingo röna ett sorgligt öde. Dem, som icke föllo för svärd, lät Nureddin, för att straffa deras otro, bortföra i fjettrar såsom fångar och förstöra sjelfva staden.

Då underrättelsen om Edessas fall kom till Vesterlandet, väckte den stor bestörtning på samma gång som liflig åtrå efter att få draga till det heliga landet. På den tiden lefde en berömd prest, *Bernhard af Clairvaux*, hvilken nu eldade hänförelsen för ett nytt korståg. Han

var född i Burgund, härstammade från en adlig slägt och hade redan såsom yngling visat mycken benägenhet för ett ensamt, klosterligt lif. Denna hans böjelse var så mäktig, att han genom sitt exempel och sitt öfvertalande drog med sig vänner och anförvandter. Bernhard valde ett fattigt kloster, som ännu räknade blott få medlemmar, emedan dess fattigdom och utomordentliga stränghet afskräckte de flesta, klostret Cistercium (Citeaux) i en vild öken i hertigdömet Burgund. Hans tillbakadragenhet från verlden, det stränga lif han förde och hans verksamhet väckte snart beundran. Munkarnes antal ökade sig på kort tid så mycket, att äfven andra kloster anlades, bland dem klostret Clairvaux, till hvars abbot Bernhard utnämdes. Det stränga lefnadssättet hade tärt hans kropp. Han liknade snarare en död än en lefvande. Dock kunde hans verksamhet icke förtröttas. Att läsa och forska i den heliga skrift var hans hufvudsysselsättning, ehuru han äfven tog del i lättare kroppsarbeten. Hans föredöme besjälade hela klostret. Redan under Bernhards lifstid utbredde sig den tron, att han gjorde underverk och hos honom sjelf fanns den lifligaste tillförsigt, att Gud skulle genom honom göra under för stora och heliga ändamål.

När de betryckte kristnes klagomål och rop om hjelp nådde från Palestina till Vesterlandet, beslöto många franska riddare att till Guds ära företaga ett tåg dit. *Ludvig den sjunde*, Frankrikes konung, hoppades att genom ett sådant företag kunna befria sig från plågande samvetsagg öfver, att han i en fejd låtit nedhugga invånarne i den lilla staden Vitry och sätta eld på kyrkorna. Då nu Bernhard erhöll uppdrag af påfven att predika korståg, uppstod hänförelse i hela Frankrike och ännu en gång ljöd ropet: “Gud vill det!“ Samtidigt uppmanade han tyskarne att icke blifva efter.

Konung Konrad hade redan en gång varit i Palestina och hyste icke mycken lust för ett nytt korståg. Bernhard kom till Tyskland, men äfven hans personliga föreställningar tycktes icke inverka mycket på konungen. Då höll Bernhard plötsligt i Speier ett gripande tal till Konrad. Han ordade om de välgerningar och allt det goda, som konungen af Gud mottagit, han erinrade ho-

nom om den yttersta domen och den svåra räkenskap, som Gud en gång skulle affordra honom, om han nu visade sig otacksam, tills slutligen den fromme konungen under tårar utropade: "Ja, jag erkänner de stora välgerningar, hvilka Gud har visat mig, och vill icke längre vara otacksam. Jag är beredd att tjena honom, då han sjelf uppmanar mig dertill." Strax märkte Bernhard honom med korstecknet och räckte honom en fana såsom ett segerbanér i striden mot de otrogna. Hans föredöme eldade många andra, både furstar, herrar och kärnan af ungdomen att följa honom till det heliga landet.

På våren 1147 samlade sig tvenne härar, en fransk, i hvilken man kunde räkna 70,000 riddare, under konung Ludvig i Metz, den andra, en tysk, som till stor del bestod af löst folk, under konung Konrad. I Grekland rönte korsfararne snart prof på grekernas gamla lömskhet, i det dessa lade svårigheter i vägen för dem och till dyrt pris sålde lifsmedel, som dessutom äfven voro ganska dåliga. Härtill bidrog väl ock korshärens vilda framfart på grekiskt område. Då hären slutligen hade öfverskeppats till Mindre Asien, uppstod frågan, om man skulle taga den kortare vägen öfver Iconium genom Mindre Asien, eller den längre längs efter kusten; den förre var farligare, den senare säkrare. Konrad beslöt sig för den kortare, ehuru farligare vägen. Men nu började grekerna sitt trolösa handlingssätt. De insläpte icke pilgrimerna i städerna, lifsmedel blefvo antingen förvägrade eller nedhissades de medels tåg från murarne, sedan penningarna först blifvit upphalade; ja många släpte, sedan de mottagit penningarna, icke ner något tåg och hånade de högljudda klagomål, i hvilka de hungrige utbröto. Till och med kalk skall ha blandats bland maten, hvarigenom mången pilgrim förgiftades. Dertill kom ytterligare, att de grekiske vägvisarne ledde korsfararne vilse och lemnade dem i händerna på seldsjukerna. En morgon voro vägvisarne försvunna; pilgrimerna befunno sig i en vattenlös öken, då talrika svärmar af turkar visade sig. De kristne dukade här under för de turkiske ryttarnes oupphörliga angrepp, och inom få dagar återstod af hären blott tiondedelen. Med denna

slöt sig konung Konrad till fransmännen, som tågade längs hafskusten. Men de öfverföllos snart af turkiska hopar, hvilka nedhöggo de fleste. Andra blefvo af grekerna sålda till turkarne eller utplundrade och prisgifne åt hungern.

Konungarne af Tyskland och Frankrike sammanträffade med ett ringa följe i Jerusalem, der de fåfängt sökte uträtta något af betydenhet för kristendomens sak. Båda konungarne hade, sedan de uppoffrat 200,000 menniskor, ingen annan vinst af hela tåget, än att de för sin del sett Jerusalem och den heliga grafven.

Men i Vesterlandet höjdes bittert tadel mot abboten Bernhard, emedan han med så stor tillförsigt hade förutsagt en lycklig utgång och derigenom störtat många tusen menniskor i förderfvet. Bernhard rättfärdigade sig dock, i det han sköt skulden för den olyckliga utgången af korståget på korsfararnes syndfullhet, hvilka icke befunnits värdiga att befria det heliga landet. Hade väl Moses sjelf kunnat föra sitt folk in i det förlofvade landet, ehuru han gjorde allt på gudomlig befallning?

Konrad öfverlefde icke länge det olyckliga korståget. År 1152 bortrycktes han af döden, då han stod i begrepp att anträda sitt tåg till Rom.

31.

Fredrik I, Barbarossa (Rödskägg).
(1152—1190.)

1. Fredrik intill hans korståg.

Konrad hade lemnat sin anförvandt Fredrik riksklenoderna och derigenom anbefalt honom såsom sin efterträdare. Denne Fredrik, hertig af Schwaben, var då tretio år gammal. Rikt utrustad både till kropp och själ, hade han under det senaste korståget gifvit

vackra bevis på sina lysande egenskaper och syntes redan derför värdig kronan. Äfven hoppades man, att, då han på mödernet var beslägtad med welferna, den långa striden mellan de båda mäktiga slägterna, hohenstaufer och welfer, skulle biläggas I Frankfurt am Main valdes han i alla furstars närvaro och under folkets jubel till kejsare och kröntes i Aachen (1152).

Fredrik är en af medeltidens kraftigaste kejsare, värd att nämnas vid sidan af Karl den store och Otto I. Föreställningen om de romerska kejsarnes maktfullkomlighet lefde hos honom i full kraft, och han sökte genom sina bragder förskaffa den erkännande och giltighet. Såsom han har ingen kejsare efter honom fört svärdet. Sin hufvudsakliga verksamhet egnade han åt de italienska angelägenheterna.

I Lombardiet hade städerna genom handel, näringsflit och deraf alstrad rikedom uppnått en hög blomstring. Samtidigt vaknade i dessa städer ett mäktigt begär efter den fullständigaste sjelfstyrelse, hvilket närdes i synnerhet genom den berömde munken *Arnolds* från Brescia läror. Denne märkvärdige man predikade med verklig glöd mot de andliges verldsliga myndighet och anstötliga vandel, hvilka, i stället för att med en gudfruktig lefnad förelysa lekmännen, voro vida syndfullare än dessa. Men äfven ett annat syfte hade Arnold med sina predikningar. Han jemförde Italiens stadskommuner med forntidens republiker och bragte det genom sin hänförande vältalighet derhän, att påfven fördrefs från Rom och att i denna stad det förment gammalromerska republikanska styrelsesättet återinfördes. Sådana grundsatser hade slagit djupa rötter i Lombardiet, der Arnold först uppträdde, och så ifrig var de lombardiska städernas sträfvan efter frihet och oberoende, att den kejserliga öfverhögheten bestod blott till namnet. I spetsen gick Milano, som missbrukade sin öfvermakt till att förtrycka svagare städer.

Då Fredrik besteg tronen, var han fast besluten att bryta städernas trots och förskaffa den kejserliga öfverhögheten öfver Italien segern. Sitt första tåg anträdde han 1154. Med en icke särdeles talrik här uppträdde han på de mellan städerna Cremona och Piacenza be-

lägna Ronçaliska fälten och sammankallade de italienska städernas deputerade och alla vasallerne för att hylla honom. Derefter stälde han sitt tåg till Piemont. Här plundrades och uppbrändes de båda städerna *Asti* och *Chieri*, emedan de varit olydiga mot sina herrar och ej brytt sig om kejsarens befallningar. Kort derefter ankommo till hans läger sändebud från Pavia och anförde klagomål mot Tortona, emedan det i förening med det öfvermodiga Milano oroade deras område och sköflade deras fält. Då Tortonas borgare oaktadt flere uppmaningar icke infunno sig, slog konungen läger utanför staden och eröfrade den efter två månaders belägring. Att angripa sjelfva Milano, dertill kände han sig ännu för svag. Borgarne i Pavia förde Fredrik i triumf in genom sina portar. Här i det gamla longobardiska rikets hufvudstad mottog han (1155) jernkronan af Italien, hvarefter han firade en tre dagars glädjefest.

Då han ryckte mot Rom, bad påfven *Hadrianus IV* *) Fredrik om Arnolds från Brescia utlemnande. Romarne hade af fruktan för den bannlysning, som påfven uttalat öfver dem, öfvergifvit Arnold och förvisat honom ur staden. Han hade emellertid funnit hem och skydd hos några campaniska ädlingar. Nu fordrade Hadrianus, att Fredrik såsom kyrkans skyddsherre skulle utlemna kättaren till honom. Detta skedde, och ännu samma natt blef Arnold bränd på bål i Rom. Men icke heller nu skänkte Hadrianus konungen sitt förtroende, förr än denne edligen lofvat att skydda påfven och kardinalerna. Då först begaf sig påfven till Fredriks läger. Men misstroendet var så stort, att en obetydlig händelse var nära att störa det goda förståndet dem emellan. Fredrik gick nämligen vid påfvens ankomst honom till mötes, såsom bruket fordrade, men höll icke stigbygeln åt honom, utan förde honom utan vidare in i sitt tält. Hadrianus klagade öfver denna uraktlåtenhet och vägrade gifva honom den öfliga fredskyssen. Fredrik urskuldade sig med, att det icke skett af brist på vördnad, utan af okunnighet, och förmådde sig

*) *Hadrianus* den fjerde är bekant äfven i Nordens historia under namnet *Nikolaus af Albano*.

slutligen på furstarnes inrådan att hålla stigbygeln åt påfven.

Innan Fredrik kom till Rom, skickade romarne sändebud till honom, hvilka förklarade, att de ville göra honom till kejsare, om han samtyckte till att betala femtusen marker silfver och med ed förbunde sig att låta Roms nya författning ega bestånd. Vredgad afbröt dem Fredrik med dessa ord: "Jag kan icke nog förvåna mig öfver, att edert tal så helt och hållet saknar den prisade fornromerska visheten och att det blott är uppfyldt af smaklösa svulstiga fraser och dåraktig förmätenhet. Förgäfves framhållen I Roms forna värdighet och glans; icke blott makten, utan äfven de gamla dygderna hafva öfvergått till tyskarne. Derför regera äfven tyska konungar, derför rådpläga för eder tyska furstar, derför kämpa för eder tyska riddare. Jag kommer icke för att mottaga något af eder, utan för att rädda eder från inre och yttre stridigheter, jag kommer såsom en lycklig till de eländige, såsom en stark till de svage, såsom en modig till de förskrämde, såsom en tröstare till de ångestfulle." Skrämda af dessa ord, återvände sändebuden till Rom. Under natten lät Fredrik 1,000 man utvalda trupper draga in i staden och besätta Peterskyrkan. Följande morgon höll han sitt intåg, följd af påfven, och blef i närvaro af hela sin här krönt till kejsare, hvarpå han återvände till sitt läger. Här blef han plötsligt öfverfallen af de förbittrade romarne, en blodig strid uppkom, hvari 1,000 romare stupade och 200 togos till fånga. Tyskarne segrade i synnerhet genom hertigens af Sachsen, Henrik lejonets, tapperhet. "Så hafva vi då," sade Fredrik, "uppfylt romarnes önskan och köpt kejsardömet, dock icke med *penningar*, utan med *svärdet!*"

Emedan den osunda luften i de italienska städerna alstrade sjukdomar i hären och derjemte furstarnes tjenstgöringstid var ute, beslöt Fredrik att anträda återtåget.

Återkommen till Tyskland, hade kejsaren att bilägga mångfaldiga tvister och sörja för landets säkerhet. Han tågade ut från Worms längs Rhen och förstörde en mängd röfvareborgar. Af synnerlig vigt var det, att

han på en riksdag i Regensburg (1156) bilade den långvariga striden mellan Henrik lejonet och Henrik Jasomirgott. Fredrik hade återgifvit hertig Henrik af Sachsen hans hertigdöme Bayern. Nu förmådde han äfven dennes motståndare, Henrik af Österrike, att afstå Bayern, i det han ännu mer förstorade dennes markgrefskap Österrike, upphöjde det till hertigdöme samt gjorde det ärftligt på både manliga och qvinliga linien. Samma år förmälde sig Fredrik med Beatrix, arfvinge till grefskapet Burgund, som derigenom förenades med Tyskland. Hertig Wladislaw II af Böhmen tilldelade han konungavärdighet.

Vid denna tid hade tyska riket nått höjdpunkten af glans och yttre anseende. På riksdagen i Würzburg (1157) infunno sig ombud från Italien, Frankrike, Burgund, Danmark, Spanien, England och Grekland. Konung Henrik II af England sände dyrbara skänker till kejsaren och skref derjemte: "England och hvad eljest lyder under vårt konungadöme tillbjuda vi eder, på det allt må ordnas efter eder önskan. Må enighet och tryggad samfärdsel råda mellan våra folk, dock så, att ni såsom den mäktigare må hafva att befalla, hvaremot vi icke skola komma att brista i hörsamhet."

Deremot visade man i Italien helt öppet sitt förakt för kejsarens anseende. I synnerhet invånarne i Milano utöfvade i känslan af sin öfvermakt de förskräckligaste våldsamheter mot mindre städer. Det var derför högst nödvändigt att företaga ännu ett tåg dit, och tiden derför bestämdes till 1158. Emellertid rubbades det goda förståndet mellan kejsaren och påfven, och en fiendtlig spänning inträdde. På riksdagen i Besançon infunno sig två påfliga sändebud och öfverlemnade till kejsaren en skrifvelse från påfven, hvari denne kallade tilldelandet af kejsarvärdigheten för ett *beneficium*. Emedan detta ord på medeltidens latin hade betydelsen af *förläning*, så väckte skrifvelsens innehåll den största uppståndelse bland de tyska furstarne, hvilka trodde, att påfven genom detta uttryck ville kalla kejsaren sin läntagare. Och då derjemte det ena af sändebuden, kardinal Roland, i trotsig ton frågade: "Af hvem har då kejsaren riket, om icke af påfven?" förmådde *Otto*

af Wittelsbach icke längre beherska sig, utan drog sitt svärd och skulle hafva huggit hufvudet af den stolte presten, om icke Fredrik sjelf hindrat det. Det uppstod nu en liflig skriftvexling mellan kejsaren och påfven, tills den senare beqvämade sig att lemna den förklaringen, att han hade begagnat ordet *beneficium* icke i bemärkelsen af *förläning*, utan i dess vanliga betydelse af *välgerning*.

År 1158 uppbröt en lysande härskara mot Italien. Då Fredrik fann de skäl otillfredsställande, med hvilka Milanos invånare sökte rättfärdiga sitt förra handlingssätt, förklarades staden i riksakt. Den tyska hären inneslöt Milano och började belägringen. Borgarne gjorde många tappra utfall. En riddare tumlade en gång sin väldiga stridshäst nära tyskarnes läger och utmanade den tappraste till tvekamp. Grefve *Albert* af Tyrolen skyndade emot honom på en liten häst, utan hjelm och rustning, blott väpnad med sköld och lans. Efter en kort strid sträckte han den öfvermodige italienaren till marken och skänkte honom derpå ädelmodigt lifvet. Då belägringen varat fyra veckor, tvang hungern stadens invånare att underhandla. Det kom en förlikning till stånd, enligt hvilken Milanoboarne svuro kejsaren trohetsed och lofvade att hålla konungens rättigheter vid makt, lemna grannstäderna i fred och gifva gisslan. Hyllningen försiggick på fria fältet, nära en mil från staden, der kejsaren hade uppbygt en tron. Fram till den samma kommo nu Milanos prester, ädlingar och konsuler, barfotade, utan öfverkläder och med svärd bundna vid nacken, borgarne med rep om halsen för att erkänna sin underdånighet.

För att grunda sin öfverhöghet öfver Italien på bestämda lagar sammankallade Fredrik en riksdag, som åter hölls på Ronçaliska fälten. Hit samlades de berömdaste rättslärde på denna tid, äfvensom ombud från de italienska städerna för att undersöka, hvilka rättigheter i Italien tillkomme kejsaren. Deras utslag var helt och hållet till kejsarens fördel, i det de tilldelade honom alla företrädesrättigheter, äfvensom rätten att utnämna öfverhetspersoner i städerna. Men just denna bestämmelse, utnämningen af de kejserliga embetsmän-

nen i städerna, var i synnerhet hård för longobarderna, och då Milanoboarne skulle mottaga dessa embetsmän, grepo de å nyo till vapen. Kejsarens fredliga förslag vunno intet gehör, och så uttalade han åter riksakt öfver Milano (1159). Först beslöt Fredrik tukta den ohörsamma staden Crema, som, uppeggad af Milanoboarne, hade rest sig mot tyskarne. Han inneslöt Crema och belägrade den i sju månader. Under detta krig steg den ömsesidiga förbittringen och vildheten till sin högsta höjd. Belägrarne kastade boll med stadsbors afhuggna hufvuden, och Cremaboarne sleto i stycken på murarne dem, som tillfångatagits ur kejsarens här. Fredrik lät fastbinda en mängd af deras gisslan, deribland flere barn, vid ett belägringstorn, som framfördes mot murarne, i det han hoppades att derigenom förlama motståndet. Men borgarne riktade likväl sina kastvapen deremot, högt prisande barnens lott, hvilka redan vid så unga år fingo offra sitt lif för friheten. Slutligen måste Crema gifva sig. Fredrik tillförsäkrade invånarne fritt aftåg, men staden öfverlemnade han till plundring och förstöring, och deri togo äfven invånarne i Lodi och Cremona del.

Kejsarens förhållande till påfven hade under tiden förvandlats till den fiendtligaste spänning. Båda skrefvo bref, hvilka innehöllo de skarpaste utfall mot hvarandra. Då under belägringen af Crema Hadrianus IV dog (1159), uppstod ett dubbelt påfveval, i det att det kejserliga partiet förklarade sig för *Viktor IV*, men flertalet af kardinalerna för *Alexander III*, den samme, som så käckt fört ordet på riksdagen i Besançon. Han förklarade kejsaren och sina motståndare i akt, men begaf sig sjövägen till Frankrike, då han icke ansåg sig säker i Italien.

Emellertid drog kriget med Milano ut på tiden. Äfven under denna belägring sökte båda partierna att öfverträffa hvarandra i grymhet och vildhet. För att hämnas Milanoboarnes grymheter, hängde tyskarne de fleste af de tillfångatagne. Alla, som sökte tillföra Milanoboarne lifsmedel, förlorade högra handen. Fredrik svor att icke åter sätta kronan på sitt hufvud, förr än han eröfrat staden. Slutligen, den 1 mars 1162, efter

två års belägring, kommo Milanos konsuler och dess förnämsta ädlingar till lägret i Lodi, föllo till kejsarens fötter och gåfvo sig på nåd och onåd. Den 4 mars öfverlemnade 300 riddare nycklarne till alla portar och borgar samt stadens 36 fanor. De afgåfvo liksom konsulerna trohetsed. Dagen derpå kom allt folket, deladt i hundra hopar, barfotadt och med rep om halsen samt aska på hufvudet. Med kors uti händerna bådo de om nåd. Kejsaren satt till bords och lät Milanoboarne vänta en god stund i regnet. Slutligen trädde han ut och tog, omgifven af sina förnämste män, plats på en hög tron. Under dödstystnad gingo tågets oöfverskådliga led förbi honom, och hvarje skara nedsatte sin fana framför kejsaren. Nu kom "carrocio". Detta var en med jern beslagen vagn, i hvilken stod en rörlig stång, på hvars spets sutto ett kors och bilden af den helige Ambrosius, stadens skyddspatron. Då denna vagn kom midt för kejsaren, sänkte sig stången liksom för att bedja om nåd. Vagnen blef dock på kejsarens befallning sönderslagen. Dervid bröt Milanos hela befolkning ut i klagogråt, alla störtade till marken och bådo för Kristi skull om förbarmande, ty det syntes nu vara ute med Milanos makt. Alla gräto. Kejsaren ensam förblef orörd och sade med fast stämma: "I hafven alla efter lagens bud förverkat lifvet. Jag vill låta er behålla det, men ämnar vidtaga sådana mått och steg, att det för framtiden skall blifva eder omöjligt att begå dylika förbrytelser."

På en riksdag i Pavia afgjordes Milanos öde. Bittrast stämda voro sändebuden från de mot Milano fiendtligt sinnade städerna. "Milano," sade de, "skall nu sjelf tömma den bittra kalk, som det en gång tillblandade åt andra. Må det förstöras, såsom det förstörde Como och Lodi." Efter slutad öfverläggning tillkännagafs för Milanoboarne, att följande beslut fattats: "Milano skulle blifva öde och tomt, alla invånare lemna staden inom åtta dagar och bygga sig bostäder på fyra platser, hvar och en på två mils afstånd från den andra." Vid stadens förstöring visade sig invånarne från Lodi, Cremona, Pavia och Como verksammast. Öfver den öde marken drog man plogen och strödde salt i fårorna till

tecken, att staden evigt skulle ligga öde. Vid förstöringen skonades dock kyrkor, palats och konstverk. Nu, då staden låg i ruiner, satte kejsaren vid en tacksägelsefest i Pavia åter på sig kronan. Han hade inlöst sitt ord.

Efter ett kort uppehåll i Tyskland vände Fredrik med sin gemål tillbaka till Italien, dock utan här (1163). De kejserliga embetsmännen missbrukade öfverallt sin makt och behandlade invånarne med hårdhet och hån. Förgäfves sökte Fredrik genom sin närvaro tillintetgöra städernas sträfvan efter befrielse från de kejserliges förtryck. Med påfven Alexander försonade sig kejsaren icke heller, ehuru Viktors död (1164) erbjöd honom ett gynsamt tillfälle dertill. Tvärtom lät han välja en ny motpåfve, *Paschalis III*. Då nu ett förbund kom till stånd mellan Venedig och fyra lombardiska städer till gemensamt försvar mot de kejserliga embetsmännen, beslöt Fredrik att återvända till Tyskland och vidtaga anstalter för ett nytt tåg, så mycket mer som påfven Alexander III vunnit ett stort anhang i Rom och på det högtidligaste sätt mottagits af romarne.

Fredrik företog sitt fjerde tåg 1166. I början gick allt väl för kejsaren. Han vände sig först mot Rom, som han efter ett häftigt motstånd intog. Han insatte sin påfve Paschalis, som krönte kejsarens gemål. Men härmed var det slut med hans framgång. Den osunda väderleken alstrade elakartade sjukdomar, som inom loppet af åtta dagar bortryckte en stor del af hären. Dertill kom, att de italienska städerna voro djerfvare än någonsin, och i Lombardiet bildade sig ett mäktigt förbund till ömsesidig hjelp mot kejsaren. Alla dessa förklarade Fredrik i akt, med undantag af Pavia, Cremona och Lodi. För ögonblicket var dock antalet trupper så ringa, och lombarderna hade så väl besatt alla de bergspass, som ledde till Tyskland, att han endast genom en hemlig flykt kunde komma ut ur Italien. Han begaf sig till Savoyen och lät, för att afskräcka förföljarne, hänga några af den lombardiska gisslan i träden. Han löpte nu den största fara. I Susa gjorde borgarne till och med ett anslag mot hans lif. De ämnade mörda honom i hans säng. Planen förråddes, och

en trogen riddare, *Hermann von Siebeneichen*, som till det yttre liknade kejsaren, lade sig i hans säng, under det Fredrik förklädd undkom. Då borgarne upptäckte bedrägeriet, skonade de riddarens lif af aktning för hans ädla sjelfuppoffring. Efter kejsarens flykt förjagade italienarne alla tyska embetsmän och besättningar. Nästan hela Italien inträdde i det stora förbundet. Milano återuppbygdes och befästes, och för att trotsa kejsaren uppbygdes till påfvens ära staden Alessandria.

Fredrik dröjde nu öfver sex år i Tyskland dels för att göra storartade rustningar mot de förbundna italienska städerna, dels för att slita en mängd tvister, som uppstått under hans frånvaro. En häftig fejd uppkom med Henrik lejonet, hertig af Bayern och Sachsen. Denne furste, den mäktigaste näst kejsaren, hade utvidgat sina besittningar genom eröfringar från de vendiska folken i nuvarande Mecklenburg och Pommern och derigenom uppväckt sina grannars afund. Flere furstar ingingo derför förbund och anföllo honom från alla sidor (1166). Men Henrik gjorde tappert motstånd och uppstälde framför borgen i sin residensstad Braunschweig ett bronslejon såsom en sinnebild af sin tapperhet. Då kejsaren återkom från Italien, återstälde han lugnet. Hvar och en måste återlemna, hvad han eröfrat, och ingå fred (1168). På en riksdag i Bamberg följande året lät kejsaren välja sin femårige son Henrik till romersk kejsare och kröna honom i Aachen.

År 1173 anträdde Fredrik med en lysande här sitt femte tåg till Italien, dit han redan tre år förut hade i förväg skickat erkebiskopen *Christian* af Mainz med en del trupper. Det var en vildsint herre. I sin blåa vapenrock och sin gyllene hjelm sågs han öfverallt, der någon fara var å färde, och slog med sin väldiga stridsklubba fienderna till marken. Samma anda lifvade öfrige andans män i hans följe. Stormades slott och borgar, så voro de visst icke bland de sista. Efter sin ankomst lät kejsaren sticka i brand Susa, der man traktat efter hans lif, och skred till belägringen af Alessandria. Men här mötte han det mest hårdnackade motstånd och måste, då en här närmade sig till stadens undsättning, upphäfva belägringen (1175). Visserligen

slöts ett vapenstillestånd, men underhandlingarna, som emellertid pågingo, förde icke till något resultat. Då kejsaren nu måste sända hem största delen af sin här, emedan dess tjenstetid var slut, kunde han blott af en ny truppsändning från Tyskland vänta en kraftig fortsättning af kriget. Men då träffades han af ett oväntadt slag.

Hertig Henrik lejonet, den mäktigaste af de tyska furstarne, vägrade allt bistånd. Till sin ursäkt anförde Henrik sin ålder, ehuru han dock blott var fyrtiosex år gammal, och påfvens bannlysning, som dock under sexton år icke hade hindrat honom att lemna kejsaren hjelp. Fredrik inbjöd Henrik till en sammankomst i Chiavenna, der han använde hela sin öfvertalningsförmåga för att vinna den stolte hertigen. Slutligen, då intet annat hjelpte, föll han till och med ned för den oböjlige Henriks fötter. Icke dess mindre framhärdade denne i sin vägran. Då framträdde kejsarinnan och sade: "Stå upp, käre herre! Gud skall hjelpa eder, då ni en gång erinrar er denna dag och detta högmod." Hertigen kastade sig på sin häst och sprängde derifrån. Vänskapen mellan hohenstaufer och welfer var bruten.

I spetsen för de öfriga folken, som lemnade hjelp, beslöt Fredrik att genom en afgörande slagtning sluta den långa striden med lombarderna. Han angrep fiendernas till antalet vida öfverlägsna här vid Legnano (1176). Med lejonmod högg han in i fiendernas tätaste hopar, men då framstörtade en skara lombarder från ett bakhåll. Fredriks häst nedstacks, hans fana togs. Plötsligt skallade ropet: "Kejsaren är död!" Skräck och förvirring grepo tyskarne, som uppgåfvo allt motstånd. Många nedhöggos, många trängdes ned i floden, lombardernas seger var fullständig. Redan hade kejsarinnan, som trodde, att hennes gemål var död, anlagt sorgdrägt, då kejsaren på fjerde dagen efter slagtningen åter uppträdde i det trogna Pavia.

Sålunda hade allt i Italien gått förloradt för Fredrik, och med erkännandet af den kejserliga öfverhögheten stod det nu efter dessa fem tåg sämre till der än någonsin. Under sådana omständigheter såg sig kejsaren

nödgad till underhandlingar, som han genast började med påfven Alexander för att genom hans bemedling sluta fred med lombarderna. Till plats för underhandlingarna bestämdes Venedig. Kejsaren med sina stormän seglade på rikt prydda skepp till den berömda staden. Framför ingången till Marcuskyrkan väntade honom Alexander i påflig skrud. Fredrik, ledsagad af ett stort följe, kastade vid sin ditkomst kappan ifrån sig, föll ned för påfven och kysste hans fötter, hvarpå påfven gaf honom fredskyssen och förde honom in i kyrkan. Här gaf han honom framför altaret sin välsignelse, medan jublande lofsånger uppstämdes. Kejsaren, hvilken påfven redan hade löst från bannet, försonade sig fullkomligt med denne. Äfven med lombarderna slöts nu en varaktig fred (1177).

Fredrik vände tillbaka till Tyskland. Tiden var nu inne att ställa Henrik lejonet till rätta för hans olydnad mot rikets öfverhufvud. Då hertigen icke på tre riksdagar, som bestämdes för honom, infann sig, uttalades slutligen domen öfver honom. Han förklarades i riksakt och förlorade sina hertigdömen. Sachsen delades nu. Titeln hertig af Sachsen tillföll grefve *Bernhard* af Askanien, son till Albrekt björnen. Men han erhöll blott östra delen af det forna hertigdömet. Den vestra erhöll erkebiskopen af Köln. Bayern tillföll såsom hertigdöme *Otto af Wittelsbach*, som troget tjenat kejsaren. Han blef stamfader för det nuvarande bayerska furstehuset.

Visserligen sökte Henrik en tid bortåt och detta med lycka, göra motstånd mot verkställandet af denna straffdom, men då han icke förmådde besegra kejsaren, infann han sig på en riksdag i Erfurt (1181) och kastade sig till kejsarens fötter. Fredrik vardt djupt rörd öfver den olycklige Henriks öde, hvilken var hans frände och en gång varit hans bundsförvandt. Han upplyfte honom ädelmodigt och omfamnade honom under tårar. "Du är sjelf orsaken till ditt fall," sade kejsaren. Fullkomlig eftergift erhöll emellertid hertigen icke; han förlorade sina hertigdömen och behöll blott sina fädernebesittningar, Braunschweig och Lüneburg. Derjemte måste han på tre år lemna Tyskland. Han begaf sig till England

till sin svärfader Henrik II. Det welfiska husets glans var nu utslocknad. Från honom härstamma hertigarne af Braunschweig och den engelska konungafamiljen.

Då det sexåriga vapenstilleståndet med Italien gått till ända, slöt kejsaren, som nu var mildare till sinnes och mera böjd för lugn, en fred i Konstanz, efter hvilken stad freden äfven fått sitt namn (1183). Hufvudvilkoret var, att städerna skulle behålla och utöfva alla gamla rättigheter *inom* sina murar, men *utom* dessa blott sådana, som särskildt medgifvits dem. De valde sjelfva sina konsuler, men desse likasom borgarne måste hylla kejsaren såsom länsherre.

Den återstälda freden beslöt kejsaren fira med en riksfest, som i prakt och glans skulle öfverträffa allt, hvad man hittills sett. Pingsten 1184 samlade sig i Mainz på hans inbjudning Tysklands alla andliga och verldsliga furstar äfvensom de utländska sändebuden och en stor mängd främlingar. Staden Mainz räckte ej till för de tallösa skaror, som strömmade till festen, så att man blef tvungen att på en stor slätt vid Rhen uppslå tält, hvilka här utsträckte sig som en stad. Hela antalet menniskor uppgifves till 40,000, af andra till 70,000. Erkebiskopen af Köln ensam hade med sig ett följe af mer än 4,000 personer. En ofantlig mängd lifsmedel och vin anskaffades, och särskilda förrådshus inrättades härför. Ensamt för hönsen uppfördes två stora byggnader. Kejsaren undfägnade under tre dagar på det utsöktaste sätt alla, som kommit dit, såväl furstar och ädlingar som folket. Hos honom sjelf tjenstgjorde de förnämste riksfurstarne såsom hofmästare, kammarherrar, munskänkar och marskalkar. Öfverflödet vid festmåltiderna, den glänsande prakten i drägterna, de vackra adelsdamernas lysande utstyrsel och de mångfaldiga lekarna och förlustelserna bidrogo till den allmänna glädjen. Kejsaren tilldelade sina båda söner Henrik och Fredrik riddareslaget, emedan de under vapenlekarne hade utmärkt sig framför alla.

Samma år (1184) begaf han sig för sjette gången till Italien. Han behöfde nu ingen här. Allt groll mot de lombardiska städerna hade vikit ur hans sinne, och icke heller dessa tänkte vidare på forna strider. De

mottogo honom med stora hedersbetygelser, och han gladde sig också uppriktigt öfver dessa städers blomstring. Nu erbjöd sig ett tillfälle att med en ny konungakrona höja det hohenstaufiska husets glans. Han förmälde sin son Henrik med konung Henrik II:s af Sicilien enda anförvandt och arfvinge *Konstantia*. Hundrafemtio tungt lastade packhästar skola hafva fört de rika brudskatterna till Milano, der förmälningen firades med största prakt. Festligheterna och riddarspelen, till hvilka ädlingar från alla håll sammanströmmade, öfverträffade i prakt allt, hvad man i den vägen hittills skådat. Genom denna förmälning erhöll hohenstaufiska huset anspråk på Neapel och Sicilien.

Efter ett så bragdrikt lif hade Fredrik kunnat tillbringa sina sista dagar i lugn och ro, men nu ljöd plötsligt budskapet, att Jerusalem fallit i de otrognas händer. Åter vaknade till lif hänförelsen för det heliga landet, och äfven den ridderlige och fromme Fredrik beslöt att företaga ett Gudi behagligt tåg till det heliga landet.

---

2. Fredrik I:s korståg. Hans död.

Saladin, som härstammade från en kurdisk ätt, var i tjenst hos sultanen Nureddin. En gång åtföljde han en här till Egypten för att åter insätta en fördrifven vezir och blef sedan sjelf detta lands ståthållare. Efter Nureddins död blef Saladin sjelfständig herskare och kom nu äfven i besittning af Syrien. Denne utmärkte furste egde lysande egenskaper, hvilka icke heller kristne skriftställare vägrat sitt erkännande. Han var tapper, rättvis, välgörande, ädelmodig samt en vän och befordrare af vetenskaperna. Hans besittningar omslöto i en halfkrets de kristnes, så att desse derigenom hade mot sig en farlig fiende. Efter långa strider slöts ett vapenstillestånd mellan dem och Saladin. Sultanens moder företog i förlitande på denna öfverenskommelse en resa genom de kristnes länder, men der öfverfölls hon af kristne riddare, som dödade hennes följe och borttröfvade

hennes skatter. Då bröt Saladin upp från Damaskus för att hämnas fredsbrottet. I slaget vid Hittim eller Tiberias (1187) ledo de kristne ett fullständigt nederlag. Konungen af Jerusalem tillfångatogs jemte en mängd ädlingar. Saladin mottog med vänlighet fångarne i sina tält och räckte konungen gästvänskapsbägaren. Endast förrädaren, som brutit fördraget, sträckte han till marken. Jerusalem och andra städer föllo genom denna seger i Saladins hand. Jerusalems invånare fingo enligt ett fördrag friköpa sig med penningar ur fångenskapen, hvarje man med tio, hvarje qvinna med fem och hvarje barn med *ett* guldstycke. Då Saladin höll sitt intåg i staden, nedbrötos korsen, och ur Salomos tempel borttogos de kristnes heliga kärl. Invånarne hade fyrtio dagars anståndstid för att skaffa lösesumman och skulle enligt fördraget ha måst förblifva turkarnes fångar; men Saladin gaf dem friheten och beviljade dessutom en mängd fattiga fritt aftåg. Slutligen drogo de utvandrande förbi honom, hvarvid de i striden tillfångatagnes hustrur och barn anropade honom om nåd, och Saladin skänkte alla deras anhöriga friheten. Ja, han lät till och med bland de familjer, hvilkas män och fäder hade stupat, utdela 200,000 guldstycken. Med sådan mildhet behandlade Saladin sina trosfiender, så föga liknade Jerusalems eröfring af kurderna och seldsjukerna dess eröfring af det första korstågets kristne krigare.

Underrättelserna om den heliga stadens förlust väckte i det kristna Vesterlandet å nyo en liflig längtan att få draga ut och återtaga de heliga platserna. Äfven kejsar Fredrik beslöt ett korståg. Sedan han på allt sätt sörjt för rikets fred och genom sändebud, som han skickade till konungen af Ungern, till grekiske kejsaren, ja till och med till sultanen af Iconium, försäkrat sig om desses medverkan, bröt han upp med en här af 50,000 ryttare och lika många krigare till fots. Hären ankom utan att oroas till Belgrad. Men nu visade den grekiske kejsaren Isak Angelos den forna, hos grekerna vanliga trolösheten. Han lät kasta de kejserliga sändebuden i fängelse, och under sin fortsatta marsch genom Bulgarien fann korshären spärrade pass, förhuggningar och hopar af bulgarer, som, köpta af grekerna, omsvär-

made pilgrimerna med förgiftade pilar och andra kastvapen eller nedgjorde dem, som kommit vilse eller blifvit efter. Till följd deraf uppträdde nu äfven Fredrik i Tracien såsom i ett fiendtligt land, jagade de grekiska trupperna på flykten och tog ett omätligt byte i de plundrade städerna. I Philippopolis erhöll Fredrik från kejsar Isak en skrifvelse, full af högdragna uttryck och hotelser. Kejsaren kallade sig deri den *allra heligaste* och *jordens engel*, under det han betecknade Fredrik blott som Tysklands förnämste furste. Denne lät med förakt återsända skrifvelsen och bevärdigade den ej med något svar. Då Isak behandlade Fredriks sändebud med den största ringaktning, i det han icke en gång bjöd dem sitta ned, bevisade Fredrik deremot å sin sida Isaks sändebud den mest öfverdrifna artighet, men derjemte behandlade han deras stallknektar på samma sätt för att visa, att det ej var någon skilnad mellan de grekiska sändebuden och deras stallknektar. Ett af dessa sändebud vågade också trotsigt yttra, att Fredrik så mycket hellre måste lyda den *helige* kejsar Isak såsom sitt öfverhufvud, som han ju vore fångad med hela sin här liksom i ett nät. Dervid uppstod Fredrik, full af vrede, och sade: "Genom furstarnes val och påfvens bekräftelse är jag kejsare, men i känslan af min syndfullhet kallar jag mig dock icke helig. För närvarande har jag genom Guds nåd styrelsen öfver det grekiska riket i mina händer, så vida jag behöfver den samma för att nå mitt mål, och hvad beträffar nätet, hvaröfver I yfvens, så skall jag sönderslita det samma som spindelväf."

Fredrik öfvervintrade i Adrianopel och tvang slutligen grekiske kejsaren till ett fördrag, enligt hvilket korsfararne skulle på grekiska fartyg öfverföras till Asien och förses med lifsmedel.

När öfverfarten var gjord, lade de lika trolösa seldsjukerna de största svårigheter i vägen för pilgrimerna. Öfverallt framstörtade de lätta turkiska ryttarne ur bergsskrefvorna, hvarigenom tåget till Iconium kostade oräkneliga menniskor och hästar lifvet. De senare tjenade de hungrige pilgrimerna till föda. Så kom omsider hären till Iconium, dit seldsjukernes öfverlägsna

styrka hade samlats. Här uppstod en flere dagars förtviflad strid. Då faran var som störst, många fälde modet och veko tillbaka för de häftigt påträngande fienderna, ropade kejsaren: "Hvarför dröjen I, hvarför frukten I, som drogen ut från edra hem för att med edert blod köpa himmelriket? Kristus befaller, Kristus segrar!" Med dessa ord tumlade han om sin häst midt ibland dem och sprängde med ett lejons mod mot fienden. Detta anlopp förmådde icke saracenerne motstå. De gåfvo vika. Och i samma ögonblick svajade från staden Iconium de kristnes fanor, ty kejsarens son Fredrik, hertig af Schwaben, hade under striden med storm eröfrat den. Bytet var så rikt, att pilgrimerna ej kunde föra allt med sig (1190).

Hären tågade vidare och kom till Seleucia vid floden Kalykadnos i Cilicien, hvilken numera heter Selef eller Salef. Öfver floden ledde en smal bro, som mycket fördröjde härens öfvergång. Denna varade för länge för den ungdomligt djerfve Fredrik. Han sporrade sin häst och störtade ned i floden, men vågornas styrka var större än den ridderlige gubbens, och hans folk förde hans lik till andra stranden (1190). Öfver all beskrifning stor var härens bestörtning och sorg. Den begrof högtidligt i Antiokia hans inelfvor och hjerna. Den öfriga kroppen bisattes i Tyrus. Många af korsfararne vände redan nu om sjövägen till Europa. Större delen fortsatte dock under hertig Fredriks anförande tåget och kom till Akkon (Ptolemais), som belägrades af en kristen här. Här dog äfven hertig Fredrik i en farlig feber (1191), och de öfriga tyskarne hjelpte de belägrande.

Fredrik var, då han dog, omkring sjutio år gammal. Då underrättelsen om hans död kom till Tyskland, uppstod öfverallt sorg och klagan. Ja, folket kunde icke vänja sig vid tanken att hafva förlorat sin ridderlige kejsare. Och ännu fortlefver han i sagan: djupt under Kyffhäuser-berget i Thüringen sitter han sofvande, med slutna ögon vid ett bord af sten, hvarvid hans skägg vuxit fast. Korparne kretsa kring bergets topp, och först då en örn bortskrämmer dem, skall den gamle Barbarossa vakna upp ur sin slummer, och vid

hans återkomst erhåller hans rike ny glans och ny herlighet.

Fredriks utmärkta egenskaper berömmas af alla samtida. Han var af medelstor, men stark kroppsbygnad och hade något majestätiskt, men tillika intagande i sitt yttre; han var mycket blond, med krusigt hår och ett nästan rödt skägg, hvaraf italienarne gåfvo honom tillnamnet Barbarossa. Oaktadt all sin personliga tapperhet älskade han icke kriget. Sen till vrede, var han mycket försonlig mot ångrande. Hans andäktighet under böner och gudstjenst, hans frikostighet mot fattiga och hans rena seder gjorde honom till en typ af äkta ridderlighet. Hans vältalighet på sitt modersmål omtalas med berömmelse. Han tyckte om historien och dem, som dermed sysselsatte sig, och meddelade sjelf biskop *Otto af Freisingen* berättelser om sina bragder, ehuru han alltid anspråkslöst tillade, att de, jemförda med forntidens hjeltedater, voro blott en skugga.

32.

Richard Lejonhjerta, **konung af England** (1189—1199). — **Tredje korståget** (1190—1192).

Under Alfreds efterträdare (jemför k. 21) försvunno i England de välsignelserika frukterna af den store konungens verksamhet. De oroliga danskarne började åter att oupphörligt hemsöka riket. För att befria sig från dem fattade konung Ethelred det förderfliga beslutet att låta på en och samma dag mörda alla danskar i sitt rike (det s. k. danamordet, 1002). Men detta mord hämnades på ett fruktansvärdt sätt. Konung *Sven Tveskägg* landsteg med nya skaror och bemäktigade sig landet. Följden deraf var, att England från 1017 till 1042 lydde under danske herskare, Knut den store och

hans två söner. Derpå valdes visserligen åter en konung af angelsachsisk stam, men redan 1066 uppträdde *Vilhelm Eröfraren*, hertig af Normandie, segrade i den blodiga striden vid *Hastings* i Sussex och besteg Englands konungatron. Han behandlade sina undersåtar som en äkta tyrann. Efter honom följde Vilhelm II (1087—1100), derpå Henrik I (1100—1135). Då den senare efterlemnade blott en dotter såsom arftagerska till hans länder och hon var förmäld med *Gottfrid*, grefve af Anjou, kallad Plantagenet*), så öfvergick sedan 1154 Englands tron till dennes son *Henrik II* af Anjou, med hvilken huset *Plantagenet* tillträdde konungavärdigheten. Från detta hus härstammade *Richard*, som genom sin oförvägna tapperhet förvärfvat sig namnet *Lejonhjerta*.

Underrättelsen om Jerusalems eröfring af de otrogne väckte äfven hos Richard, hvars själ länge törstat efter krigisk berömmelse, begäret att företaga ett korståg. Den ridderlige konungen brann af otålighet att så fort som möjligt komma till Palestina och skydde icke ens att med våld anskaffa penningar dertill. Jemte honom tog *Filip August*, konung af Frankrike, korset, och båda konungarne träffades i Vezelai, hvarifrån de begåfvo sig till Lyon. Som man denna gång ämnade företaga färden sjövägen, begaf sig Filip till Genua och Richard till Marseille. I Messina sammanträffade båda åter. Men redan här uppstod tvist och afund mellan dem till följd dels af Filips och Richards olika karakterer, dels af den fiendtliga sinnesstämning, som rådde mellan engelsmännen och fransmännen. Detta spända förhållande mellan konungarne fortfor under hela korståget och bidrog i icke ringa grad till att omintetgöra dess lyckliga fullbordan.

Sedan korsfararne öfvervintrat på Sicilien, afseglade fransmännen på våren 1191 och framkommo lyckligt till Palestina. Strax derpå begaf sig äfven Richard på väg. Men en storm skingrade hans flotta och tvang honom

*) Namnet Plantagenets anledning och betydelse äro ej med säkerhet kända. Sannolikt har det uppkommit af namnet på den blomma *(planta genista)*, som Gottfrid plägade bära som prydnad på sin hjelm.

att söka hamn vid ön Cypern för att åter samla tillhopa fartygen. Ön Cypern styrdes då af en furste vid namn Isak, som tillfångatog de engelska pilgrimer, hvilka landade vid kusten, och fråntog dem allt hvad de egde. Richard fordrade nu upprättelse, och då denna vägrades, eröfrade han ön och insatte två engelska riddare såsom ståthållare. Derefter seglade engelska flottan vidare och kom lyckligt till Akkon.

Denna stad hade under nära två år belägrats af de kristne, och invånarne försvarade sig med den mest hårdnackade tapperhet. Nu lägrade sig fransmännen och engelsmännen framför staden jemte återstoden af den tyska hären. Man öfverenskom, att fransmän och engelsmän turvis hvar sin dag skulle storma Akkon, och denna täflingsifver förmådde invånarne, hvilkas nöd stigit till det högsta, att gå in på ett fördrag. Det beviljades dem fritt aftåg, hvarvid de emellertid ej skulle få medtaga annan egendom än sina kläder; derjemte skulle sultanen Saladin till båda konungarne betala 200,000 guldstycken såsom lösen för fångarne. Då vid intåget i staden hertig *Leopold* af Österrike, som utmärkt sig vid belägringen, planterade sin fana på ett af honom eröfradt torn, lät den stolte Richard rifva ned den och trampa den i smutsen, emedan en sådan rättighet endast tillkomme konungar, och Leopold vore blott hertig. Denne var för svag att göra motstånd, uppsköt sin hämd och uppslog sitt läger utanför staden *).

Icke heller Filip August kunde fördraga Richards öfvermod och grofhet, hvartill kom, att han kände sig ställd i skuggan genom dennes glänsande tapperhet, och han beslöt derför att återvända hem. Han qvarlemnade emellertid största delen af sin här och lofvade med ed före sin afresa att under Richards frånvaro

*) Andra berätta denna tilldragelse på följande sätt: Då Richard lät åter uppbygga Askalons af Saladin förstörda murar, ville han för detta arbete uteslutande använda tyskarne, men hertig Leopold satte sig deremot, yttrande, att han ej vore någon murare eller timmerman. Vredgad lät Richard nedslita Leopolds fana från dennes tält och släpa den i smutsen. Förbittrad lemnade Leopold med sina tyskar genast Österlandet, men glömde ej den smälek han lidit.

icke tillfoga denne någon skada, ja, till och med att försvara honom mot andra *).

Saladin förmådde icke genast anskaffa den fordrade lösesumman. Den grymme Richard lät då föra 2,000 fångar ur staden ut på en äng och obarmhertigt nedhugga dem. Öfver detta blodiga dåd kände han icke någon ånger, utan rättfärdigade det med orden: “Jag har gjort hvad jag bort.“ Och dock voro dessa män, som Richard här lät nedhugga, så ädla, att till och med ett kristet ögonvittne säger om dem: “Ingen på jorden skulle hafva öfverträffat dem, om blott deras tro hade varit den rätta.“

Så lejonlikt — ja nästan gränsande till det otroliga — Richards mod än var, lyckades han dock icke eröfra Jerusalem. Saladin var honom öfverlägsen i fältherretalanger och hade vidtagit förträffliga anstalter till Jerusalems försvar. Deraf kom det, att Richard tvenne gånger måste vända om utan att hafva uträttat något.

Han stod redan i begrepp att i Akkon inskeppa sig till England, då han fick veta, att Saladin hotade Joppe. Genast styrde han med några fartyg kosan dit. Han fann staden redan eröfrad, blott borgen hade de kristne ännu qvar. Han sprang emellertid modigt med de sina ned i hafvet, uppnådde stranden, dref turkarne i första angreppet ur staden och förföljde dem, ehuru han blott egde tre hästar. Derpå uppslog han med sina krigare, tillsammans måhända uppgående till 1,000 man, ett läger utanför stadens portar och lät skyndsamt återställa de förstörda murarne. Inom kort nalkades en talrik här af turkar. Då rusade plötsligt en soldat, som såg turkarne anrycka, in i Richards tält och ropade: “Vi äro alla utan räddning förlorade, o konung!“ — “Tig, eller du dör för min hand,“ ljöd dennes svar till honom och derefter skyndade han efter en rustning. Richard hann knapt få på sig sitt ringpansar; att ikläda sig benrustningen, dertill hade han och de fleste af de öfriga ej tid. Endast han sjelf och

*) Det egentliga skälet till hemresan var dock, att han ville begagna Richards frånvaro för att tillrycka sig dennes besittningar i Frankrike.

tio af hans män hade hästar. De öfrige riddarne lät Richard sluta sig tätt tillsammans, falla på knä, hålla fram sköldarne och ställa lansarne i sned riktning mot marken. Bakom hvarannan riddare stod en armborstskytt med sitt biträde, hvilket det ålåg att spänna bågen. Sex gånger försökte turkarne att spränga den tätt slutna massan, sex gånger slogos de tillbaka. Saladin, som gjorde allt för att lifva sina soldaters mod, ropade vred: “Hvar finnas de, som vilja göra konung Richard till min fånge?“ — “Herre,“ svarade en turk, “denne konung är ej såsom andra menniskor; ingen kan motstå hans hugg.“ Nu gaf Richard sjelf befallning om anfall. Med sina tio ryttare kastade han sig in bland fienden, nedgörande eller skingrande allt i sin väg. Den fiendtliga slagordningens alla led genombrötos från flanken till eftertruppen, från högra flygeln till den venstra. En gång omringades Richard af hundra turkar, på en af dem afhögg han med ett slag af sitt svärd, trots den starka rustningen, hufvud, axel och arm. Midt under den mest rasande striden kom till honom ett ilbud, att turkarne trängt in i staden. Med en banérförare och fem riddare sprängde han af till Joppe, red på den första gatan ihjel tre turkar och utbredde sådan förskräckelse, att alla flydde för honom såsom fältets djur för det hungriga lejonet. Sålunda rensade han staden och var om aftonen herre på slagfältet.

Med Saladin slöts ett vapenfördrag, enligt hvilket kuststräckan från Akkon till Joppe förblef de kristnes tillhörighet och alla pilgrimer fingo ostörda besöka den heliga grafven. År 1192 seglade Richard tillbaka till Europa. Hans underbara tapperhet lefde länge i saracenernas minne. Saracenska mödrar plägade skrämma sina gråtande barn med ropet: “kung Richard kommer!“ och ryttaren frågade sin häst, då denne skyggade: “ser du Richard!“

Någon tid derefter dog äfven den utmärkte Saladin (1193). Döende sade han till sin son: “Ära den högste guden och följ hans bud, så blir du lycklig. Akta dig för att utgjuta blod; utgjutet blod sofver icke. Förvärfva dig dina undersåtars hjertan och sörj för

deras välfärd; den är dig anförtrodd af Gud och mig. Tillvinn dig emirernas (furstarnes) hjertan; jag har genom mildhet kommit till styrelsen. Förolämpa ingen; menniskor försonas först efter tagen hämd; blott Gud, som är nådig, förlåter den ångrande.“ Han efterlemnade i kontanta penningar blott 47 silfvermynt och ett guldstycke.

Richard förföljdes på sin återfärd af många olyckor. Länge drefs han af stormar omkring på hafvet. Slutligen led han skeppsbrott och måste under stora faror fortsätta resan landvägen. Tyskarne hade kännedom om den väg, han måste taga, och lurade på honom, ty de voro förbittrade, emedan han behandlat dem med öfvermod vid Akkon. Förklädd till köpman, sökte han komma fram, men hans tjenare, som på torget i Wien inköpte lifsmedel, förrådde sig genom vesterländska mynt, och Richard röjde sig genom en dyrbar ring. På detta sätt upptäcktes han och togs till fånga af Leopold af Österrike, hvilken han en gång så djupt förolämpat. Denne måste emellertid inom kort utlemna honom till kejsar Henrik VI, som lät insätta honom i fängelse under sträng bevakning för att utpressa en stor lösesumma för honom, innan han utlemnade honom. Hit anlände en gång hans vän sångaren Blondel, som efter långt sökande fått reda på hans vistelseort. Vid foten af tornet sjöng han de första stroferna af Richards älsklingssång; en röst från tornet fortsatte och sjöng slutet deraf. Då skyndade Blondel till England för att arbeta för konungens befrielse.

Tretton månader hade hans fångenskap varat, då han mot en ofantlig lösesumma åter frigafs. När Filip August, som trots sitt edligt gifna löfte infallit i Richards land, fick kunskap derom, skref han till Richards broder Johan: “Tag dig i akt; djefvulen är åter lös!“ Richard förlät sin broder, ehuru han gjort uppror mot honom. Hans krig mot Filip August blef utan vidare följder, emedan England utarmats genom anskaffandet af den stora lösesumman.

Richard fann sin död i striden mot en af sina vasaller, hvilken han belägrade i slottet Chalus (i Limousin). Denne vasall hade funnit en skatt och väg-

rade att utlemna den till Richard. Under belägringen träffades Richard af ett pilskott i venstra armen. I samma stund gaf han befallning att storma, och då slottet eröfrats, lät han hänga hela besättningen med undantag af bågskytten Bertrand de Gourdon, som hade sårat honom. Såret var i sig sjelft icke dödande, men blef det genom läkarens oskickliga behandling. Då konungen kände sitt slut nalkas, lät han Gourdon komma fram till hans läger och frågade honom, hvad han gjort honom, efter han med sådan fiendtlighet riktat sin pil mot honom. "Du dödade med egen hand min fader och mina två bröder," svarade denne, "och mig ville du låta hänga; nu är jag i ditt våld, och du kan hämnas på mig, såsom du för godt finner, men jag skall med glädje utstå alla plågor, då den trösten unnats mig att befria verlden från en så skadlig menniska." Konungen befalde, att man skulle gifva bågskytten hans frihet, men anföraren för trupperna, som stodo i konungens sold, lät hemligen åter gripa honom samt flå honom lefvande och hänga honom.

Richard var obestridligen sin tids förnämste hjelte, äfven berömd för sin kärlek till skaldekonsten. Men skuggsidorna i hans karakter öfvervägde hans förtjenster. Han var stolt och öfvermodig, vild ända till djuriskhet, böjd för hårdhet och grymhet, girig och oförsonlig.

33.

Fredrik II (1215—1250). — **Korståg.**

Efter Fredrik Barbarossa följde hans son, Henrik VI (1190—1197). För att underlägga sig riket Sicilien, som genom arf tillfallit honom, företog han ett tåg till nedre Italien, der emellertid hans motståndare, som motvilligt lydde under tysk styrelse, hade valt en motkonung. Då slutligen Henrik bemäktigat sig riket

förfor han vid bestraffningen af en förment sammansvärjning med en grymhet och hämdgirighet, som satte en svår fläck på hans minne.

Han efterlemnade en treårig son *Fredrik.* Honom tillföllo nu hans arfländer Neapel och Sicilien, och påfven Innocentius III (1198—1216) blef hans förmyndare. I Tyskland reste sig åter hohenstaufernas och welfernas partier. De förre valde hertig Filip af Schwaben, de senare Otto, yngste sonen till Henrik lejonet, och nu utbröt åter striden mellan welfer och ghibelliner, hvarunder Tyskland å nyo blef skådeplatsen för ett tioårigt, förödande inbördes krig. Filip var redan nära att segra öfver sin motståndare, då han (1208) mördades i sitt palats af pfalzgrefven *Otto af Wittelsbach.* Otto IV var nu ensam konung. Men hans förhållande till påfven Innocentius III blef efterhand så fiendtligt, att denne bannlyste honom och uppmanade sin myndling, den unge Fredrik, att söka vinna tyska konungakronan. Fredrik kom till Tyskland, och der tillvann han sig genom sitt behagliga, intagande väsen och sin stora frikostighet lika snart folkets hjertan, som Otto IV sjönk i dess aktning. Öfvergifven af sina anhängare, dog Otto år 1218 på Harzburg.

Fredrik kröntes i Aachen. Redan vid sin kröning hade han gjort ett löfte att företaga ett korståg. Men först sökte den nye konungen befästa sin makt i Tyskland, och då varande påfven Honorius III, en mild man, beviljade honom det ena uppskofvet efter det andra. Fredriks nioårige son Henrik valdes till romersk konung, och Fredrik sjelf företog ett tåg till Rom för att låta kröna sig till kejsare. Kröningen försiggick i Peterskyrkan, och här förnyade kejsaren sitt löfte att draga till det heliga landet. Samtidigt gaf påfven honom ny anståndstid härmed, emedan kejsaren först ville återställa lugnet inom sina arfländer Neapel och Sicilien.

Åt dessa länder egnade Fredrik den största omsorg. Han införde der en förbättrad lagstiftning, och genom befordrande af industri, konster och vetenskaper bragte han dessa stater i den herligaste blomstring.

Oupphörligt erinrade påfven kejsaren om uppfyllandet af hans löfte; men denne dröjde dermed år från

år. Då Honorius afled (1227), besteg den åldrige, men djerfve och verksamme Gregorius IX påfvestolen, och han manade genast kejsaren att företaga det heliga tåget. Stora skaror af korsfarare strömmade nu verkligen också till Apulien för att anträda tåget. Men snart utbröto bland pilgrimerna elakartade sjukdomar. Emellertid inskeppades en stor mängd, och äfven Fredrik följde bland dem i sällskap med sin vän, landtgrefven Ludvig af Thüringen, den heliga Elisabets gemål. Om bord på flottan angrepos båda af en smittosam sjukdom och läto efter tre dagars färd åter landsätta sig vid Otranto. Landtgrefven dog, de pilgrimer, som skyndat i förväg, vände med grämelse tillbaka hem på olika vägar vid underrättelsen, att kejsaren icke medföljde, och dermed var hela tåget om intet (1227).

Påfven Gregorius förgrymmades och slungade i sin vrede bannstrålen mot kejsaren. För att emellertid visa, att hans sjukdom icke varit blott och bart en förevändning, anträdde kejsaren åter följande år (1228) ett korståg, för hvilket han vidtog de förträffligaste anstalter. Då uttalade påfven för andra gången bannlysning öfver Fredrik, som sålunda blef bannlyst den ena gången, emedan han underlåtit korståget, den andra gången derför att han företagit det. Ja, påfven uppmanade till och med till ett krig mot Neapel och lät utmärka den heliga stolens för detta ändamål värfvade trupper med ett tecken, föreställande Petri nyckel, sydd på vapenrockarna.

Fredrik hade emellertid lyckligt landstigit i Akkon. I början kommo honom der varande kristne riddare till mötes med vänskap och beredvillighet. Men då de fingo kännedom om påfvens bannlysning, drogo de sig alla tillbaka och visade till och med fiendskap mot honom. Vid den tiden var sultanen Kamel af Egypten i besittning af Palestina, och Fredrik fann honom mycket benägen för en fredlig uppgörelse. Genom skickliga underhandlingar vann han nu utan svärdslag, hvad de mäktigaste furstar före honom icke kunnat ernå med så mycket blod och så många faror. Sultanen afträdde under ett tioårigt vapenstillestånd (1229) Jerusalem och de mellan Joppe och Jerusalem liggande städerna och

landskapen samt fordrade blott skydd och säkerhet för derstädes boende muhammedaner och fritt tillträde för dessa till Salomos tempel, hvilket de höllo i lika stor vördnad som de kristne. Fredrik drog med glädje in i Jerusalem, men samma dag ankom dit äfven erkebiskopen af Cesarea och uttalade i patriarkens af Jerusalem namn interdiktet öfver staden och den heliga grafven. Fredrik gick dock in i kyrkan, och då ingen prest ville läsa messan och kröna den bannlyste, satte han sjelf vid altaret kronan på sitt hufvud. Herman von Salza höll på tyska och franska ett tal till folket. Efter en kort vistelse i det heliga landet steg kejsaren i början af maj (1229) åter om bord och landsteg efter en snabb resa lyckligt vid Brundusium.

Under Fredriks frånvaro hade påfvens här infallit i Apulien. Påfven hade äfven utspridt förklenande rykten om kejsarens framgångar. Plötsligt uppträdde Fredrik sjelf, och "nyckelsoldaterna" veko öfverallt tillbaka och utrymde inom få veckor kejsarens stater. Genom denna de kejserliga vapnens framgång blef påfven tvungen till eftergifter. En fred ingicks, och kejsaren löstes från bannet.

I Lombardiet rådde ständig oro och fördes oupphörliga fejder, i det att städerna under hat och förbittring bekrigade hvarandra; ja, till och med inom de särskilda städernas murar rasade partistrider. Kejsarens anseende hade här förlorat all betydelse. Men Fredrik var fast besluten att göra sina rättigheter såsom regent gällande och få ett slut på det rättslösa tillståndet i öfre Italien. Dermed började en strid, som fortfor under hela hans återstående regeringstid. De trolösa lombarderne retade till och med till uppror hans son Henrik, som under faderns frånvaro förde styrelsen i Tyskland. Men då Fredrik ankom dit, måste Henrik strax gifva sig och anropade kejsaren om nåd. Han erhöll förlåtelse, men gjorde dock ett andra försök till uppror; ja, man talade om, att sonen hade velat förgifta sin fader. Han blef då tagen till fånga och sänd till ett fängelse i Apulien (1235), der han afled (1242) efter sju års fångenskap. Vid hans död förklarade Fredrik offentligt: "Jag tillstår, att den

lefvande konungens stolthet icke kunde böja mig, men sonens död har rört mig djupt, och jag är hvarken den förste eller den siste, som utstått lidanden genom söners olydnad och dock gråtit vid deras graf."

Lombarderne vägrade fortfarande att erkänna kejsaren såsom sin öfverherre och att svärja honom trohet. Visserligen tillfogade Fredrik dem ett grundligt nederlag i slaget vid *Cortenuova* (1237), men nu slöt sig Gregorius, som fruktade kejsarens öfvermakt i Italien, åter närmare till städerna. Icke heller kunde han förlåta Fredrik, att han utnämde sin son, den vackre *Enzio*, till konung af Sardinien, på hvilken ö påfvarne under lång tid gjort anspråk. Då uttalade påfven åter bannlysning öfver kejsaren. Kejsaren och påfven angrepo hvarandra i offentliga skrifter och slungade mot hvarandra de hårdaste tillvitelser. Gregorius anklagade kejsaren för otro, hädelse mot Gud och kätteri och jemförde honom med djuret med björnfötter och lejonklor, hvilket omtalas i Uppenbarelseboken, hvaremot kejsaren kallade påfven för den stora draken och antikrist.

Fredriks ställning blef betänklig, då efter Gregorii död *Innocentius IV* besteg påfvestolen. Han hade ända tills han valdes till påfve varit vänligt sinnad mot kejsaren, men då denne fick kännedom om hans utnämning, utropade han: "Jag fruktar, att jag förlorat en vän bland kardinalerna och återfinner en fiendtlig påfve. Ingen påfve kan vara ghibellin!" Och detta var äfven förhållandet, ty Innocentius hyste ingen mindre plan än att fullkomligt störta kejsaren. Han begaf sig från Italien till Lyon, och då han här kände sig i större säkerhet, förnyade han bannlysningen öfver kejsaren. En prest i Paris, som skulle kungöra bannlysningen, sade till sin församling: "Vi veta, att det är strid mellan påfven och kejsaren, men hvem det är som har rätt, veta vi icke. Jag har fått befallning att uttala bannlysning öfver kejsaren. Jag utlyser härmed bannet öfver den, på hvars sida felet ligger; den oskyldige gifver jag absolution." Den djerfve talaren bestraffades af påfven för sin frimodighet, men Fredrik sände honom en ansenlig gåfva.

Innocentius sammankallade ett kyrkomöte i Lyon (1245). Fredrik lät der sin advokat *Taddeus* från Suessa föra hans talan, men oaktadt dennes förträffliga försvarstal uttalade påfven, som nu en gång föresatt sig att störta kejsaren, bannlysningen öfver honom och förklarade honom och hans son Konrad för afsatta. Då bannlysningen kungjordes, kastade biskoparne, som buro brinnande vaxljus i händerna, dessa till marken, så att de slocknade. Taddeus lemnade vid åsynen deraf församlingen och ropade, slående sig för sitt bröst: "Detta är vredens, olyckans och förderfvets dag!"

Påfven uppfordrade nu furstarne att välja en ny kejsare. Omsider voro de andliga ständerna *) beredde dertill och valde landtgrefven af Thüringen Henrik med tillnamnet Raspe (den vilde), och denne kröntes också i Aachen. Med stora summor, som af de påfliga utpressades i England, Frankrike och Spanien, mutades de verldsliga furstarne; skaror af tiggarmunkar predikade korståg mot Fredrik, och riklig aflat lofvades dem, som affölla från kejsaren. Dock kunde Henrik, som folket på spe kallade munkkonungen, icke uppträda mot konung Konrad och blef slutligen fullkomligt slagen af denne (1246). Året derpå dog Henrik maktlös på Wartburg.

Påfven och hans parti dröjde emellertid icke att uppsöka en ny motkonung. Slutligen lät den knapt tjuguårige grefven *Vilhelm af Holland* förmå sig att mottaga kronan, men kunde aldrig vinna något anseende. Under det Konrad och Vilhelm bekrigade hvarandra, fortfor äfven striden i Italien. Fredriks sista lefnadsår voro en oafbruten kedja af olyckor. Hans son Enzio, som i tapperhet, ädla egenskaper och skönhet utmärkte sig framför andra riddare, blef i en strid tillfångatagen af bolognesarne, som triumferande förde den knapt tjugufyraårige hjelteynglingen in i sin stad. Trots alla anbud, som gjordes af den djupt bedröfvade fadern, höllo de hans son i fängelse i tjugutvå år eller till hans död. Likaså måste det djupt smärta kejsaren, då

*) Med *ständer* menades i Tyskland de stater och landsdelar, andliga och verldsliga, som utgjorde och söndersplittrade tyska riket.

Peter de Vineis, hans kansler, som han mer behandlat som vän än som tjenare, anklagades för förräderi mot kejsaren. Det sades, att Peter hade velat förgifta Fredrik. Han fängslades och beröfvade sig lifvet i fängelset. Fredrik hade sjelf ingen framgång i kriget, och gift, blandadt af påfven, hotade hans lif.

Af dylika ansträngningar och ödets svåra slag försvagades kejsarens helsa. I Firenzuola, i närheten af Luceria i nedre Italien, föll han i en sjukdom; och der dog han i sin mest älskade sons, Manfreds, armar. Hans grafvård visas ännu i dag i Palermo.

Fredrik, som måste rikta hela sin verksamhet mot Italien, hann föga sörja för Tysklands angelägenheter. Detta rike befann sig nu i det förskräckligaste tillstånd. Dertill bidrog, att det under Fredriks regering hotades af hopar af vilda mongoler. Detta folk, snarlikt de gamle hunnerna, hade i trettonde århundradet brutit fram ur Asien och under sin störste herskare, den fruktansvärde *Dschengis-kan Temudschin* *) stiftat ett väldigt rike. Hvart mongolerne drogo, betecknades deras väg af mord, brand och förödelse. Under Dschengis-kans efterträdare framträngde de genom Ryssland och Polen till Tyskland. I Schlesien tågade hertig Henrik den fromme dem till mötes. Visserligen segrade mongolerna i slaget vid Liegnitz (1241), men hade dock lidit så stor förlust, att de slogo ur hågen att fortsätta tåget mot vester, och anträdde återtåget med sitt rof och nio säckar med öron, som de afskurit stupade fiender.

Kejsar Fredrik II hade en vacker kraftfull växt och ädla anletsdrag. Han var en befordrare och kännare af, ja en mästare i konster och vetenskaper, den förste, som anlade konstsamlingar, nämligen i Neapel och Capua. Sex språk förstod han, var vän af skaldekonst och sång, ja, till och med sjelf lycklig diktare. Så ofta han kunde lemna regeringsomsorgerna å sido, hängaf han sig åt de sköna konsternas förädlande nöjen. Med honom slocknade ett rikt och ädelt lif.

---

*) Man vet ej med visshet, hvad *Dschengis-kan* betyder; möjligen »högste herskare». Ordet är icke ett nomen proprium, såsom det vanligen ansetts.

34.

Konradin. — Karl af Anjou.

Konrad IV hade intet anseende i Tyskland och dog redan 1254, efterlemnande en tvåårig son med samma namn, hvilken italienarne för hans ungdom kallade *Corradino* (*Konradin*, d. ä. den lille Konrad). Under dessa förhållanden gjorde påfven Innocentius, som ville frånrycka hohenstauferna äfven riket Sicilien, ett försök att förena det samma med kyrkostaten. Då reste sig mot honom *Manfred*, en naturlig son till Fredrik II, slog påfvens här på flykten och behöll riket till 1266. Under denna tid hade Innocentii efterträdare utbjudit riket såsom påfligt län än åt den ene än åt den andre fursten. Slutligen gafs det åt *Karl af Anjou*, grefve af Provence och yngste broder till konung Ludvig IX af Frankrike. Karl var en modig och verksam, men vinningslysten och grym man, i hvars hjerta inga ädla känslor trifdes, och hvars menniskofiendtliga sinnelag afspeglade sig i hans mörka anletsdrag. För att eröfra sitt nya rike uppträdde han med en här i Italien. Manfred var rustad till kriget. Det kom till ett slag vid Benevent (1266), som Manfred förlorade genom förräderi bland ädlingarne i hans här. Sjelf störtade han sig in bland fienderna, och tappert kämpande dog han hjeltedöden. Karl af Anjou var nu konung och kröntes i Neapel.

Konungens styrelse blef dock snart outhärdlig för undersåtarne. Han behandlade hohenstaufernas anhängare med blodig grymhet och förärade sina franska stormän de rikaste besittningar. Icke ens påfvens bud brydde han sig om. Då sände de, som hyllade hohenstauferna, budskap till Tyskland till Konradin, att han skulle komma och öfvertaga sitt fädernerike. Konradin beredde sig att följa dessa uppmaningar. Från ungdomen hade han lefvat obemärkt hos sin farbroder,

hertig Ludvig af Bayern, men sina förfäders höga ande saknade han ej. Förgäfves varnade honom hans ömma, bekymrade moder, full af dystra aningar: Italien med sina skatter, sina nöjen, sina retelser hade lockat till sig alla hohenstauferna, men endast till säkert förderf. Äfven denna gång skulle det nog lägga i dagen sitt forna svek. Det oaktadt stod Konradin fast i sitt beslut att tillkämpa sig det land, han ärft från sina kejserliga förfäder, eller värdig dem gå under, hellre börja en farlig och svår kamp än lefva hemma i säkerhet, men utan rykte. Med ridderligt sinne sålde och förpantade han de sista spillrorna af de hohenstaufiska godsen i Schwaben och värfvade dermed en här, i spetsen för hvilken han i sällskap med sin förtroliga vän, prins Fredrik af Baden, år 1267 anträdde tåget öfver Alperna.

I början gick företaget lyckligt. Hohenstaufernas anhängare (ghibellinerne) slöto sig öfverallt till den unge Konradin, ja, romarne förde honom, påfven till trots, i triumf in i sin stad. Pisaboarne hade utrustat en flotta, som vid Messina vann en lysande seger öfver Karls galerer. Hela Sicilien reste sig mot de hatade fransmännen. Karl af Anjou befann sig i den svåraste belägenhet. Blott en lycklig drabbning kunde rädda honom. Och han vann också verkligen slaget vid *Tagliacozzo* eller *Scurcola* i landskapet Abruzzo, der Konradin blef fullkomligt slagen (1268). De hohenstaufiske riddarne, som redan hade segern i sina händer, splittrade sig för tidigt. Då bröto fransmännen fram från ett bakhåll och vunno segern. Konradin och hans vän Fredrik blefvo på sin flykt förrådde och till Karl utlemnade af Johan Frangipani, hvars familj kejsar Fredrik II öfverhopat med välgerningar.

Konungen lät kalla domare och rättslärde till Neapel, genom hvilkas utslag Konradin skulle dömas till döden såsom brottslig mot kyrkan, såsom upprorsstiftare och högförrädare. Då domarne hörde konungens anklagelse, förfärades de mycket, men vågade icke oförbehållsamt uttala sin mening. Då uppträdde slutligen den ädle Guido af Suzara och sade med hög och fast röst: "Konradin har icke kommit som en röfvare och

upprorsmakare, utan i förlitande på sin goda rätt. Han var icke förmäten, då han försökte att i öppen strid återtaga sitt fäderneärfda rike. Han har icke en gång tillfångatagits under angreppet, utan under flykten, och att skonsamt behandla fångar, det bjuder både gudomlig och mensklig lag.“ Förvånad öfver denna oväntade förklaring, invände konung Karl deremot, att Konrads folk hade till och med uppbränt kloster, men Guido svarade oförskräckt: “hvem kan bevisa, att Konradin och hans vänner gifvit befallning om detta? Har icke sådana dåd föröfvats af andra härar? Och tillkommer det icke kyrkan ensam att döma om förbrytelser mot kyrkan?“ Alla domare med undantag af en, Robert af Bari, frikände nu Konradin och hans kamrater. Men denna enda röst var nog för konungen för att af egen maktfullkomlighet uttala dödsdomen öfver Konradin och alla de öfriga fångarne.

Konradin satt och spelade schack, då den förfärliga domen förkunnades för honom. Den sextonårige ynglingen visade dervid en fattning, som var värdig hans hjelteslägt. Han begagnade, likasom hans kamrater, den korta tid, som ännu återstod honom, för att göra sitt testamente och under bikt och bön försona sig med Gud. Den 29 oktober 1268 fördes de dömde till schavotten. När Robert af Bari, den orättvise domaren, på konungens befallning hade uppläst domen, uppstod ett doft mummel bland de närvarande; men fruktan tillslöt allas mun, och blott grefve Robert af Flandern, konungens egen måg, sprang fram i vredesmod och ropade till Robert af Bari: “huru vågar du, fräcka skurk, döma till döden en så stor och herlig riddare?“ — och på samma gång högg han till honom med svärdet, så att han bars död bort. Konungen kufvade sin vrede, men domen blef oförändrad. Derefter bad Konradin att ännu en gång få ordet, hvarpå han yttrade med stor fattning: “Inför Gud har jag såsom en stor syndare förtjent döden, men här döms jag orättvist. Jag frågar alla de trogne, för hvilka mina förfäder här sörjde så faderligt, jag frågar alla furstar i detta land, om den är skyldig till döden, som försvarar sina och sitt folks rättigheter. Och om jag ock vore skyldig, huru vågar

man så grymt straffa de olycklige, hvilka med berömvärd trohet slutit sig till mig?“ Alla närvarande rördes, blott Karl förblef orörd. Konrad nedkastade sin handske från schavotten, likasom framkallande hämden, omfamnade sina dödskamrater, i synnerhet Fredrik af Baden, afdrog derefter sina öfverkläder och sade slutligen, i det han lyfte händerna mot himmelen: “Jesus Kristus, all verldens herre, ärones konung, då denna kalken icke kan gå ifrån mig, befaller jag min anda i dina händer.“ Derpå knäföll han, men reste sig ännu en gång och utropade: “o, min moder, hvilket lidande bereder jag dig icke!“ Efter dessa ord mottog han dödshugget. När Fredrik såg sin väns hufvud falla, uppgaf han under gränslös smärta ett så häftigt anskri, att alla började gråta. Derpå föll äfven hans hufvud. Karls blodtörst var dock ännu icke tillfredsställd. Mer än tusen skola efter hvarandra hafva förlorat lifvet.

Så olyckligt slutade hohenstaufernas ärorika slägt; ty äfven de ännu återstående ättlingarne af den samma förföljdes af olyckan och dogo i fängelse.

35.

Den sicilianska aftonsången.
(1282.)

Kyrkan hade fullständigt segrat i striden mot hohenstaufernas af den samma hatade slägt, men skulle snart få i Karl af Anjou en ny farlig motståndare. Såsom hufvudman för guelferne, såsom det mot de tyska kejsarne fiendtliga partiet i Italien fortfarande kallades, lyckades han göra sitt inflytande gällande i hela Italien, och i det han utsträckte sin hand efter romerska kejsarkronan, vidtog han äfven åtgärder för att beröfva grekiske kejsaren hans tron. På påfvevalet förstod han att utöfva en sådan inverkan, att hans verktyg upphöjdes

på Petri stol. Men fallet från den hastigt uppnådda höjden uteblef icke, och i den *sicilianska aftonsången* följde, om också först efter fjorton år, den förfärligaste hämd för det myckna orättvist utgjutna blodet.

Den stränghet, hvarmed den känslolöse Karl af Anjou behandlade sina italienska länder, hvilade i synnerhet tung på ön Sicilien, hvilken, förut särdeles tillgodosedd af hohenstauferna, nu på alla sätt tillbakasattes och kränktes. Fortfarande gåfvos nästan alla både högre och lägre embeten åt fransmän, som i stora skaror invandrade. De mest tryckande utskylder och pålagor kräfdes med gränslös godtycklighet, och brandskattningar, indragningar af gods och andra straff hotade ständigt. Då fattade *Johan af Procida*, herre till ön af samma namn, en gammal anhängare till hohenstauferna, beslutet att befria Sicilien från det franska herraväldets ok. Såsom en af Konradins anhängare hade han förlorat sina gods, men funnit skydd och säkerhet vid Peter den tredjes af Aragonien hof, hvilkens gemål var dotter till konung Manfred. Uppfyld af hat mot fransmännen och af trohet mot hohenstaufernas hus, eggade han Peter till att hämnas på Karl och befria de förtryckta. Då Peter icke ansåg sig nog stark, drog Johan af Procida omkring öfverallt för att skaffa honom bundsförvandter. Han begaf sig hemligen till Sicilien, der han knöt förbindelser med inflytelserika adelsmän, och derifrån, förklädd till munk, till Konstantinopel, der den grekiske kejsaren, som icke var obekant med Karls afsigt att beröfva äfven honom hans rike, bisprang honom med penningar och lofvade vapenhjelp. Nu fattade Peter af Aragonien mod. Han började rusta en flotta, och då han föregaf, att han dermed ämnade företaga ett korståg mot de otrogne af Afrika, fick han penningebidrag dertill af Frankrikes konung och, såsom det säges, till och med af sjelfva Karl af Anjou.

Men han hade ännu ej kommit med sina skepp till Afrikas kust, då den af Johan af Procida ledda sammansvärjningen genom en tillfällighet utbröt (på eftermiddagen annandag påsk 1282). Borgarne i staden Palermo på Sicilien hade för sed att bevista aftonsången

i kyrkan Montreal, som ligger utanför staden. Det var en vanlig promenad, och sjelfva fransmännen togo del i högtiden, men de hade förbjudit invånarne att bära vapen, med hvilka man eljest på sådana dagar plägade öfva sig. Under sken af att vilja undersöka, om ej vapenförbudet öfverträddes, tillät sig en fransman, vid namn *Drouet*, en grof näsvishet mot en ung flicka, som spatserade tillsammans med sina föräldrar och sin trolofvade. Vanmäktig sjönk hon i sin trolofvades armar. Hennes anhöriga sprungo vredgade till, alla förbigående togo del i händelsen, Drouet nedstacks, och inom ett ögonblick såg man tusen gömda dolkar blottade och tusen ögon blickande omkring efter hämdoffer. Ropet: "död åt fransmännen", skallade, och inom några få minuter var mördandet allmänt. Ett blodbad följde nu, i hvilket alla fransmän nedgjordes. Ingen enda fann nåd. Man spejade omkring så länge, tills man trodde sig hafva utplånat hvarje spår af främlingarne i Palermo. Upproret utbredde sig härifrån öfver hela ön. I Catania ensamt dödades 8,000 fransmän. För att igenkänna dem, lät man, såsom det berättas, hvarje obekant uttala ordet *Ciceri*, något som var omöjligt för fransmännen. I Taormina, dit många hade flyktat, gick det på samma sätt. I Messina, der upproret senast utbröt, mördades 3,000 fransmän. På hela Sicilien skonades blott två franske adelsmän. Detta blodbad, som kallas *den sicilianska aftonsången*, var ett förskräckligt dödsoffer åt Konradins skugga.

Karl af Anjou befann sig hos påfven Martin IV, då han mottog den förfärliga underrättelsen härom. I vredesmod bet han i knoppen på sin käpp och svor sicilianarne en fruktansvärd hämd. Påfven förklarade dem i bann. Men då Karl med stor härstyrka belägrade Messina, landade Peter af Aragonien med 30,000 man, lät kröna sig i Palermo till konung, tvang Karl att upphäfva belägringen och förstörde en stor del af hans flotta. Peter blef herre öfver Sicilien. Striden varade ännu många år, men alla fransmännens försök att åter eröfra ön misslyckades. Först år 1302 slöts en fred, hvarigenom Fredrik, Peter den tredjes son, blef konung

öfver ön Sicilien, men Karl den andre, Karl den förstes son, måste nöja sig med nedre Italiens fastland eller konungariket Neapel.

36.

Rudolf af Habsburg.
(1273—1291.)

Allt sedan Fredrik den andres död befann sig tyska riket i den största förvirring. Hvarken Konrad den fjerde eller Vilhelm af Holland förmådde göra sitt kungliga anseende gällande, och ehuruväl efter Konrads död (1254) Vilhelm var rättslig konung, åtnjöt han dock så ringa aktning, att en borgare i Utrecht en gång kastade stenar på honom, en annan plundrade hans gemål på öppen gata och erkebiskopen af Köln ämnade till och med innebränna honom i hans palats. Då han en gång förde krig mot friserna, föll han ned i ett kärr och blef der okänd ihjelslagen (1256). Den tyska kronan var så föraktad, att ingen tysk mer ville bära henne. Då sålde en del af de väljande furstarne sina röster för klingande mynt åt engelske prinsen *Richard af Cornwallis*, andra erbjödo den åt konung *Alfons den tionde* af Castilien. Blott Richard kom till Tyskland, men hans anseende räckte icke längre än hans penningar. Alfons kom deremot aldrig till Tyskland. Man har kallat mellantiden från 1254 till 1273 för *interregnum*, emedan Tyskland då saknade ett allmänt erkändt öfverhufvud. Det var en tid af förvirring och laglöshet utan like. Tvedrägten hade sönderslitit alla de gamla sedernas och ordningens band, furstarne och stormännen lågo i ändlösa fejder med hvarandra, plundrade och förhärjade landet utan att bekymra sig om rikets öfverhufvud. De andlige riddarne lågo i sina höga borgar på lur på de förbifarande och öfverföllo köpmännen, som färdades till

marknaderna. Oförsynt bedrefvo de stråtröfveri. Mord och brand hörde till ordningen för dagen. Då nu hvar och en hade att skydda sig sjelf, slöto sig mer än sextio städer vid Rhen tillsammans till ett förbund och stälde skepp och manskap till ömsesidigt skydd. Skulle riket icke helt och hållet upplösas, måste åter en kraftfull herskare upphöjas på konungatronen.

Den dåvarande påfven, Gregorius den tionde, uppmanade derför furstarne att återställa kejsardömet, och erkebiskopen af Mainz, Werner von Eppenstein, inbjöd furstarne till Frankfurt för att anställa val. Men det höll hårdt att kunna förena deras röster, ty alla önskade en god och vis kejsare, men om en kraftfull sådan ville de ej höra talas. Slutligen länkade erkebiskopen af Mainz valet på grefve *Rudolf af Habsburg.*

Rudolf hade först lefvat vid Fredrik den andres hof, hvilken var hans fadder, och utmärkt sig för hjeltemod och ädelhet. Han egde visserligen ansenliga områden i Schweiz och vid öfre Rhen, men ingalunda tillräcklig makt för att synas furstarne fruktansvärd. Hans stamslott Habsburg eller egentligen Habichtburg, låg vid Aar i nuvarande kantonen Argau i Schweiz, som då ännu hörde till Tyskland. Han var allmänt bekant för sitt ridderliga sinne och sin tapperhet, hvarigenom han förstorat sina besittningar och förskaffat sitt namn aktning, samt för sin fromhet, hvarom man hade mycket att förtälja. En gång mötte Rudolf på en jagt en prest, stadd på väg till en döende för att gifva honom det heliga sakramentet. Under denna sin färd skulle munken passera öfver en bäck, der spången bortryckts af vattnet. Så snart Rudolf blef varse, att presten ämnade vada öfver bäcken, steg han genast af sin häst och lemnade den åt honom. Följande dag återförde denne hästen till grefven, som likväl icke ville mottaga honom, då han “ej åter ville för strid och jagt använda den häst, som burit Frälsaren“. Samme prest lär sedermera blifvit kaplan hos erkebiskopen Werner af Mainz och för denne berömt grefvens af Habsburg fromma sinnelag. Erkebiskopen stod dessutom i tacksamhetsskuld till Rudolf, emedan denne på en resa, som erkebiskopen företagit till Rom för att der mottaga pallium (biskopsman-

teln), visat honom en säker väg öfver Alperna. Vid afskedet hade han sagt till honom: “Gifve Gud, herr grefve, att jag lefver så länge, att jag kan riktigt löna er för den tjenst, ni visat mig.“

Rudolf var just inbegripen i en strid med Basel och dervarande biskop och låg med sin här utanför staden, då han en gång midt i natten väcktes med underrättelsen, att han blifvit vald till konung. Basels invånare öppnade då portarne för honom och voro de som först lyckönskade honom, men stadens biskop insjuknade af förskräckelse och ropade: “Håll dig nu qvar på din plats, herre Gud, annars skall denne Rudolf intaga äfven den.“ Rudolf tågade till Aachen, der kröningen försiggick. Efter denna begåfvo sig furstarne till kyrkan för att mottaga sina förläningar. Men då man samlats vid altaret, visade det sig, att riksspiran ej förts dit, och bruket var, att man med handen på denna aflade trohetseden. För att undanrödja hvarje dåligt förebud tog Rudolf med vanlig själsnärvaro ned ett krucifix från altaret och sade: “Detta kors, hvarigenom vi och hela verlden blifvit återlösta, bör väl fullt kunna ersätta en spira!“

Påfven tillförsäkrade Rudolf alla forna fri- och rättigheter och mottog äfven löftet om att han skulle företaga ett korståg, som dock aldrig blef af*). Att inblanda sig i Italiens angelägenheter ansåg Rudolf ändamålslöst och farligt, hvarför han icke heller begaf sig till Rom för att der låta kröna sig till kejsare.

---

*) Det fjerde korståget företogs (1203) af franska grefvar och riddare, men förfelade dock helt och hållet sitt egentliga syftemål, ty korsfararne eröfrade i stället för den heliga grafven Konstantinopel och grundlade här det s. k. *latinska kejsardömet*, som egde bestånd från 1204 till 1261, då Michael Paleologus förstörde det och det grekiska kejsardömet åter upprättades. — Det femte korståget företog Fredrik II. — År 1213 uttågade från Frankrike en skara af 30,000 och från Tyskland en annan af 20,000 barn för att befria det heliga landet. De tyske korsfararne omkommo nästan alla af hunger och sjukdom och de franske föllo i händerna på slafhandlare, som sålde hela skeppslaster af dem till turkarne och egypterne. — Det sista korståget företog Ludvig IX, den helige, konung af Frankrike, dock utan några resultat. Sedan försvann alltmer lusten för korståg. De kristnes sista besittningar gingo 1291 förlorade till turkarne.

Han liknade Italien vid den i fabeln omtalade lejonkulan, om hvilken räfven säger: "Jag ser väl fotspår efter dem, som lyckligt och väl kommit dit in, men intet enda efter dem, som lyckligt kommit ut igen." Så mycket mer omsorg egnade konungen deremot åt Tyskland, och den svåra uppgiften att der åter höja konungamaktens sjunkna anseende löste han fullständigt.

Under det alla furstar erkände Rudolf såsom konung, vägrade konungen i Böhmen *Ottokar* att göra det. Under interregnum hade denne furste lagt under sitt välde Österrike, Steiermark, Kärnthen och Krain och sträfvade såsom den mäktigaste riksfursten till och med efter tyska kronan. För hans stolta själ var den tanken outhärdlig att nödgas lyda en fattig grefve, såsom han hånande kallade Rudolf. Rudolf fordrade, att Ottokar skulle återlemna de länder, han lagt under sig, såsom varande fria rikslän. Till två riksdagar blef den stolte Böhmerkonungen kallad, men han kom icke. På ett tredje möte i Augsburg kom en biskop såsom sändebud från konungen, och i ett tal på latin angrep han med hårda ord Rudolfs val och konungavärdighet. Rudolf ålade honom tystnad och sade: "Herr biskop, om ni har att tala något med edra prester, så tala latin, men använd här tyska språket, såsom bruket är". Furstarne skulle helt säkert burit hand på talaren, om icke Rudolf hindrat det. Han befalde emellertid biskopen att genast afresa, och derefter fälde furstarne sin dom, i det de landsförvisade Ottokar och förklarade honom förlustig sina förläningar. Men då Böhmerkonungen i förlitande på sin stora makt fortfor att trotsa Rudolf, började denne öppet krig mot honom.

Endast få furstar slöto sig med sitt folk till Rudolf. Han led äfven brist på penningar. Då han tågade ned utefter Rhen, frågade honom en herr von Klingen: "Herre, hvem skall vaka öfver edra skatter?" Rudolf svarade: "Jag har inga skatter och inga penningar mer än dessa fem skilling, men Herren, som alltid hulpit mig, skall äfven nu sörja för mig." De följande händelserna visade äfven, att Rudolf hade rätt i denna förhoppning. Efter att hafva vunnit ökad styrka genom ingångna förbund ryckte Rudolf obehindradt in i Öster-

rike, hvars invånare, missnöjde med Ottokars stränga styrelse, nästan alla gåfvo sig utan svärdsslag. Då nu Rudolf lät börja slå en brygga öfver Donau för att öfverföra sin här och närma sig det befästa böhmiska lägret, kände sig Ottokar hårdt ansatt och öfvergifven af sin forna krigslycka. Han måste beqväma sig till att ingå en förlikning (1276), hvarigenom han afträdde Österrike, Steiermark, Kärnthen och Krain, men bibehöll Böhmen och Mähren såsom förläningar. Den högtidliga förläningsakten försiggick offentligt i Rudolfs läger. I spetsen för ett lysande följe drog den stolte Ottokar i kunglig prakt och glänsande af guld och ädelstenar genom de ståtliga raderna af riddare för att knäböjande aflägga vasalleden. Rudolf var iklädd sin enkla fältdrägt, och då någon frågade honom, om han icke skulle påtaga sig kunglig skrud, svarade han: "Nej, konungen af Böhmen har ofta skrattat åt min gråa drägt; i dag skall min gråa drägt skratta åt honom."

Snart ångrade emellertid Ottokar bittert, att han förödmjukat sig, och de hånfulla förebråelser, han fick uppbära af sin gemål, en galicisk furstinna, retade honom ännu mer. Han måste höra sådana yttranden af henne, som att han skält som en hund på den tyske konungen i hans frånvaro, men viftat på svansen i hans närvaro; att han burit sig åt som en åsna, hvilken vildt stegrar sig och slår bakut, så länge hon tror vargen vara på afstånd från henne, men dock utan motstånd låter sönderslita sig af honom. Ottokar kunde icke fördraga detta. Han grep å nyo till vapen. Rudolf hade blott en ringa här hos sig, men inom kort drog han till sig förstärkningar och ryckte ut mot Ottokar. Det kom till en slagtning (1278). Rudolf hade befalt, att man skulle skona Ottokars lif, men denne hade deremot utsatt ett pris åt den, som kunde lemna honom hans motståndare död eller lefvande. På ett fruktansvärdt sätt rasade striden. Ottokar blef dödad. Kastad ur sadeln af en böhmisk riddare, låg Rudolf under hästen, och blott hans sköld, med hvilken han betäckt sig, skyddade honom för de framstormande hästarnes hofvar. Snart kunde han dock krypa fram, och nu tillkämpade han sig segern. En af Ottokars riddare, af hvil-

ken Rudolf varit nära att dödas, föll svårt sårad i händerna på segrarne, som vredgade ville nedhugga honom, emedan han hade hotat deras konungs lif, men Rudolf sade: "Det förbjude Gud, att man skulle döda en så tapper riddare; det vore att tillfoga riket en oersättlig förlust." Han befalde, att den fångne skulle sorgfälligt förbindas och vårdas.

Efter denna seger ryckte Rudolf genom Mähren in i Böhmen och slöt en förlikning med Otto, markgrefve af Brandenburg, som öfvertagit förmynderskapet för Ottokars elfvaårige son Wenzel. Wenzel erhöll Böhmen och Mähren såsom rikslän, med vilkor likväl att Mähren under de första fem åren skulle tillhöra Rudolf såsom vederlag för krigskostnaderna. De österrikiska områdena gaf Rudolf i förläning åt sina båda söner, Albrekt och Rudolf (1282). Derigenom lades grunden till den *österrikisk-habsburgska* monarkien. Kärnthen tillföll såsom län grefve Meinhard af Tyrolen, som under kriget mot Ottokar gjort Rudolf stora tjenster.

På detta sätt sökte Rudolf höja sin ätts anseende i den öfvertygelsen, att blott derigenom konungadömet skulle gent emot furstarne kunna vinna verkligt inflytande. Äfven de följande konungarne följde samma grundsats. Sina sex döttrar förmälde Rudolf med ansedda furstar, så att äfven dessa äktenskapsförbindelser bidrogo att stärka hans makt.

Likasom konungen sörjde för sitt eget hus, så nedlade han icke ringa möda på att återvinna åt riket besittningar och rättigheter, som under tiden för interregnum frånryckts det samma. I hertigdömet Schwaben hade efter hohenstaufernas undergång i synnerhet grefvens af Würtemberg hus uppstigit till makt och anseende. Grefve *Eberhard* var en vild, stridslysten man, som hade till valspråk: "Guds vän och hela verldens fiende". Mot honom måste Rudolf flere gånger uppbåda rikshären, tills han slutligen underkastade sig. Äfven mot grefvarne af Burgund, Mümpelgard och Savoyen företogos flere härnadståg.

Med mycken kraft sörjde Rudolf för rättvisans handhafvande och återställandet af den allmänna ordningen och säkerheten. Han for genom sitt rike från

den ena ändan till den andra, satt ofta sjelf till doms och lemnade hvar och en fritt tillträde, "ty," sade han, "jag har för visso icke blifvit konung för att stänga mig inne för menniskorna." Flere gånger stiftade han lagar till upprätthållandet af landsfriden, och dessa måste rikets ständer besvärja. Stränga straff träffade den, som bröt deremot. En gång lät han i Erfurt i Thüringen afrätta tjugunio fångna riddare, som föröfvat rof och plundring. Öfver ett år uppehöll han sig här, tills alla röfvareslott — sextiosex till antalet — blifvit nedrifna.

Rudolf önskade gifva kronan åt sin son Albrekt, hvilken var den enda ännu lefvande af hans söner. Men furstarne fruktade det habsburgska husets hastigt tillväxande makt och Albrekts dystra, stränga och giriga sinnelag. De afböjde derför Rudolfs förslag. Missnöjd lemnade denne Frankfurt och begaf sig, redan sjuk och svag, till Strassburg. Då han kände döden nalkas, ropade han: "Välan då, till Speier!" Här, vid kejsarnes begrafningsplats ville han invänta döden, men han kom ej längre än till Germersheim. Der afled han i en ålder af 73 år (1291).

Rudolf bibehöll under hela sitt lif anseendet för rättvisa, återhållsamhet och tapperhet. Hans gestalt var hög och smärt, hans seder enkla. I mat och dryck var han mycket måttlig. Han bar vanligen en enkel grå rock, som han under sina fälttåg sjelf lagade. Då han talade, tillvann han sig förtroende och var en vän af glada samspråk och muntert skämt. Aldrig lemnade han dock allvar och ihärdighet å sido, då han företog sig något. Då en gång all tillförsel till hans här var afbruten, uppdrog han en rofva ur åkern och åt den rå, hvarefter krigarne utan knot följde hans exempel. Slutligen, då intet mer fanns att äta, lät han angripa fienden. "Segra vi," sade han, "så erhålla vi lifsmedel tillräckligt; blifva vi besegrade, så erhålla vi som fångar mat och dryck." Löften och förbindelser höll han troget och fast, så att det i långa tider fanns efter honom ett ordspråk: "Den mannen hade icke Rudolfs redlighet."

37.

Albrekt I (1298—1308). — **Schweiziska edsförbundet.**

Efter Rudolfs död blef genom erkebiskopens af Mainz inflytande grefve *Adolf af Nassau* upphöjd på tronen (1291—1298). Men då den nye konungen i den stolta kyrkofurstens tycke började handla för egenmäktigt, lär denne hafva yttrat, att han bure ännu flere konungar i säcken. Han ingick förbund med de furstar, hvilka likasom han voro missnöjda med Adolf, och på ett möte i Mainz (1298) blef konung Adolf afsatt och hertig *Albrekt* af Österrike vald i hans ställe. Denne måste emellertid först med vapen tillkämpa sig den nya kronan. Det afgörande slaget stod vid Gellheim icke långt från Worms. Adolf sökte i stridstumultet efter sin motståndare, men Albrekt hade varit nog försigtig att gifva sina fälttecken åt flere. Den ene efter den andre måste med lifvet betala denna farliga utmärkelse. Adolf hade redan förlorat sin hjelm, hans uttröttade stridshäst hade störtat och han hade, sjelf svårt sårad, bestigit en annan, då han slutligen varseblef hertigen. "Här måste ni lemna mig riket och ert lif," ropade han emot honom. "Detta står i Guds hand," svarade Albrekt. De rusade mot hvarandra, och Adolf sjönk ned från hästen. Liggande på marken, blef den svårt sårade dödad af en annan person inför Albrekts ögon. Hans här skingrade sig. Segern var på Albrekts sida. Denne lät ännu en gång välja sig i Frankfurt och kröna sig i Aachen.

Albrekts yttre var högligen afskräckande. Hans hårda sinnelag afspeglade sig i hans anletsdrag. Till detta afskräckande bidrog, att han hade blott ett öga. Omättlig hersklystnad och vinningsbegär dref honom oupphörligt att föröka sin familjs makt, men hans företag i detta syfte hade icke lyckliga följder. Så förflöt hans tioåriga regering utan att frambringa just några

stora frukter. Vinningslystnaden, som förledde honom till mycken orättvisa, blef äfven orsaken till hans sorgliga slut (1308).

Albrekts broder Rudolf hade dött tidigt och efterlemnat en omyndig son. Denne, *Johan af Schwaben*, hade af sin farbroder fordrat att få sina arfgods, men hade alltid blifvit afspisad med löfte om att erhålla Thüringen, för hvars eröfring Albrekt då ännu förde krig. Den unge hertigen var förbittrad öfver, att hans rättmätiga, ofta framstälda fordran alltid afvisades, hvilket smärtade honom så mycket mera, som Albrekts tredje son, Leopold, jemnårig med honom sjelf, för länge sedan kommit i besittning af embeten och egendomar. Förblindad af hersklystnad och upphetsad af onda rådgifvare, fattade han det förfärliga beslutet att förhjelpa sig till sin rätt genom att mörda sin konung och farbror. Han ingick förbund med några tjenare inom Habsburgska familjen: Walther af Eschenbach, Rudolf af Balm, Rudolf af Wart och Konrad af Tegerfeld, hvilka edligt förbundo sig att mörda konungen. Då Johan i Baden ännu en gång framstälde sina anspråk för konungen, fick han åter nöja sig med framtidslöften. Då bestämde han sig för att utföra sin blodiga plan. En dag efter middagen ville Albrekt rida sin gemål till mötes, som kom från Rheinfeld, och de sammansvurne utgjorde hans följe. Konungen var vid ovanligt gladt och skämtsamt lynne. Då man vid Windisch for öfver Reuss, skilde de konungen från hans öfriga följe under förevändning, att båten borde lastas så litet som möjligt. Då de kommo till andra stranden, höll Johan qvar båten en stund, för att de andra icke skulle komma så snart efter. Derpå fattade Eschenbach i konungens betsel. "Till hjelp, kusin!" ropade Albrekt, men under utrop: "Här är lönen för din orättvisa!" stötte denne svärdet i nacken på honom, så att det trängde ut genom halsen. Balm klöf hufvudet på honom. Konungen sjönk ned från hästen och dog i armarna på en qvinna af folket, hvilken åsett mordet. Drifna af ånger öfver brottet, flydde mördarne. Johan, som historien gifvit namnet Paricida *),

*) Fadermördare eller i allmänhet en anförvandts mördare.

lär hafva dött som munk i Italien („munken af Pisa“). Sedan utgaf sig en blind tiggare i Wien, Lathonius, för att vara hans son. Eschenbach lefde under tretiofem långa år såsom herde, döljande sig inom Würtemberg, och Balm dog i armod i Basel. Albrekts gemål, Elisabet, och hennes dotter Agnes utkräfde en förfärlig hämd på allt, som tillhörde mördarne. Deras slott, tio till antalet, nedrefvos, deras egendomar ödelades och deras anförvandter och tjenare blefvo på det grymmaste sätt dödade eller bortjagade. Agnes lät, sjelf närvarande, halshugga sextiotre man af Balms folk. Ja, då Eschenbachs borg stormades, stod hon redan i begrepp att med egen hand strypa dennes qvidande barn, då soldaterne, gripna af medlidande, räddade det undan hennes hämd. Herr von Wart, den ende, som greps under flykten, blef, ehuru han icke sjelf burit hand på kejsaren, steglad på hjul, i hvilket tillstånd han lefde i tre dagar, under hvilka hans hustru, knäböjande bredvid honom och under böner, väntade på, att han skulle uppgifva andan. Då hertig Fredrik ville hejda de båda qvinnorna i deras raseri, sade Elisabet till honom: „Du har icke sjelf sett det blodiga liket. Barfotad och tiggande ville jag vandra genom verlden, om jag kunde återkalla din fader till lifvet.“ In emot tusen personer föllo oskyldiga offer för de båda furstinnornas hämdlystnad. På det ställe, der Albrekt dödades, uppbygde de klostret Königsfeld, der Agnes tillbragte sitt återstående lif och dog ansedd såsom helgon.

Samma år som konung Albrekt dog, grundades edsförbundet i Schweiz. Redan år 1300 hade Albrekt till de tre så kallade „Waldstädte“ *): Schwüz, Uri och Unterwalden, framstält förslaget att utbyta sin ställning såsom fria riksstäder mot länsskyldighet under habsburgska huset. De tillbakavisade emellertid detta förslag och bådo, att deras frihet skulle bekräftas och en riksfogde sändas till dem. Albrekt utnämde nu två

*) De skogiga landskapen omkring Vierwaldstädtersjön.

landtfogdar, hvilka han tilldelade oinskränkt makt, den ene, *Hermann Gessler af Bruneck*, tog sitt säte i Küssnacht vid Luzernersjön, den andre, *Beringer af Landenberg*, på borgen Sarnen. Båda voro mäkta öfvermodige män, hvilka föraktade landets befolkning, pålade den tryckande skatter och förlöjligade deras gamla rättigheter. Den minsta förseelse straffades hårdt, och genom denna stränghet uppretades sinnena. Då Werner Stauffacher bygde sig ett vackert hus, sade Gessler: "Jag tål icke, att bönderna bygga hus utan min tillåtelse; icke heller, att I lefven så fritt, som om I sjelfve voren herrar; jag skall söka förekomma dylikt." Ännu värre än Gessler for Landenberg fram. En bonde vid namn Henrik, boende i Melchtal i Unterwalden, fråntog han af någon obetydlig anledning hans båda vackra oxar, som voro spända för plogen, hvarvid han yttrade, att bönderna kunde draga plogen sjelfva. I vredesmod öfver detta handlingssätt afslog Henriks son Arnold med sin käpp två finger på fogdens dräng, och då Arnold af fruktan för följderna af sin handling begaf sig på flykten, lät den grymme fogden utsticka ögonen på hans gamle fader. Arnold höll sig gömd hos Walther Fürst i Attinghausen i kantonen Uri. Till denne kom äfven Stauffacher, på inrådan af sin högsinta hustru, för att öfverlägga med sina vänner. De tre männen kommo till den öfvertygelsen, att döden vore bättre än att tåla orättvisans ok, och de lofvade hvarandra att söka värfva pålitliga och säkra män för att gemensamt med dem kunna återvinna sin forna frihet.

Den 7 november år 1307 sammanträdde under nattens tystnad på *Rütli*, en enslig äng vid stranden af Vierwaldstädtersjön, Walther Fürst från Uri, Werner Stauffacher från Schwüz och Arnold Melchtal från Unterwalden, hvar och en följd af tio förtrogna från sina hembygder. Då dessa tretiotre behjertade män — säger det schweiziska folkets historieskrifvare — samlats på *Rütli*, af tidens faror förenade i den innerligaste vänskap, kände de ej fruktan för konung Albrekt eller för det mäktiga Österrike. Alla sträckte händerna mot himlen och svuro, att ingen skulle i denna sak efter eget godtycke våga något, ingen öfvergifva den andra, de skulle

icke utgjuta blod, men skydda friheten och bevara den åt sina barn.

Emellertid ökade Gesslers öfvermod ännu mera folkets förbittring. På torget i Altdorf hade han uppsatt en hertiglig hatt på en stång och låtit påbjuda, att hvarje förbigående skulle visa den samma vördnad, som om det vore hertigen sjelf. Då nu *Wilhelm Tell*, Walther Fürsts måg, gick förbi utan att uppmärksamma hatten, lät Gessler gripa honom och hans son och befalde fadern att skjuta ett äpple från sonens hufvud; misslyckades han i första skottet, skulle han dö. Tell bad, att han ej skulle tvingas till en så onaturlig handling, men förgäfves. Fogden hotade att döda honom och hans barn, om han icke lydde befallningen. Tell afsköt slutligen sin pil och träffade lyckligt äpplet, utan att skada barnet. Men dessförinnan hade han lagt en andra pil i kogret, och då Gessler frågade honom om orsaken dertill, förklarade Tell, att denna andra pil varit bestämd för honom, i fall den första beröfvat hans barn lifvet. Då lät Gessler binda honom och föra honom ned i en båt för att taga honom med sig till Küssnacht. Under denna färd hade man redan passerat förbi Rütli, då plötsligt den bekanta sydliga storm, som schweizarne kalla "Föhn", bröt lös och hotade farkosten med undergång. Endast Tell, sade manskapet, vore i stånd att rädda dem. Gessler befalde, att man skulle lossa hans bojor, och lät honom sätta sig vid rodret. Tell gjorde det, men styrde farkosten in mot det branta Axenberget, der en naken berghäll utskjuter några steg i sjön, hvilken klipphäll ännu i dag kallas Tells häll. Der ryckte han till sig båge och pilar, sprang upp ur båten och stötte denna med foten tillbaka ut i sjön. Med knapp nöd undgick Gessler att omkomma i vågorna, och då han landstigit, red han genom en hålväg ned till Küssnacht. Här låg Tell i bakhåll, lade sin pil på bågen och sköt den genom hans hjerta. Denna handling blef hastigt bekant i hela landet och gaf mod åt de förskräckta sinnena.

De edsförbundne hade bestämt sig för att sätta sin plan i verket nyårsdagen år 1308. Vid samma tid intogo de fogdeborgarne och förjagade utan blodsutgjutelse

fogdarne och deras handtlangare. Landenberg, som bodde i Sarnen, mötte, då han samma morgon gick i messan, tjugu män från Unterwalden, som enligt gammal plägsed medförde till nyårsgåfvor kalfvar, getter, lam och dylikt, och bad dem med sina gåfvor gå fram till slottet. Knapt hade de emellertid kommit in i tornet, förr än hvar och en vid gifvet tecken framtog ett spetsigt jern under sin rock och fäste det i en käpp. Med detta vapen och med tillhjelp af tretio andra kamrater, som skyndade fram från ett bakhåll, bemäktigade de sig slottet och dess invånare. Nu genljöd från alp till alp den öfverenskomna signalen, och äfven från öfriga orter af förbundet fördref man förtryckarne. Landenberg lyckades fly undan, men blef gripen och måste svärja att icke åter sätta sin fot på de fyra kantonernas område. Han skyndade till konung Albrekt, af hvilken han väntade sig hjelp och medel till hämd. Men innan denne fick kännedom om, att de schweiziska kantonerna affallit, blef han mördad. Nu kunde schweizarne glädjas öfver sin frihet och försvarade den äfven under den kommande tiden mot Österrikes öfvermakt. År 1315 företog hertig Leopold af Österrike (jmfr k. 38) ett krigståg för att tukta de upproriske undersåtarne, såsom han kallade dem. I spetsen för en kärntrupp af 9,000 man bröt han upp för att öfver *Morgarten* *) göra ett infall i Schweiz. De edsförbundne hade emellertid fått kunskap derom och lägrat sig, 1,300 till antalet, bakom ett smalt pass, hvarigenom vägen gick fram mellan ett berg och en sjö. Efter förrättad bön inväntade de den stolta hären af riddare. Femtio landsflyktiga kommo i denna fäderneslandets nöd och tillbjödo det samma sin hjelp, men blefvo tillbakavisade. Desse besatte på eget beråd det ofvan nämda berget för att derifrån skada den genom passet framtågande fienden. Knapt hade den österrikiska hären ryckt in i passet, förr än de femtio nedkastade klippblock och trädstammar och bragte hären i oordning. Samtidigt stormade äfven de edsförbundne fram öfver dem, och hela den fiendtliga hären upplöste sig i brådstörtad flykt och led ett fullständigt

*) I Zug.

nederlag. Mera än 1,500 man och 350 riddare dels stupade för schweizarnes vapen, dels blefvo under flyk ten trängda ned i sjön och drunknade, under det att segrarne räknade blott 15 döda. Leopold sjelf undkom med knapp nöd. De edsförbundne sammanträdde nu åter och förnyade sitt förbund för *everldliga tider*.

Äfven sonsonen till den vid Morgarten slagne Leopold — han bar sin farfaders namn — var intagen af djupt hat mot de upproriske bönderna och beslöt att tukta dem. Många furstar och ädlingar trädde i förbund med honom, och inom tolf dagar fingo de edsförbundne mottaga krigsförklaringar från ej mindre än 167 andlige och verldslige herrar. Hertig Leopolds hufvudhär bestod af 4,000 riddare och fotfolk i förhållande derefter, och han var så viss om seger, att han förde med sig några vagnar, fulla med rep, för att dermed binda upprorsmännen. Vid *Sempach* *) mötte han de edsförbundne (1386). De voro icke flera än 1,300, de fleste utan harnesk, men kraftfulle män, väpnade med hillebarder och breda svärd. Leopold uppmanades af några bland herrarne att invänta ännu en afdelning af sin här, men han förkastade hvarje förslag om uppskof, och en herr von Ochsenstein talade högljudt om att koka och steka det upproriska bondpacket. Då alla de edsförbundne voro till fots, blygdes riddarne att börja striden till häst, stego derför af dessa och öfverlemnade dem till trossknektarne bakom linien samt ryckte i slutna led med fälda lansar mot fienden. Då Leopold, som anförde tåget, uppmanades af några sina förtrogna att hålla sig på afstånd från striden, svarade han: "Det förbjude Gud, att jag skulle låta eder dö och lefva ensam; jag vill dö med mina riddare eller segra med dem!" Nu stormade de edsförbundne fram, men kunde icke genombryta riddarehären, som stod der som en jernmur. Redan hade många af dem stupat för riddarnes spjut. Då ropade *Arnold Struthan af Winkelried* från Unterwalden: "Mina kära trogna bröder, jag skall öppna väg för eder! Tagen vård om min hustru och mina barn." Derpå sprang han fram, omfattade med

*) I Luzern.

båda händerna så många af de framsträckta lansarne han kunde, tryckte dem in i kroppen på sig och gjorde, då riddarne icke släpte spjuten, med tyngden af sin fallande kropp en lucka i fiendernas led. Der trängde de edsförbundne genast in samt sprängde och krossade riddarnes stolta här. Många af dem föllo för de föraktade böndernas tunga klubbslag och väldiga svärdshugg; andra nedsjönko af matthet och omkommo; många qväfdes i trängseln under sina pansar; andra åter ropade förgäfves efter sina hästar, ty trossknektarne hade redan flytt på dessa. Döende höll riddar Ulrich von Aarburg det blodiga banéret i höjden och ropade förgäfves: "Rädda Österrike!" Då hertig Leopold såg sitt banér sjunka, störtade han sig in i vildaste stridsvimlet för att finna döden, ty — sade han till dem, som sökte hålla honom tillbaka — han ville hellre dö med ära än lefva utan henne. Man fann honom sedan död vid sidan af staden Freiburgs banérförare. 676 riddare, bland hvilka 350 grefvar, jemte 2,000 af fotfolket betäckte valplatsen, under det de edsförbundne räknade blott 200 döda *).

38.

Ludvig af Bayern (1314—1347) **och Fredrik af Österrike** (1314—1326).

Efter Albrekts död var det erkebiskopen af Mainz, som genom sitt stora inflytande lyckades upphöja *Henrik VII* af Luxemburg på tronen. Han regerade från 1308 till 1313 och förvärfvade åt sitt hus konungariket Böhmen. Efter hans död uppstod stor tvedrägt i riket med anledning af konungavalet. Två partier uppkommo,

*) I slaget vid *Sempach* bestod edsförbundet, likasom fordom atenarne vid *Maraton*, eldprofvet mot Tysklands och Österrikes riddareadel och bevisade, att det var sin frihet värdigt.

af hvilka det ena valde hertig *Fredrik den sköne* af Österrike till konung, det andra hertig *Ludvig* af Bayern. Båda voro nära anförvandter. Fredrik understöddes i sina sträfvanden efter kronan af sin tappre broder Leopold. Till följd af hans slägts stora makt var Ludvig honom mycket underlägsen, hvartill kom, att den senare förvärfvat sig många vänner genom ett rättframt, älskvärdt väsen och genom sin bepröfvade tapperhet. Ludvig kröntes i Aachen af erkebiskopen af Mainz, Fredrik i Bonn af erkebiskopen af Köln, så att man med skäl kunde säga, att Ludvig icke mottagit kronan ur rätt hand, Fredrik icke på rätta stället.

Från denna stund rasade åter ett åttaårigt inbördeskrig på det tyska området, i synnerhet inom de sydvestra delarna deraf. Slutligen beslöto de båda österrikiska bröderna att uppbjuda alla sina krafter och samtidigt intränga i Bayern. Leopold tågade ut från Schwaben och Fredrik från Österrike. Hvar och en af deras båda härar var starkare än Ludvigs hela makt. Fredrik anlände dit först och ville, djerf och ridderligt sinnad som han var, icke uppskjuta striden, tills Leopold kom, utan förde sin här till strid vid *Ampfingen* icke långt från *Mühldorf* (1322). Mot de sinas råd smyckade han sig med kejserlig prakt och stormade i förgyld rustning, med den blänkande riksörnen på hjelmen, fram i striden. Iklädd en simpel blå vapenrock, öfverlemnade deremot Ludvig befälet öfver sina skaror åt den gamle krigserfarne riddaren *Siegfried Schweppermann* från Franken, som, begagnande sig af en krigslist, lade 600 riddare med österrikiska fälttecken i ett bakhåll. Fredrik stred med den mest lysande tapperhet i spetsen för sitt folk. Ensamt för hans hand stupade femtio fiender. Men plötsligt, då slagtningen varat i tio timmar, bröto de 600 riddarne fram ur sitt bakhåll. I början trodde österrikarne, att denna framstormande eftertrupp var Leopolds förtrupp, men snart råkade de genom detta angrepp i förvirring och grepo till flykten. Fredrik sjelf med sin broder Henrik och 1,400 riddare togos till fånga. Då han fördes fram inför Ludvig, mottogs han af denne med orden: “Kusin, vi se eder med nöje här.“ Sedan lät Ludvig föra sin fångne motståndare till fästet

Trausnitz i öfre Pfalz. Här satt Fredrik fången i tre och ett halft år; bekymren blekte i förtid hans hår, under det att hans gemål, fjerran ifrån honom, grät sig blind af sorg.

Ludvig hade den erfarne Schweppermann att tacka för sin seger. Då efter stridens slut några ägg voro den enda aftonmåltid, som man i den utplundrade trakten kunde anskaffa åt anförarne, utdelade Ludvig äggen med de orden: "Åt hvar och en af oss *ett* ägg, åt den redlige Schweppermann två."

Emellertid hade Ludvig ännu icke vunnit allt med sin seger. Fredriks broder, den lidelsefulle Leopold, fortsatte det förödande kriget och ingick förbund med konungen af Frankrike och påfven Johan XXII, som då hade sitt säte i Avignon i södra Frankrike. Påfven bannlyste till och med Ludvig (den siste kejsare som blifvit bannlyst) och befalde honom att nedlägga regeringen. Hårdt ansatt från alla håll, sökte Ludvig åvägabringa en försoning med det österrikiska partiet. Han begaf sig derför en dag helt plötsligt till borgen Trausnitz och förkunnade den fångne Fredrik friheten, med vilkor att han skulle afsäga sig kronan och utlemna de österrikiska riksgodsen; kunde han icke uppfylla detta vilkor, skulle han återvända i sitt fängelse. Denna öfverenskommelse beseglade Fredrik med ed, och båda intogo derefter den heliga nattvarden.

Fredrik uppbjöd härefter hela sin förmåga för att få sin broder Leopold och påfven att ingå på en förlikning, men desse vägrade envist att göra detta. Då gaf Fredrik ett exempel på verklig redbarhet, i det han frivilligt begaf sig till München till sin motståndare. Ludvig rördes häraf och ihågkom äfven deras gamla barndomsvänskap. Innerligt förenade lefde de nu i München; de åto vid samma bord och sofvo i samma säng, liksom de gjort i sin barndom. Ja, de slöto till och med (1325) ett fördrag, i kraft hvaraf de ämnade formligen dela riksstyrelsen med hvarandra. Men kurfurstarne vägrade sitt samtycke till ett sådant fördrag. Leopold dog året derpå. Genom hans död befriades Ludvig från en hätsk motståndare. Fredrik bar visserligen fortfarande namnet af romersk konung, men han hade intet

inflytande på regeringen och dog af grämelse år 1330 på sitt slott Gutenstein.

Bländad af kejsarkronans glans, företog Ludvig ett tåg till Italien. Här förklarade han påfven Johan i akt, lät ikläda sig i Milano den lombardiska och i Rom kejsarkronan samt välja en ny påfve. Penningebrist hindrade honom från att företaga något vidare, och han måste under stora faror återvända till Tyskland. Här lyckades han visserligen försona sig med det österrikiska huset, men icke så med Frankrikes konung och påfven. Johan dog visserligen, men hans fredsälskande efterträdare, *Benedictus XII*, kunde icke heller lösa kejsaren från bannet, emedan påfvarne då i Avignon *) befunno sig helt och hållet i konungens af Frankrike våld; ja, denne sträfvade till och med sjelf efter tyska kronan. Ludvig gjorde allt möjligt för att blifva löst från bannet och försona sig med påfven; han aflade genom ett budskap sin syndabekännelse och utfäste sig med ed till lydnad mot påfliga stolen för sig och sina tronföljare. Då alla bemödanden förblefvo fruktlösa, skildrade Ludvig på en riksdag i Frankfurt för furstarna sina bemödanden att återställa freden, påfvens handlingssätt och det franska hofvets ränker. Derefter blefvo påfvens domar och åtgärder mot Ludvig förklarade ogiltiga, och någon tid derefter sammanträdde kurfurstarne och slöto i *Rense* nära Coblenz den s. k. *första* tyska kurföreningen (1338), i hvilken de förklarade, att den kejserliga makten komme omedelbart från Gud, hvadan en af kurfurstarne rättmätigt vald romersk konung ej behöfde påfvens bekräftelse på sin värdighet **).

Ludvig hade framgång i sin sträfvan att förstora sin makt, ehuru han härvid gick till väga både godtyckligt och våldsamt. Han förvärfvade Henriks af NederBayern länder och skilde egenmäktigt den berömda grefvinnan Margareta af Tyrolen från hennes böhmiska gemål för att förmäla henne med sin son

---

*) Påfvarnes vistelse i Avignon, hvilken varade nära 70 år, har man kallat påfvarnes »babyloniska fångenskap», emedan de stodo i ett förnedrande beroende af den franska styrelsen.

**) Så slutade *den sista kampen mellan kejsare- och påfvedöme.*

markgrefven Ludvig af Brandenburg och derigenom förskaffa sitt hus Tyrolen. Äfven de ledigblifna länderna Holland, Seeland, Frisland och Hennegau erhöll han genom sin gemål, som hade arfsanspråk derpå.

Med anledning af grefvinnans af Tyrolen lagstridiga skilsmessa förnyade påfven Clemens VI bannlysningen öfver Ludvig; ja, dennes motståndare uppstälde nu till och med en annan konung, markgrefven *Karl* af Mähren (1346). Dock försvarade sig Ludvig, tills han plötsligt bortrycktes af döden (1347). Glad och leende satt han en gång till bords i München, då han plötsligt kände sig illamående. I hopp att rörelse skulle hjelpa honom, satte han sig till häst och skyndade att uppsöka en björn, hvars spår hans jägare hade upptäckt. Men i samma ögonblick han fick sigte på djuret, sjönk han ned från hästen. Sextiotre år gammal, bortgick han ur lifvet med följande yttrande: "Allsmäktige Gud, förlåt mig arme mina synder; ofta har jag felat, men aldrig förnekat dig i hjerta och tro!"

39.

Hundraårskriget mellan Frankrike och England. — Svarte prinsen. — Bertrand du Guesclin.

I fjortonde århundradet, under konungarne *Edvard III* af England och *Filip VI* (Valois) af Frankrike, utbröto mellan dem långvariga och blodiga krig, hvilka hade sin grund deri, att Edvard III gjorde anspråk på franska kronan *). Med få afbrott fortsattes dessa strider

*) Han var franske konungen Filip den fjerdes dotterson och uppmuntrades till fiendtligheter af Flanderns borgare, med hvilka England hade vigtiga handelsintressen gemensamma och hvilka gjort uppror mot sin grefve, som åter understöddes af Filip VI. Äfven andra äldre stridsämnen orsakade utbrottet af den *engelsk-franska tronstriden.*

ett århundrade. Under Edvard III vunno engelsmännen lysande segrar i synnerhet genom Edvards sons, den s. k. svarte prinsens, tapperhet.

År 1346 landsteg Edvard III i sällskap med denne sin son, då femton år gammal, i Normandiet. Landet var värnlöst, och utan motstånd bemäktigade sig engelsmännen en mängd städer, gjorde stort byte och framträngde under brand och sköfling ända till Paris. Då ryckte Filip ut med en väldig här, så att Edvard drog sig tillbaka och med möda kom till trakten af *Crécy*, i Picardie, der han lägrade sig. Han hade blott 30,000 man, under det Filip kom honom till mötes med 100,000 man, och gjorde sig beredd på att segra eller dö. Sedan han låtit sin här sköta sig väl och knäböjande bedt Gud om seger, uppmuntrade han sitt folk och afvaktade lugnt anfallet. Ehuru uttröttade af den långa marschen, yrkade fransmännen på, att man strax skulle börja angreppet, och Filip gaf efter för deras ifriga begäran. Första angreppet gjordes af de genuesiska armborstskyttarne, som emellertid icke voro de engelska vuxna i krigsduglighet. Då de veko tillbaka, befalde Filip sina riddare att bryta sig väg genom de flyendes skaror, men en skur af pilar och deribland kulor från bombarder bragte äfven dem i förvirring *). I spetsen för de engelska riddarne sprängde nu prins Edvard fram, hvilken förmodligen för sin svarta bronsrustning kallades svarte prinsen, och en häftig strid började. Snart råkade prinsen sjelf i så stor fara, att ett ilbud skyndade till konung Edvard, som höll på en höjd, och bad honom om hjelp. “Har min son kastats från hästen, sårats eller dödats?“ frågade konungen. Då budbäraren gaf ett nekande svar, fortfor han: “Nå, då kommer icke någon hjelp. Gossen måste i dag förtjena sig sporrarna; vill Gud, skall dagens ära blifva hans.“ Detta svar eldade prinsens och hans folks mod till nya ansträngningar, och segern vanns. Fransmännen, af hvilka mer än 30,000 lär hafva betäckt slagfältet, drogo sig tillbaka i fullkomlig oordning. Edvard

---

*) Det säges nämligen, att *artilleri* användes i detta fältslag. Det är första gången, som *krutets* användande omnämnes i ett fältslag.

skyndade till sin son och omfamnade honom med de orden: "Min tappre son, du har uppfört dig ridderligt i dag och visat dig värdig kronan." Men sonen knäböjde och bad om sin faders och konungs välsignelse. I striden hade äfven den gamle böhmiske konungen Johan, som af fyra riddare låtit föra sig in i häftigaste stridsvimlet, stupat för prinsens hugg. Hans hjelmsmycke och vapendevis: *"Jag tjenar"* antog prinsen af Wales såsom sitt vapen, och alla prinsar af Wales hafva sedan dess bibehållit det samma. Under det Filip flydde till Paris, belägrade konung Edvard staden Calais, hvilken efter hårdnackadt motstånd gaf sig och i mer än 200 år förblef i engelsmännens våld.

År 1350 dog Filip VI. Under hans efterträdare, *Johan den gode*, utbröt kriget åter med förnyad häftighet. I spetsen för en liten trupp drog svarte prinsen ut från Bordeaux och närmade sig Loire, då han fick underrättelse, att konung Johan ryckte emot honom med en stor styrka. Han beslöt vända om, men hans motståndare afskar återvägen för honom, upphann honom vid *Maupertuis* icke långt från Poitiers och tvang honom till strid (1356). Edvard hade 8,000 man att uppställa mot 40,000 fiender. För att draga sig ur sin svåra ställning gjorde han fransmännen de mest fördelaktiga anbud, men Johans sjelfförtroende var så stort, att han icke ville gå in på andra vilkor, än att prinsen af Wales och hundra af hans förnämsta riddare gåfvo sig fångna. En så skymflig begäran förkastades med förbittring af den unge hjelten, och fransmännens öfvermod blef hårdt straffadt genom utgången af den började striden. Fransmännen blefvo fullkomligt slagna, och redan hade nästan hela hären skingrat sig, då Johan, oupphörligt stridande, ännu dröjde på slagfältet. Med sin stridsyxa nedgörande allt omkring sig, hörde han på länge icke uppmaningen att gifva sig; först då han sårats och blifvit alldeles utmattad, begärde han att föras inför prinsen. Denne mottog honom icke med en segrares stolthet, utan med en ödmjukhet och anspråkslöshet, som ännu mera hedrar honom än ryktet om hans lysande tapperhet. Under aftonmåltiden, som han lät anordna i sitt tält, stod han, utan att deltaga i

måltiden, bakom konungens stol. Då denne uppmanade honom att sätta sig, svarade han, att han väl visste, hvilken aktning en vasall vore skyldig sin länsherre. Han fortsatte derefter sitt återtåg och gjorde året derpå jemte sin fånge, konung Johan, sitt segerrika intåg i London. Konungen af Frankrike red på en hvit strids häst med präktig rustning, Edvard deremot red en oansenlig gångare och bar inga utmärkelsetecken. Dock undgick han derför icke åskådarnes blickar. Dessa helsade hjelten från Crécy och Poitiers med höga bifallsrop. I sitt palats satt konungen af England på sin tron. Vid Johans inträde uppsteg han, omfamnade honom och förde honom till en festlig måltid.

År 1360 kom en fred till stånd, i hvilken Johan utom andra vilkor förband sig att betala en stor lösesumma för sitt frigifvande. Under det att penningarna anskaffades, skulle hans två söner vistas i England såsom gisslan. Efter fem års frånvaro återkom Johan till sitt rike. Då emellertid hans andre son, som befann sig i Calais såsom gisslan, hade flytt derifrån, begaf sig konungen, för att hålla sitt ord, till England, der han dog kort derefter (1364). Hans lik sändes med ett lysande följe till Frankrike och bisattes i S:t Denis.

På franska sidan utmärkte sig under dessa långvariga strider *Bertrand du Guesclin.* Han var son till en bretagnisk riddare och förskräckligt ful, så att hans föräldrar både derför och för hans stridslystnads skull voro afvogt sinnade mot honom. Då han vuxit upp till yngling, ville hans fader, som for till en tornering, icke taga honom med sig. Men Bertrand skaffade sig en häst, iklädde sig i hemlighet en rustning och red derpå med slutet visir in vid torneringen. Här stötte han med så väldig kraft en motståndare till marken, att hästen blef på platsen och riddaren var nära att dödas. Nu ville äfven hans fader, som icke kände honom, upptaga striden med honom, men ynglingen sänkte vördnadsfullt sin lans, då han igenkände sin familjs

vapen och tecken. Alla trodde, att han gjorde detta af fruktan för sin motståndares tapperhet. Men strax derpå kastade han femton andra riddare till marken. Hvar och en var nyfiken att veta, hvem den obekante var. Slutligen kastades hans hjelm af honom under striden, så att de närvarande igenkände honom och lyckönskade honom. Äfven hans fader lofvade honom nu riddarerustning, så att han skulle kunna tillkämpa sig rykte och ära.

En synnerlig skicklighet visade Bertrand sedan vid intagandet af fasta slott. Det gafs nästan ingen fast plats, dit han anlände, som han icke intog med list eller våld. I det ena fästet smög han sig in såsom vedhuggare, i det andra såsom vingårdsarbetare. Då engelsmännen en gång under befäl af hertigen af Lancaster belägrade staden Rennes, önskade hertigen, hvars uppmärksamhet Bertrand redan ådragit sig genom en djerf bragd, att lära känna den berömde hjelten. Han sände derför en härold med ett bref till staden för att på sitt riddareord inbjuda honom till sig i lägret. Bertrand, som icke kunde läsa, lät meddela sig innehållet af brefvet och lofvade hertigen att komma. Följande dag red han dit. Han böjde knä för Lancaster, som genast bad honom stiga upp och omfamnade honom. Alla engelsmän trängde sig fram för att se den berömde du Guesclin, men grepos af förvåning öfver hans ovanliga fulhet. Hans rättrådighet och öppenhet tillvunno honom allas hjertan. Då han skulle taga afsked, bad honom en engelsk riddare att bryta tre lansar med honom. "Hellre sex," svarade du Guesclin vänligt. Tvekampen bestämdes till följande dag. Innan torneringen begynte, lät Bertrand hemta bröd, hvaraf han bröt tre små bitar, som han doppade i ett glas vin och åt till den heliga treenighetens ära. Sedan han derefter bestigit den häst, som hertigen af Lancaster dagen förut skänkt honom, angrep han så häftigt sin motståndare, att denne strax vid första stöten föll till marken och icke vidare bad om de öfriga lansarne. Derpå bugade sig segraren vördnadsfullt för de engelska herrarne, kastade om sin häst och red tillbaka till staden.

Då Frankrike år 1365 hade fred, ville de vida legosoldaterne, som drogo omkring och plundrade landet, icke veta af någon fred. Konungen af Frankrike anförtrodde Bertrand det svåra uppdraget att föra dem ur landet. Det lyckades honom att vinna dem för sig genom stora löften. I Castilien stredo på den tiden Peter den grymme och prins Henrik af Trastamara om tronen. Den förre understöddes af svarte prinsen, den senare af du Guesclin. I detta krig vann den engelske prinsen sin tredje lysande seger, vid Navarete (1367). Då Bertrand märkte, att han förlorat striden, störtade han sig midt in i den samma. Men då han slutligen såg sig omringad och varseblef Edvard, ropade han: "Åt denne öfverlemnar jag mig, ty han är den tappraste!" Prinsen tog honom med sig till Bordeaux.

En tillfällighet påskyndade Bertrands befrielse. Man samtalade en dag hos prins Edvard om hans segrar och de fångar han dervid tagit. "Prins," sade en af de närvarande, "man säger, att ni har någon i ert fängelse, som ni icke vågar lösgifva, det är Bertrand du Guesclin." Edvard kände sig sårad af dessa ord och lät genast föra riddaren inför sig. "Huru befinner ni er, Bertrand?" frågade prinsen. "Åhjo," svarade denne, "jag finner det långsamt att jemt och ständigt höra råttorna i Bordeaux; mitt fäderneslands näktergalar vore mig kärare." — "Det beror blott af er sjelf," svarade Edvard, "svär att icke strida mot oss och icke för Henrik af Castilien, så frigifver jag er utan lösen." — "Hvartill gagnade mig då min frihet? Då först blefve jag ju riktigt fånge!" — "Nåväl," sade prinsen, "då skall ni åtminstone icke slippa undan utan penningar." — "Jag vill gerna betala," svarade Bertrand, "men erinra er, att jag är en fattig riddare, som ingenting annat eger än hvad han kan förvärfva med sina vapen." Prinsen gaf honom då frihet att sjelf bestämma summan, och denne nämde 100,000 guldmynt för att icke uppskatta sig för lågt. Förundrad frågade honom Edvard, hvarifrån han ämnade taga så mycket penningar. "Konungen af Frankrike," svarade denne, "och Henrik af Castilien skola betala det." — Bertrand blef nu frigifven och fann snart medel att betala lösesumman.

Å nyo stred han för Henrik, hvilken också blef konung öfver Castilien.

Då kriget emellan engelsmännen och fransmännen åter bröt ut, utnämdes den hjeltemodige Bertrand till connetabel af Frankrike, d. v. s. högste befälhafvare öfver alla rikets trupper, och förde fransmännen från seger till seger. Hans rykte steg allt högre, ju mera svarte prinsens fördunklades, hvilken genom sin despotiska styrelse i Aqvitanien äfvensom genom ett blodbad, som han anstälde bland invånarne i staden Limoges, fördunklade minnet af sina lysande bragder. Lyckan vek från Englands vapen, och svarte prinsen, som sedan långt tillbaka led af en tärande sjukdom, var tvungen att återvända till England för att få dö i sitt fädernesland.

Guesclin afled i sitt sextiosjette år. Det var såsom om döden fruktade att möta honom på slagfältet, ty en sjukdom slutade hans lif, men midt under krigiska bragder. Han befann sig i Languedoc och belägrade den fasta platsen Chatelneuf de Randon. Ännu på dödsbädden uppmanade han sina landsmän till tapperhet och rättrådighet, kysste sitt svärd, lemnade det med sorg ifrån sig och afvaktade under fromma böner sitt sista andetag (1380). De belägrade hade redan beslutit att gifva sig, om intet understöd komme. Ingen kom dem till hjelp, men du Guesclin hade gått bort. Dock trodde de sig för sin äras skull skyldige att hålla ord. Befälhafvaren begaf sig derför till du Guesclins tält, knäböjde vid hans dödsläger och nedlade nyckeln vid den dödes fötter. Hela Frankrike sörjde den bortgångne hjelten, med hvilken blomman af det franska ridderskapet nedsteg i grafven. Hans lik bisattes i grafhvalfvet i S:t Denis bredvid konungarnes ben.

40.

Jungfrun af Orleans.
(1429—1431.)

Under femtonde århundradet förnyades striderna mellan England och Frankrike. Under franske konungen Karl VII vunno de engelska vapnen sådana framgångar, att för konungen blef öfrigt blott landskapet Berry med staden Bourges. Ännu höll sig dock det fasta Orleans på högra stranden af Loire i följd af grefvens af Dunois tappra försvar. Redan förtviflade konungen om en lycklig utgång, redan hade han fattat beslutet att begifva sig till utlandet, då han räddades af underbara händelser, som visa, hvad fast tro och varm fosterlandskärlek förmå.

I byn Domrémy, vid stranden af floden Maas, på gränsen af Lothringen och Champagne, lefde *Johanna Darc* (Jeanne d'Arc), en fattig landtmans dotter. Hon hade ett skönt yttre, hade i sin ungdom arbetat på fältet och inom hus och genom sin tillbakadragenhet bevarat ett fromt sinne och en sedlig vandel. Hennes landsmäns olyckliga belägenhet gjorde ett djupt intryck på hennes sinne, och hennes längtan att befria dem förenade sig så lifligt med de fromma känslorna i hennes hjerta, hvilket hade vant sig vid att hoppas på hjelp af Gud allena, att hon hade uppenbarelser, i hvilka hon trodde sig se englars och helgons gestalter och höra dem tala. Både dag och natt, utom och inom hus, i Guds och Frälsarens namn uppmanade de henne att befria fosterlandet. Emellertid fruktade hon, att hennes föräldrar ej skulle sätta tro till hennes gudomliga kallelse, hvarför hon först anförtrodde sig åt sin farbror. Denne begaf sig till den närbelägna staden Vaucouleurs till riddaren Baudricourt, som rådde honom att med kroppsaga bota henne för hennes öfverspända idéer. Ja, till och med då hon sjelf vände sig till honom med

bön, att han skulle föra henne till Bourges till konungen, erhöll hon icke något gynsammare svar. I sin hemtrakt började man slutligen till följd af hennes ständiga fastor och böner att fästa uppmärksamhet vid hennes yttranden och tro på hennes sändning. Baudricourt, som slutligen vanns genom hennes orubbliga öfvertygelse, erbjöd henne till och med sin hjelp för att uppfylla hennes önskan, och staden försåg henne med en häst och vapen. Iklädd manlig drägt, som hon sedan aldrig aflade, begaf hon sig nu, följd af två riddare, genom trakter, der fiender ströfvade omkring, och genom flere städer, tills hon mot slutet af februari 1429 framkom till konungens läger i Chinon. Ehuru konungens omgifning inom kort satte tro till hennes utsago, vågade man dock först tre dagar derefter omnämna henne för konungen. För att sätta henne på prof hade han med flit dolt sig bland riddarne vid sitt hof, men jungfrun igenkände honom bland hans talrika och lysande omgifning, ehuru hon aldrig förr sett honom. Äfven skall hon hafva under ett samtal upptäckt en blott af honom känd hemlighet. Hon sade nu till konungen, att Gud sändt henne till honom, och om han ville gifva henne manskap, skulle hon upphäfva belägringen af Orleans och föra honom till Rheims *) för att der krönas; ty det vore Guds vilja, att hans fiender, engelsmännen, återvände till sitt land. Konungen sammankallade nu ett råd af rättslärde och andlige och omtalade för desse hennes spådomar. Desse stälde till henne en mängd snärjande frågor, hvilka hon emellertid besvarade med enkelhet och klart förstånd. Då en af dem frågade henne, på hvilket språk hennes himmelska gestalter talat till henne, svarade hon: “På ett vackrare språk, än det ni talar“. På en annans yttrande, att Gud förbjöde hvar och en att tro på sådana förutsägelser som hennes, om de icke åtföljdes af tecken och under, svarade hon: “Jag har icke kommit hit för att göra några tecken, men fören mig till Orleans, så skall jag der visa eder, hvarför jag är sänd“. En munk frågade henne, hvarför hon anhöll om väpnade män för att fördrifva fienderna;

*) De franske konungarnes gamla kröningsstad.

dertill behöfde väl Gud ej krigare. Derpå gaf Johanna till svar: "Soldaterna skola strida, och Gud skall skänka dem segern!"

I förlitande på hennes sändning af en högre makt utrustade man en trupp af 7,000 man, i spetsen för hvilken hon aftågade för att förskaffa den hårdt belägrade staden Orleans tillförsel. Hon hade låtit göra sig ett eget standar, på hvilket var framstäld Frälsaren, hållande jordgloben samt omgifven af liljor och två knäböjande englar, och hvarpå stod inskriften: "Jesus, Maria". Detta standar begagnade hon i alla strider och slagtningar såsom det enda vapnet för att besegra fienderna. Hon hade visserligen också ett svärd, som på hennes anvisning hemtats bland gamla vapen från Katarinakyrkan i Fier-Bois och som var prydt vid fästet med fem kors, men hon begagnade sig blott deraf i högsta nödfall för att skydda sig för anfallande fiender. Hon ville nämligen aldrig döda fienderna, utan åtnöjde sig med att uppmuntra sitt folk att rycka framåt. För att göra sina soldater värdiga Guds bistånd, införde hon en strängare manstukt bland de tygellösa skarorna; alla måste bikta sig och anbefalla sig åt Guds barmhertighet. Att svärja, spela och plundra blef vid strängt straff förbjudet, och på soldaternas sedliga vandel gafs noga akt. Derjemte skulle en skara prester under ett särskildt banér följa hennes här. Nästan utan att hafva rönt något motstånd framkom man till Orleans. Under det de belägrade, hvilkas mod återupplifvats genom berättelserna om den undergörande jungfrun, gjorde ett utfall från staden, lyckades man tillföra dem lifsmedel. Då Johanna fullt väpnad red genom gatorna på sin gråa stridshäst, helsades hon med jubel. Allra först begaf hon sig till kyrkan för att tacka Gud. Derefter stälde hon sin kosa till den bostad, som anvisats henne i skattmästarens hos hertigen af Orleans hus. Då hon från tidigt på morgonen intill aftonen suttit till häst, iklädd sin tunga rustning och utan att äta eller dricka, befriade man henne nu från hennes vapendrägt och anordnade en präktig måltid åt henne. Men med vanlig måttlighet förtärde hon ingenting annat deraf än litet

bröd jemte något vin, blandadt med vatten, hvarefter hon begaf sig till hvila.

Redan följande morgon yrkade hon på, att man skulle göra ett angrepp på engelsmännens belägringsverk, och det var med stor möda man kunde förmå henne att invänta förstärkningar. Till fienderna skickade hon en uppmaning, att de skulle återvända till sitt hemland, men desse qvarhöllo hennes budbärare och hotade att bränna henne på bål, om hon fölle i deras händer. Jungfruns uppträdande hade emellertid väckt förskräckelse bland engelsmännen, ty de trodde, att den unga qvinnan från Orleans var utrustad med öfvernaturliga krafter, och ansågo detta för ett verk af djefvulen. De utfall, fransmännen gjorde under jungfruns befäl, kröntes nästan alla med framgång. En häftig strid upplågade om tornet (bastiljen) vid en bro, som ledde öfver Loire in i staden. En morgon begaf sig jungfrun med sina tappraste krigare på båtar öfver Loire för att angripa tornet från baksidan, under det stadens borgare sökte återställa den af fienden upprifna bron för att från stadssidan företaga ett angrepp mot det samma. Under denna strid blef Johanna sårad i halsen af en pil och måste gå afsides för att låta förbinda sig. Men i samma ögonblick som fransmännen, uttröttade af striden, stodo i begrepp att draga sig tillbaka, visade hon sig åter och eldade deras sjunkande mod. De fördubblade nu sina ansträngningar, stormade tornet och lyckades intaga det. Såsom Johanna förutsagt, drog hon segrande öfver bron in i staden under klockringning och stadsinvånarnes glädjerop, ty denna seger hade afgjort Orleans' räddning. Engelsmännen upphäfde följande dag belägringen och uppbrände de fästningsverk de uppbygt. Johanna befalde, att man ej skulle störa deras aftåg, "ty", sade hon, "det är Guds vilja, att man låter dem gå, då de vilja det".

Jungfrun hade nu uppfylt sitt första löfte: Orleans' befrielse. Hennes andra rörde konungens kröning i Rheims. Hon knäböjde inför Karl och sade: "Välädle Dauphin *),

*) Frankrikes tronföljare benämdes *dauphin*, sedan hertigdömet Dauphiné (1349) af sin hertig eller »dauphin» afträdts för en summa penningar till konung Karl den femte.

mottag den heliga smörjelsen och er konungakrona i Rheims. Jag brinner af ifver att få föra er dit. Skynda derför!“ Trots fältherrarnes invändningar genomdref Johanna sin önskan och framträngde med en här af 6—7,000 man. Under sitt tåg stormade hon tre befästa platser. I Jargeau låg en ansenlig besättning, men redan på tredje dagen ropade jungfrun: “Framåt till stormning!“ och då befälhafvarne menade, att tiden derför ännu icke vore inne, svarade hon: “Tvifla icke! Stunden är inne, om det behagar Gud!“ Striden förblef länge oafgjord. I spetsen för sitt folk var Johanna den förste på stormstegarne, då en väldig sten nedkastades, som splittrade hennes hjelm och störtade henne sjelf ned i en djup graf. Man trodde henne vara död, men i samma ögonblick uppsteg hon och ropade: “Framåt, mina vänner! Herren han gifvit dem i vår hand!“ Snart voro murarne bestigna. Kort derefter öfverraskade hon engelsmännen och slog dem efter en kort strid på öppna fältet, hvarvid sjelfva deras fältherre, den fruktade Talbot, togs till fånga.

Öfverallt utbredande förskräckelse bland fienderna, drog hon framåt mot Rheims. Förgäfves förestälde fältherrarne henne faran af att tåga genom ett helt och hållet af fiender besatt område. Hon erinrade dem blott om det uppdrag hon fått af Gud, och ingen kunde motstå henne. Blotta åsynen af henne förmådde invånarne i Auxerre, Troyes och Chalons att gifva sig. Den 16 juli 1429 öppnade den gamla konungastaden Rheims sina portar, och konungen tågade in jemte Johanna och sin här.

Redan följande dag skedde Karls högtidliga kröning, hvarvid Johanna stod vid hans sida med fanan i hand. Efter den högtidliga aktens slut knäböjde hon för konungen och bad med tårar i ögonen att få återvända till sitt hem, emedan hennes verk nu vore fullgjordt. Men konungen yrkade ifrigt, att hon ännu en tid skulle qvarstanna vid hären och föra den till ännu flere segrar. Hon lydde mot sin vilja, men handlade från detta ögonblick icke med samma säkerhet och bestämdhet som förr, utan följde blott fältherrarnes beslut. Dock verkade hennes närvaro välgörande på hären, som hon

eldade till tapperhet och manade till sedlighet. På kort tid intog konungen den ena staden efter den andra, tills han stod framför Paris. Efter eröfrandet af utanverket S:t Denis ledde Johanna stormningen mot staden, men kom in i hårdaste striden och blef lätt sårad. Dock skulle stormningen ändå hafva lyckats, om konungen icke försummat att sända hjelp.

Bedröfvad öfver att hon misslyckats, bad hon ännu en gång att få återvända till sitt hem. Men konungen tillät det icke. Han upphäfde belägringen af Paris, och i stället för att rastlöst förfölja fienderna och drifva dem ur landet tågade han tillbaka till Chinon för att tillbringa vintern der i hoflifvets vekliga njutningar. Johannas familj upphöjdes af konungen i adligt stånd. Då jungfrun på våren år 1430 kastade sig in i Compiegne, n. ö. om Paris, för att försvara den mot hertigen af Burgund, föll hon vid ett utfall i burgundernas händer, som för 16,000 francs sålde henne till engelsmännen.

Jungfruns tillfångatagande väckte hos engelsmännen den lifligaste glädje och blodigaste hämdlystnad. Hon betraktades icke såsom krigsfånge, utan såsom trollqvinna och djefvulsbesvärjerska. Hon satt i slottstornet i Rouen, fjettrad med tunga jernkedjor, bevakad af personer af lägsta slag, hvilka sårade henne med grofva, hånande och smutsiga ord och tilläto sig ett oanständigt behandlingssätt. Som engelsmännen nu en gång beslutit hennes död för att hämnas på henne för sina nederlag, fördes rättegången mot henne på det orättvisaste och ovärdigaste sätt, i det man genom snärjande frågor sökte narra henne till motsägelser. Slutligen förmådde men henne genom alla möjliga skräckmedel att erkänna sina syner såsom djefvulens bländverk och dömde henne till klosterfängelse på lifstid vid vatten och bröd. Det oaktadt förde man henne tillbaka i det gamla fängelset, der hon fortfarande utsattes för allt slags misshandel. Emellertid lyckades man uppdikta nya anklagelser mot henne, och man dömde henne såsom öfverbevisad om kätteri att brännas på bål (1431).

På afrättsplatsen, torget i Rouen, anbefalde hon sig knäböjande i Guds och helgonens skydd, bedyrade högt sin oskuld och sanningen af sina uppenbarelser, bad

vänner och fiender om förlåtelse för af henne tilläfventyrs begångna fel och gjorde en så rörande bön, att hela folket och sjelfve den engelske kardinalen fälde tårar. Derpå uppsteg hon med korset i hand och med fasta steg på bålet och under upprepade utrop af namnet "Jesus" uppgaf hon sin anda.

Efter detta voro engelsmännen icke lyckligare. Fransmännen återtogo så småningom sin fosterjord. Vid fredens slutande (1453) egde de allt utom fästningen Calais vid engelska kanalen.

41.

Kejsar Sigmund. — Johan Hus.

Redan länge hade vid hvarje konungaval strid uppstått bland de tyske furstarne om den frågan, hvilka af dem vore berättigade att välja den nye konungen. *Karl IV*, som efterträdde Ludvig af Bayern från 1347—1378, utfärdade med anledning häraf en rikslag, som, emedan sigillet på den samma hängde i en förgyld kapsel, benämdes *den gyllene bullan.* I denna lag var icke blott allt det formella af konungavalet noga bestämdt, utan der stadgades äfven, hvilka tyska furstar valrätten tillkomme. Till kurfurstar (valfurstar) blefvo utnämda erkebiskoparne af Mainz, Trier och Köln, konungen af Böhmen, pfalzgrefven vid Rhen, hertigen af Sachsen-Wittenberg och markgrefven af Brandenburg. Denna riksgrundlag var det enda af någon vigt, som Karl IV uträttade för Tyskland. För öfrigt bekymrade han sig föga om riket, men sörjde så mycket mer för sitt arfland Böhmen, der han i Prag grundlade ett universitet, det första i Tyskland. Hans son och efterträdare *Venceslav* (1378—1400) ådagalade en sådan overksamhet och oförmåga att regera, att han afsattes af furstarne, "såsom en oduglig, försumlig och obetänksam det heliga rikets

upplösare och ovärdige styresman". I hans ställe valdes *Ruprekt af Pfalz* (1400—1410), som oaktadt sina goda egenskaper icke förmådde höja kronans anseende. Hans efterträdare var *Sigmund*, Venceslavs broder (1410—1437).

Vid denna tid rådde mycken strid och splittring inom den kristna kyrkan. Tre påfvar gjorde anspråk på Petri stol, af hvilka hvar och en påstod sig vara den rättmätige och bannlyste sina motståndare. Af dessa vistades *Gregorius XII* i Rimini, *Benedictus XIII* i Spanien och *Johan XXIII* i Rom. Den sist nämde hade i sina yngre år varit sjöröfvare, hade köpt kardinalsvärdigheten och fortsatte, äfven sedan han bestigit påfvestolen, sitt lastfulla lefnadssätt öppet inför hela verlden. Liksom denne påfve och andra hans likar skändade kyrkan, hängåfvo sig äfven de andlige i allmänhet, höga som låga, åt ett yppigt och sedeslöst lefnadssätt. Det var derför ej underligt, att alla lifligt längtade efter en reform af kyrkan "till hufvud och lemmar", såsom man uttryckte sig.

Genast vid valet hade man såsom en pligt ålagt konung Sigmund att återställa enighet inom kyrkan, och han egnade sig också verkligen med den största ifver åt lösandet af denna uppgift. Han förmådde påfven Johan XXIII att sammankalla ett stort kyrkomöte i staden Konstanz vid Bodensjön, hvilket verkligen också öppnades i november 1414. Ett större och högtidligare möte hade ännu aldrig hållits. Från Italien, Frankrike, England, Tyskland, Sverige, Danmark, Polen, Ungern och ända från Konstantinopel tillströmmade deltagare, andliga och verldsliga. De store täflade att öfverträffa hvarandra i glans och prakt, prelaterna och doktorerna i lärdom och vältalighet. Utom patriarker, kardinaler, erkebiskopar, biskopar, abboter, lägre prester och universitetens deputerade, utom furstar och herrar kommo många dit, lockade endast af nyfikenhet att få se det ovanliga skådespelet. På en gång lär man kunnat räkna 150,000 främlingar och 30,000 hästar. Det vanliga antalet närvarande var 80,000. Detta kyrkomöte hade en trefaldig uppgift att lösa. Man ville nu en gång komma öfverens om, hvilken som skulle intaga

Petri stol såsom allmänt erkänd påfve. Dessutom måste man åstadkomma en förbättring af kyrkan och hennes tjenare, äfvensom undersöka *Johan Hus*' från den katolska kyrkans afvikande lära.

Påfven var redan på förhand öfvertygad om, att han icke hade något godt att vänta af detta möte. Då han på sin ditresa kom i närheten af Konstanz, utropade han, pekande på staden: "Det der ser ut som en grop, i hvilken man fångar räfvar." Han hade i sitt följe en ofantlig mängd prester från Italien, genom hvilkas röster han hoppades skaffa sig öfvervigten. Man kom emellertid strax vid mötets början öfverens om, att rösterna icke skulle räknas efter hufvudtal, utan efter "*nationerna*". Man antog derför fyra hufvudnationer, den tyska (som äfven inbegrep ungrarne, polackarne och skandinaverna), franska, engelska och italienska, af hvilka hvar och en först skulle öfverlägga på en särskild sammankomst och derefter på grund af flertalet röster bland dem sjelfve afgifva en hufvudröstsedel vid det allmänna mötet.

Till en början yrkade de franska, tyska och engelska nationerna på, att alla tre påfvarne skulle afsättas för lugnets återställande inom kyrkan. Trots allt sitt motstånd måste Johan underkasta sig att blifva afsatt (1415). I hemlighet uppgjorde han emellertid en plan att fly från Konstanz, hvartill hertig Fredrik af Österrike erbjöd honom sin hjelp. Han anordnade ett tornerspel utanför staden. Under det alla strömmade ut för att åskåda detta, lyckades påfven förklädd till ridknekt och med armborst på länd komma ur staden och till Schaffhausen, dit Fredrik snart kom efter.

Så snart påfvens flykt blef bekant, uppstod i Konstanz en allmän bestörtning, och en del af mötet började till och med göra anstalter för afresa. Men Sigmund red sjelf genom gatorna, lugnade folket och höll mötet tillsammans, i det han förklarade, att det äfven utan påfve skulle fortsättas under hans hägn. Öfver Fredrik af Österrike förkunnades riksakt, och hårdt ansatt af fiender måste han anropa kejsarens nåd. Derpå satte sig fäderna till doms öfver Johan XXIII, som icke återkommit oaktadt flere kallelser. Han blef öfverbevisad om de afskyvärdaste förbrytelser, och man beslöt

afsätta honom. Kejsaren hade fått honom i sitt våld och höll honom fången i fem år. Den nittioårige Gregorius XII tillkännagaf, att han frivilligt gick in på att afsättas. Endast den oböjlige Benedictus XIII framhärdade i sin vägran och till och med då mötet förklarat honom afsatt, begaf han sig till sitt slott i Valencia, hvarifrån han utslungade en bannlysning öfver hela verlden. Han dog 1424 i en ålder af nittio år.

Mötet hade nu löst sin första uppgift. Sigmund och den tyska nationen föreslogo derpå, att man skulle företaga förbättringar inom kyrkan, innan man skred till val af ny påfve, ty just tyskarne hade med största förtrytelse åsett de senaste påfvarnes lastfulla vandel, andliga embetens försäljning med flere missbruk. De öfriga nationerna gingo dock icke in härpå, hvarför Sigmund slutligen måste tillåta, att man först valde ny påfve. Dertill utsågs Martin V, en fint bildad man med stor fasthet och mycken förslagenhet. Med dessa egenskaper blef det honom lätt att gäcka kristenhetens rättmätiga anspråk på mera djupgående förbättringar inom kyrkan. Han slöt särskilda öfverenskommelser (konkordat) med de olika nationerna, i hvilka öfverenskommelser han lofvade att afhjelpa de mest skriande missbruken. Då slutligen en pest utbröt, fick påfven deri en god förevändning att upplösa mötet (1418). Han lemnade Konstanz, omgifven af sin höga värdighets hela prakt och ståt. Kejsaren ledde hans hvita häst, tre af rikets förnämsta furstar uppburo snibbarna på hästens skarlakanstäcke, och fyra grefvar buro en tronhimmel öfver honom.

Sålunda omintetgjordes kristenhetens förhoppningar på reformer inom kyrkan. Lösandet af mötets andra uppgift hade misslyckats. Den tredje frågan, Johan Hus' lära, hade redan förut blifvit afgjord.

Johan Hus var född i Husinecz, en liten böhmisk stad, och fick sin bildning i Prag, der han sedan blef anstäld som lärare vid universitetet. Han var en man af sedligt allvar, med omfattande kunskaper och stor

vältalighet. I sin egenskap af prest utöfvade han sitt kall som själasörjare med stor ifver och lärde känna folkets behof samt det förderfliga inflytande, som verldsligt sinnade andlige och munkar utöfvade. Hans vän *Hieronymus*, en böhmisk adelsman af ädel karakter, gjorde honom bekant med engelsmannen *Wiclefs* skrifter, hvilken såsom professor vid universitetet i Oxford utmärkte sig för stor lärdom och en obefläckad vandel. I sina skrifter hade denne frimodigt uttalat sig mot påfvedömets missbruk och den katolska kyrkans förfall, hvarjemte han förkastat flere kyrkans trossatser, såsom om öronbikten, celibatet och transsubstantiationen. Hus blef så gripen af engelsmannens åsigter, att han icke tvekade att berömma Wiclef såsom en from och helig man. Med ännu mera ifver sökte Hieronymus utbreda hans skrifter och vann också på sin sida predikanten i Michaelikyrkan i Prag, Jacob von Miess. Alla tre försvarade högt och ihärdigt Wiclefs åsigter och läror. Erkebiskopen i Prag sökte hindra utbredandet af dessa grundsatser och lät fördöma fyrtiofem af Wiclefs lärosatser såsom irrläriga, farliga och kätterska. Men han nöjde sig icke dermed, han anklagade Hus hos påfven och lät bränna en mängd af Wiclefs skrifter. Detta väckte oro bland folket. Mordgerningar föröfvades och man plundrade kyrkor och kloster. Erkebiskopen vände sig å nyo till påfven Johan XXIII, som kallade Hus till Rom, men denne fäste intet afseende vid hans kallelse, utan vädjade till ett allmänt concilium (kyrkomöte). Då nu påfven äfven utdelade aflat för penningar, angrepo Hus och Hieronymus utan skonsamhet detta okristliga förfarande. Följden var, att påfven bannlyste dem. Hus måste lemna Prag, men predikade på landsbygden ofta under bar himmel och för otroligt stora massor af folk. När konciliet sammanträdde i Konstanz, ville han frivilligt infinna sig, emedan han ju sjelf yrkat på ett kyrkomötes sammankallande.

För detta ändamål gaf kejsar Sigmund honom ett lejdebref, i hvilket han tog honom “i sitt och det heliga rikets särskilda skydd“. Äfven Johan gaf sin försäkran, att intet ondt skulle vederfaras honom, till och med om han hade mördat påfvens broder. Så kom Hus i

november 1414 till Konstanz. Men redan efter några veckor fängslades han på yrkande af sina fiender. Sigmund gaf visserligen sina sändebud befallning att fordra Hus' befrielse, men kardinalerna brydde sig icke derom. Ännu värre blef den fångnes belägenhet, då under tiden Jacob v. Miess i Böhmen började utdela nattvarden med både bröd och vin, ty man gaf Hus skulden äfven för denna nya förändring. Det hade nämligen i trettonde århundradet blifvit brukligt att vid nattvarden ej gifva lekmännen kalken, som förbehölls presterna ensamma. Nu återinförde Jacob v. Miess i Böhmen det gamla bruket, utdelandet af både bröd och vin.

Den förhoppning, Hus' vänner satte till kejsaren, försvann snart. Ty då presterna förklarade honom, att man ej vore skyldig hålla sitt ord till en kättare, lät denne konciliet handla efter behag, och lejden var bruten. Nu fördes Hus till ett osundt fängelse, hvarigenom han föll i en farlig sjukdom. En tid bortåt egnade man honom icke den ringaste uppmärksamhet; derefter började man åter sysselsätta sig med honom. Flere gånger uppträdde han inför kyrkomötet för att förhöras angående sina lärosatser. Hus visste emellertid att på ett tillfredsställande sätt vederlägga alla mot honom framkastade anklagelser; dock fordrade man, att han skulle afsvärja sin lära såsom kättersk. Derpå svarade Hus: "Om man på grund af bibeln öfverbevisar mig om villfarelse, så vill jag gerna återtaga mina påståenden; hvarom icke, skall jag in i döden blifva mina åsigter trogen." Konciliet uttalade sin dom öfver honom. Alla hans skrifter skulle öfverlemnas åt lågorna och han sjelf förklaras för en förhärdad kättare. Nu måste Hus ännu en gång ikläda sig sin presterliga drägt inför kyrkomötet, och derpå afslet man den, det ena plagget efter det andra. All denna smälek kunde icke rubba martyrens ståndaktighet. För att hemta styrka för sin tro, påminde han sig ständigt det föredöme han hade i sin af fiender lika misshandlade Frälsare, för hvars lära han ginge i döden. Slutligen öfverlemnade man hans själ åt djefvulen och satte på honom en papperskrona, hvarpå voro målade tre djeflar, med inskriften: "Erkekättare!" Hus sade: "Min herre Jesus

Kristus har för mig arma syndiga menniska burit en ännu mycket tyngre törnekrona ända till sin smädefulla död på korset.“

Härpå öfverantvardade konciliet honom åt den verldsliga makten, och konung Sigmund gaf pfalzgrefvarne uppdrag att i hans ställe “behandla honom såsom kättare“. Derefter öfverlemnades han åt skarprättaren, för att denne skulle bränna honom, och strax derefter fördes han till afrättsplatsen utanför staden (1415). Bödeln band honom med sex rep vid en påle och lade derjemte en kedja omkring hans hufvud. Af en händelse var hans ansigte vändt mot öster. Då ropade några, att det icke passade, att den fördömde kättaren doge med ansigtet mot solens uppgång, och bödeln måste vända om honom mot vester. Härpå lade man rundt omkring honom ved och halm ända upp till hans hals. En bonde trodde sig göra ett kristligt verk, om han bidroge till kättarens uppbrännande, och skyndade till stället med ett fång ved. Hus såg på honom med ett vemodigt leende och utropade! “O, du heliga enfald!“ Då vedhopen antändes, bad han två gånger: “Kristus, lefvande Guds son, du som är af jungfru född, förbarma dig öfver mig!“ Derefter hörde man honom icke yttra något mera. Vinden dref sedan rökmassan i ansigtet på honom, så att han snart qväfdes. Hans aska kastades i Rhen, på det böhmarne icke skulle hafva något qvar af honom, som de skulle kunna dyrka såsom en relik. — Följande år dog äfven Hus' vän Hieronymus på bålet.

Men vid lågorna af dessa båda bål tände Hus' anhängare, som efter sin mästare kallade sig husiter, det förfärliga husitkriget, som fördes från 1420 till 1436 med det vildaste raseri och på ett förskräckligt sätt ödelade Böhmen, Bayern, Franken och Meissen. Slutligen måste man gå in på böhmarnes fordran att få begagna kalken vid nattvarden. De erkände deremot Sigmund såsom sin konung, och 1436 höll han sitt högtidliga intåg i Prag.

Sigmund tågade några år före husitkrigets slut till Italien och mottog i Milano den lombardiska, i Rom den kejserliga kronan, utan att dessa båda kunde gifva hans regering mera kraft och anseende. Under hans tid försiggingo ännu många vigtiga förändringar i Tyskland. För att erhålla penningar till rustning mot husiterne, förpantade han markgrefskapet Brandenburg till grefve *Fredrik af Zollern*, till hvilken han sedan till och med försålde det och 1417 högtidligt gaf det i förläning. Det ledigblifna Kursachsen öfverlemnade han till markgrefven af Meissen, Fredrik den stridsfärdige.

Sigmund hade en hög gestalt och ett rikt blondt hår, hvarjemte ett väl vårdadt skägg gaf åt hans vackra ansigte ett imponerande utseende. Han förstod att vinna hjertan genom ett intagande sätt, genom mild het och nedlåtenhet. Hans frikostighet var orsak till, att han ofta befann sig i penningeförlägenhet. Han egde mycken bildning och begåfning och hjelpte fram personer med kunskaper. Han sträfvade nog efter att göra det, som syntes honom godt, men med alla sina gåfvor och berömvärda egenskaper saknade han den högsinthet och den själsstyrka, som under dessa oroliga tider kunnat med framgång uppbära rikets och kyrkans sak. Han dog 1437 i Mähren utan att efterlemna någon son.

42.

Uppfinningar under medeltiden.

Under medeltidens sista århundraden gjordes uppfinningar, som voro af stor vigt för menniskoslägtets vidare utveckling och kunna betraktas såsom förebud för öfvergången till en ny tid.

Bland dessa bör först nämnas *kompassen*, för hvars uppfinnande man har att tacka *Flavio Gioja* från Amalfi

i Neapel i början på 14:de århundradet *). Det var först genom kompassens uppfinnande som det blef möjligt att segla på de stora verldshafven och som vägen öppnades till nya upptäckter. Dess väsentligaste delar äro den på ett stift fritt sig rörande magnetnålen, som besitter den underbara egenskapen att ständigt vända sig mot norr, och kompassrosen, en kretsformig skifva, på hvilken är uppritad en stjerna med tretiotvå strålar, hvilkas spetsar utvisa väderstrecken.

Uppfinningen af *krutet* tillskrifves vanligen franciskanmunken *Barthold Schwarz* i Freiberg i Breisgau (1340), som var en stor vän af kemiska försök. En gång hade han stött salpeter, svafvel och kol tillsammans i en mortel och lagt en sten deröfver, då af en händelse en gnista kom ned deri, antände blandningen och slungade stenen i luften med en häftig knall. Kineserna, hvilka före europeerna kände tillverkningen af siden och porslin, berömma sig äfven af att hafva först uppfunnit krutet, boktryckarekonsten och lump-papperet. Från dem skall upptäckten hafva kommit öfver till araberna. Det är dock afgjordt, att krutet begagnats äfven i Europa redan i 12:te århundradet för stensprängning **); dess användning i krig började emellertid först efter Barthold Schwarz. Efter år 1359 finner man kanoner eller, såsom de då kallades, bombarder, kärrebössor eller mörsare, i bruk ***). Sedan uppfunnos handgevär, som i början äfven antändes med en lunta eller luntstake †). Uppfinningen af krutet och artilleriet åstadkom en fullkomlig omstörtning i krigföringssättet, emedan riddaretidens gamla vapen stodo långt efter de fjerrskjutande bössorna och rustningarna

*) Andra förmoda, att den ryktbare venetianske resanden *Marco Polo* år 1295 fört magnetnålen från Kina till Europa.

**) De tidigaste spåren förekomma i Spanien, der morerna eller araberna herskade sedan år 711.

***) I slaget vid Crécy (1346; jmfr k. 39) skall groft artilleri varit första gången i bruk.

†) Först längre fram uppfann man flintlåset (1517). I 19 århundradet uppfanns perkussionslåset, som sedan utträngts först af bakladdningsgeväret, sedan af tändnålsgeväret i den form, som kallas *repetergevär*, hvari större qvantiteter skott på en gång inläggas, hvilka sedan hvart efter annat användas.

icke utgjorde säkert skydd mot kulorna. Derför utbildade sig genom eldvapnens allmänna utbredning med tiden en ny krigskonst.

Den välsignelserikaste uppfinningen är den af *boktryckerikonsten*, hvilken gjordes af *Johannes Gutenberg* eller rättare *Johannes Gensfleisch zum Gutenberg*, hvilken år 1397 föddes i stadsegendomen "zum Gensfleisch" i Mainz. Det äldsta skrifmaterialet var bladen af papyrusväxten (deraf ordet papper) från Egypten. Derefter begagnade man garfvade skinn. Ett nytt framsteg var pergamentet, tills man ännu senare uppfann bomulls- och slutligen linne- eller lumppapper. I äldre tider *skrefvos* urkunder och böcker, hvarvid man plägade vackert färglägga och utsira med små förgylda bilder i synnerhet begynnelsebokstäfverna. Att utarbeta flere exemplar af detta slags böcker var mycket mödosamt och tidsödande, hvarigenom de blefvo oerhördt dyra. Man hade redan uppfunnit ett sätt att skära i trä och aftrycka helgonbilder och spelkort och använde nu detta på olika ställen och kapitel i bibeln. Detta lyckades, men för hvarje sida och hvarje bok måste man skära nya träskifvor, och det var då en lycklig tanke af Gutenberg att utskära de olika skriftecknen i små stafvar af bok — deraf namnet bokstäfver — att förena dessa med trådar till rader och aftrycka dem, ty dessa små stafvar kunde, sedan de nyttjats, åter tagas i sär och begagnas till nytt tryck. Men dessa stilar af trä gingo lätt sönder, och Gutenberg gjorde derför sådana af bly. År 1439 uppfanns pressen, men ännu kunde ingen bok blifva fullständigt färdig.

Gutenberg var vid den tiden i Strassburg, dit han redan 1424 begifvit sig till följd af inre oroligheter i Mainz och der han stannade till 1443. Derför gör äfven Strassburg anspråk på äran att vara boktryckerikonstens moderstad *). Återkommen till Mainz, förenade han sig med *Johan Faust* (Fust), en rik guldsmed, och *Peter Schöffer*, en prest i Germersheim, hvilken sistnämde uppfann den för stilarne passande metallbland-

*) Holländarne tillskrifva sin landsman *Lorenz Koster*, Gutenbergs samtida, hedern af boktryckerikonstens uppfinning.

ningen och trycksvärtan af kimrök och linolja. Det första arbetet var en latinsk öfversättning af psalmerna, som fullbordades år 1457.

Men Gutenberg hade redan offrat hela sin förmögenhet på den nya uppfinningen och var skyldig Faust en betydlig summa. Då han icke kunde betala, lade Faust beslag på hans tryckeri och tvang derigenom Gutenberg att åter begifva sig till Strassburg, hvarifrån han sedan ännu en gång återvände till Mainz, der han med penningehjelp af rådsherren Humery grundlade en ny officin. Den nästa bok, som Faust, hvilken egentligen blott betalade penningarna, och Schöffer tryckte, var en latinsk bibel, som redan nu såldes ojemförligt billigare än de förut skrifna, slutligen för 20 gulden.

När Mainz år 1462 antändes af erkebiskopen Adolf af Nassau, uppbrunno äfven Fausts verkstäder, och Gutenbergs nya officin upphörde. Då lemnades Mainz af en mängd boktryckeribiträden, hvilka man hittills på det noggrannaste bevakat för att bevara hemligheten, och dessa anlade boktryckerier i Augsburg och Nürnberg, i Schweiz och Italien. Faust och Schöffer öppnade snart åter sin officin. Sedan Gutenberg sålt sina verkstäder, upptogs han bland erkebiskopens af Mainz hofjunkare och lefde, om än fattig, dock utan bekymmer till sin död (1468). År 1837 uppreste staden Mainz en minnesvård öfver boktryckerikonstens uppfinnare.

Genom denna uppfinning främjades på ett otroligt sätt spridningen af böcker, hvilka genom den sedermera uppfunna inbindningskonsten blefvo beqväma och lätthandterliga. Vetenskaplig sträfvan och andlig bildning stego till en dittills ej anad höjd, hvarpå den hastiga spridningen af gammalklassiska studier, i synnerhet efter eröfringen af Konstantinopel, och reformationens utbredning gåfvo otvetydiga bevis.

Samtidigt med boktryckerikonsten uppfanns äfven kopparstickskonsten. Italienarne hafva att uppvisa den äldsta bok med kopparstick, nämligen från år 1477. Emellertid var det tysken *Michael Wolgemut* och hans berömde lärjunge *Albrekt Dürer*, som i hög grad fullkomnade denna konst genom användandet af etsningsbottnen och skedvattnet.

43.

Ställningar och förhållanden under medeltiden.

Vid romerska rikets upplösning genom folkvandringen togo germanerna en stor del af det eröfrade landet i besittning för sin räkning. Största delen deraf fördelades i olika små jordlotter bland de fria *) såsom verklig fri egendom (all-od), utan att de derigenom förbundos till någon annan tjenst än landets försvar. Konungarne erhöllo de forne romerske kejsarnes gods, hvartill kom en mängd andra, som tillföllo dem eller som de med våld underlade sig. En del af dessa skänktes till kyrkan; andra åter läto konungarne bortarrendera, och häruti låg hufvudkällan till deras inkomster; men ännu andra, och detta den ojemförligt större delen, förlänade de för troget utförda tjenster till sitt folk såsom län för lifstiden (på latin *beneficium* eller *feudum* af *fe-od*, d. ä. förtroendegods). Af konungarnes forna följe (jmfr k. 1) uppkommo småningom talrika tjenstemän, som antingen voro tjenstemän vid hofvet, såsom t. ex. kansleren, eller beklädde förvaltningsembeten i de olika provinserna, såsom grefvarne i egenskap af domare i provinserna och hertigarne såsom gränsprovinsernas öfveruppsyningsmän, hvilka senare Karl den store afskaffade. Den tredje och talrikaste klassen voro krigstjenstemännen, som företrädesvis kallades läntagare (vasaller). Förlorade läntagaren sitt län, inträdde han åter i den simple, men frie mannens stånd. Med tiden blefvo förläningarna ärftliga, de små först, sedermera äfven de stora, till och med på den qvinliga linien. Frie likasom läntagare hade samma rättigheter vid provincialmötena och Majfälten. Ofta inträdde frie i konungens tjenst och vunno derigenom alla dermed förenade fördelar. Då Karl den store under

*) Utom de fria och adeln funnos i de germaniska staterna äfven ofria i olika grader, äfvensom frigifna.

sina ständiga krig utsträckte krigstjensten äfven till de frie, fingo desse alltså samma pligter som vasallerna, hvarför de sökte komma in i länsförhållandet för att njuta dess fördelar. De öfverläto derför sitt ärfda gods (all-od) till konungen såsom gåfva, fingo det tillbaka af honom såsom län (*feudum oblatum*) och kunde sedan förstora det genom tapperhet, lycka och konungens gunst. Äfven hade det blifvit brukligt, att de store läntagarne i sin ordning förlänade en del af sina förläningar till under dem stående, hvilka sålunda förbundos till samma tjenster mot dem. Så uppkom af de store och små läntagarne den högre och lägre adeln. De förre sökte göra sig oberoende af konungarne och att förtrycka de senare, som å sin sida funno hjelp hos konungen. De store läntagarne började en strid mot konungarne å ena sidan och mot de små läntagarne å den andra, hvilken i de flesta af Europas stater slutade med grundandet af den oinskränkta konungamakten. I Tyskland blefvo de store läntagarne (högadeln) efter hand oberoende riksfurstar.

Rättsväsendet bestämdes ursprungligen af plägseder och häfd, tills småningom skrifna lagar uppkommo. Hvarje förbrytelse, hvarje förseelse mot gods, ära eller lif kunde försonas med böter. Hos sachsarne straffades häststöld med döden. Hos frankerna straffade man mordet på en qvinna dubbelt så hårdt som mordet på en man. Hos friserna blef tempelskändaren straffad på det sätt, att han med afskurna öron lades på hafsstranden under ebbtiden, på det att hafsvågorna skulle bortföra honom. Äfven misshandlingar straffades med böter o. s. v.

Domstolarne sammanträdde i det fria under stora träd eller också vid gränsstenarne. Hvarje fylkes styresman, grefven, utöfvade domaremakten jemte ett utskott af (100) bisittare (Freischöffen). Vitnesmål och edgång tjenade till att utröna sanningen, och der detta icke hjelpte, skred man till gudsdomar och pinliga förhör (tortyr).

Gudsdomarne eller ordalierna hvilade på den åsigten, att Gud, der menskligt förstånd ej räckte till, efter sin allvetenhet och rättvisa skulle genom ett under straffa

den skyldige och hjelpa den oskyldige. I synnerhet öfverensstämmande med tidsandan var enviget, som dock förekom endast mellan frie män eller riddare och fördes på lif och död. Segraren ansågs för oskyldig; den besegrade var den skyldige. Äfven *eldprofvet* begagnades mycket under den äldsta tiden. Den anklagade måste med nakna fötter gå öfver nio glödgade plogbillar eller bära ett glödgadt jern nio steg eller upptaga en ring ur en kittel med sjudande vatten. Detta senare prof kallades *kittelfånget*. Längre fram började man äfven använda *korsprofvet*. Anklagaren och den anklagade måste stå under ett kors med utsträckta armar, och den förlorade processen, som först lät armarna sjunka ned. Äfven tecknade man på den ena af två tärningar ett kors och förklarade den för oskyldig, som vid tärningarnas kastande slog den med korset betecknade. Vid *vattenprofvet*, hvilket egentligen användes mot förmenta hexor, gälde det såsom bevis på brottslighet, att den som kastades i vattnet icke sjönk. *Nattvardsprofvet* bestod deri, att man stack hostian eller Herrans lekamen i munnen på den anklagade. Kunde han obesväradt svälja den, utan att sedermera lida af smärta eller sjukdom, ansågs han för oskyldig. *Bårprofvet* slutligen användes för att upptäcka mördare. Den mördades lik låg på en bår, och den för mord misstänkte måste lägga handen på såret. Flöt då blod derur eller fradgades den mördades mun eller rörde sig liket, var den misstänkte skyldig till mordet.

Längre än ordalierna, som afskaffades i 15:de århundradet, bibehölls tortyren eller pinbänken, som hade flere grader och bestod i piskslag, sammansnörning, sammanpressning och utsträckning af olika kroppsdelar, hvartill kommo äfven andra plågor. Pinandet fortsattes, tills en bekännelse aflades, och detta gjorde den pinade ofta för att befrias från plågorna. En dylik bekännelse måste sedan upprepas efter befrielsen från tortyren.

Af stor betydelse voro brottmålsdomstolarne eller *Vehmgerichte* *). De voro ursprungligen en lemning af det forngermaniska rättsväsendet och gälde såsom or-

*) Af det forntyska ordet *vervehmen*, som betydde *förbanna*.

dentliga kejserliga domstolar, i synnerhet i Westfalen, der gammalgermaniska bruk längst bibehöllo sig. Först när förbrytelser af alla slag blefvo allt allmännare och de klagande icke erhöllo rättvisa, förvandlades de till utomordentliga domstolar, i det att bisittarne, hvilka man kallade *vetande*, emedan de kände till domstolens hemligheter, sammanträdde och bildade en hemlig domstol, och detta i början icke på dolda, otillgängliga platser, utan under bar himmel vid de gamla gränsstenarne, men dock alltid i tysthet. Dessa domstolars stränga rättvisa och klokhet samt deras från forno brukliga högtidliga formaliteter förhöjde deras vördnadsbjudande anseende. Men då de sedermera sjelfva råkade i fara att duka under för tidens ondska och råa våldsamhet, började de hålla sina sammanträden nattetid på förborgade underjordiska ställen, hvarvid domarne uppträdde maskerade. Medlemmarne måste vara af kristen börd och otadlig vandel och, då de intogos deri, svärja en högtidlig ed att bevara domstolens hemligheter och inför domstolen lägga i dagen begångna förbrytelser. Antalet af de edsvurne lär efter dessa domstolars utbredande i Tyskland hafva uppgått till 100,000, så att på alla vigtigare platser funnos domstolsmedlemmar, som, utan att vara kända, dock igenkände hvarandra på vissa tecken. Ur medlemmarnes tal valdes frie bisittare för att bilda fri-domstolar, i hvilka *grefven*, framför hvilken lågo dolk och rep, förde presidiet. Ett landområdes frigrefvar stodo under stolherrarne, stolherrarne under kejsaren, som vid sin kröning upptogs bland domstolsmedlemmarnes antal. Hade en förseelse eller förbrytelse på behörigt sätt anmälts inför domstolen, blef den anklagade stämd inför den samma nattetid derigenom, att man fäste en skrift på hans dörr och slog tre starka slag på den samma. Infann han sig icke efter tre kallelser, blef han dömd, om åklagaren kunde besvärja anklagelsen med sex vittnen. Bekände den anklagade, verkstäldes domen på honom genast. Nekade han, kunde han fria sig med en ed, hvaremot dock motståndaren kunde uppställa två vittnen, som den anklagade åter kunde jäfva genom sex och slutligen genom tjuguett vittnen, hvarpå han fri-

kändes. Straffet bestod i penningeböter, landsförvisning och död. Det sistnämda straffet utkräfdes genast på den öfverbevisade medels dolk eller rep. Infann sig icke den anklagade inför domstolen, var hvarje dess medlem skyldig att jemte två andra nedstöta honom, hvar han träffade honom, eller hänga honom i träd, hvarvid en dolk stacks i trädet eller lades bredvid den afrättade, på det man skulle veta, att "den heliga Vehm" afrättat honom. Om tre bisittare grepo någon på bar gerning, sysselsatt med något dåd värdt döden, fingo de utan vidare ransakning döda honom. Ingen domstolsmedlem fick, vid äfventyr att sjelf straffas med döden, gifva en af Vehm dömd någon varning, ingen bisittare vägra sitt bistånd, gälde det äfven hans närmaste anförvandter. På detta sätt utbredde redan namnet af den heliga Vehm fruktan och förskräckelse, och det är bevisadt, att furstar, grefvar, riddare och ansedda borgare gripits och afrättats af Vehmdomstolen. Deri att den gick så hemlighetsfullt till väga bar den dock fröet till sin undergång. En bättre anordning af domstolsväsendet gjorde, dock först efter 15:de århundradet, slut på nyss nämda inrättning.

Äfven städernas utveckling under medeltiden är af stor vigt. Germanerna hade ursprungligen en stark motvilja mot att vistas i städer, och det var först Henrik I, som med anledning af kriget mot ungrarne tvang dem att söka skydd på befästa platser, der de bodde inom ringmurar och af den skyddande borgen erhöllo namnet borgare; borgens kommendant kallades borggrefve. I en senare tid förstod man med borgare sådana invånare i städerna, som drefvo handel och yrken till skilnad från landtboarne och adeln. För att vänja sachsarne vid vistelsen i städerna vidtog Henrik den anordning, att alla öfverläggningar, möten, fester och marknader höllos inom ringmurarne. Städerna fingo under tidernas lopp hvarjehanda fri- och rättigheter, t. ex. tillåtelsen att slå mynt, fri jagträttighet, befrielse från utlagor vid arfskifte, från tull m. m. Äfven fingo de en egen instansrätt och befogenhet att bland sig utse sin öfverhet, råd- och borgmästare. Till en början underordnade landsbygdens styresmän, utvecklade stä-

derna alltmer sin egen förvaltning. Äfven landtboar slogo sig ned i för dem uppbygda förstäder och benämdes skyddsborgare (Pfalbürger). Likasom de frie och det ursprungliga borgerskapet måste nu äfven de industriidkande väpna sig till stadens skydd.

Invånarne i en stad bestodo ursprungligen af frie jordegare (patricier), hvilka Henrik I hade ditkallat och försett med besittningar och friheter, samt af frigifne och "hörige". Af den första klassens afkomlingar bildade sig en stadsadel, de s. k. patriciska slägterna, hvilka såsom högre afsöndrade sig från de andra; till "hörige" hörde äfven handtverkarne, som emellertid småningom förskaffade sig sjelfständighet och utbildade skråväsendet, som hade till mål att genom förening af dem, hvilka drefvo samma yrke, höja och trygga intresset för handtverket. Skråna (gillena) hade rätt att bära vapen och utbildade sin egen skrårätt. Med tiden tilltvungo de sig rätt att deltaga i förvaltningen af stadens angelägenheter.

Mot städernas makt och blomstring vände sig den ridderliga adeln. I synnerhet "röfvareriddarne" störde deras säkerhet och slöto förbund mot dem. Då kejsarens skydd ej räckte till, förenade sig å andra sidan städerna i förbund, och så uppkommo det rhenska stadsförbundet, det schwabiska, och framför alla det berömda *Hanseförbundet*. Hansan *), grundadt af Hamburg och Lübeck (1241), hade till mål att under då varande osäkerhet i samfärdseln skydda Östersjöstäderna, som hade förvärfvat sig stora rikedomar, i deras handel och räknade under förbundets blomstringstid åttiofem hansestäder, som på särskilda mötesdagar gemensamt öfverlade om och förvaltade sina förbundsangelägenheter. Förbundet förvärfvade sig efter hand en sådan makt, att det 1368 eröfrade Köpenhamn, spärrade Sundet och tvang Danmark att lofva, att det icke utan hansans samtycke skulle välja konung.

Hanseförbundets blomstringstid varade trehundra år. Först efter upptäckten af nya sjövägar och då nya

---

*) Ordet *Hansa* är en fornflamländsk benämning på *en afgift* och erhöll i 14:de århundradet betydelsen af en förening, hvars medlemmar lemnade bidrag »till gemensamt ändamål».

banor öppnades för handeln, råkade det i förfall och höll 1630 sitt sista sammanträde. Ännu i dag bibehålla Hamburg, Lübeck och Bremen den gamla benämningen hansestäder.

Slutet.

Sigmund efterträddes på Tysklands kejsartron af hertig *Albrekt* af Österrike, en kraftfull regent, men som regerade blott 2 år (1437—1439). En den tidens författare säger om honom: "Sedan Kristi födelse har ingen regent så mycket blifvit sörjd af hög och låg, rik och fattig". Så mycket längre regerade hans kusin och efterträdare *Fredrik III.* Han innehade tronen från (1439—1493). Denne tröge och overksamme regent var alls icke vuxen den stora tid, i hvilken hans regering inföll. Riket befann sig under hans regering i den gränslösaste förvirring. Mellan de store och städerna utbröto häftiga fejder, vid hvilka Fredrik var en lugn åskådare. Man kan säga, att intet uträttades *af* honom, men mycket *under* hans regering, ty han står redan på öfvergången från medeltiden till nyare tiden. Denna öfvergång betecknas genom en följd af vigtiga händelser. Turkarne eröfrade 1453 Konstantinopel och gjorde slut på det grekiska kejsardömet. Många greker flydde undan turkarne till Italien, der de utbredde kännedomen om det grekiska språket och den grekiska litteraturen och derigenom gåfvo en ny lyftning åt vetenskaperna. Vidare höra till denna tids vigtiga händelser Amerikas upptäckande af Columbus (1492) och påträffandet af sjövägen till Ostindien (1498). Likasom dessa tilldragelser hade med sig de mest betydande följder, så utöfvade uppfinningen af krutet och dess allmänna användande icke ringa inflytande på omdaningen af hela krigsväsendet. Bruket af de tunga musköterna och sedermera af det mindre geväret eller bössan gjorde den gamla riddaretidens vapen obrukbara, och så gick det stridssätt småningom under, hvilket hade

varit en för medeltiden utmärkande egendomlighet. På den andliga utvecklingens område har emellertid ingen uppfinning varit af större betydelse än boktryckerikonsten, såsom förut är omtaladt.

Vid alla dessa sin tids stora företeelser visade sig Fredrik blott som en overksam åskådare. Af större resultat blef hans underhandling med *Karl den djerfve*, hertig af Burgund, som utom detta land äfven egde grefskapet Burgund (Franche Comté) och största delen af nuvarande Nederländerna. Den stolte hertig Karl ville gerna omskapa sina länder till ett konungarike och anhöll hos Fredrik att blifva krönt. Fredrik träffade tillsammans med honom i Trier, den förre fattig, Karl i den största prakt. Kejsaren fordrade nu, innan han krönte Karl, att hans son, erkehertig Maximilian, skulle förmälas med Karls dotter Maria. Karl begärde betänketid, och Fredrik afreste helt hastigt, utan att något hade afgjorts. Men då Karl den djerfve i slagen vid *Granson* och *Murten* (1476) mot schweizarne förlorat sitt krigsrykte och vid *Nancy* i kriget mot hertigen af Lothringen (1477) seger och lif, egde förmälningen rum mellan den vackra Maria och den ridderlige Max, hvarigenom Nederländerna öfvergingo till huset Habsburg. Tyvärr blef detta äktenskap icke af lång varaktighet. Maria dog redan 1482 till följd af ett fall från hästen.

Efter Fredrik III uppsteg hans son *Maximilian I* (1493—1519) på Tysklands tron. Den unge konungen var i alla afseenden olik sin fader; han var liflig och förslagen, full af ridderligt mod och rastlös verksamhetslust. Han begick dock det felet, att han alltför mycket splittrade sina krafter och icke alltid genomförde sina företag med samma energi som han begynt dem. Derför drog han inga fördelar af de många krig, i hvilka han invecklade sig. För hans eget rike var dock hans regering icke utan gagn. För att stäfja näfrätten, som under Fredrik III tagit öfverhand, kungjorde han (1495) på riksdagen i Worms en evig landsfrid, hvarigenom all sjelftagen hämd blef vid strängt straff förbjuden. Afgörandet af alla stridigheter mellan rikets ständer öfverläts åt en *rikskammarrätt,* en högsta riksdomstol,

som bestod af ett råd och sexton andra medlemmar. Derjemte indelade Maximilian landet i tio kretsar, af hvilka hvar och en skulle uppställa en krigskontingent för att ge aktning och gällande kraft åt rättens domar.

I sina sträfvanden att förstora huset Habsburgs makt gynnades Maximilian af lyckan. Utom det burgundiska arfvet, som han tillförde sitt hus, lyckades han äfven förskaffa det samma arfsrätten till Castilien och Aragonien. Han åstadkom nämligen en förening mellan sin son *Filip* och *Johanna*, dotter till konung Ferdinand af Aragonien och drottning Isabella af Castilien. Visserligen dog Filip redan 1506, men hans son Karl, Maximilians sonson, förenade sedermera de båda länderna Aragonien och Castilien till konungariket Spanien. Nederländerna tillföllo honom såsom farsarf. Då han nu också beherskade länderna i den nya verlden och erhöll de spanska besittningarna Neapel, Sicilien och Sardinien, blef denne Karl, som sedermera besteg kejsartronen, sin tids mäktigaste furste, i hvars rike solen aldrig gick ned. Äfven Ungern och Böhmen förstod Maximilian att genom giftermål förskaffa sitt hus.

Maximilian den förstes regering kan betraktas såsom en öfvergångsperiod från medeltiden till nyare tiden. Ehuru han sjelf till hela sitt väsen tillhör chevaleriets försvinnande tidehvarf och kan sägas vara "den siste riddaren" på Tysklands kejsartron, är dock hans regeringstid tillika vändpunkten för den europeiska politiken och de diplomatiska förhållandena furstarne och hofven emellan.

Under medeltiden sökte allt likartadt förena sig för att kunna bjuda spetsen mot det olikartade, som uppträdde främmande och fiendtligt. Derifrån härledde sig t. ex., såsom vi nyss omtalat, uppkomsten af gillen. Samma anda utmärkte äfven staterna och nationerna, som icke hade andra än fiendtliga beröringar, utan att ömsesidigt inverka på hvarandra. Detta tillstånd af söndring och afslutenhet upphör under Maximilians regering. Uti Italien, plantskolan för den nya odlingen, hafva vid öfvergången till 16:de århundradet Europas

mest betydande stater, Tyskland, Frankrike, Spanien, England, Schweiz, Ungern, m. fl. sina flesta beröringspunkter. Krig, förbund, fredsslut öka dessas antal och främja det inre sammanhanget. Ömsesidiga förhållanden och ömsesidiga inverkningar mellan de särskilda staterna bli allt mera märkbara, söndringen viker, den ena statens öden och händelser verka på den andra, uppfinningar, upptäckter och mäktiga idéer bli snart en gemensam tillhörighet för hela Europa, en skakning inom *ett* europeiskt land låter känna sig i hela verldsdelen. Vid allt detta medverkar också den omständigheten, att den allmänna kännedomen af *ett* språk, det latinska, lättar samfärdseln mellan folken. På samma sätt som staterna och nationerna mer och mer träda i förbindelse med hvarandra, närma sig äfven de olika *stånden* hvarandra. I det sjunkande riddareståndets ställe lyfter sig borgareståndet genom bildning, välstånd och kraft.

De två stora stjernorna på medeltidens politiska himmel, *kejsardömet och påfvestolen*, hade förlorat sin glans. det förra genom den växande makten hos landsfurstarne, hvilka allt mer och mer inskränkte riksöfverhufvudets anseende, den senare derigenom, att kyrkans öfverhufvuden allt mer missbrukade sin ställning. Medeltidens sista skede visade allt påtagligare de andligas förderf och påfvedömets förfall, så att det sistnämdas genom ränker vunna seger var blott ett sken, snarlikt det sista uppblossandet af en slocknande fackla. Folkanden hade vunnit kraft, det tänkande förnuftet hade vaknat — huru kunde då medeltidens blinda tro och inskränkta vetande längre ega bestånd? Sålunda fördes allt framåt mot *en ny tid*. Länsväsendets och kyrkoväldets stolta byggnad hade murknat — huru skulle den kunna bestå emot de hugg, som på en gång från olika håll riktades mot den samma? Och när ett stillastående, som hotade med upplösning och död, hade inträdt i statens och kyrkans lif, måste till slut en storartad strid sätta lif och rörelse i massan, så framt icke detta stillastående skulle medföra det helas upplösning.

Innehåll:

